

**Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»**

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ УНІВЕРСИТЕТУ «КРОК»

Міжнародне фахове видання

Випуск тридцять шостий

Київ – 2014

Збірник наукових праць «Вчені записки Університету «КРОК»:

- 1) внесено до нового переліку наукових фахових видань України з економічних наук (Бюлетень ВАК України. — 2010. — № 3. — С. 5);
- 2) входить до бази даних «Російський індекс наукового цитування» (база даних РИНЦ), розташованої в науковому інформаційному ресурсі російської зони мережі Інтернет;
- 3) входить до бази даних Ulrich's Periodicals Directory, США (international database Ulrich's Periodicals Directory, USA).

В-90 Вчені записки Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 1 (1997). – Вип. 36. – К., 2014. – 244 с.

У тридцять шостому випуску зібрані статті науковців Університету економіки та права «КРОК», інших вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ України за результатами їх наукової роботи у 2010-2014 роках.

Розраховано на викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків у сфері економіки, фінансів, економіки підприємств, міжнародної економіки, обліку й аудиту, управління, економічної безпеки.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Університету економіки та права «КРОК»
(протокол № 1 від 25.09.2014 року)*

Головний редактор: Алькема В.Г., доктор економічних наук, професор

Редакційна колегія: Борисенко З.М., доктор економічних наук, професор
Грушко В.І., доктор економічних наук, професор
Денисенко М.П., доктор економічних наук, професор
Захаров О.І., кандидат економічних наук, професор
Кігель В.Р., кандидат економічних наук, доцент
Козенюк В.О., доктор юридичних наук, ст. наук. співр.
Косарев О.Й., кандидат економічних наук, доцент
Лаптев С.М., кандидат економічних наук, професор
Мелько Л.Ф., кандидат педагогічних наук, доцент
Петрова І.І., доктор економічних наук, професор
Одягайло Б.М., доктор економічних наук, професор
Радіонова І.Ф., доктор економічних наук, професор
Рокоча В.В., доктор економічних наук, професор
Сідак В.С., доктор історичних наук, професор,
кандидат юридичних наук
Степанкевич К.С., кандидат економічних наук, доцент
Терехов В.І., доктор економічних наук, професор
Тимошенко В.А., доктор юридичних наук, професор
Ушакова Н.М., кандидат економічних наук, професор

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17174-5944ПР від 18.11.2010 р.

Вступне слово

Тридцять шостий випуск «Вчених записок» Університету економіки та права «КРОК», який Ви тримаєте в руках, містить п'ять розділів, що висвітлюють результати сучасних досліджень економічних явищ, процесів і систем різних рівнів.

Розділ «Економічна теорія» подає статті, у яких здійснено аналіз світових економічних досліджень щодо впливу інструментів економічної дипломатії на рівень економічної безпеки держави, розглянуто основні загрози економічній безпеці держави та шляхи зменшення їхнього руйнівного впливу, розкрито роль економічних інтересів і цінностей як системоутворюючих елементів національної економічної безпеки. У цьому розділі також досліджено окремі аспекти економічної безпеки держави: ресурсне забезпечення продовольчої безпеки, перспективи розвитку агропромислового комплексу України в умовах інформаційної економіки, підходи до формування заходів ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки, специфіку моделювання розвитку соціальної відповідальності бізнесу регіону, роль інноваційних ринків України в системі підвищення конкурентоспроможності та безпеки національної економіки.

У розділі «Фінанси» розміщено статті, у яких розглянуто питання методології прогнозування фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, розкрито важливість збалансування страхового портфеля компанії як ключового фактора фінансово-економічної безпеки страховика та проблеми запровадження і перспективи функціонування механізму оподаткування нерухомості в Україні.

Розділ «Міжнародна економіка» містить статті, які присвячено дослідженням трансформаційних перетворень банківського сектору Євросоюзу в посткризовий період, питанням становлення моделей економічної безпеки країн у інформаційному суспільстві та аналізу статистичних баз даних міжнародних організацій як джерела інформації розвитку світової туристичної індустрії.

У статтях розділу «Економіка підприємства» розглянуто теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємства в умовах міжнародної інтеграції та оцінки рівня економічної безпеки фармацевтичних компаній України в національному конкурентному середовищі, аналіз методологічних підходів до формування капіталу аграрних та агропромислових підприємств, формування концептуальних засад розвитку машинобудівних підприємств, сучасне розуміння сутності та складових обліково-аналітичної діяльності суб'єктів господарювання, особливості управлінського обліку витрат підприємства, аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності підприємства та дослідження декомпозиції потенціалу економічної безпеки підприємств.

У статтях розділу «Менеджмент і маркетинг» розкрито особливості планування та реалізації стратегії розвитку митної служби України на 2010-2015 роки, базові принципи та алгоритм розроблення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону в умовах сталого розвитку, роль і місце брендингових стратегій у забезпеченні ефективності інноваційного підприємства, аналіз сприйняття іміджу бренду та його суббрендів, якісну характеристику видів мотивації персоналу, методологічні засади організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності та сутність методики управління інформацією в умовах надзвичайних ситуацій.

Головний редактор,
доктор економічних наук,
професор

В.Г. Алькема

Розділ I

Економічна теорія

УДК 65.012.8:339.5/9

О.І. Горбачук
*асистент кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»*

Світові емпіричні дослідження щодо впливу інструментів економічної дипломатії на рівень економічної безпеки держав

Здійснено аналітичний огляд сучасних емпіричних досліджень щодо впливу інструментів економічної дипломатії на інтенсивність міжнародних товарно-інвестиційних потоків та рівень економічної безпеки держав.

Ключові слова: економічна дипломатія, економічна безпека, емпіричні дослідження.

А.И. Горбачук
*ассистент кафедры международной экономики,
Университет экономики и права «КРОК»*

Мировые эмпирические исследования по влиянию инструментов экономической дипломатии на уровень экономической безопасности государств

Осуществлен аналитический обзор современных эмпирических исследований влияния инструментов экономической дипломатии на интенсивность международных товарно-инвестиционных потоков и уровень экономической безопасности государств.

Ключевые слова: экономическая дипломатия, экономическая безопасность, эмпирические исследования.

О.І. Horbachuk,
*Teaching Assistant of the International Economics Department,
“KROK” University*

World Empirical Studies Concerning the Impact of the Tools of Economic Diplomacy on the Level of State Economic Security

Analytical review of the modern empirical studies concerning the impact of international economic diplomacy tools on the intensity of international trade and investment flows and the level of the states economic security was conducted.

Keywords: economic diplomacy, economic security, empirical studies.

Постановка проблеми

У сучасному глобальному світі бар'єри на шляху міжнародної торгівлі та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) залишаються значними попри досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), удосконалення транспортних засобів, свободи переміщень, зменшення торгових обмежень тощо. Економічна дипломатія набуває щораз більшого визнання як інструмент для подолання цих бар'єрів [1-2]. На думку переважної більшості дослідників, сучасна економічна дипломатія здійснює суттєвий вплив на економічну політику та на рівень економічної безпеки держав, з'явилася необхідність знання про величину та характер цього впливу в кількісному та якісному вимірах як щодо національних економік, так і щодо світової економічної системи загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Більшість емпіричних досліджень щодо впливу економічної дипломатії на міжнародні економічні відносини (МЕВ) та рівень економічної безпеки використовують гравітаційну модель, яка має багаторічну історію в аналізі міжнародної структури двосторонньої торгівлі та інвестиційних потоків. У цих дослідженнях економічна дипломатія розглядається як фактор зростання торгівлі [3].

Так, голландський учений, перший нобелівський лауреат з економіки Ян Тінберген (*Jan Tinbergen*), висунув тезу про вплив політичних факторів на торговельні та інвестиційні потоки [4]. Ці дослідження виявили позитивну взаємозалежність між, з одного боку – торгівлею та інвестиціями, з іншого боку – дипломатичним співробітництвом. Із середини 2000-х років наукові дослідження в галузі економічної дипломатії почали використовувати панельні дані та конкретні інструменти економічної дипломатії як незалежні змінні. Об'єктом подібних досліджень стала дипломатична та зовнішньоекономічна мережа окремої країни, що складається з посольств, консульств, агентств із просування експорту (ЕРА) (*англ. export promotion agencies*), представництв із заохочення інвестицій (ІРА) (*англ. investment promotion agencies*) і торгових представництв на різних рівнях, організованих у рамках цієї мережі [3].

Показовими є публікації результатів останніх досліджень Світового банку щодо ефективності ІРА і ЕРА в розвинутих країнах. Згідно з цими дослідженнями агентства мають сильний і статистично значущий вплив на вітчизняний експорт і залучення ПІІ. У середньому 10-відсоткове збільшення бюджетного фінансування, спрямованого на стимулювання інвестицій, зумовлює збільшення потоків ПІІ на 7,5% [5], і кожен додатковий долар на стимулювання експорту збільшує експорт на 40 доларів для середньостатистичного агентства [6].

У науковій літературі останніх років активно висвітлюється тема внеску дипломатичних служб у збільшення торговельних та інвестиційних потоків. Так, професор Каліфорнійського університету А. Роуз (*Andrew K. Rose*) [7] уперше розкрив на макроекономічному рівні, на основі емпіричних досліджень позитивний економічний вплив посольств і генеральних консульств. Нині науковими дослідженнями в галузі впливу мережі дипломатичних представництв на експортно-імпорتنі операції та інвестиційні потоки займаються професор Сорбонни М. Маурел (*Mathilde Maurel*) та Е. Афман (*Emiel Afman*) з Університету Амстердама [8]. Професор Університету Еразмуса в Гаазі, П. ван Бергейк (*Peter A.G. van Bergeijk*) та інші вивчають феномен неоднорідності у впливові інструментів економічної дипломатії на міжнародні товарні та інвестиційні потоки, пов'язаний із різними формами дипломатичних представництв на території приймаючої країни [9]. Крім цього, П. ван Бергейк і Сельвін Мунс (*Selvin*

Moons) опублікували ґрунтовну працю «Економічна дипломатія і економічна безпека» [10], у якій розкрито нерозривний взаємозв'язок політичних, торгово-економічних, дипломатичних та інших чинників, що в сукупності здійснюють безпосередній вплив на рівень економічної безпеки держав. Цікавими також є дослідження нідерландських економістів Г. Крюсена (*Harold Creusen*) і А. Лежура (*Arjan M. Lejour*) [11; 12] щодо використання торговельних місій і державних візитів як інструментів сучасної економічної дипломатії. Наприклад, А. Роуз доводить, що відкриття додаткового посольства або консульства пов'язане зі зростанням експорту на 6-10%, М. Маурел і Е. Афман підрахували, що відкриття посольства має такий же ефект, як і зниження від 2 до 12 відсоткових пунктів адвалерного (*ad valorem*) тарифу [8]. Крім того, вивчається взаємодія між інструментами економічної дипломатії [9; 12-15].

У свою чергу рівень економічного розвитку визначає ступінь економічної безпеки країн. Так, представники економічної школи «Dependencia School» розглядають сучасну глобальну модель міжнародних економічних відносин і структуру міжнародної економічної безпеки як біполярну систему взаємовідносин між цивілізаційним «центром» і «периферією». Ядром цієї ієрархічної системи є могутні постіндустріальні країни, а близькою і далекою периферією — країни, що розвиваються, та нові ринкові країни. Чим ближчою є країна до «центру», тим вона багатша, тим вища якість життя її громадян і тим вищий рівень її економічної безпеки [16].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Оскільки емпіричні дослідження проводяться переважно в розвинутих країнах, то й більшість зразків зібраних даних стосується розвинених країн. Однак треба зауважити, що більш високі культурні та інституційні бар'єри в міжнародній торгівлі зазвичай існують на більш низьких рівнях розвитку [3]. Тому й вибірка, яка повинна дати реальний масштаб впливу економічної дипломатії, скажімо, на торгівлі чи інвестиційні потоки, мала б охоплювати і країни-джерела, і країни-призначення, що перебувають на різних рівнях економічного розвитку. У цьому є певна наукова проблема. Тому, з огляду на недостатність або недоступність даних, не так багато емпіричних досліджень можуть представити широку і більш-менш повну картину дії інструментів економічної дипломатії в масштабах світової економічної системи.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сучасного наукового доробку зарубіжних фахівців у галузі емпіричних досліджень щодо впливу економічної дипломатії на величину та інтенсивність торгово-інвестиційних потоків, а отже, на рівень економічної безпеки національних держав і світової економічної системи в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження

Як наука, економічна дипломатія є міждисциплінарним предметом, що охоплює галузі міжнародної економіки, міжнародної політичної економії, дипломатії та міжнародних відносин [3]. Як міжнародна практика, економічна дипломатія має на меті багаторівневий (політико-дипломатичний, інформаційний та ін.) вплив на зовнішньоекономічні рішення урядів і недержавних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) [17]. Безумовно, тут мається на увазі позитивний вплив, що стимулює торгівлі та інвестиційні потоки. Такий вплив здійснюється у двох умовних напрямках:

- безпосередньо: на рівні державних структур, громадських і бізнесових ор-

ганізацій (у ході державних візитів, економічних переговорів різних рівнів, конгресів, форумів тощо);

- опосередковано: через формування бажаної громадської думки серед певної цільової аудиторії за допомогою ЗМІ, глобальної мережі Інтернет та інших засобів ІКТ.

За визначенням П. ван Бергейка, економічною дипломатією є використання державних відносин і державного впливу для стимулювання міжнародної торгівлі та інвестицій, що охоплює широкий спектр міжнародних представництв (посольств, консульств та інших об'єктів державного сектору з підтримки бізнесу), внутрішніх інститутів (відділів із просування експорту та інвестицій), дипломатичних двосторонніх зносин (міжнародна торгівля та державні візити) [3].

У розвинутих країнах економічна дипломатія як галузь міжнародних відносин, існує вже довгий час і вважається необхідною з чотирьох причин. По-перше, суспільно-політичні, культурні фактори спонукають до включення національних урядів у процес підготовки та здійснення міжнародних торгових угод у якості експерт-партнера та гаранта їх виконання. Це особливо правильно нині, коли постсоціалістичним країнам відводиться щораз більша частка світової торгівлі. У цих країнах уряди розглядаються як суб'єкти МЕВ, тому дуже часто остаточні рішення щодо масштабних торгових угод приймаються на урядовому рівні. По-друге, державні підприємства можуть бути невід'ємною частиною компанії-імпортера чи експортера. Це спонукає підприємців до співпраці зі своїми національними урядами для зміцнення власних позицій на міжнародному ринку. По-третє, такі чинники, як політична невизначеність, культурні відмінності, різниця в рівні розвитку країн тощо, розглядаються як загрози виконанню міжнародних угод та економічній безпеці та можуть бути успішно усунені лише на державному або дипломатичному рівнях. По-четверте, інформаційна асиметрія при укладанні міжнародних угод вимагає активної участі державних чиновників і дипломатичних представництв у міжнародній економічній діяльності суб'єктів МЕВ різних форм власності. Тому окрім збільшення наукової уваги, економічна дипломатія зміцнює свої позиції в реальній економічній політиці держав [3].

Виходячи з цього, з'явилась необхідність знання про величину впливу та значення економічної дипломатії у формуванні національних економічних систем і глобальної економічної системи, а також у забезпеченні національної та міжнародної економічної безпеки. Так, уже згадувані нідерландські вчені Пітер ван Бергейк та Селвін Мунс вирішили дослідити це питання на емпіричному рівні за допомогою мета-аналізу впливу економічної дипломатії (роботи посольств, консульств та інших дипломатичних установ, ІРА і ЕРА, державних візитів) на фінансові та торговельні потоки.

Варто зазначити, що мета-аналіз – це сучасний метод дослідження, що дає змогу синтезувати й узагальнити отримані раніше емпіричні дані, дати чітку, статистично та кількісно обґрунтовану відповідь на якесь одне конкретне питання. Перевага цього методу полягає в можливості представити результати низки емпіричних досліджень у рамках зв'язної конструкції та оцінити середній мета-ефект, який не може бути однозначно визначений на основі окремих досліджень. Мета-аналіз особливо цінний у нових галузях науки, оскільки дає змогу кількісно оцінити і розкрити суть тенденцій досліджуваного явища, які по-іншому було б важко виявити [18].

Мета-аналіз П. Бергейка та С. Мунс заснований на 29 емпіричних дослідженнях різних років і різних авторів з міжнародної торгівлі та інвестицій. Ученими

було зібрано величезну кількість статистичних даних перш за все з двох позицій, а саме:

1) первинні залежні змінні (експорт/імпорт/ППП/загальний обсяг торгівлі, тощо);

2) інструменти економічної дипломатії (посольства/консульства/економічні переговори/державні візити/інституції з просування експорту тощо).

Виходячи з цих даних, дослідники розглядають вплив деяких інструментів економічної дипломатії на множину потенційно значущих змінних, включаючи, крім наведених, відстань між торговими партнерами, розміри ринків, спільні кордони, спільну мову та наявні преференційні торгові угоди.

У якості залежної змінної первинного дослідження було взято: експорт, імпорт, загальний обсяг торгівлі або прямих іноземних інвестицій, а також різні інструменти дипломатії, що зазвичай враховуються в літературі. Для того, щоб контролювати методологічні відмінності, до бази даних також було включено інші оціночні характеристики, а саме: число спостережень, використаних у первинному дослідженні регресії; рік видання; досліджуваний період; застосовані економетричні методи тощо.

Обробивши ці дані, за допомогою ряду математичних і економетричних моделей (за базову було взято гравітаційну модель Тінбергена), на основі теорій сучасної економічної дипломатії, вдалося довести і підтвердити на емпіричному рівні гіпотезу про прямий вплив інструментів економічної дипломатії на торгові та інвестиційні потоки, на рівень економічного розвитку країн, а отже – на рівень економічної безпеки держав. Крім того, у ході мета-аналізу було зроблено відкриття щодо значущості впливу економічної дипломатії. А саме: коефіцієнт економічної дипломатії є більш вираженим, коли дослідження використовують роботу посольств або державні візити в якості залежної змінної в порівнянні з дослідженнями, які використовують інші змінні (роботу консульств, торгових представництв, ЕРА, ІРА та ін.) [3].

Це дуже важлива інформація для урядів і дипломатичних представництв країн світу в плані розроблення ефективних стратегій міжнародної економічної діяльності в новій глобальній системі господарювання.

Подібний по масштабу мета-аналіз було здійснено професором Лондонської бізнес-школи Клаусом Майером (*Klaus Meyer*) і доцентом Копенгагенської бізнес-школи Евіс Сінані (*Evis Sinani*) [19]. Тут досліджується здатність підприємств приймаючої країни позитивно реагувати на продуктивний зовнішній вплив країни-інвестора. Виявилося, що ефективність цих впливів варіюються залежно від рівня економічного розвитку приймаючої країни.

Тобто приймаюча країна повинна мати достатню кількість прибуткових підприємств, сприятливу інституційну модель національної економіки та інтелектуальний потенціал, здатний до адекватного сприйняття, акумулювання, а потім і можливого продукування інновацій. Виходячи з результатів цього мета-аналізу, можна також говорити про необхідність забезпечення тісної взаємодії інструментів економічної дипломатії та базових складових економічної безпеки держави, зокрема, інвестиційної, науково-технологічної, виробничої тощо задля досягнення максимальної ефективності в залученні та раціональному використанні PPP.

У мета-аналізі, здійсненому Анагавом Мебраті (*Anagaw Mebratie*) та П. ван Бергейком [20], досліджується взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку та неоднорідністю фірм, також у контексті залучення PPP та ролі економічної дипломатії в цьому процесі. У ході спостережень було зауважено, що неоднорід-

ність у роботі підприємств більш помітна в країнах, де рівень ВВП на душу населення є нижчим 10 тис дол., хоча неоднорідність залишається істотною і при більш високих рівнях розвитку. Було опрацьовано велику кількість емпіричної літератури щодо залучення ПІІ з 30 країн, що розвиваються, і нових ринкових країн. У підсумку мета-аналізу було виявлено позитивний і значущий вплив на неоднорідність з точки зору розміру фірми, конкурентоспроможного експорту, якості праці. Це свідчить про позитивний вплив ПІІ на національні фірми та необхідність подальшої участі іноземного капіталу в становленні національних економік країн, що розвиваються, і нових ринкових країн.

Оскільки залучення ПІІ та забезпечення інтенсивного міжнародного товарообігу є одним із головних завдань економічної дипломатії, наведені вище результати емпіричних досліджень свідчать про ефективність інструментів економічної дипломатії в досягненні інвестиційної привабливості, конкурентних переваг і достатнього рівня економічної безпеки не лише країнами цивілізаційного «центру», а й близької та далекої «периферії». Навіть попри значно нижчий рівень економічного розвитку, меншу інтегрованість у світову систему господарювання країни, що розвиваються, і молоді ринкові країни можуть досить успішно долати бар'єри в зовнішньоторговельній та інвестиційній діяльності, бути чутливими до позитивних зовнішніх впливів потужних постіндустріальних держав, розбудовувати систему національної економічної безпеки засобами економічної дипломатії, беручи за взірці успішні та передові економіки світу.

Висновки

У статті проаналізовано сучасний науковий доробок зарубіжних фахівців за останні 10-15 років у галузі емпіричних досліджень щодо впливу економічної дипломатії на величину та інтенсивність торгово-інвестиційних потоків і рівень економічної безпеки національних держав та світової економічної системи в цілому. У ході здійснених ними мета-досліджень, за допомогою низки математичних моделей, на основі теорій сучасної економічної дипломатії, було проведено економетричні розрахунки, що на емпіричному рівні доводять прямий вплив інструментів економічної дипломатії на торгові та інвестиційні потоки. Цей вплив, безумовно, відображається на показниках інвестиційної та зовнішньоекономічної безпеки, які в сукупності з іншими складовими (енергетичною, виробничою, науково-технологічною тощо) суттєво корегують загальний інтегральний показник рівня економічної безпеки держави.

Література

1. Disdier, A.C., and Keith Head, (2008) «The Puzzling Persistence of the Distance Effect on Bilateral Trade», *The Review of Economics and Statistics*, 90 (1), pages 37-48, 09.
2. Yakop, M. and P.A.G. van Bergeijk, 2011, 'Economic diplomacy, trade and developing countries', *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 4 (2): 253-267doi:10.1093/cjres/rsr002.
3. Peter A.G. van Bergeijk, Selwyn J.V. Moons, (2013) Economic Diplomacy Works: A meta-analysis of its effect on international economic flows. http://www2.gre.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0015/822102/Selwyn-J.V.-Moons-and-Peter-A.G.-van-Bergeijk-Economic-Diplomacy-Works-a-meta-analysis-of-its-effect-on-international-economic-flows.pdf
4. Tinbergen, J. 1962, 'Shaping the World Economy - Suggestions for an International Economic Policy'. New York: Twentieth Century Fund.
5. Morriset, J., 2003, Does a country need a promotion agency to attract Foreign Direct Investment? A small analytical model applied to 58 countries, *World Bank Policy Research Working Paper 3028*, World Bank; Washington D.C.
6. Lederman, D., M. Olarreaga and L. Lucy Payton, 2006, 'Export Promotion Agencies: What

Works and What Doesn't?', *World Bank Policy Research Working Paper* 4044, Washington, DC: World Bank.

7. Rose, A.K., 2007, 'The Foreign Service and Foreign Trade: Embassies as Export Promotion', *The World Economy*, 30 (1), pp. 22-38.

8. Maurel, M. and E. Afman, «Diplomatic Relations and Trade Reorientation in Transition Countries» Paper presented at «The Gravity Equation Or: Why the World is not Flat» University of Groningen, 19 october 2007.

9. Bergeijk, P.A.G. van, H. de Groot en M. Yakop, 2011, 'The Economic Effectiveness of Diplomatic Representation: An Economic Analysis of its Contribution to Bilateral Trade', *The Hague Journal of Economic Diplomacy*, 6 (1-2) pp. 101-120.

10. Economic Diplomacy and Economic Security by Peter A.G. van Bergeijk and Selwyn Moons [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=143658411. Creusen, H. and A. Lejour (2011), 'Uncertainty and the export decisions of Dutch firms', CPB discussion paper 183, The Hague.

12. Creusen, H. and A. Lejour (2012), 'Market entry and economic diplomacy', *Applied Economics Letters* 20 (5), DOI:10.1080/13504851.2012.714066.

13. Veenstra, M.L. van, M. Yakop and P.A.G. van Bergeijk, 2011, 'The Geography of Trade and the Network Effects of Economic Diplomacy in the South', in: M. Murshed, P. Goulart and L. A. Serino (eds) *South-South Globalization: Challenges and Opportunities for Development*, Routledge 2011 (in print).

14. Polacheck, S., C. Seiglie and J. Xiang, 2007, 'The impact of Foreign Direct Investment on International Conflict', *Defence and Peace Economics* 18 (5), pp. 415-29.

15. Biglaiser, G. and K. De Rouen Jr, 2007, 'Following the Flag: Troop Deployment and U.S. Foreign Direct Investment', *International Studies Quarterly* 51, pp. 835-54.

16. Santos, Theotonio dos (1970/2003) The structure of the dependence. In Goddard, Roe, Patrick Cronin and Kishore Dash *International Political Economy. 2nd Edition*, 167-178. Basingstoke: Palgrave.

17. Baine, N. and S. Woolcock, (2003) *The New Economic Diplomacy: Decision Making and Negotiation in International Economic Relations*, Ashgate Publishing Ltd.

18. Florax, R. J.G.M., H.L.F. de Groot and R.A. de Mooij (2002), Meta-Analysis, TI 2002-041/3, Tinbergen Institute, Amsterdam. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=309102> or doi:10.2139/ssrn.309102.

19. Meyer, K.E. and Evis Sinani (2009), When and where does foreign direct investment generate positive spill overs? A meta-analysis. *Journal of international business studies*, 40(7):1075-1094.

20. Mebratie and van Bergeijk (2011), Firm heterogeneity and development: A meta- analysis of FDI productivity spill-overs. *The Journal of International Trade & Economic Development: An International and Comparative Review*, 22:1, 52-70.

УДК 338.242.4-027.236:338.432

О.О. Клокар

доктор економічних наук,

доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Білоцерківський національний аграрний університет

Формування заходів ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки

У статті визначено основні етапи формування ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. Акцентовано увагу

на посиленні відповідальності державних інститутів усіх рівнів щодо реалізації вищевказаної підтримки за конкретними показниками.

Ключові слова: ресурсний потенціал, аграрний сектор економіки, державна підтримка, програма розвитку.

О.А. Клокар
доктор экономических наук,
доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита,
Белоцерковский национальный аграрный университет

Формирование мероприятий эффективной государственной поддержки воссоздания ресурсного потенциала аграрного сектору экономики

В статье определены основные этапы формирования эффективной государственной поддержки воссоздания ресурсного потенциала аграрного сектору экономики. Акцентируется внимание на усиленные ответственности государственных институтов всех уровней относительно реализации вышеуказанной поддержки по конкретным показателям.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, аграрный сектор экономики, государственная поддержка, программа развития.

O.O. Klokar
PhD in Economics
Associate Professor of Accounting and Audit Department
Bila Tserkva National Agrarian University

Forming of Measures of Effective State Support for Reproduction of Resource Potential in the Agricultural Sector of Economy

The main stages of forming of effective state support for the reproduction of resource potential in the agricultural sector of economy were defined in the article. Attention is accented on the increase of the responsibility of state institutions of all levels in relation to the realization of foregoing support on certain indexes.

Keywords: resource potential, agrarian sector of economy, state support, program of development.

Постановка проблеми

Ефективний соціально-економічний розвиток України, реалізація реформ у цьому напрямі та розвиток суспільства в цілому залежать від державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. З цією метою на загальнодержавному рівні Національним науковим центром «Інститут аграрної економіки» УААН було розроблено Концепцію Комплексної програми підтримки та розвитку українського села на 2006-2010 роки. Кабінетом Міністрів України у 2007 р. було затверджено Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року. У вищезазначених документах перед-

бачено заходи з підвищення ефективності відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки в цілому [1; 4].

Однак, ураховуючи низку економічних, політичних, організаційно-правових та інших причин, вищевказані програми реалізуються неефективно. Це пов'язано також із недооцінкою, недостатнім розумінням їх необхідності. Тому актуальним питанням на сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки є забезпечення державної підтримки розвитку галузі в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням вищевказаної проблеми займалися такі науковці, як М. Зубець [1], О. Крайник [2], О. Роменських [5], О. Савченко [6], О. Трофимов [7], І. Федун [8] тощо.

Учені визначили основні засади формування ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. Однак визначення заходів державної підтримки щодо його ефективного відтворення висвітлені науковцями недостатньо.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Аналогічні до вищевказаної програми давно розроблені та активно впроваджуються в інших країнах СНД, (наприклад, у РФ ще в 1996 р. затверджена та прийнята до реалізації концепція, розроблена Всеросійським науково-дослідним інститутом економіки сільського господарства; концепція Республіки Казахстан) [3; 5-7]. Тому, на нашу думку, доцільно визначити та використати найбільш ефективні складові відповідних програм для відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки.

Формулювання цілей статті

Ураховуючи вказану проблему, головною метою цього етапу дослідження є розроблення заходів з державної підтримки забезпечення ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. Відповідно нами сформуовано такі завдання:

- розкрити соціально-економічну сутність державної підтримки ресурсного відтворення в агросфері;
- визначити та охарактеризувати основні етапи формування державної підтримки забезпечення ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки;
- запропонувати заходи з поліпшення державної підтримки ресурсного забезпечення сільського господарства в межах вищевказаних етапів та обґрунтувати отримані результати.

Виклад основного матеріалу дослідження

У результаті аналізу нами встановлено, що існують різні підходи до трактування соціально-економічної сутності державної підтримки ресурсного відтворення в агросфері. Вони подібні між собою та відрізняються лише окремими складовими. Так, більшість науковців під даною категорією розуміють розробку та реалізацію єдиних та комплексних заходів щодо відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки за рахунок, насамперед, державних важелів впливу [1, с.3; 2, с.12]. Враховуючи даний підхід нами визначено основні етапи формування державної підтримки забезпечення ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки (рис. 1).

На нашу думку, формування державної підтримки в сільському господарстві повинно базуватися, насамперед, на визначенні відповідальних за розвиток цієї галузі осіб (керівників і працівників державних та приватних струк-

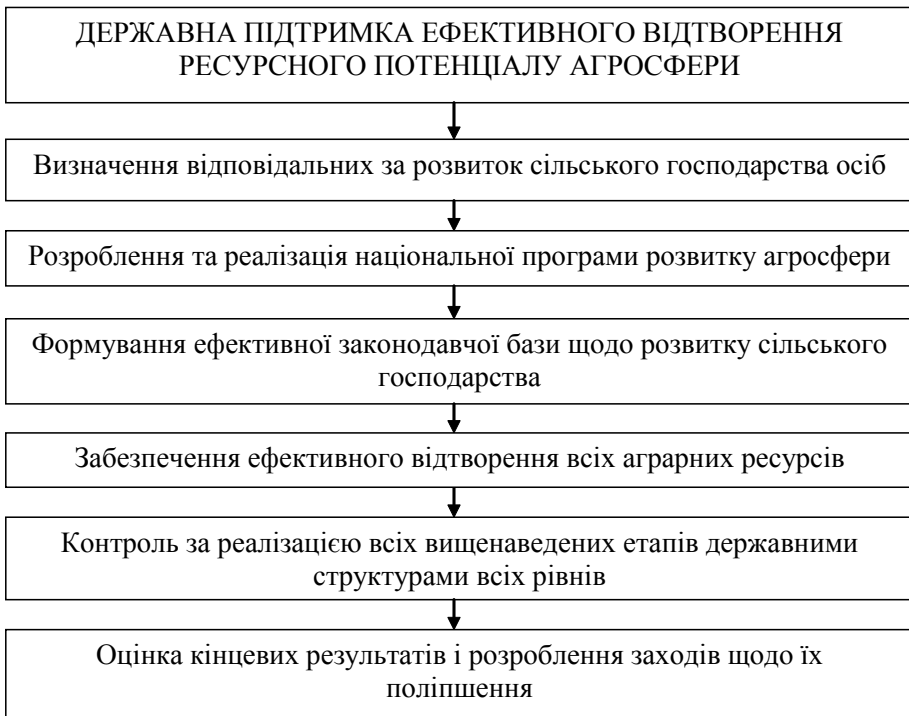

Рис. 1. Етапи формування ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки*

Джерело: складено автором

тур усіх рівнів). Як наслідок, саме вони забезпечують умови для реалізації інших вищевказаних етапів і, передусім, розроблення та реалізацію комплексної національної програми розвитку аграрної сфери, контроль за її виконанням, оцінку відповідних результатів і забезпеченням ефективного відтворення всіх аграрних ресурсів. Тобто вищезазначений підхід забезпечить визначення основних засад ефективної державної підтримки сільського господарства на всіх рівнях.

Отже, реалізація всіх соціально-економічних реформ на селі та забезпечення ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки можливі за умови чіткого формування *відповідальних за розвиток цієї галузі осіб* на макро- та мікрорівнях (рис. 2). Так, провідними виконавцями щодо ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрної сфери повинні бути майже всі державні та приватні структури та їх представники (вся вертикаль органів влади, підприємств і споживачів агросфери).

Вважаємо, що вищевказаний підхід до розподілу повноважень і обов'язків відповідальних за розвиток сільського господарства осіб сприятиме розробленню та реалізації національної програми розвитку агросфери.

Нині провідною структурою, що визначає ефективність функціонування вищевказаної галузі та формування програм її розвитку, є Міністерство аграрної політики та продовольства України. Однак, на наш погляд, його діяльність повинна базуватися на співпраці з усіма державними та приватними інститутами, які пов'язані з сільським господарством. Реалізація вищевказаної пропозиції передбачає визначення заходів щодо розвитку агросфери завдяки моніторингові нагальних проблем аграріїв, визначенню відповідальних, за їх вирішення,

Рис. 2. Структура груп суб'єктів, відповідальних за формування ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки*

Джерело: складено автором

виконавців і відповідних термінів. Також слід забезпечити виділення окремих коштів державного та місцевих бюджетів не лише в межах фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства України і його обласних, місцевих, районних, селищних підрозділів, а й завдяки комплексній фінансовій підтримці всіх відповідальних структур і виконавців. Такий підхід сприятиме чіткому й прозорому формуванню та виділенню коштів на ефективний розвиток аграрного сектору економіки і відтворенню його ресурсного потенціалу в цілому (див. табл. 1).

Завдяки виявленню та групуванню всіх проблем селян можливо чітко і швидко розробити та реалізувати заходи щодо їх вирішення з контролем за відповідальними з цих питань, виконавцями. Так, окремі з них уже розроблені фахівцями Кабінету Міністрів України і Міністерства аграрної політики та продовольства. Наприклад, проекти «Україна 2020. Стратегія національної модернізації» та «Цільова програма формування кадрового потенціалу в сільськогосподар-

Таблиця 1

Етапи формування національної програми розвитку агросфери

Етапи	Макро-рівень	Мікро-рівень
Моніторинг проблем і потреб суб'єктів аграрного сектору економіки всіх рівнів	+	+
Визначення концепції ефективного розвитку агросфери і відповідальних за її реалізацію осіб	+	+
Розроблення економічного обґрунтування реформування галузі	+	-
Визначення джерел фінансування відповідних реформ	+	+
Встановлення звітних періодів для всіх відповідальних осіб щодо реалізованих ними заходів	+	+
Затвердження на законодавчому рівні цієї програми окремою статтею державного бюджету	+	-
Ухвалення інших нормативно-правових документів, пов'язаних із реалізацією цієї програми	+	+
Контроль за реалізацією вищевказаної програми	+	+

Джерело: розроблено автором

ському виробництві на 2010-2015 роки» передбачають такі концептуальні напрями підвищення ефективності розвитку агросфери:

- збереження та відтворення родючості ґрунтів на меліорованих землях шляхом розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту, здійснення заходів щодо попередження забруднення ґрунтів важкими металами, промисловими викидами, пестицидами та іншими агрохімікатами, здійснення державного контролю за проведенням заходів щодо охорони та відтворення родючості ґрунтів тощо;

- нарощування виробництва продукції рослинництва завдяки впровадженню ринкових методів регулювання цього процесу – керуючись, насамперед, використанням державних резервів для балансування попиту і пропозиції щодо окремих видів рослинницької продукції, раціональне розміщення та поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва продукції рослинництва за природно-економічними зонами України завдяки вдосконаленню механізмів державної підтримки тощо;

- збільшення виробництва та самозабезпечення внутрішнього попиту продукцією тваринництва шляхом сприяння будівництву великих тваринницьких комплексів і ферм завдяки державній фінансовій підтримці в їх створенні шляхом компенсації оплати за користування кредитами, а також закупівлі продукції у державний резерв, забезпечення підтримки виробників продукції тваринництва при придбанні машин і обладнання за рахунок здешевлення коротко- та довгострокових кредитів і вдосконалення фінансового лізингу тощо;

- забезпечення продовольчої безпеки та покращення продуктової структури харчування населення завдяки розробленню нормативно-правової бази, яка регламентуватиме вимоги до виробництва основних видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів, ураховуючи європейський та міжнародний досвід; забезпечення розвитку інфраструктури аграрного ринку, диверсифікації каналів реалізації продукції, захисту ринку від імпортних товарів низької якості тощо;

- посилення інноваційної складової розвитку агропромислового комплексу шляхом розширення практики надання грантів на реалізацію інноваційних про-

ектів, спрямованих на підвищення ефективності аграрного виробництва, його екологізації, енергоефективності за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, державної підтримки кредитування агросфери і фінансуванням науково-дослідних робіт тощо;

- ліквідація кадрового дефіциту в галузі шляхом підготовки висококваліфікованих кадрів відповідно до потреб реформованого сільськогосподарського виробництва та аграрного ринку тощо [8, с. 5-10].

На нашу думку, реалізація вищенаведених та інших пропозицій щодо ефективного розвитку та відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки можлива лише за умови формування відповідної законодавчої бази щодо розвитку сільського господарства; контролю за реалізацією всіх вищенаведених етапів державними структурами всіх рівнів; оцінкою кінцевих результатів і розробкою заходів щодо їх поліпшення.

Висновки

Отже, у результаті аналізу державної підтримки забезпечення ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки нами встановлено, що вона повинна бути вагомим складовим розв'язком цієї галузі. Так, її реалізація здійснюється завдяки визначенню відповідальних за розвиток агросфери осіб (керівників і працівників державних і приватних структур усіх рівнів). Тобто вони повинні забезпечити умови для здійснення інших заходів, передусім, розроблення та реалізацію комплексної національної програми розвитку аграрної сфери, контроль за її виконанням і оцінку відповідних результатів.

На наш погляд, реалізація вищенаведеної програми забезпечить формування дієвої податкової політики, розвинутого земельного ринку, чітких показників оцінки досягнутих результатів та їх своєчасне коригування. Як наслідок, цей підхід сприятиме ефективному відтворенню всіх ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Зубець М. В. Виклад звітної доповіді на Загальних зборах Національної академії аграрних наук України 14 квітня 2010 року / М. В. Зубець // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 3-7.
2. Крайник О. П. Економічний розвиток регіону : монографія / О. П. Крайник ; [за ред. М. І. Долішнього]. – Львів : Ліга-Прес, 2002. – 294 с.
3. Постановление Правительства Российской Федерации «О порядке реорганизации колхозов и совхозов» от 29 декаб. 1992 г. № 86 // Собрание постановлений правительства Российской Федерации. – 1992. – № 1 – 2. – С. 9.
4. Про стан соціального розвитку села (довідна записка). – К. : ІАЕ УААН., 1998. – 47 с.
5. Роменских О. Инициативы есть, будут и результаты / О. Роменских // Индустриальная Караганда. – 2004. – № 131. – С. 2-4.
6. Савченко Е. Личный интерес двигает прогресс / Е. Савченко // Российская Федерация сегодня. – 2000. – № 2. – С. 10-11.
7. Трофимов А. П. Концепция мотивации труда и трудовых отношений на предприятиях сельского хозяйства / А. П. Трофимов, М. П. Тушканов. – М. : Всерос. НИИ экономики сел. хоз-ва. – 1996. – 52 с.
8. Федун І. Л. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / І. Л. Федун. – К., 2007. – 20 с.

УДК 303.09:005.35-027.541

О.В. Коций

*доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту і маркетингу,
Луцький національний технічний університет*

І.О. Ворончак

*аспірант кафедри менеджменту і маркетингу,
Луцький національний технічний університет*

Модельювання розвитку соціальної відповідальності бізнесу регіону

У статті на основі проведеного дослідження соціальної відповідальності бізнесу Львівської області розроблено модель розвитку соціальної відповідальності бізнесу регіону. Проаналізовано фактори та умови досягнення високого рівня соціальної відповідальності бізнесу регіону, її вплив на регіональний розвиток.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, стейкхолдери бізнесу, модель розвитку соціальної відповідальності бізнесу.

О.В. Коций

*доктор экономических наук,
профессор кафедры менеджмента и маркетинга,
Луцкий национальный технический университет*

И.О. Ворончак

*аспирант кафедры менеджмента и маркетинга,
Луцкий национальный технический университет*

Моделирование развития социальной ответственности бизнеса региона

В статье на базе проведенного исследования социальной ответственности бизнеса Львовской области разработана модель развития социальной ответственности бизнеса региона. Проанализированы факторы и условия достижения высокого уровня социальной ответственности бизнеса региона, ее влияние на региональное развитие.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, стейкхолдеры бизнеса, модель развития социальной ответственности бизнеса.

O.V. Koshchiiy

*PhD in Economics,
Professor of Management and Marketing Department
Lutsk National Technical University*

I.O. Voronchak

*Postgraduate Student of Management and Marketing Department
Lutsk National Technical University*

Modeling of region business corporate social responsibility development

In the article on the basis of the conducted research of Lviv region business corporate social responsibility the development model of the region corporate social responsibility was

developed. Factors and conditions of the achieving of the high level of social responsibility of the region business and its impact on the regional development were analyzed.

Keywords: corporate social responsibility, business stakeholders, model of business corporate social responsibility development

Постановка проблеми

Ключовою проблемою в становленні соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) і розвитку партнерських відносин між діловими колами та владними структурами є відсутність системного, стратегічного бачення економічного, соціального, екологічного розвитку, місця та ролі бізнесу в цьому процесі. Загальнодержавні та регіональні органи влади не завжди вміють використовувати ринкові методи управління, інструменти «м'якої сили», діють у режимі оперативного реагування на проблеми, що виникають, активізуючись у періоди соціальних конфліктів, виборчих кампаній тощо.

Лише продуманий, комплексний і науково обґрунтований підхід до розвитку СВБ як сучасного механізму участі бізнесу у вирішенні суспільних проблем дасть змогу забезпечити ефективність упровадження та привабливість СВБ для зацікавлених сторін і самого бізнесу. Механізмом реалізації такого підходу є розроблення моделей функціонування та розвитку СВБ регіону, які дають змогу охарактеризувати ключові аспекти формування СВБ, описати їх взаємозв'язок, визначити оптимальний алгоритм реалізації соціально-відповідальної практики бізнесу в регіональному масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сучасні тенденції розвитку теорії та практики СВБ аналізуються Ю. Благославим [1], Дж. Постом [2], Л. Престоном [2], С. Саксом [2] та іншими. Спроби системного аналізу розвитку соціальної відповідальності вітчизняних підприємств здійснено в працях О. Грішньої [3], А. Колота [4], А. Кузнецової [5], Л. Шергіної [5] та інших. Якісна оцінка стану та тенденцій розвитку СВБ України проведено М. Бутком [6], М. Мурашком [6], А. Зінченко [7], М. Саприкіною [7] та іншими. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про відсутність системного аналізу практики СВБ регіону та підходів щодо розроблення моделей розвитку СВБ на регіональному рівні.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Розгляд проблематики СВБ на національному рівні не дає змоги врахувати специфічні особливості регіональної практики соціальної відповідальності бізнесу, що потребує застосування диференційованого підходу до формування моделей і стратегій розвитку СВБ окремих регіонів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є розроблення моделі розвитку СВБ регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження

З метою з'ясування особливостей розвитку СВБ Львівщини авторами було проведено опитування 104 керівників підприємств і приватних підприємців Львівської області. Узагальнення його результатів дало змогу визначити специфіку практики соціальної відповідальності бізнесу регіону та здійснити моделювання її розвитку.

Модель функціонування та розвитку СВБ Львівської області передбачає характеристику практики такої відповідальності на регіональному рівні з урахуванням впливу факторів, що визначають особливості СВБ Львівщини,

роль зацікавлених сторін та державної політики підтримки соціальної відповідальності бізнесу. Моделювання розвитку СББ створює підґрунтя для забезпечення цілеспрямованого впливу на розвиток такої відповідальності шляхом аналізу усіх аспектів СББ регіону. Графічна інтерпретація моделі розвитку соціальної відповідальності бізнесу Львівщини подано на рис. 1. та включає:

1. Підсистему активізації СББ регіону (1, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3, 4.1).
2. Суб'єктів та об'єктів СББ регіону (4, 2).
3. Функції, що реалізуються в процесі розвитку СББ (планова – 5, 6, організаційна – 7, мотиваційна – 1.3, 4.1, контрольна – 10, 11).
4. Інструментарій СББ (8).
5. Результат СББ – вигоди для суспільства (9) та самого бізнесу (12).

Відправною точкою практики СББ є її підсистема активізації, що формує комплекс зовнішніх щодо бізнесу стимулів і внутрішніх спонукальних мотивів, які заохочують відповідальну поведінку. Вона включає: державну та регіональну політику підтримки СББ; вплив регіональних стейкхолдерів; сукупність чинників зовнішнього середовища, специфічних для регіону чи підприємства; етичні норми, цінності, переконання, духовні потреби осіб, що приймають рішення у сфері бізнесу.

Основними групами зацікавлених сторін бізнесу Львівщини (2) за даними опитування є: споживачі продукції (44%); власники та акціонери (у т.ч. міноритарні) (50%); працівники підприємств і члени їхніх сімей (44%); ділові партнери та контрагенти (36%); органи державної влади та місцевого самоврядування (16%); громадські та благодійні організації (8% опитаних).

Стан чинників зовнішнього середовища (3) формує функціональне поле розвитку СББ регіону, що характеризується факторами:

- політичними – стовідсоткове охоплення районів Львівщини роботою тристоронніх соціально-економічних рад, хоча їх функціонування є значною мірою формальним; відсутність суспільного консенсусу щодо соціальної ролі бізнесу, вираженого у стратегії розвитку СББ регіону;
- економічними – нижчий за середній по Україні показник ВРП на одну особу (20490 грн. та 28488 грн. відповідно) [8], зменшення обсягів виробництва (на 2,4% у січні-липні 2013 р. [9, с. 2]), скорочення експорту, капітальних інвестицій, що ускладнює реалізацію проектів СББ;
- соціальними – скорочення чисельності населення регіону (16716 народжених та 18746 померлих у січні-липні 2013 р. [10], його старіння, значні масштаби трудової міграції, національна однорідність (95% – українці), складна релігійна структура, що актуалізує розвиток проектів СББ у трудовій, освітній, національно-культурній, філантропічній сферах;
- екологічними – вичерпаність природних ресурсів Львівщини зумовлює загострення екологічних проблем у Дрогобицькому, Сокальському, Яворівському та інших районах, актуалізуючи питання утилізації відходів, зменшення викидів і скидів забруднюючих речовин, узгодження потреб промисловості та курортно-рекреаційної сфери Львівської області;
- науково-технологічними – значний освітній та науковий потенціал Львівщини (12 університетів, 6 академій, 4 інститути, 13 коледжів, 6 училищ і 3 технікуми, 5585 кандидатів наук, 1089 докторів наук [11]) є конкурентною перевагою регіону та може розглядатися як фактор упровадження соціальних та управлінських інновацій (у т.ч. СББ);
- міжнародними – прикордонне положення Львівської області, господарські

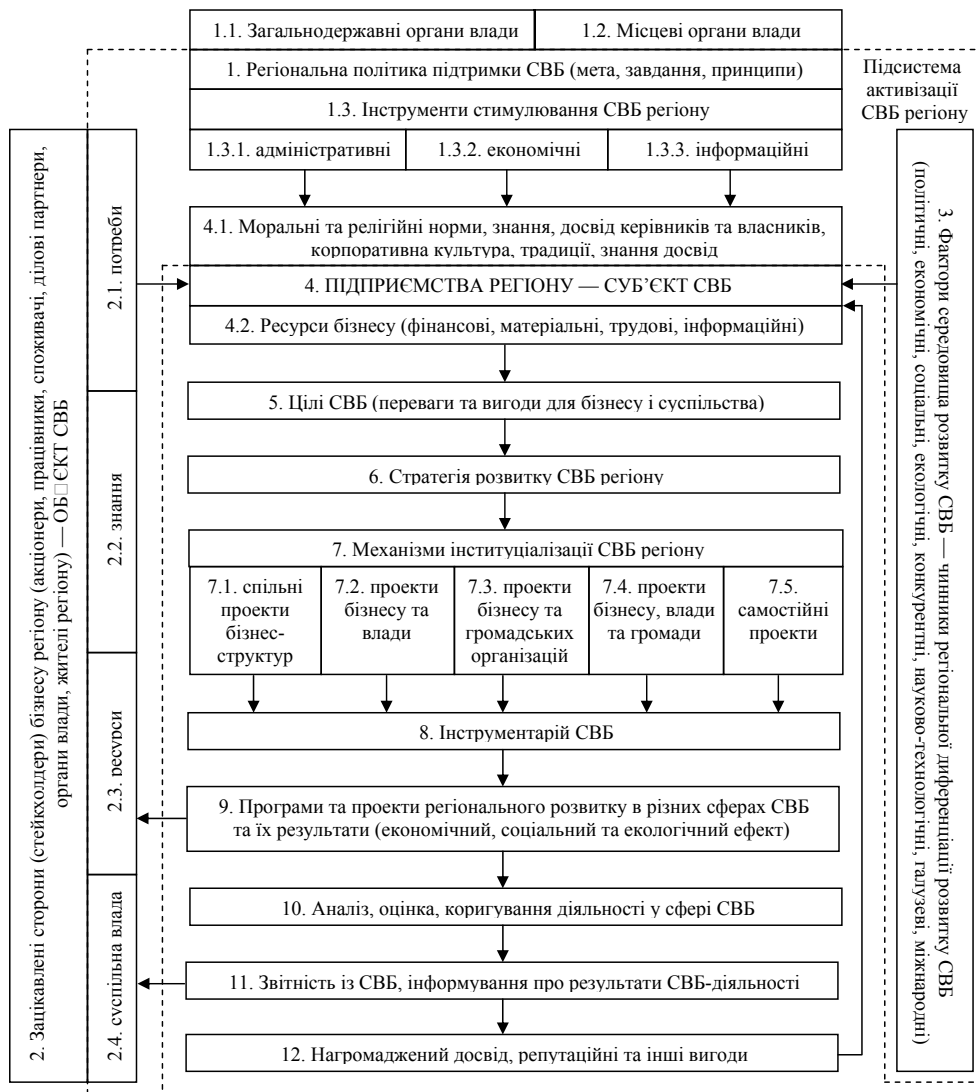

Рис. 1. Концептуальна модель функціонування та розвитку СВБ Львівщини

Джерело: розроблено авторами

зв'язки з підприємствами сусідніх країн стимулюють запозичення зарубіжного досвіду та адаптації європейської практики СВБ.

Зовнішні стимули та внутрішні мотиви (4.1) створюють умови для розвитку СВБ, але їх реалізація залежить від наявності у бізнесу ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних) (4.2). Результати проведеного опитування свідчать: відсутність фінансових можливостей для реалізації соціальних та екологічних проектів – основна перешкода у впровадженні практики СВБ для 56% керівників підприємств регіону.

Фактори актуалізації СВБ регіону та об'єктивні можливості реагування бізнесу на суспільний запит щодо соціальної відповідальності бізнесу дають змогу визначити цілі останньої (5) механізми їх досягнення в умовах регіону, населеного пункту тощо. Такі цілі, з'ясовані в процесі суспільного діалогу, повинні

бути чітко сформульовані та зафіксовані документально в процесі розроблення стратегії розвитку СББ (6). Вона може бути визначена як взаємопов'язана сукупність норм, правил, організаційних механізмів імплементації практики СББ регіону, розроблена з метою сприяння інституціалізації та інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в діяльність підприємств, визначення спільних орієнтирів і шляхів досягнення регіональним бізнесом цілей зростання суспільного добробуту та сталого розвитку. Стратегія розвитку СББ повинна бути пов'язана з регіональною стратегією соціально-економічного розвитку, стратегією розвитку підприємництва, споживання, енергозбереження, розвитку людських ресурсів тощо. Рівень усвідомлення необхідності розроблення національної та регіональної стратегій розвитку СББ є високим (такої точки зору дотримується 31% опитаних представників бізнесу). На думку керівників підприємств регіону, це продемонструє державну та громадську підтримку бажання бізнесу підвищувати власну соціальну відповідальність, допоможе в пошуку партнерів у соціальній діяльності. Складність проблеми розроблення регіональної стратегії розвитку СББ Львівської області, полягає, перш за все, у відсутності «Національної стратегії розвитку СББ», яка могла б розглядатися як орієнтир та база відповідної стратегії регіону та адаптуватися до регіональної специфіки. Попри спроби нормативного оформлення державної політики щодо СББ розроблення «Національної стратегії СББ» зупинилася на стадії доопрацювання та громадського обговорення [12].

Регіональну стратегію розвитку соціальної відповідальності бізнесу варто конкретизувати за муніципальними утвореннями Львівщини, що дасть змогу включити до неї специфічні завдання окремих населених пунктів. З метою підвищення практичної значущості, стратегію розвитку СББ регіону доцільно оформити як угоду (хартію), доступну для добровільного підписання (приєднання) підприємствами області чи покласти в основу договорів про співпрацю між бізнес-структурами та владою і громадськістю. Це дасть змогу започаткувати створення об'єднання (асоціації, форуму) соціально відповідального бізнесу Львівщини, у рамках якого можливою є координація планів роботи всіх учасників, обмін досвідом, створення узгодженого плану соціальної та екологічної політики бізнесу, системний діалог із владою та громадськістю.

Результати проведеного дослідження стану СББ Львівської області свідчать про переважання практики об'єднання ресурсів із діловими партнерами (30%), органами влади (26%) та громадськими організаціями (24%); поширеність одноосібних проектів СББ (23% опитаних). Залежно від кількості та характеристик партнерів (7) може використовуватися значна кількість інструментів СББ (8): соціальні бюджети, соціальні програми, соціальні інвестиції, заходи з економічного розвитку місцевих громад, утримання об'єктів соціальної інфраструктури, соціальне підприємництво, благодійні пожертви, гранти, відповідальне інвестування, волонтерство тощо.

Результатом використання інструментарію СББ є реалізація конкретних програм із задоволення потреб зацікавлених сторін бізнесу регіону (9) та його соціально-економічного розвитку в цілому. Незалежно від виду проекту регіонального розвитку умовою його успішної реалізації є отримання конкретного економічного, соціального чи екологічного ефекту для регіону, тобто відчутного для регіональних стейкхолдерів результату, задоволення їх потреб та очікувань щодо бізнесу регіону – досягнення цілей політики СББ.

Ефективність реалізації проектів СББ визначає і можливі результати впровадження політики такої відповідальності для бізнесу регіону (12): підвищення ло-

яльності споживачів; переваги для підприємства як роботодавця; залучення відповідальних ділових партнерів; підвищення продуктивності праці; покращення морально-психологічного клімату, уникнення конфліктів; запобігання суспільним протестам проти діяльності бізнесу; отримання нагород, відзнак, премій, політичних дивідендів тощо; гарантії невтручання в діяльність підприємства органів влади; сприяння при вирішенні питань реєстраційного, дозвільного характеру тощо. Попри складність вимірювання позитивного ефекту від СВБ безумовною перевагою є отримання досвіду співпраці із зацікавленими сторонами як ключовим фактором виживання та ринкового успіху підприємницьких структур. Сумарний ефект від СВБ регіону перевищує просту суму ефектів зусиль окремих підприємств, оскільки включає також створення нових можливостей для розвитку бізнесу та соціальної сфери, збалансування інтересів зацікавлених сторін, підвищення ефективності використання ресурсів області, зростання її привабливості як об'єкта інвестицій і місця проживання, запобігання соціальним конфліктам.

Висновки

Отже, спираючись на принципи системного підходу, можна виділити такі характеристики моделі функціонування та розвитку СВБ регіону:

1) є цілісною та динамічною управлінською системою, у якій керуючий і керований елементи діалектично взаємопов'язані;

2) характеризується неоднорідністю елементів, що взаємодіють у рамках моделі (обумовлюється наявністю специфічних потреб та інтересів сторін);

3) є відкритою системою, передбачає взаємодію з аналогічними системами інших регіонів, формування міжрегіональних і міжнародних зв'язків, обмін інформаційними та іншими ресурсами;

4) зазнає впливу змін, що відбуваються в зовнішньому середовищі, адаптуючись до поточних національних і регіональних умов;

5) її особливості обумовлюються цілями регіонального розвитку та принципами регіонального управління СВБ;

6) включає механізми зворотного зв'язку, акумулювання досвіду та, як наслідок, удосконалення практики СВБ регіону.

Напрямом подальших досліджень у цій сфері є розроблення диференційованого підходу до реалізації політики підтримки СВБ залежно від рівня розвитку та особливостей практики соціальної відповідальності бізнесу окремих регіонів України.

Література

1. Благоев Ю. Е. Концепция корпоративной социальной ответственности и стратегическое управление / Ю. Е. Благоев // Российский журнал менеджмента, 2004. – № 3. – С. 17-34.
2. Post J. E. Redefining the Corporation : Stakeholder Management and Organizational Wealth / J. E. Post, L. E. Preston, S. Sachs – Stanford University Press : Stanford., 2002.
3. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні / О. А. Грішнова // Демографія та соц. економіка. – 2011. – № 1. – С. 39-46.
4. Колот А. М. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки : теоретичні засади / А. М. Колот // Україна : аспекти праці. – 2011. – № 3. – С. 3-9.
5. Кузнєцова Т. В. Стратегічні аспекти формування соціальної відповідальності бізнесу / Т. В. Кузнєцова, Л. А. Шергіна // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону : фінансова політика та інвестиції. Збірник наукових праць. – 2013. – № 2. – С. 319-326.
6. Бутко М. Генезис соціальної відповідальності бізнесу та її становлення в Україні / М. Бутко, М. Мурашко // Економіка України. – 2009. – №7 (572). – С.74-83.

7. Зінченко А. Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010 : стан та перспективи розвитку / А. Г. Зінченко, М. А. Саприкіна – К. : Фарбований лист, 2010 – 56 с.
8. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua/dem/SWF/dani/macro/graph01.html>
9. Оперативна інформація про економічне і соціальне становище львівської області за січень-серпень 2013 року : короткий статистичний бюлетень. – Львів, 2013. – 21 с.
10. Природний рух населення Львівської області у січні-липні 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/report/express_2009.php?ind_page=express&vid=3&id_news=6685
11. Вищі навчальні заклади Львівщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/press/2013/r150113_7.pdf
12. Громадське обговорення Концепції «Національної Стратегії соціальної відповідальності бізнесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalcompact.org.ua/ua/press/events/y/m/455>

УДК 338.45.631.11(447)"313" (045)

П.Ю. Родіонов
аспірант,
Національний авіаційний університет

Перспективи розвитку агропромислового комплексу України в умовах інформаційної економіки

У статті розглянуто особливості розвитку агропромислового комплексу України. Проведено дослідження структури українського експорту, розглянуто тенденції світового ринку агропромислової продукції. Здійснено аналіз перспектив розвитку сільськогосподарської галузі в умовах інформаційної економіки.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, експорт, світовий ринок агропромислової продукції, інформаційна економіка.

П. Ю. Родионов
аспірант,
Национальный авиационный университет

Перспективы развития агропромышленного комплекса Украины в условиях информационной экономики

В статье рассмотрены особенности развития агропромышленного комплекса Украины. Проведено исследование структуры украинского экспорта, рассмотрены тенденции мирового рынка агропромышленной продукции. Проанализированы перспективы развития сельскохозяйственной отрасли в условиях информационной экономики.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, экспорт, мировой рынок агропромышленной продукции, информационная экономика.

P. Rodionov
*Postgraduate Student,
National Aviation University*

Prospects of Ukrainian Agroindustrial Complex Development in the Conditions of Informative Economics

The article considers the peculiarities of agroindustrial complex development of Ukraine. The research of Ukrainian export structure is made, and the world market tendencies of agroindustrial production are considered. The prospects of agricultural field in the conditions of informational economics are analyzed.

Keywords: agroindustrial complex, export, world market of agricultural production, informative economics.

Постановка проблеми

Останніми роками в наукових і публіцистичних виданнях, засобах масової інформації тощо, активно популяризуються ідея, згідно з якою однією з провідних галузей української економіки повинен стати аграрний сектор.

Подекуди висловлюється думка, що саме подальший розвиток аграрного сектору повинен бути першочерговим завданням для України, на підтримку цього наводяться аргументи, які здебільшого ілюструють зростання кількості виготовленої агропромислової продукції та як наслідок збільшення її експорту.

На нашу думку, такі твердження є передчасними й такими, що не враховують цілу низку факторів, які можуть впливати на цю галузь. Для того, щоб визначити реальний стан і перспективи агропромислового комплексу, необхідно дослідити наявну ситуацію в цій галузі, а також розглянуто чинники, що можуть здійснювати на неї вплив.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблемам розвитку економіки України в сучасних умовах присвячені роботи таких вітчизняних учених, як Л.Г. Мельник [1], А.А. Чухно [2]. У своїх роботах вони розглядали процес еволюції світової економіки, вивчали роль інформації та інформаційних технологій у постіндустріальному суспільстві. Іноземні вчені, такі як Д. Белл [3], В.Л. Іноземцев [4], приділяли увагу трансформації суспільства та економічної системи, а також пов'язані з цим проблеми. Проте нині мало уваги приділено безпосередньо питанням, що виникають при намаганні провести структурні реформи та визначити шляхи подальшого розвитку вітчизняної економіки.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Економічна глобалізація та як наслідок зростання конкурентної боротьби на світових ринках змушують до пошуків нових методів та інструментів, що повинні сприяти реформуванню галузей вітчизняної економіки та підвищенню їхньої конкурентоспроможності. У такому контексті важливим є визначення пріоритетних галузей економіки, розвиткові яких необхідно приділяти особливу увагу.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сучасного стану агропромислового комплексу України та визначення подальших напрямів його функціонування в умовах інформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

У контексті розвитку економіки України в умовах інформаційної економіки та враховуючи необхідність підвищення конкурентоспроможності окремих її галузей на світових ринках необхідним завданням постає визначення шляхів подальшого розвитку економічної системи.

Світова кон'юнктура, за якої відбувається суттєве збільшення ролі високих технологій і продукції, що має велику додану вартість, з одного боку, та традиційно орієнтовану на експорт сировини та аграрної продукції економіку, з іншого, вимагає нових підходів до визначення напрямів, на яких необхідно зробити акцент при реформуванні вітчизняної економіки.

Для зміни ситуації, що склалася, необхідною умовою є визначення пріоритетних галузей, на розвиткові яких повинна бути зосереджена увага, та відповідно окреслення завдань, які необхідно розв'язати для досягнення сталого розвитку цих галузей. А це у свою чергу вимагає всебічного аналізу наявного стану економіки України, зокрема структури українського експорту та можливостей розвитку тієї чи іншої галузі.

По-перше, необхідно з'ясувати загальний стан економіки країни та визначити місце, яке посідає сільськогосподарська галузь.

У галузевій структурі економіки сільське господарство, мисливство та лісове господарство у 2009 р. займало 7,76% ВВП [5]. У структурі валової доданої вартості згідно з даними Державного комітету статистики України, за 2012 р. сільське господарство займало 9,2% її загального обсягу [6]. Говорячи про об'єми інвестицій, необхідним є зазначити, що сільське господарство отримало за 2011 р. 1,4% загального об'єму прямих іноземних інвестицій в Україну, натомість промисловість – 29,9%, фінансова діяльність – 32,3% [7].

Таким чином, агропромисловий комплекс має досить високі фінансові показники, однак вони є недостатніми для, щоб говорити про ключову роль цього сектору у вітчизняній економіці. Утім за умови збільшення інвестицій ситуація в сільському господарстві може змінитися.

По-друге, необхідним завданням є з'ясування обсягу виробленої сільськогосподарської продукції за певний період та її частку в загальному об'ємі вітчизняного експорту.

Аналізуючи український експорт, необхідно сказати, що, за даними Державного комітету статистики України, за 2012 р. експорт товарів становив 68809,8 млн. дол. імпорт – 84658,1 млн. доларів. Порівняно з 2011 р. експорт збільшився на 0,6%, імпорт – на 2,5%. Від'ємне сальдо становило – 15848,3 млн. дол. (за 2011 р. також від'ємне – 14214 млн. дол.).

Додатково необхідно зазначити, що в загальному обсязі експорту товарів порівняно з відповідним періодом попереднього року збільшилася частка зернових культур із 5,3% до 10,2%, жирів та олій тваринного або рослинного походження – із 5% до 6,1%, залізничних локомотивів – із 5,6% до 6%, механічних машин – із 5,2% до 5,5%. Натомість зменшилася частка чорних металів – із 27% до 22,3%, палив мінеральних, нафти і продуктів її перегонки – із 8,3% до 5,3%, руд, шлаку і золи – із 5,7% до 4,8% [8].

Також необхідно звернути увагу на динаміку зміни експорту товарів. Так, за 2012 р. порівняно з 2011 р. в Україні відбувалось уповільнення темпів зростання експорту товарів. Якщо у 2011 р. загальне зростання експорту було на рівні 33% порівняно з попереднім роком, то у 2012 р. лише 0,3%. Експорт продукції агропромислового комплексу збільшився на 45,8%, порівняно зі зростанням у 2011 р. на рівні 33,9%, аналогічні показники для експорту металу становлять 27,6%

та –14,5%, для транспортних засобів 49,4% та 22,8%. На рисунку подано динаміку експорту товарів у 2011-2012 роках.

Таким чином, продукція українського агропромислового комплексу займає достатньо велику частку загального обсягу вітчизняного експорту. Зростання показників експорту агропромислового комплексу було єдиним з-поміж усіх інших галузей, в яких у свою чергу відбувалося скорочення темпів зростання експорту товарів. Загалом, динаміка експорту нині є такою, що відображає зростаючий попит на агропромислову продукцію на світових ринках.

По-третє, необхідним є визначення передумов, які призводять до такої ситуації на світовому ринку агропромислової продукції. Особливо варто зробити акцент на зростанні світових цін на зернові.

Однак у зв'язку з фінансовою рецесією ціни на агропромислову продукцію стабілізувалися, а подекуди знизилися. Так, індекс цін на зернові ФАО знизився в грудні до 191,5 пункту, що на 1,4% нижче, ніж його значення в листопаді, та є найнижчим із 2010 р., чому сприяв урожай 2013 р. [10].

Необхідно зазначити, що навіть попри такі дані, вони переважно зумовлені зростанням економік країн, що розвиваються. Адже основними країнами-імпортерами вітчизняної агропромислової продукції є Китай, Єгипет, Іран та інші.

Однак згідно з останніми тенденціями процес швидкого економічного зростання країн, що розвиваються, минає, і це неминуче призведе до падіння експорту агропромислової продукції.

Так, економічні проблеми в розвинених країнах уповільнюють темпи зростання ВВП країн, що розвиваються. Значне сповільнення зростання ВВП у 2012 р. відбулося в основних азійських країнах-торговельних партнерах України: у Китаї – до 7,8 із 9,3%, Туреччині – до 2,2 із 8,8%; в Індії – до 4,0 із 7,7%. Економічне зростання уповільнилося і в Російській Федерації – 3,4% у 2012 р. порівняно з 4,3% у попередньому році [9].

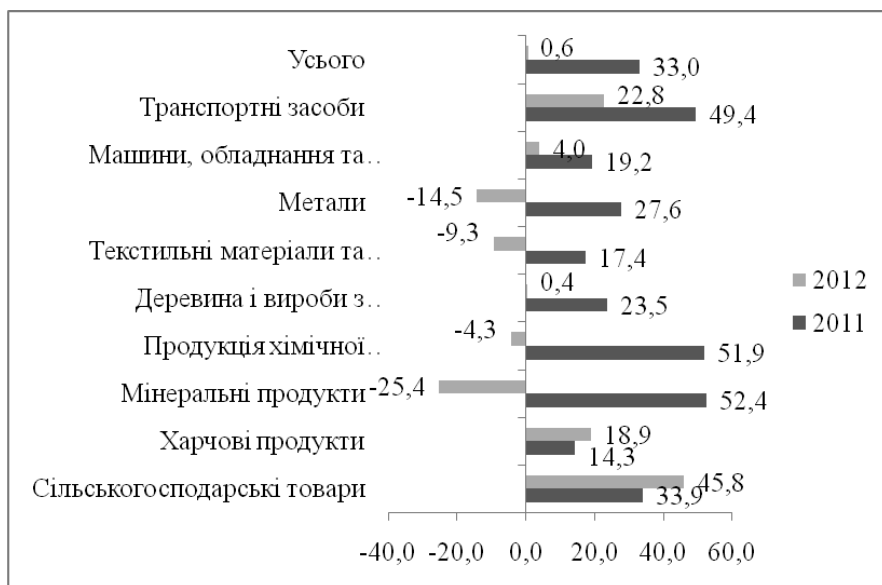

Рис. Динаміка експорту товарів у 2011-2012 рр., %

Джерело: [9]

Депресивність світової економіки зумовила зниження попиту на основну експортну продукцію України, додатково погіршилися умови торгівлі внаслідок застосування протекціоністських заходів у країнах-торговельних партнерах.

Попри позитивний вплив швидкого розвитку сільськогосподарської галузі на економіку країни загалом, потенціал розвитку цієї галузі обмежений як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. До внутрішніх можна віднести складність процесу освоєння значних обсягів інвестицій у сільське господарство, зумовлене особливостями української економіки. Основною зовнішньою причиною, що ускладнює розвиток сільського господарства, є його цілкова залежність від зовнішніх ринків, на яких з об'єктивних причин очікується зниження попиту на сільськогосподарську продукцію. Це у свою чергу збільшує вразливість української економіки до негативних явищ на світових ринках.

Натомість, для побудови економічної системи, що відповідає сучасному постіндустріальному суспільству, необхідно розуміти його сутність. Так, Д. Белл зазначає, що нинішнє постіндустріальне суспільство – це суспільство знань у подвійному розумінні:

- по-перше, джерелом інновацій дедалі більшою мірою стають дослідження та розробки;

- по-друге, прогрес суспільства, який вимірюється зростанням ВВП і зайнятості населення, тепер однозначно залежить від успіхів у сфері знань, тобто прискореного розвитку науки та освіти, їхньої якісної модернізації [3].

Висновки

Аналіз сучасного стану агропромислового комплексу України, навіть за умови його зростання, свідчить про наявність тенденції відставання від аналогічних утворень найрозвинутіших країн світу, до того ж воно неухильно збільшується. Це призводить до суттєвого зниження конкурентоспроможності окремих підприємств та їх об'єднань аграрної сфери економіки на світових ринках, що з часом неминуче призводить до економічного спаду.

Підвищення конкурентоспроможності української аграрної економіки у свою чергу вимагає збільшення обсягів інвестицій у промисловість і наукоємні галузі, а також створення такого інституційного середовища, яке сприятиме інвестуванню в такі галузі. Це у свою чергу вимагає зміни підходів до реформування галузей економіки та створення сприятливих умов для всебічного розвитку економіки, що зумовить сталий і збалансований розвиток вітчизняної економіки та визначення подальших напрямів її функціонування в умовах інформаційної економіки.

Напрямами подальших досліджень у цій галузі можуть бути дослідження шляхів реформування агропромислового комплексу, а також обґрунтування подальшого розвитку наукоємних галузей у контексті інтеграції України на світові товарні ринки.

Література

1. Мельник Л. Г. Информационная экономика : Учебное пособие / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2003. – 288 с.
2. Чухно А. А. Институционально-информационная экономика / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання, 2010. – 687 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; перевод с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : АКАДЕМИЯ, 1999. – 956 с.

4. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В. Л. Иноземцев. — М. : Academia Наука, 1998. — 640 с.

5. Пирог О. В. Адаптація структури національної економіки України до вимог постіндустриального суспільства / О. В. Пирог // Проблеми економіки та управління. 2011. № 698. С. 93-103.

6. Соціально-економічний розвиток за 2012 рік // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Основні макроекономічні показники України // Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

8. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 12 місяців 2012 року // Державна підтримка українського експорту [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ukrexport.gov.ua>

9. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України // «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році». — К. : НІСД, 2013. — 576 с.

10. World Food Situation // Food and Agriculture Organization of the United Nations [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.fao.org>

УДК 338.24

В.В. Рокоча

*доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»*

Економічні інтереси та цінності як системоутворюючий елемент національної економічної безпеки

У статті розглянуто проблеми національної економічної безпеки, зосереджено увагу на визначенні місця в них національних економічних інтересів. Доведено, що економічна безпека є засобом збереження національних інтересів та національних цінностей.

Ключові слова: глобалізація світової економіки, національна економічна безпека, національні економічні інтереси, національні економічні цінності, загрози національній економічній безпеці.

В.В. Рокоча

*доктор экономических наук,
профессор кафедры международной экономики,
Университет экономики и права «КРОК»*

Экономические интересы и ценности как системообразующий элемент национальной экономической безопасности

В статье рассмотрены проблемы национальной экономической безопасности, основное внимание обращено на определение места в них национальных экономиче-

ских интересов. Доказано, что экономическая безопасность является средством сохранения национальных интересов и национальных ценностей.

Ключевые слова: глобализация мировой экономики, национальная экономическая безопасность, национальные экономические интересы, национальные экономические ценности, угрозы национальной экономической безопасности.

V.V. Rokocha
*Doctor of Economics,
Professor of International Economics Department,
“KROK” University*

Economic interests and values as a core element of national economic security

The author discusses the problems of national economic security and puts the attention to the detection of the role of national economic interests in them. The author proves, that the economic security can be considered as a measure of preservation of national interests and national values.

Keywords: world economy globalization, national economic security, national economic interests, national economic values, threats to the national economic security.

Постановка проблеми

З розвитком процесів глобалізації проблеми національної економічної безпеки набувають особливого значення. Їх загострення спричинено наслідками глобального економічного розвитку, що пов'язані зі зниженням рівня автономності держав при проведенні макроекономічної політики. Держава як макроекономічний агент стала втрачати окремі зі своїх функцій, передаючи їх міжнародним економічним організаціям. Міжнародні рамкові умови, що створюються останніми, націлені не на задоволення національних економічних інтересів, а на вирішення міжнародних проблем, які мають значення для світової спільноти. Відтак поряд з економічними ризиками, що мають місце в національному просторі, формуються принципово нові як реакція на входження країни у глобальний економічний простір. Паралельно відбувається процес модифікації наявних світових економічних ризиків у глобальні. Поява нових видів економічних ризиків є підставою для аналізу національних економічних інтересів на предмет їх адекватності новому економічному середовищу та новим рамковим умовам, тобто виявлення можливостей їх задоволення в умовах стратегічних змін. Проведення такого аналізу дає змогу встановити міру ефективності існуючих систем національної економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми національних економічних інтересів у системі національної економічної безпеки займають провідне місце в дослідженнях таких українських учених, як З. Варналій [9], О. Власюк [10], В. Геєць [11], Я. Жаліло [12], В. Мунтіян [13] та інші. Однак в їхніх дослідженнях не зроблено акцент на впливі глобальної економіки на формування національних економічних інтересів і систем національної економічної безпеки. Натомість у роботах О. Білоруса [14], Т. Кальченка [15], Д. Лук'яненка [16], Ю. Макогона [17], Ю. Пахомова [18], А. Філіпенка [19] та інших національні економічні інтереси розглядаються саме в контексті розвитку глобальної економіки, однак питання національної економічної безпеки в них не порушується

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Інтенсивна інтеграція країн світу в глобальне економічне середовище, поширення глобальних рамкових умов господарської діяльності виступають детермінантами змін у національних економічних інтересах і спонукають до модифікації систем національної економічної безпеки. Виникає необхідність у розробленні засадничих принципів, підходів і механізмів щодо здійснення такої модифікації.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація впливу інтеграції країни в глобальну економіку на реалізацію її економічних інтересів та ефективність існуючої системи національної економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження

В основі економічної безпеки будь-якого суб'єкта лежить міра задоволеності його економічних інтересів. Перешкоджання реалізації цих інтересів породжує загрозу економічній безпеці, яка за заданих або випадкових чи стихійних умов може перетворитися на небезпеку. Відтак створюється певний ланцюг залежностей: економічний суб'єкт => наявність у відповідного суб'єкта економічного інтересу => механізм задоволення цього інтересу => ступінь його задоволення => економічна загроза або її усунення => економічна небезпека або, відповідно, її усунення чи пом'якшення. Ця послідовність настання подій має місце в діяльності будь-якого суб'єкта, проте, зрозуміло, що на рівні кожного з них вона має свої специфічні прояви. Найбільш повно вони відбиваються на національному рівні, де відсутній єдиний економічний суб'єкт, через що економічний інтерес набуває агрегованого вигляду. Власне кажучи, національний економічний інтерес є похідним від інтересів кожного з економічних суб'єктів.

Теоретично «національний інтерес» є інтересом нації як єдності держави та суспільства. Державний інтерес не тільки змістовно пов'язаний із поняттям «національний інтерес», але значною мірою визначає його смислову структуру [1], тому можна використовувати також поняття «національно-державні економічні інтереси». Аналогічно національний інтерес може бути визначений через приватний інтерес, і це дозволяє стверджувати наявність у суспільстві національно-приватних економічних інтересів. Таким чином, реалізація національного економічного інтересу на практиці вимагає трансформації державних і приватних інтересів у національно-державні та національно-приватні. Це перетворення й уможливорює роль національних економічних інтересів як системоутворюючих елементів національної економічної безпеки.

Перетворення економічних інтересів здійснюється в системі існуючих у суспільстві економічних відносин. Основними суб'єктами економічної системи та, відповідно, національної економічної безпеки виступають домогосподарства, суб'єкти господарювання (підприємства, фірми, компанії), держава. Їхні економічні інтереси відбивають індивідуальні та колективні, а також загалом суспільні потреби в матеріальних і суспільних благах, досягненні певних економічних і соціально-політичних цілей на основі відповідних національних цінностей. Суспільні потреби та суспільні економічні інтереси, що включають інтереси окремих інститутів, об'єднань, соціальних груп, можуть суперечити та здебільшого суперечать загальнодержавним інтересам і вступають з ними у конфлікт. Більше того, через інтегральність суспільного економічного інтересу національна економіка є ареною зіткнення та реалізації безлічі приватних інтересів мікро-економічних суб'єктів, приватних і державних інтересів. Відтак характеристика

них інституцій, економічні інтереси яких мають двоїсту природу стосовно національних акторів. З одного боку, вона, виражаючи міжнародні економічні інтереси, суперечить інтересам національних економічних агентів, з іншого – їм відповідає, оскільки вимагає пристосування до глобально визначених параметрів господарювання, які часто позитивно впливають на максимізацію їх цільової функції.

Залучення тих чи інших суб'єктів у процес забезпечення економічної безпеки дає змогу виділити два її формати: широкий і вузький. У широкому трактуванні економічна безпека є сукупністю механізмів, завдяки яким уможливорюється узгодження економічних інтересів різних економічних суб'єктів з метою створення умов для їх спільного ефективного існування, у вузькому – вона представляє сам спосіб узгодження економічних інтересів різних економічних агентів. Вузьке трактування ґрунтується на чітких критеріях інституційної реалізації економічної безпеки насамперед мікроекономічних суб'єктів, і тому економічна безпека в цьому розумінні відображає результативність компромісних процесів у пошуках єдності та взаєморозуміння між різними економічними суб'єктами в процесі ведення господарської діяльності в кожному із середовищ – мікро-, макро-, мега [3].

Таким чином, за умов глобалізації світової економіки відбувається процес формування трьох рівнів протистоянь інтересів: (1) мікрорівень, на якому через конкуренцію виборюють максимізацію своєї цільової функції суб'єкти господарювання, домогосподарства та держава; (2) стикування макро- і мікрорівнів, де держава як макроекономічний суб'єкт створює рамкові умови для функціонування суб'єктів макrorівня; (3) стикування макро-, мікро- та мегарівнів, на якому міжнародні економічні інституції також створюють рамкові умови для економічних суб'єктів, що оперують у глобальному економічному середовищі. Створені на макrorівні рамкові умови є формою реалізації державного інтересу, який повинен відповідати інтегральному суспільному інтересу, сформованому на основі національних цінностей. У створених на мегарівні рамоквих умовах втілено міжнародні інтереси, які можуть як відповідати, так і суперечити інтегральному суспільному інтересу. Пристосування приватного економічного інтересу до рамоквих умов обох рівнів означає формування національного економічного інтересу. Це процес поступовий, він здійснюється в складному переплетенні як суто економічних, так і політичних, геоекономічних, соціальних та інших факторів, з урахуванням внутрішньоекономічних інтересів, політичних маневрів різних соціально-політичних сил, зацікавлених груп, організацій тощо, а також можливої реакції на відповідні рішення в рамках встановлених цілей з боку окремих інших держав, яких вони прямо чи опосередковано стосуються [4].

Залежно від міри узгодженості інтересів та наявності протиріч між країнами в процесі міжнародної взаємодії формується відповідний тип міжкраїнової діяльності держав як у політичній, так і в економічній сферах. Національний інтерес, як єдність національно-державного та національно-приватних інтересів, стає головною детермінантою зовнішньоекономічної діяльності країни. Проте суперечливий характер різних груп економічних інтересів часто не може бути приведений до спільного знаменника. Розбудувати за таких умов ефективну модель забезпечення національної економічної безпеки складно. Необхідним стає уведення додаткового системоутворюючого елемента, який міг би нівелювати існуючі між інтересами економічних суб'єктів суперечності. Таким елементом стало поняття «національні цінності» як матеріальна, інтелектуальна та духовна власність, що належить країні та становить основу її існування й розвитку. За

англійцем А. Вольферсом, сама безпека є цінністю поряд з іншими цінностями національної держави [5], вона виступає засобом збереження та підтримки національних цінностей у розумінні забезпечення добробуту та економічного розвитку.

Поняття «національні цінності» не є адекватним поняттю «інтереси»: інтереси слугують лише носіями цінностей і висловлюють бажання певних індивідумів, цінності висловлюють їх обов'язки, тому національні цінності можна трактувати як граничні, раціональні, нормативні підстави актів свідомості та поведінки не тільки окремих осіб (громадян), а й економічних суб'єктів та утворених ними суспільств. Відтак національна безпека може бути визначена як частина державної політики, що має за мету створення передумов, які сприяють збереженню чи зміцненню національних цінностей у рамках існуючих або потенційних загроз і ризиків у процесі міждержавної взаємодії. У цьому контексті життєво важливими інтересами є сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування та можливості прогресивного розвитку громадян, суспільства і держави, що ж до безпеки, то вона «в об'єктивному плані відображає відсутність загроз базовим цінностям суспільства, а в суб'єктивному плані – відсутність страху, що ці цінності можуть бути піддані руйнації» [6].

Отже, визначення змістового наповнення національних економічних інтересів як об'єктивного чинника, обумовленого сукупністю її економічних потреб, відіграє визначальну роль у розробленні та проведенні політики держави в рамках забезпечення цілісності, захищеності, ефективного функціонування та сталого розвитку національної економічної системи, а також у рамках взаємодії та співробітництва на міждержавному та міжнародному рівнях. Сформовані таким чином національні економічні інтереси водночас детермінують систему національної економічної безпеки та економічну, у тому числі й міжнародну, економічну діяльність, оскільки вона є основою глобалізаційних зрушень, які модифікують зміст першої, надаючи їй нової якості.

Як економічна категорія, національна економічна безпека навіть у найбільш економічно розвинених і соціально стабільних країнах зі сталим політичним режимом залишається відносною через можливість впливу несприятливих чинників та існування відповідних небезпек національним економічним інтересам у глобалізованому середовищі. Реалізація національних економічних інтересів може бути ускладнена або взагалі унеможливлена через явні чи потенційні дії з боку третьої сторони, і вони можуть становити небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи. Така небезпека повинна розглядатися як цілком усвідомлювана, об'єктивно існуюча, але не фатальна, у результаті якої може бути завдано певного збитку, погіршено стан суб'єкта та умови його діяльності, що призводить до виникнення небажаної динаміки та параметрів його подальшого розвитку [7].

Усвідомлення небезпеки перш за все стосується її ідентифікації. Пряма загроза небезпеці в глобальному економічному середовищі створюється адресною навмисною діяльністю економічного суб'єкта, який розглядається як конкурент, супротивник або ворог; непряма – викликається деструктивними змінами світової ринкової кон'юнктури або непередбачуваними політичними подіями, які руйнують системи економічної та політичної взаємодії, як, наприклад, у сьогоднішній Україні, яка стала об'єктом політичних і економічних зазіхань на свої національні економічні інтереси з боку одного з глобальних гравців. Саме тут проявилися нетрадиційні форми реалізації загроз. Гібридна війна, яка супрово-

джується використанням прямих методів дезорганізації фінансово-кредитної системи України, розвалу її економічного потенціалу та прямої підтримки воєнної агресії. Залучення нетрадиційних методів не виключає паралельного використання й традиційних інструментів тиску на національну економічну безпеку України. Росія широко використовує економічні засоби для завдання збитків Україні саме економічними методами. Ці загрози виразилися в порушенні балансу сил у різних сферах економічної діяльності, сковуванні свободи дій Української держави і стали прямою загрозою досягненню національних цілей [8].

За характером адресної спрямованості та ролі суб'єктивного фактора у виникненні небезпеки може мати декілька форм прояву. По-перше, виступати як виклик – сукупність обставин не обов'язково загрозливого характеру, але які, безумовно, вимагають безпосереднього реагування з метою попередження та зниження в подальшому можливого збитку. По-друге, як власне загроза – конкретна та діюча форма небезпеки, що має конкретну форму прояву та спосіб дії, або є сукупністю умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам громадян, суспільства і держави, а також національним цінностям і національному способу життя. По-третє, як ризик – вірогідність виникнення несприятливих і небажаних наслідків для діяльності відповідного суб'єкта. Названі форми прояву небезпеки можуть мати або міжнародний характер (глобальний і регіональний – регіонів світу); або національний, локальний (або регіональний – регіонів країни); або приватний (мікроекономічних суб'єктів – суб'єктів господарювання та приватних осіб). В умовах глобальної економіки найбільш поширеним є переплетіння двох характеристик: міжнародні форми прояву переплітаються з приватними.

Причини виникнення небезпеки можуть бути двоякого роду. По-перше, небезпека виникає в разі відсутності узгодження приватних і державних інтересів. Наприклад, державним економічним інтересом є реструктуризація народного господарства країни, але ця мета не відповідає завданням реалізації цільової функції суб'єктів господарювання, представлених у застарілих базових галузях. По-друге, через невідповідність міжнародних рамкових умов (глобальних або на рівні регіону країн) національним економічним інтересам. Наприклад, при вступі в СОТ країна зобов'язана поступово зменшувати рівень митно-тарифного захисту і скорочувати рівень нетарифних бар'єрів, перекладаючи їх ефект на тарифи. Водночас навіть наявність адаптаційного періоду не може повністю захистити внутрішній ринок такої країни і, як наслідок, виникає небезпека у формі загрози. Отже, чинники національної економічної небезпеки породжуються як внутрішнім (національним) середовищем, так і зовнішнім (міжнародним). Із розвитком глобалізаційних процесів значення другої групи чинників суттєво підвищується, оскільки чим більш інтегрованою є країна у світовий глобальний простір, тим менше важелів впливу на підтримання національних економічних інтересів у неї залишається і тим вагомішою є роль найбільш сильних глобальних акторів. Остання світова фінансова криза ще раз продемонструвала цю залежність: у разі виникнення комплексу небезпек ефективність національної економічної безпеки потенційно падає. Саме це зумовлює необхідність проведення активної державної політики, спрямованої на збереження та підтримку національних цінностей у контексті забезпечення добробуту та економічного розвитку і є причиною тому, що система національної економічної безпеки, яка реалізується в державі, повинна бути гнучкою, мобільною, здатною до коригувань.

З іншого боку, висока міра відповідності зовнішньоекономічної діяльності країни національному економічному інтересові спричиняє суто позитивний

ефект від функціонування системи національної економічної безпеки. Якщо суспільство сприймає як національний інтерес політику держави, то отримує від неї очікувану максимізацію своєї цільової функції, добробут нації зростає, зростає її міжнародна конкурентоспроможність і в цілому – зміцнюється захист особистості та всього суспільства.

Якщо зовнішні чинники розвитку національної економіки розглядаються як поле національних економічних інтересів, оскільки виступають як додаткові джерела її зростання, і міжнародні рамкові умови сприяють такому використанню зовнішньоекономічної політики, то система національної економічної безпеки отримує нові імпульси для покращеного виконання своїх функцій.

Таким чином, забезпечення національної економічної безпеки країни, що інтегрована в глобальний економічний простір, може бути представлена в рамках певного алгоритму: захищеність національних економічних інтересів у рамках зміцнення життєво важливих національних цінностей – запобігання відповідним існуючим загрозам національній економічній системі та уникнення відповідних ризиків для функціонування національній економіці. Реалізація цього алгоритму дозволяє вирішувати комплекс сучасних завдань національної економічної безпеки держави.

Висновки

Держава перебуває в стані безпеки, якщо їй не доводиться приносити в жертву свої національні інтереси та цінності та якщо вона, керуючись встановленими національними цілями, здатна захистити ці інтереси й цінності за допомогою передусім економічної політики, а також політичних, економічних, соціально-психологічних і військових дій. На міжнародному рівні держава виступає гарантом захисту та реалізатором національних економічних інтересів.

Система національної безпеки є спеціально створеною в державі сукупністю правових норм, законодавчих і виконавчих органів, а також комплексом засобів, методів і напрямів їх реалізації для забезпечення надійного захисту національних інтересів і цінностей. Завдяки цьому контролюється задоволення національних інтересів у рамках виявлення реальних і потенційних загроз, пошуку шляхів ефективної протидії, визначення національних пріоритетів і встановлення відповідних цілей державної політики.

Формування та функціонування національної системи забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізаційного розвитку повинно здійснюватися на основі сформульованих національних економічних інтересів, наявних національних цінностей та окреслення зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці, проведення ефективної економічної політики, що відповідає завданням національної економічної безпеки держави в цілому. Виходячи з цього, механізм забезпечення національної економічної безпеки як складові має:

- визначення національних економічних інтересів на основі існуючих національних цінностей;
- здійснення аналізу комплексу існуючих зовнішніх і внутрішніх загроз як сукупності умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим економічним інтересам відповідних суб'єктів;
- встановлення цілей і пріоритетів у рамках формування відповідної внутрішньо- та зовнішньоекономічної політики;
- визначення критеріїв і параметрів розвитку національної економіки, що повинні відповідати вимогам економічної безпеки та забезпечують захист життєво важливих інтересів країни;

• визначення системи й окреслення механізмів забезпечення економічної безпеки держави, захисту її життєво важливих інтересів на основі застосування всіма інститутами державної влади заходів правового, економічного та адміністративного характеру.

Література

1. Ильин М. В. Критерий современности в политике / М. В. Ильин // Полис. – 1995. – № 1. – С.81
2. Система обеспечения экономической безопасности : основные элементы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.Simplehomebusinesssystem.com/.../Sistema-obespecheniya-ekonomicheskoy-bezopasnosti-osnprvn>
3. Головащенко В. Влияние нестабильной экономической среды на безопасность компании / В. Головащенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.8cent-emails.com/vlijanie-nestabilnoj-jekonomicheskoy-sredy>
4. Гаджиев К. С. Геополитика / К. С. Гаджиев. – М., 1998. – С. 262-263.
5. The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World. Edited by Brian. London, Boulder: Lynne Rienner. 1992. 257 p.
6. Kaufman D., Mc KitrickJ., Leney T. US National Security: A Framework for Analysis. Lexington, MA, 1985. – P.12.
7. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность / Е. А. Олейников. – М. : Экзамен, 2005. – 766 с. – С. 28.
8. Гайдучкий П. І. Незалежна економіка України / П. І. Гайдучкий. – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с. – С. 510-512, 516.
9. Економічна безпека : навч. посіб. / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія / З. С. Варналій. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
10. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
11. Гець В. М. Концепція економічної безпеки України / В. М. Гець та ін. ; НАН України, Інститут економічного прогнозування. – К., 1999.
12. Жаліло Я. Щодо пріоритетних завдань економічної політики України в 2012 році : аналітична записка / Я. Жаліло, Д. Покришка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/727/>
13. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 462 с.
14. Білорус О. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О. Білорус, Н. Маслова-Лисичкіна // Віче. – 2001. – №5. – С. 22-44.
15. Кальченко Т. В. Безопасность Украины в геоэкономическом контексте глобального развития / Т. В. Кальченко, З. О. Адаманова // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. – Выпуск 42. Экономические науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2013. – С. 67-70.
16. Антициклічне регулювання ринкової економіки : глобалізаційна перспектива : монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук [та ін.] ; за заг. ред. д-рів екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2011. – 334 с.
17. Макогон Ю. В. Регіональна складова економічної стратегії України : сутність і проблеми [текст] / Ю. В. Макогон // Стратегічні пріоритети : Науково-аналітичне видання. – 2006. – № 1. – С. 150-158.
18. Цивилизационная структура современного мира : В 3-х томах / Под ред. Ю. Н. Пахомова, Ю. В. Павленко. – Т. 3. Цивилизации Востока в условиях глобализации. – Кн. 2. Китайско-дальневосточный цивилизационный мир и африканская цивилизационная общность. Глобальные трансформации и уроки для Украины. – К. : Наукова думка, 2008. – 639 с.
19. Україна і світове господарство : взаємодія на межі тисячоліть // А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, А. С. Гальчинський та ін. : підруч. – К. : Либідь, 2002. – 470 с.

УДК 338.439

І.І. Румик
кандидат економічних наук,
Університет економіки та права «КРОК»

Ресурсне забезпечення продовольчої безпеки

У статті розглянуто наукові підходи стосовно дослідження продовольчої безпеки через її ресурсне забезпечення, яке визначає відтворювальні процеси в агропромисловому комплексі. Особливу увагу приділено сучасному трактуванню виробничого потенціалу. Запропоновано напрями вдосконалення існуючих наукових положень щодо визначення продовольчої безпеки на основі відтворювально-ресурсного підходу.

Ключові слова: продовольча безпека, ресурсне забезпечення, виробничий потенціал, агропромисловий комплекс, відтворювальний процес.

И.И. Румык
кандидат экономических наук,
Университет экономики и права «КРОК»

Ресурсное обеспечение продовольственной безопасности

В статье рассмотрены научные подходы к определению продовольственной безопасности через ее ресурсное обеспечение, которое определяет воспроизводственные процессы в агропромышленном комплексе. Особое внимание уделено современной трактовке производственного потенциала. Предложены направления совершенствования существующих научных положений по определению продовольственной безопасности на основе воспроизводственно-ресурсного подхода.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, ресурсное обеспечение, производственный потенциал, агропромышленный комплекс, воспроизводственный процесс.

I. Rumyk
PhD in Economics,
Associate Professor of Finance and Banking Business Department,
“KROK” University

Resource Provision of Food Security

In the article the scientific approaches to determination of food security through its resource provision which determines reproductive processes in an agroindustrial complex going is examined. The special consideration is given to modern interpretation of production potential. Directions of existing scientific provisions improvement are offered in relation to determination of food security on the basis of reproductive-resource approach.

Keywords: food security, resource provision, production potential, agroindustrial complex, reproductive process.

Постановка проблеми

Обмежений доступ переважної більшості населення світу до продуктів харчування є результатом не лише зниження або відсутності достатньої платоспроможності, а й впливу змін клімату та продуктивності сільськогосподарського

виробництва. Зміни у сфері виробництва і споживання продуктів харчування мають безпосередній вплив на стан добробуту тарівень життя населення. Продовольча проблема має світовий глобальний характер, який, у свою чергу, визначає стан національної безпеки країни.

Для забезпечення продовольчої безпеки необхідно враховувати співвідношення між продукцією власного та імпортного виробництва, стан розвитку переробних галузей, заготівельних і торговельних закладів, встановлення доступних основній масі населення цін на продукти харчування тощо. Оскільки виробничі ресурси формуються усфері агропромислового виробництва, то відповідно й агропромисловий комплекс виступає гарантом соціально-економічної стабільності суспільства, економічної безпеки та політичної незалежності держави. При цьому створюються умови і формуються механізми для протидії економічним загрозам, розвитку відтворювальних процесів у агропромисловому виробництві.

Відсутність системного підходу та аграрної політики з чітко вираженими стратегічними пріоритетами, дисбаланс між ресурсними елементами відтворення в агропромисловому комплексі зумовили дисбаланс соціально-економічних процесів розвитку національної економіки та суспільства. На наш погляд, наукові праці щодо функціонування тарозвитку агропромислового комплексу як основи виробництва продуктів харчування належним чином не забезпечені достатньо обґрунтованими методичними та аналітичними напрацюваннями стосовно дослідження продовольчої безпеки через ресурсне її забезпечення як складової частини економічної, а зрештою національної безпеки.

Цей напрям наукового пошуку передбачає забезпечення відтворювального процесу, що включає збалансоване використання земельних, лісових і водних, трудових і матеріальних ресурсів. Розроблення наукових засад формування продовольчої безпеки, яка відповідає принципам ринкової економіки та сучасним змінам у структурі агропродовольчого виробництва, збереження продуктивності агроресурсів залишається актуальною та має практичне значення й нині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам, пов'язаним із продовольчим забезпеченням, розширеним розвитком підприємств агропромислового комплексу, відтворювальним процесам у сільському господарстві, розробленням відповідного економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки завжди приділялася значна увага. Це знаходить своє відображення в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, як П.В. Борщевський [9], В.І. Власов [1], В.І. Грушко [12], С.М. Кваша [11], Ю.Я. Лузан [4], В.В. Попова [2], П.Т. Саблук [1;6] та інших.

Більшість учених визначають основним у характеристиці продовольчої безпеки здатність держави гарантовано задовольняти потреби в продуктах харчування населення країни. Продовольча безпека розглядається в контексті можливості держави гарантувати задоволення попиту в продовольстві на рівні, що забезпечує нормальний фізіологічний та інтелектуальний рівні життєдіяльності населення. На наш погляд, недостатньо уваги приділяється ресурсній складовій продовольчої безпеки, її впливу на економічну безпеку держави з урахуванням ресурсного забезпечення на різних рівнях діяльності господарських суб'єктів. Ці та інші аспекти вимагають подальшого наукового обґрунтування, зокрема в нових економічних умовах, що й обумовило актуальність дослідження.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

У вітчизняній науці наявні суперечливі судження щодо реального стану агропромислового комплексу та його значення для розвитку національної економіки. З одного боку, стан галузі визначається лише як похідна економічної політики в межах усієї економіки. З іншого – поширена думка, що аграрний сектор займає передові позиції економіки для успішного макроекономічного розвитку. Останнє обстоюють учені Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» [1]: «... Ми переконані: якщо аграрний потенціал України реалізувати повністю, то експорт його продукції може скласти 16-18 млрд. дол., за рахунок чого будуть задоволені потреби держави вусіх видах енергетичних ресурсів».

Однак інші вчені, посилаючись на світову практику, вважають, що пріоритетна орієнтація стратегії розвитку на аграрну галузь означає формування екзогенно-залежної моделі економіки [2].

Такі суперечки та наукові дискусії обумовлені широким спектром впливу сільськогосподарського виробництва на макроекономічні процеси. Незаперечним є той факт, що ця галузь є базовою в Україні, а тому питання встановлення закономірностей її розвитку повинні розглядатися як пріоритетні для економічної науки.

Переважає більшість учених вважає, що від стану агропромислового комплексу безпосередньо залежить рівень продовольчої безпеки України [3]. Нині в АПК зосереджено більше половини виробничих фондів, виробляється близько половини ВВП, дві третини товарів народного споживання, працює майже третина працездатного населення. Забезпечення продовольчої безпеки значною мірою залежить від потенціалу агропродовольчого сектору. Сільськогосподарський потенціал є, без сумніву, головною основою зростання національного доходу та забезпечення продовольчої безпеки країни. Аграрний сектор забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує її 17-18% валового внутрішнього продукту [4].

Аналіз наукових робіт, присвячених досліджуваній проблематиці, показав, що існує ряд аспектів, які вимагають наукового обґрунтування. На нашу думку, у вітчизняних публікаціях недостатньо уваги приділяється ресурсній складовій продовольчої безпеки, її впливу на економічну безпеку та соціально-економічні наслідки в умовах кризи, зміни структури агропромислового виробництва. Це й обумовило актуальність статті.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в дослідженні ресурсного забезпечення продовольчої безпеки як складової економічної та національної безпеки на сучасному етапі розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження

Україна за своїм природно-ресурсним потенціалом займає провідне місце серед інших країн світу. Але цей потенціал використовується надзвичайно неефективно, агропромисловий комплекс значно відстає за рівнем розвитку від прогресивних країн світу та характеризується такими рисами: зменшення обсягів виробництва продукції, зниження родючості ґрунтів, дисбаланс у експорті-імпорті продуктів харчування, сировинна спрямованість експорту, демографічна криза, низька платоспроможність, безробіття, низька конкурентоспроможність продукції тощо [5].

На думку П.Т. Саблука, у відтворювальному процесі слід ураховувати зрозумілу для кожного селянина істину, що в сільському господарстві, крім праці,

джерелом багатства є земля, культурна рослинність, основні й оборотні засоби [6, с. 12].

Багато зарубіжних і вітчизняних науковців також зазначають, що в продовольчій безпеці головна неповторна субстанція, яка забезпечує одержання врожаю та є базою для виробництва тваринницької продукції, – це земля. Ще Т. Мальтус розглядав землю в якості основного природного ресурсу та виділяв дві головні особливості: її обмеженість і дію закону зменшення родючості [7].

Однак переважна більшість дослідників поняття продовольчої безпеки практично не пов'язують її визначення з ресурсним забезпеченням, яке є основою відтворювальних процесів у сільському господарстві [8]. Лише деякі з них приділяють увагу безпосередньому взаємозв'язку продовольчої безпеки та ресурсного забезпечення.

Так, П.В. Борщевський продовольчу безпеку трактує як забезпечену відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави незалежно від зовнішніх і внутрішніх умов (загроз) задовольняти потреби населення країни та кожного громадянина в продуктах харчування, необхідних товарах... [9, с. 67].

Майже аналогічне визначення продовольчої безпеки дають В. Єсіпов і Г. Маховикова [10] – це забезпечена відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави забезпечити потреби населення продуктами харчування (незалежно від зовнішніх і внутрішніх загроз) в обсягах, якості й асортименті, що відповідають прийнятим стандартам і нормативам.

На думку С.М. Кваші [11] продовольча безпека є важливою складовою загальнодержавної політики. Він виділяє три аспекти продовольчої безпеки: політичний, економічний, соціальний. Саме економічний аспект включає здатність держави до мобілізації внутрішніх ресурсів і агроекономічного потенціалу країни для організації виробництва сільськогосподарської продукції та постачання населення продовольством переважно за рахунок власного виробництва.

Як переконує В.І. Грушко, тільки наявність запасів необхідних ресурсів дозволяє зупинити збої у виробництві... [12, с. 38]. Це блокує диспропорційність та сприяє вибору і переходу до оптимальної структури виробництва.

Таким чином, притримуючись цілей системи продовольчої безпеки, можна виділити взаємопов'язані групи факторів, що характеризують її забезпечення і зумовлюють зміну її стану. Від аналізу цих факторів і правильного тасовчасного реагування на них залежить побудова ефективної системи забезпечення продовольчої безпеки в системі економічної безпеки в сучасних умовах. Загрози національним інтересам держави в забезпеченні необхідного рівня власного виробництва сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства виникають через розбалансування всіх основних пропорцій виробництва.

Основні фактори, що характеризують рівень забезпечення продовольчої безпеки, подано на рис. 1.

Сукупність ресурсів відповідного обсягу та якості визначає виробничі можливості сільського господарства. Наявність можливостей маневру різними ресурсами та їх видова трансформація вимагають вибору їх оптимальної сукупності з багатьох варіантів. У зв'язку з тим, що кожний варіант поєднання ресурсів має свої оптимальні пропорції, можна допустити, що будуть виникати надлишки деяких ресурсів, які не задіяні в процесі виробництва та мають низькі властивості трансформації в ресурси іншого виду. Тоді сукупний потенціал всіх ресурсів, задіяних в процесі виробництва продукції без урахування надлишків, буде визначати виробничий потенціал усього агропромислового комплексу.

Становить інтерес розробка А.І. Попова [14], який розглядає взаємопов'язану

Рис. 1. Основні фактори, що забезпечують рівень продовольчої безпеки

Джерело: [13]

сукупність потенціалів: виробничого, агроресурсного, природно-кліматичного і біологічного.

Виробничий потенціал охоплює сукупність наявних ресурсів, які використовуються при виробництві рослинницької та тваринницької продукції за допомогою відповідних технологій. Сюди входить також процес переробки та інфраструктура обслуговуючих служб і підприємств. Агроресурсний потенціал включає в себе природно-кліматичні і земельні ресурси, виражені безпосередньо в родючості ґрунтів. До природно-кліматичного потенціалу належать клімат, ґрунт, водні ресурси тощо. Біологічний потенціал характеризується можливостями рослин і тварин створювати відповідну продукцію.

На нашу думку, важливим напрямом дослідження природних ресурсів є обґрунтування потреби в них, яка розраховується виходячи з нормативів ресурсозберігаючих прогресивних технологій, організації ефективного міжгосподарського та внутрішньогосподарського використання, методів управління природокористуванням.

Підвищення ефективності функціонування агропромислового сектору в сучасних умовах потребує додаткових вкладень грошових і матеріальних засобів у вигляді нових машин і технологій, упровадження нових перспективних сортів, використання продуктивних тварин, постійного підвищення кваліфікації трудових ресурсів, знання іноземних мов і технологій, співпраці та виходу на нові міжнародні ринки, не лише європейських, а й азіатських і африканських країн. Тобто йдеться про істотні вкладення економічних і соціальних ресурсів для розроблення напрямів підвищення ефективності використання виробничого потенціалу.

Таким чином, теоретичний підхід, який ми застосовуємо для інтерпретації категорії «продовольча безпека» з ресурсно-відтворювальної точки зору, базується на класифікації сукупності природних, економічних і соціальних ресурсів агропромислового комплексу (рис. 2).

Значимість ресурсів визначається в процесі виробництва і характеризується їхнім впливом на кінцеві результати діяльності. Основним елементом виробничого потенціалу агропромислового комплексу є економічні ресурси, що забезпечують процес виробництва. Економічна складова потенціалу галузі визначається залученими у виробничий процес матеріально-технічними та нематеріальними ресурсами. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та високі результати діяльності неможливі без високого рівня кваліфікації кадрів і ступеня використання трудових ресурсів, які необхідно постійно поповнювати

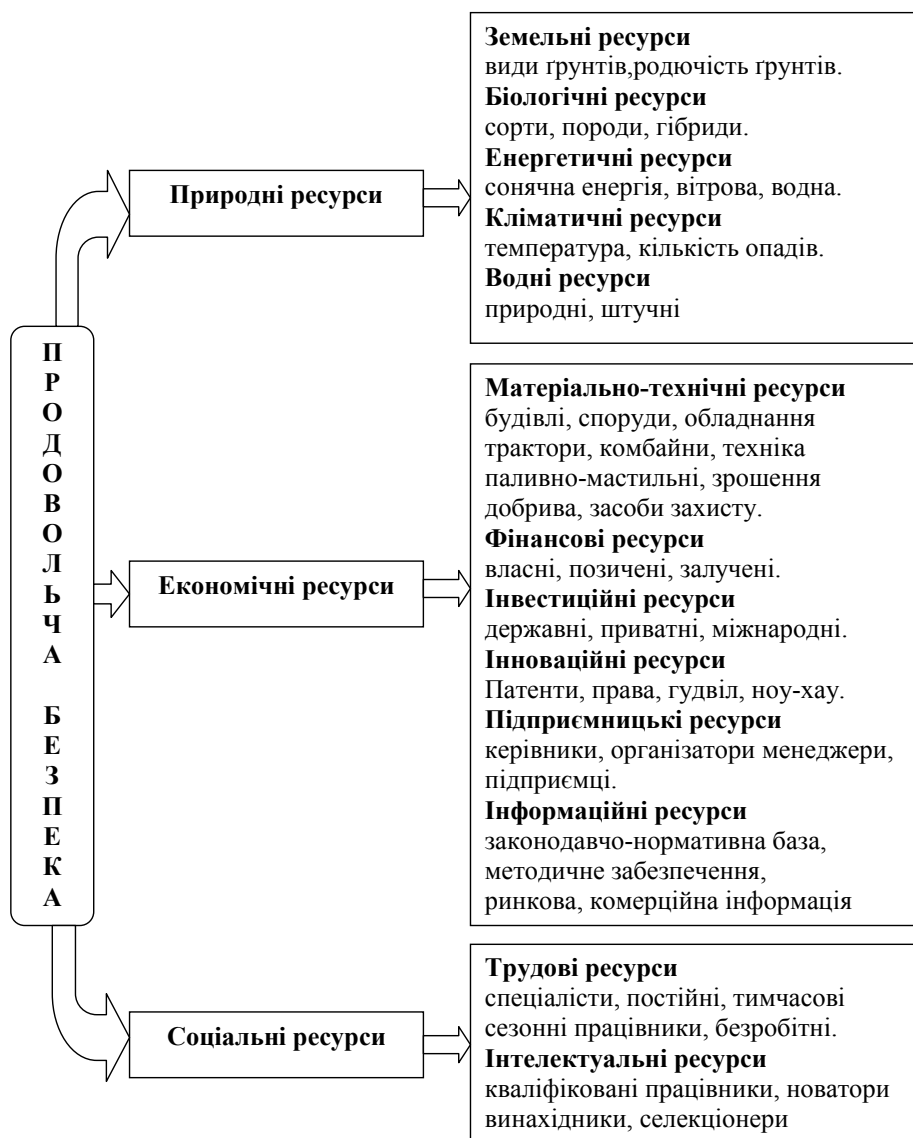

Рис. 2. Ресурсно-відтворювальне забезпечення продовольчої безпеки

Джерело: авторська розробка

спеціалістами, інтелектуальними та підприємницькими ресурсами. Організація раціонального високоефективного використання природних ресурсів, у першу чергу земельних, – одне з найважливіших народногосподарських загальноекономічних та організаційно-правових політичних завдань, яке стоїть сьогодні перед суспільством. Інноваційний процес як базовий внутрішній фактор технологічного розвитку є основним напрямом сучасних ринкових відносин. Успіх технологічної політики залежить від її інтеграції з науковою та промисловою політикою.

Таким чином, за функціональними ознаками ресурсні складові виробничого потенціалу є якісно однорідними, а за ступенем впливу на виробничий процес і кінцеві результати його елементи неоднорідні. Деякі в одних ситуаціях і конкретних умовах значно більше визначають результати агропромислового виробництва, ніж інші, і навпаки.

Дослідження наукового підходу до визначення поняття «продовольча безпека» з точки зору її ресурсного забезпечення показують, що функції держави повинні зводитися до створення умов для розвитку ринкового механізму господарювання, контролю за використанням ресурсів у сільському господарстві, підтримки та захисту економічних інтересів товаровиробників, формування продовольчих запасів і резервних фондів. Нові умови господарювання характеризуються постійно зростаючим впливом факторів зовнішнього середовища, які безпосередньо визначають характер зміни структури агропромислового виробництва, вносять істотні корективи в господарську діяльність, процеси формування та використання ресурсного потенціалу. У цій ситуації держава повинна сприяти раціональному використанню ресурсів, їх якісному покращенню в довгостроковій перспективі.

Висновки

Стабілізація та підвищення ефективності агропромислового виробництва визначається обґрунтованістю та дієвістю механізмів управління виробничими відносинами на всіх рівнях, підходів до формування і використання виробничого потенціалу, механізмів державного, ринкового та внутрішньогалузевого впливу та регулювання, їх відповідності новим умовам здійснення господарської діяльності.

Необхідність продовольчого забезпечення та величина виробничого потенціалу визначається наявністю, якістю, збалансованістю природних, матеріальних, фінансових, трудових, інвестиційно-інноваційних, інформаційних та інших ресурсів, у процесі взаємодії яких реалізується їхня інтеграційна здатність виробляти визначені обсяги та види продукції відповідної якості.

Аналіз наукових підходів до визначення категорії продовольчої безпеки показав необхідність подальших досліджень. Лише маючи відповідне ресурсне забезпечення і задовольнивши потреби населення у продовольстві, держава може витрачати матеріальні та трудові ресурси на інші види виробництва. В умовах скорочення виробничого потенціалу, застосування різних за якістю матеріально-технічних ресурсів, обмеженого як внутрішнього, так і зовнішнього фінансування вимагає вирішення проблема формування ефективної системи забезпечення та регулювання їх збалансованості. Необхідно визначити можливе їх раціональне співвідношення та межі взаємозаміни. Лише в такому разі можна гарантувати продовольчу безпеку, забезпечити населення якісним продовольством, насамперед, вітчизняного виробництва.

Література

1. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.

2. *Попова В.В.* Індексне оцінювання ефективності сільськогосподарського виробництва / В. В. Попова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.info-prensa.com/article-544.html](http://www.info-prensa.com/article-544.html)
3. *Джурик Н.Р.* Продовольча безпека України / Н.Р. Джурик, С.В. Майкова, М.П. Ковальчук, В.В. Гаврилишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltn/21_4/189_Dzhu.pdf
4. *Лузан Ю.Я.* Перспективи створення самозабезпечувальної енергетичної системи ведення сільськогосподарського виробництва / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. – №4. – С. 40-48.
5. *Головня О.М.* Економічне зростання сільського господарства як напрям забезпечення сталого соціального розвитку сільських територій / О.М. Головня // Економіка та держава – 2010. – №11. – С. 30.
6. *Саблук П.Т.* Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті / П.Т. Саблук. – К., 2001. – 94 с.
7. *Мальтус Т.Р.* Опыт о законе народонаселения / Т.Р. Мальтус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// buklib.net/books/25559/](http://buklib.net/books/25559/)
8. *Румик І.І.* Понятійні аспекти продовольчої безпеки як складової національної безпеки України / І.І. Румик // Збірник наукових праць «Вчені записки Інституту економіки та права «КРОК». – Вип. 35. – К., Університет економіки та права «Крок», 2014.
9. *Борщевський П.В.* Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П.В. Борщевський // Розбудова держави. – 2009. – №1-6. – С. 66-73.
10. *Есипов В.* Внутренние и внешние угрозы продовольственной безопасности России / В. Есипов, Г. Маховикова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// rustrana.ru/article.php?nid=13867](http://rustrana.ru/article.php?nid=13867)
11. *Кваша С.М.* Зовнішньоекономічна діяльність АПК України: стан, стратегія і тактика розвитку / С.М. Кваша. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2000. – 252 с.
12. *Грушко В.И.* Структура агропромышленного комплекса и рынок / В. И. Грушко. – К., ИЕА, 1996. – 243 с.
13. *Одінцов М.М.* Моделирование факторов формирования продовольственной безопасности / М.М. Одінцов // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=113>
14. *Попов А.И.* Повышение эффективности формирования экспортного потенциала предприятий / А.И. Попов: Автореф. дисс. ... канд. экон. наук. – Симферополь: КГАУ, 1998. – 156 с.

УДК 338.001.36

В.І. Терехов

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Б.М. Одягайло

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності та логістики,
Університет економіки та права «КРОК»*

Інноваційні ринки України в системі підвищення конкурентоспроможності та безпеки національної економіки

У статті викладено концептуальні засади формування вітчизняних ринків інно-

вацій, у тому числі на рівні регіонів, з метою забезпечення наукового підґрунтя для подальшого впровадження цієї ідеї в практику.

Ключові слова: інноваційна модель розвитку, попит на інновації та пропозиція інновацій, ринки інновацій, регіональний інноваційний ринок, мотиваційна система інноваційного процесу, інвестиційно-інноваційна політика, безпека національної економіки.

В.И. Терехов

*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры управления финансово-экономической
безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Б.М. Одягайло

*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры менеджмента внешнеэкономической
деятельности и логистики,
Университет экономики и права «КРОК»*

Инновационные рынки Украины в системе повышения конкурентоспособности и безопасности национальной экономики

В статье изложены концептуальные основы создания отечественных рынков инноваций, в том числе на уровне регионов, с целью обеспечения научных предпосылок для дальнейшего внедрения данной идеи в практику.

Ключевые слова: инновационная модель развития, спрос на инновации и предложение инноваций, рынки инноваций, региональный инновационный рынок, мотивационная система инновационного процесса, инвестиционно-инновационная политика, безопасность национальной экономики.

V.I. Terekhov

*PhD in Economics, Professor,
Financial and Economic Security Management Department
“KROK” University*

B.M. Odiahailo

*PhD in Economics, Professor,
Foreign Economic Activity Management and Logistics Department
“KROK” University*

Innovative markets of Ukraine in the increasing system of the national economy competitiveness and security

In the article the conceptual principles of the domestic markets of innovations formation, including also the level of regions, with the purpose of providing the scientific basics for subsequent introduction of this idea in practice, were outlined.

Keywords: Innovative model of development, demand on the innovation and the suggestion of innovations, innovations markets, regional innovative market, motivational system of innovative process, investment and innovative policy, national economy security

Постановка проблеми

Підвищення конкурентоспроможності та безпеки національної економіки передбачає впровадження інноваційної моделі розвитку, що включає становлення інформатизованого суспільства із застосуванням високих технологій, комерціалізацію результатів науково-технічної діяльності шляхом створення інноваційних ринків, розширення можливостей суспільства генерувати, розповсюджувати та використовувати знання, поліпшення якості освіти та підготовки кадрів, створення інформаційних мереж для обміну знаннями та технологіями, що впливає на безпеку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У свій час Б. Кваснюк зазначав, що «держава має забезпечити впровадження інновацій як пріоритетної складової загальної стратегії підвищення конкурентоспроможності країни, захисту вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках і підтримки конкуренції з метою забезпечення тісної інтеграції виробництва, фінансів, науки, освіти, сприяння випереджаючому розвитку науково-технологічної сфери» [6]. Але останнє не можливе без створення інноваційного ринку.

Сутність інноваційного ринку дослідники визначають по-різному. Так, Т. Васильєва визначає ринок інноваційного інвестування як механізм, що дає змогу встановити відповідність між попитом на інноваційно орієнтовані інвестиційні ресурси та їх пропозицією за обсягом і вартістю, а також регулятором дій учасників комерційних угод [7]. Водночас Є. Лазарєва у своїх дослідженнях акцентує на тому, що ринок інновацій у першу чергу спрямований на забезпечення потреб споживачів в інноваційній продукції [8].

Не вирішенні раніше частини загальної проблеми

Скорочення, а практично знищення ринку інноваційної продукції призвело до того, що зменшилося використання новітніх технологій, а в кінцевому підсумку збільшився обсяг фізично зношеного та морально застарілого устаткування.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження сучасного стану вітчизняного інноваційного ринку, моделювання його діяльності та інвестиційного забезпечення на регіональному рівні, як підвищення конкурентоспроможності та безпеки національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Очевидно, під інноваційним ринком слід розуміти систему соціально-економічних відносин, спрямованих на узгодження попиту та пропозицій на інновації як нематеріальні активи у вигляді інноваційних ідей, проектів, рішень. Тоді його суб'єктами є підприємства, організації, установи, що споживають інновації (тобто формують попит на інновації), а також створюють інновації.

Фактично такий ринок в Україні вже існує, однак він неефективний і хаотичний [12]. Відсутність чіткого законодавчого оформлення поняття та функцій інноваційного ринку призводить до стихійності процесів, що відбуваються під час обміну й торгівлі інноваціями. Значними є транзакційні видатки під час придбання інновацій. А це насамперед збільшує ціну та знижує попит на них. Інноваційний ринок може вирішити проблеми з ціною інновацій, нівелювавши транзакційні видатки, і стати акселератором інноваційного розвитку.

Ще однією проблемою ринку інновацій є той факт, що вимальовується явна перевага пропозицій від розробників приладів, технологій, установок тощо над

можливостями ринку вкласти в їхні нововведення кошти з метою втілення ідей у товар. Хоча у світі є приклади вирішення аналогічної проблеми. Так, у Росії для цього у 2009 році на базі ВАТ «РОСНАНО» [9-10] і Московської міжбанківської валютної біржі (ММВБ) створено «Ринок інновацій та інвестицій» (РІІ) [11]. Його попередником вважають сектор інноваційних і зростаючих компаній на ММВБ.

Ринок інновацій та інвестицій – перший російський так званий альтернативний торговельний майданчик, створений спеціально для полегшення доступу до фінансування для молодих компаній, що розвиваються. Інвестори звертають увагу не стільки на історію та фінансові показники, скільки на перспективу й потенціал розвитку компанії. На РІІ звертаються в основному молоді зростаючі компанії. Такий ринок є перспективним, оскільки має певні переваги: позиціювання, можливість виділитися серед інших компаній; залучення інвесторів, орієнтованих на компанії цього типу; підвищена увага піару; підтримка з боку біржі, для якої РІІ є стратегічним пріоритетом; підтримка з боку інститутів розвитку; компенсації витрат щодо виходу на ринок; податкові пільги (податок на приріст капіталу за нульовою ставкою).

Таким чином, подоланими можна вважати дві основні проблеми інновацій: великі транзакційні видатки стихійного ринку інновацій і відсутність стимулів для попиту на інновації.

США та країни Західної Європи, на відміну від Росії, починають поєднувати ІРО-ринок як засіб для пошуку інвестицій у реалізацію інноваційних проектів і передові технології для впровадження парадигми відкритих інновацій («відкриті знання», краудсорсинг та ін.) [5]. Поєднання цих інструментів дає змогу, по-перше, швидко знаходити інвестиції під конкретні, готові до впровадження проекти, по-друге, розширити коло інноваторів.

Зважаючи на те, що більшість підприємств України не готові до використання сучасних мережевих технологій у практичній діяльності, для створення інноваційного ринку, напевне, більш ефективним є варіант зі створенням жорсткої інфраструктури та поступовим переходом до економіки «відкритих знань». І тут пріоритет, напевно, слід віддати регіональному ринку.

Перед створенням регіонального інноваційного ринку, перш за все, необхідно оцінити середовище, у якому буде сформовано новий інститут. Так, регіональний інноваційний ринок насамперед повинен спиратися на державну та регіональну стратегію інноваційного розвитку. Виходячи з даних стратегій формується спрямованість ринку та пріоритетні напрями розвитку інновацій. Ефективність роботи інноваційного ринку обумовлюється інвестиційним кліматом країни чи регіону. Адже, часто окремий регіон за своїм потенціалом має переваги над країною в цілому.

Регіональний рівень відповідає областям як адміністративно-територіальним одиницям України, проте економічні кордони територій часто виходять за межі області або ділять її на кілька частин. Тому для відповідності просторового охоплення інноваційних ринків і пріоритетів розвитку окремих територій доцільно створювати їх на субрегіональному рівні. Існує пряма залежність між попитом на інновації з боку суб'єктів підприємницької діяльності та станом інвестиційного клімату регіону. Ще одним фактором ефективності функціонування інноваційного ринку є якість робочої сили регіону та наявність ринку кваліфікованої робочої сили. Низька якість персоналу може призвести до фіаско інноваційних проектів на етапі як розроблення, так і впровадження.

Слід зазначити, що найкраще розвиваються інноваційні проекти, які знаходяться в приватній власності. З огляду на це надзвичайно важливим для іннова-

ційного ринку є наявність у регіоні недержавних фондів підтримки інновацій, центрів трансферту технологій, інноваційних банків і бірж. В умовах України наявність останніх двох елементів фактично неможлива через корумпованість фінансового капіталу та відсутність стимулів для підтримки інновацій з боку великого бізнесу. Одним із основних джерел інновацій при парадигмі відкритих інновацій повинно стати суспільство (громада) і малий бізнес як найбільш гнучка форма ведення господарства. Однак і він не здатен підтримувати фундаментальні або витратні наукові дослідження. Як наслідок – відбувається дисбаланс у попиті та пропозиції інновацій.

Таким чином, завданням регіонального інноваційного ринку стає врівноваження попиту та пропозиції інновацій шляхом стимулювання та мотивації суб'єктів попиту на інновації до інноваційної діяльності. До того ж це повинно відбутися з якомога меншими витратами. Отже, як технологічна основа для інноваційного ринку повинна бути використана інформаційна мережа та популяризація інновацій шляхом мережі Інтернет. Як зазначалося, завадити цьому може консерватизм українського підприємництва. Проте, зважаючи на стабільну тенденцію до поступового переходу лідируючих світових економік на мережеві технології, у середньому або довгостроковому періоді інформаційна мережа повинна стати каталізатором інноваційного розвитку регіонів.

Якщо розглядати внутрішню структуру регіонального інноваційного ринку (табл. 1.), то слід вказати на необхідність комплексного підходу до визначення його учасників. Крім суб'єктів попиту на інновації та науково-дослідних, освітніх установ, що традиційно є учасниками інноваційного процесу, до їх складу слід віднести консалтингові установи, технопарки, технополіси, венчурні установи, бізнес-інкубатори тощо. Якщо буде прийнято рішення щодо використання мережевої платформи для регіонального інноваційного ринку, то обов'язковим елементом його структури повинна стати служба веб-маркетингу.

Таблиця 1

Структура регіонального інноваційного ринку

Суб'єкти попиту інновацій	Суб'єкти пропозиції інновацій
- підприємства та організації	- науково-дослідні установи
- державні установи	- освітні заклади
- населення	- консалтингові компанії
- технопарки	- ТНК
- технополіси	- бізнес-інкубатори
венчурні підприємства	
віртуальні корпорації	

Джерело: розроблено авторами

У діяльності інноваційного ринку можна виділити такі субпроцеси:

- розроблення інновацій (виконується суб'єктами пропозиції інновацій);
- реклами інновацій (більшість наукових організацій не мають можливості фінансувати просування власних наукових розробок та інноваційних проектів, тому доцільним є перенесення цієї функції на службу з маркетингу інновацій регіонального інноваційного ринку);

- патентування та ліцензування інноваційних ідей;
- упровадження та супровід інновацій (консервативність більшості суб'єктів пропозиції інновацій не дає змоги розширити їх діяльність на консультативні роботи щодо супроводу інноваційних проектів, однак більшість вітчизняних під-

приємств стикається з труднощами саме під час реалізації проектів). Функцію впровадження та супроводу інноваційних проектів необхідно покласти на підрозділ з менеджменту інновацій регіонального інноваційного ринку.

За умови наявності всіх необхідних елементів інноваційний ринок здатний створити передумови для комплексного інноваційного розвитку на основі використання ресурсу малих підприємств та інтелектуального потенціалу суспільства, пов'язати попит на інновації з пропозицією та допомогти споживачам інновацій впровадити їх у практичну діяльність. Отже, таким чином забезпечується виконання системи мотивацій як для бізнесу і науки, так і для держави та органів місцевого самоврядування. Елементи мотиваційної системи інноваційного процесу подано в табл. 2.

Таблиця 2

Елементи мотиваційної системи інноваційного процесу

Форми потреби	Наслідки
Влада	Збільшення податкових надходжень до бюджетів різних рівнів Можливість інвестувати кошти в інновації
Бізнес	Формування нових конкурентних переваг продукції Підвищення попиту продукції Підвищення прибутку Упровадження наукових розробок
Наука	Підвищення доходів наукових установ
Суспільство	Створення інноваційних робочих місць Підвищення якості життя

Джерело: розроблено авторами

Формування інноваційних ринків як врівноважувальних механізмів для попиту та пропозиції інновацій є одним із основних напрямів інноваційної політики різних держав. Створення мережі інноваційних ринків потребує й Україна. Для цього необхідно в першу чергу розвинути інституційне середовище, що стосується інноваційних процесів, та на його основі створювати інноваційні ринки із залученням сучасних мережевих технологій.

Перспективним у цьому напрямі є дослідження попиту та пропозиції інновацій, а також оцінка ефективності ринку, виходячи з основних факторів впливу на його діяльність.

Логістичне вікно впливу факторів конкурентоспроможності можна формально відобразити системою рівнянь:

$$N_x = (S - I) + (T - G)$$

$$K_a - \Delta R = (I - S) + (G - T)$$

де: N_x – чистий експорт товарів і послуг;
 K_a – приріст чистих іноземних інвестицій;
 ΔR – приріст офіційних резервних активів країни;
 S – внутрішні заощадження країни;
 I – інвестиції в економіку;
 T – доходи бюджету країни;
 G – бюджетні видатки країни.

Система рівнянь зображає напрямки потоків товарів і капіталів (ресурсів) у зовнішньоекономічному секторі країни. Звідси стає зрозумілим, що держава насамперед, повинна отримувати конкурентні переваги в зовнішній торгівлі, міжнародній фінансовій сфері. Вони, як бачимо, замикаються на реальному та

бюджетному секторах країни. У контексті порушеної проблематики в реальному секторі української економіки постає проблема інвестування реалізації мінімум десяти проривних технологій, які мають як першочергове значення для найближчого десятиріччя, так і в довгостроковій перспективі [1]:

- 1) портативні інформаційні пристрої, що сполучають можливості персонального комп'ютера, доступу до Інтернету, отримання телевізійного зображення та телефонного зв'язку;
- 2) паливно-акумуляторні автомобілі, тобто автомобілі з гібридними двигунами (воднево-киснєве пальне та електроенергія);
- 3) прецизійне сільськогосподарське виробництво, тобто комп'ютеризоване управління виробництвом зернових культур з урахуванням земельних умов;
- 4) масова кастомізація продукції та торгівля за допомогою Інтернету;
- 5) виникнення стилю життя, пов'язаного з використанням засобів інформатики та Інтернету в усіх аспектах: робота, навчання, здійснення купівель тощо, тобто життя в телепросторі;
- 6) поява віртуальних секретарів – інтелектуальних комп'ютерних програм високого рівня, що допомагають розв'язувати численні проблеми та орієнтуватися в потоках інформації, а з часом – здійснювати низку рутинних операцій;
- 7) генетично змінені організми;
- 8) комп'ютеризоване медичне обслуговування;
- 9) альтернативні джерела енергії. І хоча традиційні види палива – нафта, газ та вугілля – збережуть свою провідну роль у найближчому майбутньому, частка вітряної, геотермальної, водневої, сонячної, енергії біомаси та інших альтернативних джерел зросте від 10% усієї споживаної енергії сьогодні до приблизно 30% до кінця десятиріччя;
- 10) інтелектуальні, мобільні роботи.

Ці проблеми тісно пов'язані з можливістю використання зовнішніх джерел інвестування за рахунок отримання конкурентних переваг у світовій економіці, фінансовій та торгово-економічній сферах. Слід відмітити, що в цих сферах Україна досить інтегрована.

Як зазначають Г. В. Баранець [2], Н.Ф. Єфремова [2] та В.Я. Швець [2], на сьогодні питання полягає в тому, чи залишиться Україна постачальником сировини на світовий ринок та імпортером високотехнологічної продукції або отримає статус передової науково-технічної країни і розвинутої індустріальної держави. На думку провідних економістів, вирішення цього питання полягає в розробленні та реалізації інвестиційно-інноваційної політики, і перш за все, в обробних галузях промисловості.

У 2011 р. інвестиції надійшли зі 128 країн світу. У десятку основних країн-інвесторів, на які припадає понад 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 12,7 млрд. дол., Німеччина – 7,4 млрд. дол., Нідерланди – 4,8 млрд. дол., Російська Федерація – 3,6 млрд. дол., Австрія – 3,4 млрд. дол., Велика Британія – 2,5 млрд. дол., Франція – 2,2 млрд. дол., Швеція – 1,74 млрд. дол., Віргінські острови (Британія) – 1,6 млрд. дол. і США – 1,0 млрд. дол. Прямі інвестиції з України здійснено до 47 країн світу, переважна їхня частка спрямована до Кіпру [3]. Незадовільна диверсифікація джерел залучення прямих іноземних інвестицій в Україну по країнах-інвесторах може бути ризиком залежності її економіки від політики кількох країн – основних інвесторів.

У Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки визначено, що основними причинами низької інвестиційної активності, є [4]:

- несприятливі умови для інвестування, зокрема, недосконале законодавство з питань захисту права власності, адміністрування податків, отримання у власність земельних ділянок, провадження підприємницької діяльності та здійснення контролю за нею;

- недостатній рівень державної підтримки інвестиційної діяльності, неналежним чином розвинута система підготовки інвестиційних програм і проектів для надання державних інвестицій;

- нерозвиненість інвестиційного ринку та інфраструктури;

- відсутність дієвих механізмів державно-приватного партнерства в інвестуванні.

Якщо порівнювати виявлені тенденції по Україні та регіонах, можна зробити висновок, що вони не співпадають, а в деяких регіонах спостерігається кардинально інша ситуація. Ось чому варто зосередити увагу на детальному дослідженні та оцінці регіональної та цільової структури прямих іноземних інвестицій, адже виявлені тенденції темпів зростання ПІІ в Україну в цілому не відображають регіональні тенденції, а навпаки дуже різняться.

Висновки

Будь-які заходи, які вживаються владою різних рівнів для подолання визначених проблем, повинні спрямовуватися на досягнення чітко визначеної мети, в іншому разі вони втрачають свою важливість, а їх результативність не впливатиме на загальний результат. Проблеми та бар'єри у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності повинні вирішуватися зважаючи на їх першочерговість та гостроту в сучасних умовах і, відповідно, до визначених пріоритетних напрямів впливу формуються заходи, які спрямовані на досягнення визначених мети та цілей.

Література

1. Розгортання фінансово-економічної кризи в Україні у 2009 році і негативні наслідки та засоби їх пом'якшення. Науково-аналітична доповідь / За ред. В.М. Гейця. – К.: НАНУ, 2009 – 78 с.
2. Швець В. Я. Інвестування: навч. посіб. / В. Я. Швець, Г. В. Баранець, Н. Ф. Єфремова. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2011. – 459 с.
3. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом [Текст] / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с. – С. 30-32.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки» від 29 вересня 2010 р. № 1900-р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
5. Рот С. Каковы перспективы краудсорсинга? Транснациональные стратегии открытых инноваций для предотвращения «утечки умов» из стран СНГ / С. Рот; [Перевод с английского]; Л. К. Пипия (сост.) «Общественные и гуманитарные науки : тенденции развития и перспективы сотрудничества». – М. : Ин-т проблем развития науки РАН, 2009. – С. 327-345 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=1876187>
6. Кваснюк Б. Є. Сучасна парадигма державного регулювання економіки / Б. Є. Кваснюк // Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. Б. Є. Кваснюка. – К. : Інститут економічного прогнозування. – Харків : Форт, 2003. – С. 280.
7. Волков О. И. Экономика предприятия : Курс лекций / О. И. Волков, В. К. Складенко. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 280 с.
8. Арсенова Е. В. Экономика предприятия : учебник / [Е. В. Арсенова, Я. Д. Балыков, И. В. Корнеева и др.] ; под ред. Н. А. Сафронова. – М. : Экономистъ, 2003. – 606 с.
9. Арсенов В. В. Инвестиционное проектирование : учебно-методическое пособие / В. В. Арсенов. – Мн. : БНТУ, 2006. – 96 с.
10. ОАО «РОСНАНО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rusnano.com/home.asp>

11. Московская биржа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rts.micex.ru>
12. ММВБ и «Роснано» презентовали «Рынок инноваций и инвестиций» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://strf.ru/innovation.aspx?Catalogd=223&no=21876>
13. Томашевський Д. М. Український ринок інновацій вже існує / Д. М. Томашевський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tndi.kiev.ua/st3-ua.htm>

УДК 330.1

О.І. Шайдоров
*здобувач кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Основні загрози економічної безпеки держави та шляхи зменшення їхнього руйнівного впливу

У статті досліджено основні загрози економічній безпеці країни. Визначено головні завдання державної політики щодо запобігання особливо небезпечних для національної безпеки негативних явищ в економічній, соціальній, військовій, інформаційній та екологічній сферах.

Ключові слова: економічна безпека, негативні явища, загрози, ринкові реформи.

А.И. Шайдоров
*соискатель кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Основные угрозы экономической безопасности государства и пути уменьшения их разрушительного влияния

В статье исследованы основные угрозы экономической безопасности страны. Определены главные задачи государственной политики по предотвращению особо опасных для национальной безопасности негативных явлений в экономической, социальной, военной, информационной и экологической сферах.

Ключевые слова: экономическая безопасность, негативные явления, угрозы, рыночные реформы.

O. Shaydorov
*External PhD student
Financial and Economic Security Management Department,
“KROK” University*

The Most Vulnerable Threats of State Economic Security and the Ways of their Destructive Influence Diminishing

The article investigates basic threats of state economic security. The main tasks of public

policy on prevention of the especially dangerous for national safety negative phenomena in economic, social, military, informative and ecological spheres are defined.

Keywords: economic security, negative phenomena, threats, market reforms.

Постановка проблеми

Із розпадом СРСР та розривом усталених господарських зв'язків прагнення до ринку новоутворених держав стало нездоланим. Однак механічна зміна титулів власності на підприємствах-монополістах створила не ринок, а додаткову бюрократичну надбудову у вигляді антимонопольних комітетів, податкової інспекції та інших непродуктивних структур. Унаслідок цього чиновницький апарат в Україні за чисельністю і питомими витратами на утримання перевищив колишній адміністративний комплекс Радянського Союзу. Роздержавлення економіки позбавляє Україну та інші країни СНД обробної промисловості та сільського господарства і перетворює її на сировинну колонію Заходу. Приватизація та демонополізація призвели до розукрупнення цілісних технологічних комплексів, що поставило під загрозу саме існування найбільш наукоємної частини промислового потенціалу України.

В цих умовах суттєво актуалізуються питання безпеки національної економіки. Ключовим елементом механізму забезпечення економічної безпеки держави є робота з виявлення і попередження загроз. Основними, на нашу думку, є такі напрями цієї діяльності:

- виявлення випадків відхилення фактичних або прогнозованих параметрів економічного розвитку від порогових значень економічної безпеки та розроблення комплексних державних заходів, спрямованих на вихід країни із зони небезпеки. Заходи і механізми, що забезпечують економічну безпеку, розробляються одночасно з державними прогнозами соціально-економічного розвитку, реалізуються в програмі соціально-економічного розвитку України;
- організація роботи щодо реалізації комплексу заходів з метою подолання або недопущення виникнення загроз економічної безпеки України;
- оцінка рішень, що приймаються, з фінансових і господарських питань з позиції економічної безпеки України. Законодавчі та інші нормативні правові акти обов'язково повинні проходити експертизу на предмет економічної безпеки України.

Науковою проблемою є розроблення методичних підходів ідентифікації можливих загроз економічній безпеці та вироблення комплексу ефективних заходів щодо їх запобігання в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В Україні нині залишається гострою проблема корумпованості, наркобізнесу, проституції, нелегального виробництва та збуту продукції, фіктивних угод і грошових операцій. Ключовим елементом механізму забезпечення економічної безпеки держави є робота з виявлення та запобігання загрозам економічній безпеці держави. Основні підходи до вирішення зазначених проблем виклали у своїх працях вітчизняні науковці З. Варналій [1], В. Голікова [2], І. Губарева [3], М. Єрмошенко [4], І. Мазур [5], Є. Невмержицький [6], В. Предборський [7], О. Шапуров [8] та інші. До здобутків цих науковців слід віднести такі: виявлення випадків відхилення фактичних або прогнозованих параметрів економічного розвитку від порогових значень економічної безпеки та розроблення комплексних державних заходів щодо виходу країни із зони небезпеки; організація роботи з реалізації комплексу заходів з метою подолання або недопущення виникнення загроз економічній безпеці України; оцінка схвалюваних управ-

лінських рішень з фінансових і господарських питань із позиції економічної безпеки України.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

В узагальненому вигляді загрози економічній безпеці держави науковцями розділено на внутрішні та зовнішні [9; 10]. До внутрішніх відносять загрози, що породжуються такими негативними чинниками: успадкованою від минулого структурною деформованістю економіки; низькою конкурентоспроможністю галузей і сфер національної економіки; погіршенням стану науково-технічного потенціалу тощо.

Зовнішні загрози спричинені такими негативними чинниками як: завоювання іноземними фірмами внутрішнього ринку України за багатьма видами товарів народного споживання і, як наслідок, залежність країни від імпорту багатьох видів продукції, у тому числі стратегічного значення, а також комплектуючих виробів для машинобудування; переважання сировинних товарів, що склалося в українському експорті, втрата традиційних ринків збуту військової та машинобудівної продукції тощо.

Попри досить широке висвітлення комплексу наявних загроз і чинників небезпеки національній економіці існує проблема виділення з їх сукупності найбільш небезпечних з точки зору вразливості активів держави та розроблення пакету першочергових заходів з усунення їх руйнівного впливу.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація та ранжування загроз і чинників небезпеки за критерієм вразливості активів національної економіки та розроблення пакету першочергових заходів з усунення їх руйнівного впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження

На першому етапі дослідження здійснювали аналіз наявних внутрішніх загроз і чинників небезпеки з метою їх ранжування за критерієм вразливості активів національної економіки з точки зору соціальних та економічних наслідків їх впливу. На наш погляд, у період ринкових перетворень національної економіки найбільшу небезпеку становлять такі внутрішні загрози та чинники небезпеки, що їх породжують:

1. Структурна деформованість економіки. Ця проблема є однією з головних загроз безпеці України. Суть успадкованої від колишнього СРСР структурної деформації полягає в гіпертрофованому розвитку галузей військово-промислового комплексу, паливно-енергетичного комплексу та важкої промисловості, з одного боку, і відсталому стані галузей і сфер виробництва, що працюють безпосередньо на задоволення потреб людини, з іншого (легка і харчова промисловість, сфера послуг тощо). У країні склалася економічна структура, яка постійно відтворювалася, не забезпечуючи належного розвитку названих галузей і сфер господарства, і за такої структури вийти з кризової ситуації буде дуже складно.

2. Низька конкурентоспроможність національної економіки. Ця проблема спричинена відсталістю технологічної бази більшості галузей, високою енергомісткістю та ресурсомісткістю виробництва, низькою якістю продукції та високими витратами виробництва. Спад інвестиційної активності посилив тенденції старіння виробничого потенціалу країни, проте оновлення фізично та морально застарілих основних фондів не спостерігається. Таким чином, відбувається зростання ступеня зношуваності основних фондів [11].

3. Погіршення стану науково-технічного потенціалу країни. Унаслідок економічної кризи сталася втрата позицій на окремих напрямках науково-технічного розвитку. Серйозним ударом для економіки країни став виїзд за кордон і вимушений перерозподіл в інші сфери діяльності висококласних наукових фахівців; сталася втрата престижності інтелектуальної праці; суттєво знизилась мотивація до досягнення якісних її результатів, припинили своє існування багато наукових установ.

4. Посилення паливно-сировинної спрямованості розвитку економіки. Виявно виявляється тенденція до перетворення України в паливно-сировинний придаток розвинених країн.

5. Відставання приросту розвіданих запасів корисних копалини від масштабу їх видобутку. Перетворення Української держави на паливно-сировинний придаток розвинених країн призводить до збільшення масштабів видобутку корисних копалин. Однак через скорочення фінансування робіт із розвідки запасів корисних копалини збільшення їх видобутку відбувається за рахунок уже відкритих родовищ, що з часом може обернутися дефіцитом ресурсів для власних потреб і залученням іноземного капіталу для виходу з кризи, що поставить Україну в ще більшу залежність від розвинених країн.

6. Низька інвестиційна активність. Кризовий стан економіки полягає, передусім, в істотному зниженні інвестиційної та інноваційної активності. Українська економіка, маючи в розпорядженні величезні ресурси, потужний інвестиційний та інноваційний потенціал, проявляє ознаки стагнації інвестиційної й інноваційної активності, що автоматично позначається на економічній безпеці країни [12].

7. Посилення територіальної диференціації рівня економічного та соціального розвитку регіонів. Ця загроза є результатом порушення виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами окремих регіонів, об'єктивно наявних відмінностях у рівні соціально-економічного розвитку регіонів України.

8. Криміналізація економіки та корупція в органах державної влади. Значної гостроти для економіки держави нині набуває кримінальна загроза, оскільки зводить нанівець усі зусилля з реформування національного господарства. Прикладами криміналізації української економіки є зростання корупції та посилення організованої злочинності, її проникнення в ключові галузі української економіки; приховування прибутків і ухилення від сплати податків, порушення договірних зобов'язань тощо [13].

9. Непослідовність і неузгодженість дій центральної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які призводять до порушення фінансової збалансованості, породжують загрози соціальних конфліктів, штучно послаблюють конкурентоспроможність вітчизняних виробників тощо.

На другому етапі досліджували зовнішні загрози та чинники небезпеки. Встановлено, що суттєву небезпеку становлять такі зовнішні загрози та чинники небезпеки, які їх породжують:

1. Завоювання іноземними фірмами ринку України за багатьма видами товарів народного споживання і, як результат – залежність країни від імпорту життєво важливої продукції.

2. Переважання сировинних товарів в українському експорті, втрата традиційних ринків збуту військової та машинобудівної продукції. Українські підприємства часто не спроможні власними силами розробляти нову техніку, а часом вона не влаштовує покупців, які вимагають оснастити її досконалим західним устаткуванням. І представники вітчизняних оборонних галузей були змушені

співпрацювати з іноземними компаніями, які мають у своєму розпорядженні найсучасніші технології.

3. Надмірна відкритість економіки держави відноситься до істотних загроз економічній безпеці. Світовий досвід країн з розвинутою ринковою економікою показав, що відкритість економіки в стратегічному плані потрібна. У розумних межах вона сприяє підвищенню ефективності й конкурентоспроможності економіки. Проте, відкриваючи доступ до економіки, необхідно пам'ятати про захист інтересів вітчизняного виробництва, фінансів і банківської системи, грошового обігу тощо.

4. Високий рівень зовнішнього боргу. Великий зовнішній борг передбачає значні витрати бюджету на його погашення, а також посилення спроб його використання для надання дії на прийняття Україною тих або інших стратегічних економічних і політичних рішень.

5. Втеча капіталу за кордон. Вивезення українського капіталу за кордон, втрата валютних ресурсів є найнебезпечнішою загрозою для економічної безпеки країни. Досвід показує, що приватний капітал завжди чутливий до загроз політичній та економічній стабільності, і у разі виникнення такої загрози засобом збереження капіталу стають зарубіжні вкладення.

6. Дії іноземних спецслужб з дестабілізації економічної, соціальної та політичної обстановки в Україні (диверсії, шпionaж, дезінформація тощо). Використовуючи труднощі перехідного періоду українського суспільства, прозорість наших кордонів і пов'язану з цим масову міграцію, іноземні секретні служби (як країн НАТО, так і окремих країн колишнього Варшавського договору) розвернули широкомасштабну вербувальну роботу. За останній період зусиллями правоохоронних органів України виявлено і взято під контроль сотні спецагентів силових структур і кадрових співробітників іноземних спецслужб, припинена діяльність декількох десятків агентів, у тому числі й завербованих українських громадян. На думку співробітників спецслужб, разом із шпигунством, іншою серйозною загрозою з боку іноземних спецслужб є тероризм. Усе частіше українці стають свідками і учасниками терористичних акцій як кримінального, так і політичного характеру.

7. Інформаційні війни та анексія територій. Не менш небезпечним, ніж шпигунство і тероризм, явищем є інформаційна дія спецслужб іноземних держав на українських громадян. На сьогодні інформаційна війна – це вже безпосередньо війна цивілізацій, це зіткнення різних базових цілей, знань, теорій [14]. Пропаганда у медіа просторі віртуальних переваг російської держави та хибне представлення українських реалій призвели до втрати Україною Автономної Республіки Крим та значного політичного напруження в окремих східних регіонах держави.

Завершальний етап дослідження був присвячений розробленню першочергових заходів, спрямованих на усунення руйнівного впливу найбільш небезпечних загроз економічній безпеці держави. У період ринкових реформ, на нашу думку, найбільшу небезпеку несуть внутрішні загрози. Однак зовнішні загрози через взаємозв'язок усієї сукупності загроз, як правило, посилюють небезпеку деяких внутрішніх загроз. Таким чином, на наш погляд, основним завданням державної політики в ринковий період повинно стати запобігання особливо небезпечним для національної безпеки негативним явищам в економічній, соціальній, військовій, інформаційній і екологічній сферах.

В економічній сфері до найбільш небезпечних чинників слід віднести: інтенсивне зростання економічної злочинності; критичне зниження можливос-

тей задоволення потреб держави в сировинних ресурсах і втрата можливостей адаптації економічної системи до скорочення сировинних і енергетичних ресурсів; структурна криза індустріальної системи внаслідок критичного падіння промислового, науково-технічного, експортного, платіжного потенціалів держави; високий рівень зовнішнього боргу; безконтрольне придбання іноземними фірмами російських підприємств; наростання інфляційних процесів; критичний стан інфраструктури держави; недостатньо ефективна робота органів державної влади; зростання безробіття і закриття або зупинка підприємств; затримки заробітної плати і збільшення бідних верств населення; погіршення фізичного, психологічного і генетичного здоров'я населення; поглиблення майнового розшарування суспільства на вузьке коло багатих і переважаючу кількість малозабезпечених громадян; втрата захищеності особи та суспільства; деградація культурного, освітнього та професійного рівня населення; зростання міжнаціональних, міжетнічних, регіональних, релігійних конфліктів тощо.

Для боротьби зі злочинністю в країні величезне значення має проведення МВС реформування органів внутрішніх справ. Без очищення від корупції правоохоронних органів неможливо розпочати наступ на економічну злочинність. МВС України розширює форми співпраці з іншими правоохоронними органами у сфері боротьби з економічними злочинами та з корупційними проявами. Однією з нових форм міжвідомчої співпраці є організація та проведення комплексу заходів щодо нормалізації криміногенної ситуації в країні.

Виключно важливе значення для блокування зростання економічної злочинності мали б заходи з первинного оздоровлення системи грошового обігу в країні. Ця проблема полягає в тому, щоб виробити механізми витіснення гривнею негривневих компонентів грошового обігу. Для витіснення долара з обслуговування зовнішньоторгового обігу досить здійснити такі заходи:

1) оголосити про стягування із заздалегідь встановленого терміну ввізних мит виключно в гривнях, що відразу змусить експортерів та імпортерів здійснювати частину операцій у рублях, щоб не втрачати на конвертації;

2) адміністративно зобов'язати національних експортерів нафти, газу проводити операції та встановлювати ціни виключно в рублях, що зумовить різке збільшення частки рублевого обороту в зовнішній торгівлі та прискорить витіснення долара з внутрішнього обороту. Витіснення з обороту доларової маси може дати в руки держави ресурс безінфляційної емісії мінімум 600 млн грн щорічно.

Проблема виникнення неплатежів пов'язана з нестачею обсягів оборотних коштів підприємств у зв'язку із загальною нестачею грошей у легальному обороті. Для подолання штучно викликаної «кризи неплатежів» можна запропонувати такий механізм:

1) законодавчо вводиться фонд виробничих оборотних коштів підприємства із вказівкою порядку витрачання цих коштів;

2) усім підприємствам на території України надається податкова пільга в розмірі 100% ПДВ і 100% податку на прибуток для утворення фонду виробничих оборотних коштів;

3) пов'язана в цих фондах підприємств гривнева маса негайно в міру зростання свого обсягу замінить у взаєморозрахунках неплатежі.

Таким чином, досить швидко 300 млн грн неплатежів буде задіяно в обслуговуванні взаєморозрахунків підприємств, які раніше забезпечувалися через емісію неплатежів. Оскільки емісія цієї гривневої маси лише замінить

негровневий компонент грошового обігу, вона не викличе інфляції. Далі для оздоровлення економічної ситуації в країні доцільно відмовитися від основних фіскальних податків, що мають дестимулюючий виробництво характер. Мізерна кількість реально збираних податків і масовість відходу від них унаслідок руйнування системи грошового обігу робить їх несуттєвими для фінансування бюджетної системи. Ліквідація податкового тиску негайно зумовить «вихід із тіні» капіталів.

Легалізація всіх кіл грошового обігу ліквідує головну базу криміналізації країни. ПДВ стимулює розвиток тіньових операцій, що призводить до скорочення приблизно в 2 рази бази податку на прибуток. У свою чергу податок на прибуток підштовхує господарських суб'єктів на приховування прибутку, у зв'язку з чим маса збираного податку приблизно в 3,5 раза менша потенційної ставки. Дію податку на прибуток стимулює розвиток тіньового бізнесу та завдає збитку всім формам легального бізнесу, передусім негативно позначаючись на виробництві. Відміна його сприятиме припиненню падіння виробництва та звузненню бази тіньового капіталу.

Для заміщення основних фіскальних податків у прибутковій частині бюджету пропонуються такі заходи. Передусім потрібне збільшення акцизів і ресурсних платежів. Нинішня їх величина є явно заниженою та економічно необґрунтованою. Такий стан справ стимулює розтринькування ресурсів, з одного боку, а з іншого – нееквівалентну торгівлю вказаними ресурсами. У першу чергу слід домогтися серйозного підвищення акцизів на нафту і газ. Доцільно ввести приблизно 10-відсотковий податок на операції з нерухомістю. Щорічно в Україні з рук у руки переходять гігантські обсяги нерухомості. Введення податку на такі операції істотно поповнить бюджет і унеможливить спекуляцію нерухомістю. Принципово важливим є введення системи протекційних імпорتنих мит із тенденцією до збільшення їхніх ставок. Цей захід приведе до того, що виробник будь-якого товару по цей бік митного бар'єру отримуватиме надприбуток порівняно з імпортером (останній втрачатиме її на митниці). Це захистить вітчизняного товаровиробника та зумовить серйозний приплив іноземного капіталу для інвестицій у виробництво товарів в Україні.

Особливості української економіки вимагають підтримки на внутрішньому ринку менш високих цін на сировину та енергоносії в порівнянні зі світовими. Як показав досвід вивезення стратегічних запасів сировини і палива з країни в останні роки, відсутність вивіреної державної лінії в цій галузі стимулює величезні зловживання. Найбільш вдалим рішенням уявляється вступ системи протекційних експортних мит, що забезпечує рівну прибутковість збуту сировини та енергоносіїв як при їх експорті за світовою ціною, так і при продажі на внутрішньому ринку за ціною нижче світової. Експортне мито стане важливим джерелом поповнення державного бюджету й одним із засобів боротьби з економічною злочинністю.

Останнім часом глобальних масштабів набули проблеми у військовій, інформаційній сферах та екологічній безпеці. Зниження рівня екологічної безпеки сприяє зростанню соціальної, політичної та навіть військової напруженості, що підтверджує необхідність комплексного підходу до забезпечення державної безпеки. Проте необхідно зазначити, що економічна криза мала для екології й позитивний результат – у зв'язку із зупинкою багатьох виробництв і різким скороченням ділової активності індустріальна діяльність стала менше завдавати збитку природі України, знизилася забруднення довкілля.

Висновки

Таким чином, у статті здійснено ідентифікацію та ранжування загроз і чинників небезпеки за критерієм вразливості активів національної економіки. Загрози та чинники небезпеки розподілено на дві взаємопов'язані групи: зовнішні та внутрішні загрози і чинники небезпеки. Встановлено причинно-наслідковий зв'язок між ними. Розроблено пакет першочергових заходів з усунення їх руйнівного впливу. У нинішніх умовах, коли Україна особливо ослаблена під дією як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, а на її території широко розвернули злочинну діяльність диверсійні групи та кримінальні структури (українські й іноземні), а також активно ведеться розвідувально-підривна робота іноземних спецслужб, особливе завдання полягає в проведенні люстрації влади та керівного апарату державного управління та місцевого самоврядування, створенні нових силових структур та органів громадського правопорядку в системі забезпечення національної економічної безпеки.

Література

1. Варналій З. С. Економічна безпека України : проблеми та перспективи зміцнення / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Сасенко / Монографія. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
2. Голиков В. Тіньова економіка як фактор дестабілізації економіки / В. Голиков // Економіка України. – 1996. – № 9. – С. 28-32.
3. Губарева І. О. Оцінка тіньової економіки в системі забезпечення економічної безпеки країни / І. О. Губарева // Бізнесінформ. – 2009. – № 11. – С. 25-26.
4. Ермошенко Н. Теневая экономика и экономическая безопасность государства / Н. Ермошенко. – К.: Финансовая тема. – 1999. – № 4. – С. 35-42.
5. Мазур І. Детінізація економіки України як пріоритет економічної безпеки України / І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3. – С. 76-83.
6. Невмержицький Є. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : Монографія / Є. Невмержицький. – К. : КНТ, 2008. – 368 с.
7. Предборський В. А. Тіньова економіка як загроза національній безпеці / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 9 (52). – С. 14-18.
8. Шапуров О. О. Економічні аспекти тіньової економіки / О. О. Шапуров // Економіка та держава. – 2011. – № 10. – С. 27-28.
9. Чечель О. М. Економічна безпека в контексті державної економічної політики України / О. М. Чечель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/3/10.pdf>
10. Рябчук М. Внутрішній вимір зовнішньої безпеки: загрози уявні та реальні / М. Рябчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/riabczuk/r15.html>
11. Національна економіка. Навчальний посібник / А.Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович. – К.: Знання, 2012. – 463 с.
12. Щодо тенденцій і напрямів стимулювання інвестиційної діяльності в Україні в пост-кризовий період. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/639/>
13. Миндюк Т. П. Економічна злочинність в Україні та шляхи її подолання / Т. П. Миндюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4882/1/148.pdf>
14. Інформаційна війна як форма ведення інформаційного протистояння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1212012436972/politologiya/informatsiyna_viyana_forma_vedennya_informatsiynogo_protiborstva

Розділ II

Фінанси

УДК 65.012.8:338.27

В.І. Грушко

*доктор економічних наук, професор,
кафедра фінансів та банківського бізнесу,
Університет економіки та права «КРОК»*

Т.В. Ганущак

*кандидат економічних наук,
кафедра фінансів та банківського бізнесу,
Університет економіки та права «КРОК»*

До питання методології прогнозування фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності

У статті досліджено підходи до економічної категорії «фінансова безпека підприємства». Запропоновано структуру системи фінансової безпеки підприємств птахівництва та модель функціонування системи фінансової безпеки підприємств птахівництва. Проаналізовано підходи до прогнозу галузі птахівництва.

Ключові слова: безпека, підприємство, фінансова безпека підприємства, система, структура, модель, галузь, птахівництво, прогноз.

В.И. Грушко

*доктор экономических наук, профессор,
кафедра финансов и банковского бизнеса,
Университет экономики и права «КРОК»*

Т.В. Ганущак

*кандидат экономических наук,
кафедра финансов и банковского бизнеса,
Университет экономики и права «КРОК»*

К вопросу методологии прогнозирования финансовой безопасности субъектов предпринимательской деятельности

В статье исследованы подходы к экономической категории «финансовая безопасность предприятия». Предложена структура системы финансовой безопасности предприятий птицеводства и модель функционирования системы финансовой безопасности предприятий птицеводства. Проанализированы подходы к прогнозу отрасли птицеводства.

Ключевые слова: безопасность, предприятие, финансовая безопасность предприятия, система, структура, модель, отрасль, птицеводство, прогноз.

V. Hrushko,
PhD in Economics, Professor
Finances and Bank Business Department
“KROK” University

T. Ganushchak
PhD in Economics
Finances and Bank Business Department
“KROK” University

Concerning the Issue of Methodology of the Finance Security Foreseeing of the Enterprise Activity Entities

The article deals with approaches to economical category “enterprise financial security”. The system of financial security of the poultry enterprise is suggested and the model of system functioning of financial security of poultry enterprise is offered. The approaches to financial security of the poultry enterprise have also been analysed.

Keywords: security, enterprise, enterprise financial security, structure, model, field, poultry, foreseeing.

Постановка проблеми

В умовах невизначеності економічної кризи сьогодення оптимізація забезпечення фінансової безпеки підприємств галузі тваринництва, зокрема сектору птахівництва, є досить складним і багатограним процесом, що містить цілий спектр комплексних невіршених завдань, які мають різноманітні шляхи вирішення. На основі методичного базису системних досліджень і синергії практичних надбань доцільно здійснювати оптимізацію управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання галузі птахівництва. Специфіка проблеми управління фінансовою безпекою підприємств птахівництва є проблема формулювання єдиної оптимальної структури керівництва та врахування впливу екзогенних і ендогенних факторів, невчасна адаптація до змін зовнішнього середовища під впливом часу і нерозуміння специфіки галузі та потреби управління механізмом забезпечення фінансової безпеки підприємств. Оптимальне управління є якісним і кількісним параметром розв'язку на основі об'єднання наукових методів аналізу, оцінки, оптимального вибору організаційної структури залежно від діяльності керівництва, спеціалістів, сфери виробничо-господарської діяльності, кадрової політики суб'єкта господарювання з урахуванням ризиків, найкращих варіантів організаційних рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам фінансової безпеки присвячено численні роботи науковців. Серед них Л.В. Гнилицька [1], А.О. Єпіфанов [5], Є.П. Картузов [2], Ю.Г. Кім [4], О.В. Черниш [3]. Дослідженню сучасного стану та прогнозу діяльності галузі птахівництва приділяли увагу Ю.Б. Іщенко [12], О.В. Назаренко [9], Н.В. Семеник [7], І.О. Щетініна [8] та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На сьогодні немає єдиної точки зору щодо визначення економічної категорії «фінансова безпека підприємства», системи фінансової безпеки підприємств птахівництва та функціонування цієї системи, прогнозування фінансової безпе-

ки підприємств птахівництва. Аналіз сучасних наукових робіт свідчить про відсутність об'єктивної оцінки сучасного стану фінансової безпеки підприємств галузі птахівництва. Крім того, науковцями не приділено достатньої уваги аналізу передумов прогнозування фінансової безпеки підприємств галузі птахівництва.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання прогнозування фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності галузі птахівництва.

Для досягнення визначеної мети в роботі вирішували такі завдання:

- дослідити методологію фінансової безпеки підприємств птахівництва;
- розробити структуру системи фінансової безпеки підприємств птахівництва;
- запропонувати модель функціонування системи фінансової безпеки підприємств птахівництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

Підприємства розвинутих країн світу витрачають на забезпечення безпеки приблизно 9-12% свого прибутку [1, с. 8]. На жаль, свідомість підприємців нашої країни є на низькому рівні. На науковому рівні дослідження стану, динаміки та перспектив розвитку забезпечення фінансової безпеки підприємства є значно вищим, ніж на практичному.

Так, Є.П. Картузов вважає, що фінансова безпека підприємства – це такий його стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інструментів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [2, с. 174]. Автори погоджуються з Є.П. Картузовим, але вважають, що фінансову безпеку підприємства потрібно досліджувати більш системно, тому, крім фінансових інструментів, технологій, послуг і стійкого розвитку, необхідно враховувати ризики, здійснювати диверсифікацію виробництва, використовувати синергію наукового досягнення та практичних надбань.

Головною умовою досягнення фінансової безпеки підприємства О.В. Черниш, І.О. Тарасенко вважають його спроможність протидіяти внутрішнім та зовнішнім небезпекам і загрозам, що здатні завдати фінансової шкоди підприємству, негативно вплинути на зміну структури капіталу тощо [3, с. 118]. Автори не цілком погоджуються з цим твердженням, адже, спрямовуючи діяльність тільки на протидію загрозам і небезпекам без урахування зміни ринкової кон'юнктури приплинності часу, несприятного розвитку, не враховуючи численні ризики, можна зазнати збитків і цим самим порушити фінансову безпеку підприємства. Ю.Г. Кім вважає, що фінансова безпека підприємств є складовою економічної безпеки і розглядається як процес запобігання можливим збиткам від негативних впливів на економічну безпеку підприємств, тобто становлення та забезпечення прибутковості та стійкості бізнесу. Функціонування системи фінансової безпеки підприємств передбачає постійну взаємодію планування, аналізу, регулювання, контролю, мотивацій у процесі прийняття оптимальних управлінських рішень керівництвом і структурними підрозділами [4, с. 12-13]. Автори підтримують Ю.Г. Кіма в тому, що фінансова безпека неможлива без забезпечення прибутковості та стійкості. Її необхідно розглядати з позиції ефек-

тивності та безперервного розвитку, тому потрібно враховувати співвідношення прибутку до собівартості, тобто рентабельність, ефективність чи неефективність майнового стану, ліквідність, платоспроможність. Крім планування, аналізу, регулювання, контролю, мотивації доцільно було б здійснювати ще й прогноз.

Науковці А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський дотримуються думки, що фінансова безпека суб'єктів господарювання: забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан; сприяє ефективній діяльності суб'єкта підприємства; дає змогу на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності організації; нейтралізує кризи та запобігає банкрутству [5, с. 22-23].

Автори погоджуються з А.О. Єпіфановим, О.Л. Пластуном, В.С. Домбровським, але вважають, що таке твердження не відображає повною мірою значення фінансової безпеки підприємств, оскільки це сприяє уникненню ризиків, використання можливостей зовнішнього середовища, залучення додаткових фінансових інвестицій.

З метою підвищення якості організаційної-виробничої політики та управління підприємством агропромислового комплексу, зокрема галузі птахівництва, авторами пропонується розглянути оптимізаційну систему фінансової безпеки підприємств птахівництва, враховуючи внутрішні та зовнішні суб'єкти із застосуванням єдиного механізму взаємодії та управління.

Дослідивши діяльність підприємств галузі птахівництва, автори пропонують структуру системи фінансової безпеки підприємств птахівництва. До неї відносять: суб'єкти системи фінансової безпеки підприємства, які поділяються на внутрішні та зовнішні; підсистему управління забезпеченням фінансової безпеки підприємства; підсистему забезпечення діяльності суб'єктів системи фінансової безпеки (рис. 1).

Підприємство повинно здійснювати стратегію на підвищення системи фінансової безпеки підприємства з урахуванням ефективної кадрової політики з синтезом системи мотивації персоналу. Керівництво підприємства може корегувати діяльність і змінювати цілеспрямований вплив на систему залежно від диверсифікації ризику, приєднання нових суб'єктів зовнішньої системи фінансової безпеки, зміни забезпечувальної підсистеми, тобто впровадження нових цілей, завдань, розширення сфери збуту, покращення ресурсів виробництва з метою підвищення ефективності та фінансової безпечності бізнесу, що зумовить зміни міжсистемних взаємодій на більш раціональні та сприятиме розширенню й покращенню механізму управління.

Запропонована модель функціонування системи фінансової безпеки підприємств птахівництва (рис.2) відображає взаємозв'язок між суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовищ з урахуванням механізму управління та взаємодії, впливу загроз.

Окреме значення має правове забезпечення екологізації виробництва. Це не тільки системи природоохоронних і природоресурсних законів, а й послідовне та наскрізне впровадження в життя принципу екологізації всієї діяльності людини як головного обмеження її вторгнення в довкілля. Організація переробки пир'яно-пухової сировини може дати економічний ефект у межах від 55 тис. грн на птахофабриці на 400 тис. курей-несучок до 417 тис. грн на птахофабриці на 3 млн. голів бройлерів. Розрахунковий економічний ефект від проведення запропонованих заходів щодо підвищення ефективності птахівництва в межах України вже зараз може досягнути більше 180 млн. грн, у тому числі за рахунок

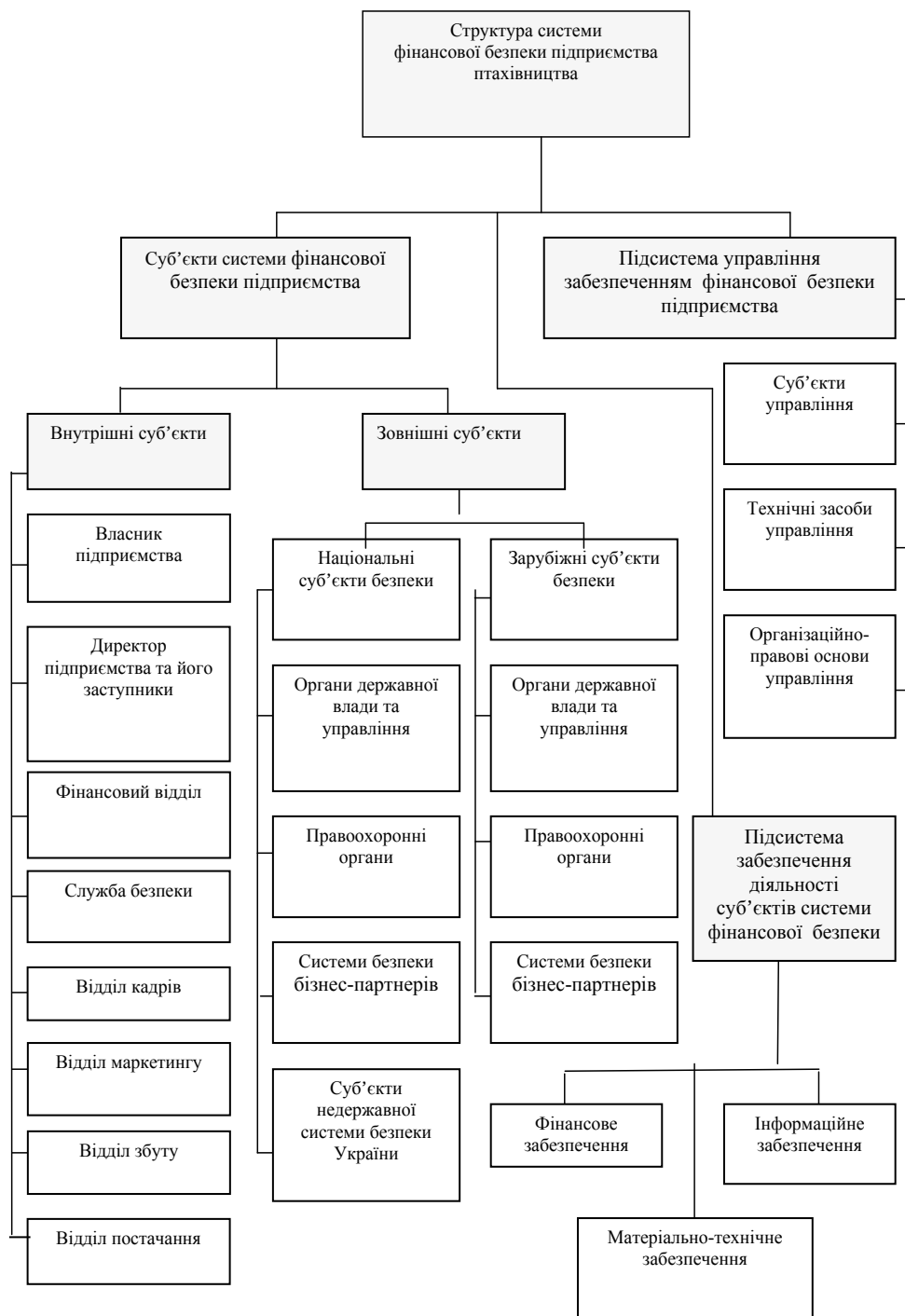

Рис. 1. Структура системи фінансової безпеки підприємств птахівництва

Джерело: розроблено автором

Рис. 2. Модель функціонування системи фінансової безпеки підприємств птахівництва

Джерело: розроблено автором

глибокої переробки продукції – 27 млн. грн, переробки пір'яно-пухової сировини – 17 млн. грн, від збільшення збереженості поголів'я птиці – 25 млн. грн та переробки пташиного посліду на біоенергетичних установках – 111 млн. грн [6]. Важливою специфікою галузі птахівництва є можливість і потреба у виведенні нових порід з метою диверсифікації ризику втрати прибутку, а отже, управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання.

Систему реалізації продукції доцільно розробити за такою схемою: племінні заводи вироблену племінну продукцію реалізовуватимуть племінним репродукторам 1 порядку, а надлишок – господарствам різних форм власності. Племінна продукція з репродукторів 1 порядку надходитиме в репродуктори 2 порядку. Далі реалізовуватимуть товарним господарствам, які займаються відгодівлею індиків на м'ясо, а за наявності попиту – і фермерським господарствам та населенню. Розвиток індиківництва за даною схемою сприятиме здійсненню розрахункових даних щодо вказаного поголів'я індиків вітчизняних і зарубіжних кросів, дасть можливість забезпечити виробництво м'яса цієї птиці в Україні на рівні до 200 тис. т у 2015 р. [7].

Для зростання конкурентоспроможності продукції необхідно подолати технологічну і технічну відсталість галузі та на цій основі досягти високої рентабельності виробництва, значного підвищення продуктивності праці та покращення якості виробленої продукції. Це допоможе формувати фінансові джерела для утримання і розвитку інфраструктури села, створення несільськогосподарських робочих місць, розвитку сільської місцевості. Одним із дієвих шляхів вирішення цих питань повинно стати підвищення інвестиційної привабливості галузі птахівництва, зберігається значний тіньовий сектор [8].

Для зниження собівартості продукції необхідно ширше використовувати у виробництві приховані резерви. Виробництво м'яса птиці щорічно зростає на 4-5%. Згідно з прогнозом у 2022 р. у світі на першому місці по валовому виробництву буде м'ясо птиці, потім свинина і яловичина. Виробництво м'яса

бройлерів у всіх регіонах світу за 5 років зросло до 62,9 млн. т. Частка м'яса бройлерів становить 75% усього м'яса птиці. За останні роки до десятки найбільших виробників м'яса бройлерів увійшли США (16,1 млн. т), Китай (10,8 млн. т), Бразилія (10,1 млн. т), Мексика (2,7 млн. т), Індія (2,2 млн. т), Росія (1,4 млн. т), Аргентина (1,3 млн. т), Японія (1,2 млн. т), Таїланд (1,1 млн. т) і Канада (1,0 млн. т). Ці країни виробили 68,7% курячого м'яса. У світі постійно знижується термін вирощування бройлерів. У деяких господарствах він становить до 35-42 днів. На собівартість кінцевої продукції впливає здешевлення раціонів, а саме: заміна дорогих компонентів раціону дешевшими, що дістало поширення серед виробників птахівничої продукції, при обов'язковому додаванні ферментів, зменшує вартість корму, не знижуючи при цьому поживності та продуктивності птиці [9].

Нинішні темпи нарощування виробництва м'яса птиці дають змогу прогнозувати збільшення його показників на третину до 2015 року. За прогнозами спеціалістів, збереження темпів розвитку галузі забезпечить виробництво м'яса птиці у 2015 р. обсягом 1845 тис. т, у тому числі 1618 тис. т по сільгосппідприємствах, що більше проти 2010 р. відповідно на 33 і 38 відсотків [10].

Для того, щоб здійснювати експортноорієнтовану діяльність, необхідно дотримуватися певних правил. Так, процедура і вимоги до операторів харчової промисловості, які мають намір експортувати продукцію до інших країн, чітко описано в Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [12]. Кожен оператор, який планує експортувати продукцію до іншої країни, повинен надіслати запит до компетентного органу (зазначивши, до якої саме країни він має намір здійснювати експорт), після чого проводиться невідкладна інспекція районним інспектором ветеринарної медицини. Для отримання дозволу на експорт м'яса птиці, яєць та продукції з них, перш за все, оператори потужностей (об'єктів) повинні: виконувати вимоги країни-імпортера, а в разі доступу на ринок ЄС — вимоги ЄС [11].

На думку авторів, оптимізація забезпечення фінансової безпеки підприємств галузі птахівництва повинна здійснюватися комплексно та безперервно на основі єдиної фінансової політики щодо забезпечення, оцінки й управління, використання новітніх техніко-технологічних процесів, інноваційного розвитку на основі системи методів, засобів, мотивів і стимулів із використанням контролінгової діяльності, усвідомлення потреби в додаткових ресурсах, оцінка правильності поставлених завдань, цілей, вчасного виявлення порушень, підбору можливих варіантів вирішення та усунення недоліків, використання можливостей, адаптації до зміни кон'юнктури ринку.

Висновки

Дослідженням встановлено, що на підвищення фінансової безпеки птахівництва безпосередньо впливає державне регулювання через встановлення податкових важелів і контролю за ціновою політикою. Головною проблемою агропромислового комплексу і, в першу чергу, галузі птахівництва є відсутність довгострокової програми розвитку, принципів ціноутворення на продукцію галузі птахівництва, державне регулювання галузі, а саме: умови й обсяги державної підтримки й контроль, митно-тарифне регулювання імпорту та кредитно-фінансова податкова політика.

Головними проблемами управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання в умовах фінансово-економічної кризи сьогодення є: відсутність усвідомлення потреби забезпечення безпеки; недостатньо освічений персонал з пи-

тань фінансової безпеки; незначна кількість навчальних закладів, які готують працівників з управління фінансово-економічною безпекою підприємств; відсутність розуміння механізмів розвитку фінансової безпеки; відсутність чіткої системи управління фінансовою безпекою підприємства, єдиного методу управління фінансовою безпекою підприємств; невчасне відслідковування зовнішніх і внутрішніх факторів впливу. Авторами розроблено оптимізаційну модель забезпечення фінансової безпеки підприємств птахівництва України, реалізація якої дасть можливість підвищити безпеку цієї галузі, стане базовою для всіх суб'єктів господарювання. Разом з тим, вказана модель потребує врахування специфіки окремого підприємства галузі птахівництва, відслідковування її на всіх стадіях виробничо-господарської діяльності власниками, їхніми заступниками і топ-менеджерами.

Література

1. Гнилицкая Л. В. Теоретико-методологические и прикладные основы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности : монография / Л. В. Гнилицкая // Университет экономики и права «КРОК» ; Учебно-научный институт менеджмента безопасности. – К. : Дорадо-Друк, 2011. – 289 с.
2. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства : поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Є. П. Картунов // Актуальні проблеми економіки. – Вип. 8 (134). – 2012. – с. 174-181.
3. Черниш О. В. Фінансова безпека підприємства в умовах кризового середовища / О. В. Черниш, І. О. Тарасенко // Вісник Хмельницького національного університету. – Вип. 3. – Т. 2. – 2009. – С. 117-119.
4. Кім Ю. Г. Формування системи фінансової безпеки транспортно-експедиційного підприємства : монографія / Ю. Г. Кім. – К. : ДОРДР, 2007. – 140 с.
5. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ [текст] : монографія / А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський. – Суми : ДВНЗ «УФБС НБУ», 2009. – 295 с.
6. Загальні відомості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/page/?1042>
7. Семенюк Н. В. Сучасний стан та перспективи розвитку індустрії птахівництва при виході на зовнішній ринок / Н. В. Семенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1183>
8. Щетініна І. О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності птахівничої галузі в умовах економічної кризи / І. О. Щетініна / Інститут птахівництва УААН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Ptah/2009_64/index.files/30.pdf
9. Назаренко О. В. Резерви зниження собівартості виробництва м'яса птиці / О. В. Назаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Ptah/2009_64/index.files/21.pdf
10. Вітчизняне промислове птахівництво нарощує обсяги експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=24426296
11. Бути освіченими та прогресивними [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua/news/?pg=11791>
12. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>

УДК 65.012.8:368

В.М. Кудак
*аспірант кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Збалансованість страхового портфелю, як ключовий фактор фінансово-економічної безпеки страховика

У статті розглядається роль збалансованості страхового портфелю в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки страховика, також визначаються ключові параметри із забезпечення збалансованості страхового портфелю в страхових компаніях.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, страховий ринок, страхові компанії, страховий портфель, стратегічне планування, моделювання.

В.М. Кудак
*аспірант кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Сбалансированность страхового портфеля как ключевой фактор финансово- экономической безопасности страховщика

В статье рассматривается роль сбалансированности страхового портфеля в контексте обеспечения финансово-экономической безопасности страховщика, также определяются ключевые параметры по обеспечению сбалансированности страхового портфеля в страховых компаниях.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, страховой рынок, страховые компании, страховой портфель, стратегическое планирование, моделирование.

V.M. Kudak
*Postgraduate Student,
Financial and Economic Security Management Department,
“KROK” University*

Equation of insurance portfolio as a key factor of the underwriter's financial and economic security

This article deals with the role of equation of insurance portfolio as a tool to secure financial and economic security of the underwriter. Also key factors to secure balancing of the insurance portfolio in the insurance companies were determined.

Keywords: Financial and economic security, insurance market, insurance companies, insurance portfolio, strategic planning, modeling.

Постановка проблеми

Страховий ринок є високоефективним, дієвим накопичувачем і перерозподільувачем інвестиційних коштів у економіці будь-якої країни. Однак у сучасних реаліях економіки України його роль незначна. Станом на 1 січня 2014 р. частка страхових премій відносно валового внутрішнього продукту становила лише 2%, натомість у розвинених країнах цей показник більше 8-12%. На 31 грудня 2008 р. в Україні було зареєстровано 397 страхових компаній, які займаються іншим страхуванням, ніж страхування життя, а станом на 1 січня 2014 р. в країні працювало 352 компанії з цих видів страхування [1; 2; 3]. Тобто за 5 років з ринку зникло 45 компаній. А це багато незадоволених страхових виплат, нерегульованих судових позовів і серйозний підрив довіри у населення. Причиною банкрутства та ліквідації страхових компаній є неналежний рівень їх фінансово-економічної безпеки. Однією з найсерйозніших причин цього є незбалансованість страхових портфелів компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням ролі страхових портфелів у діяльності страхових компаній присвячено багато наукових робіт. Зокрема варто виділити праці В.Д. Базилевича [11], А.Л. Баранова [6], О.О. Гаманкової [4], В.І. Нечипоренка [7], С.С. Осадця [12] та Н.М. Ткаченко. Однак між ученими немає однастайності в методах визначення оптимальності страхового портфеля, його ролі в діяльності компанії та забезпечення належного рівня фінансово-економічної безпеки. Так О.О. Гаманкова [4] і Н.М. Ткаченко [5] звертають увагу на важливий вплив страхового портфеля на фінансове становище компанії, однак не наводять моделей оптимальних страхових портфелів і способів їх побудови. Страховий портфель А.Л. Баранов оцінює, опираючись на вартісний підхід [6]. Формування страхового портфеля В.І. Нечипоренко розглядає на основі розширеного розподілу В. Парето [7].

Таким чином, пошук способів і механізмів побудови збалансованих страхових портфелів є досить актуальним та малодослідженим питанням, а тому потребує подальшого вивчення.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Однією з найбільш складних проблем у забезпеченні ефективної діяльності страхових компаній є побудова збалансованого страхового портфеля. Однастайної думки щодо збалансованості серед учених немає. Зрозуміло, що у кожній компанії свій напрям роботи, власний набір ризиків і відповідно свій портфель. Але оскільки за рахунок страхових компаній здійснюється значний перерозподіл коштів, то вони зобов'язані бути фінансово стійкими. А без наявності збалансованого портфеля забезпечити достатній рівень фінансово-економічної безпеки неможливо. Тому пошук способів побудови еталонного збалансованого портфеля досі триває.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання сутності поняття «збалансований страховий портфель», моделювання оптимального страхового портфеля та дослідження його ролі в забезпеченні фінансово-економічної безпеки страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження

Одним із ключових факторів, які впливають на функціонування страхової компанії, є оптимальний страховий портфель. Оптимальність (збалансованість) страхового портфеля визначається обраною сферою діяльності компанії. Так,

Н.М. Яшина вважає що стійкий (збалансований, оптимальний) страховий портфель – це «ефективний страховий портфель з високою фінансовою стійкістю» [8, с. 86].

Страховий портфель – це певний набір страхових ризиків, які страхова компанія приймає на забезпечення залежно від цілей своєї діяльності. При цьому треба керуватися такими основними завданнями, як отримання максимально можливого прибутку, збільшення частки ринку та забезпечення наявного капіталу. Зважаючи на порогові значення ризику можна виділити кілька типів страхових портфель: консервативний, диверсифікований і агресивний [9].

Ці види страхового портфеля можна описати за допомогою певних критеріїв [7]:

- ступінь ризику портфеля;
- рівень доходності;
- структура страхового портфеля.

Організації з консервативним страховим портфелем характеризуються фінансовою стійкістю, низьким ступенем ризику, низькою доходністю та класичними страховими продуктами.

Для компанії, яка використовує агресивний тип страхового портфеля портфеля, характерним є наявність високого ступеня ризику, надання специфічних (спеціалізованих) послуг, можливість отримання високих доходів, однак треба звернути увагу на постійну високу ймовірність фінансової нестабільності.

Для компаній, які використовують диверсифіковані страхові портфелі, характерним є невисокий рівень ризикованості, відповідно такий же рівень доходності та надання комбінованих страхових продуктів. Залежно від того, яку мету ставить перед собою страхова компанія, такий страховий портфель вона й формує (наприклад, отримання максимального прибутку – агресивний страховий портфель).

Для страхових компаній формування агресивного страхового портфеля загрожує взяттям на гарантії об'єктів із високим рівнем ризику. З метою уникнення банкрутства в такому разі необхідно мати сильний андерайтенговий відділ, який вчасно і якісно зможе здійснювати всі розрахунки страхових тарифів, як по одиничних об'єктах, так і по групах. Найчастіше до компаній із агресивним страховим портфелем зараховують ті, що приймають на страхування специфічні ризики і їх загальний обсяг становить від 40% усього портфеля. Страхові компанії, які займають сильні позиції на страховому ринку, формують консервативний страховий портфель. Вибір такого типу страхового портфеля пояснюється бажанням страхової компанії зберегти своє становище на ринку та забезпечити свій капітал. Класичні страхові компанії обирають класичний (диверсифікований) страховий портфель, до складу якого входять традиційні страхові продукти (послуги).

Найбільш оптимальним, на наш погляд, страховим портфелем є диверсифікований, адже він характеризується оптимальним рівнем доходності, ризиковості та фінансовою надійності. Цей тип страхового портфеля характерний для стратегічно орієнтованих страхових компаній. У ньому вдало комбінується агресивна та консервативна форми.

Для полегшення формування моделі диверсифікованого страхового портфеля проаналізуємо страховий ринок України з класичних видів страхування. Згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг страховими компаніями з класичних видів страхування (страхування з інших видів, ніж страхування життя), за 2013 р. було зібрано 26 185,1 млн. страхових премій. Їх структуру за видами наведено на рис. 1.

Рис. 1. «Страховий портфель» страхового ринку України за 2013 р.

Джерело: складено автором на основі [3]

Проаналізувавши цей рисунок, можна побачити, що 65% зібраних премій утворюють 4 види страхування. При цьому загальний рівень виплат з класичного страхування становить 17,2%.

Прибуток страхової компанії складається з доходів за мінусом страхових виплат і витрат на ведення справи. Для переважної більшості страхових компаній України витрати на ведення справи становлять від 35% до 60% [10, с. 57]. Для розрахунків ефективності страхового портфеля вважатимемо, що середній рівень витрат на ведення справи становить 47,5%. Тоді, якщо страховий ринок України вважати великою страховою компанією, то при заданих параметрах у розпорядженні компанії буде залишатися 35,3% страхових премій після здійсненні страхових виплат і вирахування витрат на ведення справи. Можна вважати, що такий портфель є збалансованим і ефективним. Однак, на жаль, зовсім інша ситуація зі збалансуванням страхових портфелів прослідковується у великих страхових компаніях.

Так, якщо проаналізувати на основі статистичних даних страховий портфель однієї з найбільших страхових компаній України «Оранта», то можна зробити висновок, що в страховому портфелі компанії лівову частку займає автотранспортне страхування – 73%. А цей вид страхування дуже ризиковий, ризики важкопрогнозовані, особливо на нашому ринку, де відсутня достовірна консолідована інформація. Рівень виплат за цим видом досягає 75%. Водночас частка майнового страхування в портфелі становить лише 7,2%, медичне страхування – 3,9%, страхування від нещасних випадків – 3,2%, інші види страхування – 12,7%. Таким чином, страховий портфель компанії «Оранта» є незбалансованим і дуже ризиковим. Відповідно рівень фінансово-економічної безпеки компанії теж перебуває на дуже низькому рівні, що говорить про її низьку фінансову стабільність і платоспроможність. Підтвердженням наявності значних проблем у компанії є введення до неї з грудня 2013 р. тимчасової адміністрації.

Можна сказати, що компанія «Оранта» працює з агресивним страховим портфелем, який у реаліях українського страхового ринку є дуже ризиковим. Створити належний рівень фінансово-економічної безпеки таким компаніям не вдасться. Оптимальним збалансованим портфелем у сучасних умовах можна вважати «умовно еталонний» портфель усього страхового ринку України. Оскільки в цьому портфелі жоден вид не займає більше 40%, він є диверсифікованим, єдиний недолік, на думку автора, – це незначна частка страхування майна (обсяг цього страхування в Європі в загальній структурі страхових платежів – понад 40%).

Підтвердженням наведеного може слугувати запропонована нижче модель розрахунку збалансованості страхового портфеля, розрахована на основі даних страхового ринку України. Збалансований страховий портфель повинен відповідати, насамперед, двом вимогам. По-перше, забезпечувати страховикові максимальний прибуток, що підвищує фінансову стійкість страхової компанії на ринку. По-друге, він повинен максимально враховувати ризик можливого несприятливого зростання рівня страхових виплат і витрат, пов'язаних із веденням договорів, у майбутньому, щоб убезпечити страхову компанію від втрати чи значного послаблення своєї платоспроможності. Визначити оптимальну структуру страхового портфеля можна з використанням належних засобів економіко-математичного моделювання та оптимізації.

Щоб побудувати економіко-математичну модель задачі оптимізації структури страхового портфеля, уведемо необхідні позначення.

Нехай n означає кількість основних видів ризикового (Non-Life) страхування, а j – номер окремого виду ($j = \overline{1, n}$). Основними невідомими задачі виступають змінні x_j , які показують питому вагу j -ого виду в страховому портфелі: $0 \leq x_j \leq 1$, $j = \overline{1, n}$; $\sum_{j=1}^n x_j = 1$. Нехай I означає загальний обсяг премій у плановому періоді (у Non-Life страхуванні за такий період слушно обрати один рік). Очевидно, що I – це недетермінована величина, значення якої не можна вважати відомим наперед. Проте цю величину можна вважати додатною: $I > 0$, через що, як буде показано далі, її конкретне значення на структуру оптимального страхового портфеля практично не впливає. Отже, з урахуванням структурних змінних загальний обсяг премій у плановому періоді по окремому j -ому виду страхування дорівнюватиме добутку $I x_j$.

Кожен вид страхування характеризується своїми показниками рівня страхових виплат і частки витрат, пов'язаних із веденням договорів страхування, причому ці показники мають дуже високий коефіцієнт варіації, що дає підстави розглядати їх майбутні значення як випадкові величини (табл. 2).

Так, у цілому по Non-Life страхуванню коефіцієнт варіації рівня страхових виплат становить майже 25%, причому по 5 з 11 основних видів страхування (страхування вантажів і багажу, майнове, страхування кредитів і страхування фінансових ризиків, авіаційне) коефіцієнт варіації рівня страхових виплат перевищує 50%. Коефіцієнт варіації частки страхових витрат у цілому по Non-Life страхуванню становить майже 34%, та по 3 з 11 основних видів (страхування кредитів, страхування фінансових ризиків, авіаційне страхування) теж перевищує 50%.

Позначимо випадковий рівень страхових виплат j -ого виду через ξ_j , а випадкову частку страхових витрат через ζ_j . Тоді страхові виплати в j -ому виді страхування складатимуть величину $\xi_j I x_j$, а витрати, пов'язані з веденням договорів страхування, – величину $\zeta_j I x_j$. Тобто визначальна складова прибутку j -ого виду страхування – як різниця між преміями, виплатами та витратами на

Таблиця 2

Середні значення, стандартні відхилення та коефіцієнти варіації повидових показників рівня страхових виплат і частки витрат, пов'язаних із веденням договорів страхування, за період 2009-2013 рр.

Галузь страхування	Рівень виплат			Частка витрат		
	сер.	ст. відх.	к-вар.	сер.	ст. відх.	к-вар.
Усього, у тому числі:	0,2533	0,0620	0,2448	0,0749	0,0253	0,3382
Страхування від нещасних випадків	0,0724	0,0220	0,3033	0,1700	0,0803	0,4726
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	0,6932	0,0366	0,0528	0,0684	0,0083	0,1221
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена карта»)	0,4407	0,0730	0,1658	0,1442	0,0321	0,2222
Страхування вантажів і багажу	0,0301	0,0163	0,5405	0,0163	0,0051	0,3140
Страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ	0,0617	0,0213	0,3450	0,0430	0,0129	0,3007
Страхування майна	0,0666	0,0474	0,7112	0,0466	0,0172	0,3678
Страхування відповідальності перед третіми особами	0,0152	0,0054	0,3556	0,0283	0,0105	0,3722
Страхування кредитів	0,2077	0,1053	0,5068	0,0247	0,0186	0,7507
Страхування фінансових ризиків	0,4252	0,3405	0,8007	0,0188	0,0155	0,8287
Особисте страхування від нещасних випадків на транспорті	0,0353	0,0072	0,2044	0,0741	0,0299	0,4044
Авіаційне страхування цивільної авіації	0,0796	0,0793	0,9961	0,0412	0,0230	0,5583
Інші види страхування	0,1648	0,0242	0,1469	0,1001	0,0500	0,4991

Джерело: розраховано на основі [15]

ведення договорів, дорівнюватиме: $(1 - \xi_j - \zeta_j) I x_j$, а по Non-Life страхуванню в цілому – величину $I \sum_{j=1}^n (1 - \xi_j - \zeta_j) x_j$. Ця випадкова величина прямо пропорційно залежить від випадкової величини $y = \sum_{j=1}^n (1 - \xi_j - \zeta_j) x_j$, питання про оптимізацію якої залежно від структури страхового портфеля підлягає вивченню.

Позначимо через $\bar{y}$ та $\sigma(y)$, відповідно, математичне сподівання та стандартне відхилення випадкової величини y , які обчислюватимуться за відповідними статистичними характеристиками випадкових рівнів страхових виплат і випадкових часток страхових витрат ξ_j та ζ_j . Тоді економіко-математична модель задачі оптимізації структури страхового портфеля, з урахуванням індивідуальної неохайності до ризику несприятливого фінансового стану, що відбивається значенням параметра $k \geq 0$, набере вигляду:

$$\left\{ \begin{array}{l} z = \bar{y} - k \cdot \sigma(y) \rightarrow \max \\ / y = \sum_{j=1}^n (1 - \xi_j - \zeta_j) x_j / \\ \sum_{j=1}^n x_j = 1, \quad x_j \geq 0, \quad j = \overline{1, n} \end{array} \right.$$

Математично цю задачу можна розглядати як аналог відомої задачі Г. Марковиця про оптимізацію портфеля фінансових активів за умов ризику щодо майбутньої дохідності фінансових інструментів [16].

Проілюструємо методику розв'язування цієї задачі на прикладі формування страхового портфеля, що складатиметься з метою скорочення викладок лише з чотирьох найпотужніших видів страхування: автострахування, страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ, страхування майна та страхування фінансових ризиків, які в сукупності охоплюють $2/3$ страхового ринку України. Вихідні дані для розрахунків оберемо за період 2009-2013 рр. (табл. 3)

Таблиця 3

Вихідні дані щодо сум рівня страхових виплат та частки страхових витрат $v_j = \xi_j + \zeta_j$ в окремих видах страхування ($j = \overline{1, 4}$) за період 2009-2013 рр.

j	Галузь страхування	2009	2010	2011	2012	2013
1	Автострахування	0,6603	0,5888	0,5323	0,5771	0,5662
2	Вогневе	0,1079	0,0916	0,1159	0,1334	0,0750
3	Майнове	0,0701	0,0649	0,1207	0,2121	0,0983
4	Фінансове	0,8568	0,7113	0,3018	0,2774	0,0727

За наведеними в табл. 3 даними оберемо математичні сподівання повидових сум рівня страхових виплат і частки страхових витрат у 2014 р. як середні відповідних часових рядів (v_j), стандартні відхилення цих сум ($\sigma(v_j)$) і коефіцієнти кореляції між сумами різних видів (ρ_j); результати зведемо до табл. 4.

Таблиця 4

Основні статистичні характеристики повидових сум рівня страхових виплат і частки страхових витрат $v_j = \xi_j + \zeta_j$, що для 2014 р. розглядаються як випадкові величини

j	Галузь страхування	М.с. $\bar{v}_j$	С.в. $\sigma(v_j)$	Коефіцієнти кореляції ρ_j			
				1	2	3	4
1	Автострахування	0,5849	0,0471	1	-0,0167	-0,3849	0,7770
2	Вогневе	0,1047	0,0224	-0,0167	1	0,7202	0,0845
3	Майнове	0,1132	0,0597	-0,3849	0,7202	1	-0,5473
4	Фінансове	0,4440	0,3270	0,7770	0,0845	-0,5473	1

За даними табл. 4 необхідні для визначення оптимальної структури страхового портфеля статистичні характеристики випадкової величини

$$y = \sum_{j=1}^n (1 - \xi_j - \zeta_j) x_j = \sum_{j=1}^n x_j - \sum_{j=1}^n (\xi_j + \zeta_j) x_j = 1 - \sum_{j=1}^n v_j x_j \text{ можемо обчис-}$$

лювати за формулами: $\bar{y} = 1 - \sum_{j=1}^n \bar{v}_j x_j$, $\sigma(y) = \sqrt{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \rho_{ij} \sigma(v_i) \sigma(v_j) x_i x_j}$.

Тому за відповідного ставлення до ризику значення параметра $k \geq 0$ задача оптимізації структури страхового портфеля набирає вигляду:

$$\begin{cases} z = 1 - \sum_{j=1}^n \bar{v}_j x_j - k \sqrt{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \rho_{ij} \sigma(v_i) \sigma(v_j) x_i x_j} \rightarrow \max \\ \sum_{j=1}^n x_j = 1, \quad x_j \geq 0, \quad j = \overline{1, n} \end{cases}$$

Дослідження розв'язку цієї задачі при різних значеннях параметра ставлення до ризику k показує, що за малої неохочості до ризику оптимальним є страховий портфель, сконцентрований на одній лише галузі – страхуванні від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ. Водночас із збільшенням неохочості до ризику несприятливого фінансового стану портфель диверсифікується – частка премій у галузі страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ поступово скорочується: 100_95_90_85_80 відсотків; відповідно збільшується частка премій у галузі автострахування: 0_5_10_15_20 відсотків.

Подані розрахунки наводять на можливі шляхи зрушень на страховому ринку в разі, коли фактична структура страхового портфеля відрізняється від оптимальної. Зокрема, для активізації страхування в певній галузі можна зменшити страхові тарифи, підвищити розмір комісійної винагороди страховим агентам, посилити рекламну діяльність саме щодо зазначених видів страхування. Навпаки, щоб зменшити питому вагу економічно нерентабельного виду страхування, можна вжити прямо протилежних заходів.

Запропонована вище модель може бути використана в розрахунках оптимальності страхового портфеля будь-якої ризикової страхової компанії, але для цього необхідно врахувати специфіку діяльності компанії та мати точну інформаційну базу для розрахунку. Крім того, страховим компаніям не варто акцентувати увагу лише на одному виді страхування, оскільки в разі настання несприятливої ризиковості компанія зазнає значних фінансових втрат і рівень її фінансово-економічний безпеки буде дуже низьким.

Висновки

У статті досліджено сутність поняття «збалансований страховий портфель». Збалансований страховий портфель для страхової компанії – це спосіб ефективного ведення бізнесу. Від якості страхового портфеля залежать страхові премії, виплати; можливість формування достатніх резервів; здійснювання інвестиційної діяльності; отримання високого прибутку та надання якісних послуг. Запропонована модель розрахунку збалансованості страхового портфеля розрахована на основі даних страхового ринку України. Встановлено, що збалансований страховий портфель повинен відповідати двом вимогам: по-перше, забезпечувати страховикові максимальний прибуток, що підвищує фінансову стійкість страхової компанії на ринку; по-друге, максимально враховувати ризик можливого несприятливого зростання рівня страхових виплат і витрат, пов'язаних із веденням договорів, у майбутньому, щоб убезпечити страхову компанію від втрати чи значного послаблення своєї

платоспроможності. Визначити оптимальну структуру страхового портфеля можна з використанням належних засобів економіко-математичного моделювання та оптимізації. Математично цю задачу розглядали як аналог відомої задачі Г. Марковиця про оптимізацію портфеля фінансових активів за умов ризику щодо майбутньої дохідності фінансових інструментів. Запропонована модель може бути використана в розрахунках оптимальності страхового портфеля будь-якої ризикової страхової компанії. Досліджено роль страхового портфеля в забезпеченні фінансово-економічної безпеки страхових компаній. Оптимальна диверсифікація страхового портфеля для страхової компанії це є запорукою надійної системи фінансово-економічної безпеки страхової компанії.

Література

1. Рядно О. А. Розвиток страхового ринку в регіонах України / О. А. Рядно, Л. В. Рибальченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/venu/2012_1/33.pdf
2. Підсумки діяльності страхових компаній за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/pidsumki_SK.pdf
3. Підсумки діяльності страхових компаній за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.pdf
4. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій : Навч. посіб. / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2007. – 328 с.
5. Ткаченко Н. В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній : теорія, методологія та практика [текст] : монографія / Н. В. Ткаченко ; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2009. – 570 с.
6. Баранов А. Л. Визначення мінімального розміру страхового портфеля / А. Л. Баранов // Фінанси, облік і аудит. Збірник наукових праць. Випуск 10, КНЕУ, 2007. – С. 7-13.
7. Нечипоренко В. І. Формування страхового портфеля. Аналіз і практичні заходи / В. І. Нечипоренко // «Страхова справа», № 4 (48). – 2012. – С. 40-43.
8. Яшина Н. М. Страховой портфель как основа обеспечения финансовой устойчивости страховой организации / Н. М. Яшина // Финансы и кредит. – 2007. – № 20/260. – С. 84-86.
9. Рубин Ю. Б. Страховой портфель (Книга предпринимателя. Книга страховщика. Книга страхового менеджера) / Ю. Б. Рубин / Отв. ред. Ю. Б. Рубин, В. И. Солдаткин. – М. : СОМИНТЭК, 1994. – 640 с.
10. Нечипоренко В. И. Управленческий учет страховщика. Некоторые выводы из уроков кризиса. Страховое дело / В. И. Нечипоренко. – М., 2011. – № 10.
11. Базилевич В. Д. Страхування: підручник / В. Д. Базилевич / За ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання 2008. – 1019 с.
12. Осадець С. С. Страхування : підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
13. Баранов А. Л. Необхідність застосування вартісного підходу в управлінні страховим портфелем / А. Л. Баранов // Вчені записки. Збірник наукових праць. № 15, КНЕУ. – 2013. – С. 78-84.
14. Річний звіт Оранти за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oranta.ua/files/site/zvit2012.pdf>
15. Консолідовані звітні дані страхового ринку України за 2009-2013 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>
16. Кігель В. Оптимізація фінансових рішень. Навчальний посібник / В. Кігель. – К. : Дорадо-Друк. – 2011. – 172 с.

УДК 336.226:631.16

Л.Д. Тулуш
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківського бізнесу,
Університет економіки та права «КРОК»

Оподаткування нерухомості в Україні: проблеми запровадження та перспективи функціонування

У статті розглянуто проблеми запровадження податку на нерухомість в Україні, узагальнено методологічні засади формування механізму справляння податку, розкрито зарубіжний досвід оподаткування в цій сфері, виявлено особливості справляння податку у вітчизняних економічних реаліях, визначено перспективи функціонування цієї форми оподаткування.

Ключові слова: система оподаткування, податковий механізм, податок на нерухомість, нерухоме майно, оцінка нерухомості, місцеві фінанси, податкове навантаження.

Л.Д. Тулуш
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов и банковского бизнеса,
Университет экономики и права «КРОК»

Налогообложение недвижимости в Украине: проблемы введения и перспективы функционирования

В статье рассмотрены проблемы введения налога на недвижимость в Украине, обобщены методологические основы формирования механизма взимания налога, приведен зарубежный опыт налогообложения в данной сфере, выявлены особенности взимания налога в отечественных экономических реалиях, определены перспективы функционирования данной формы налогообложения.

Ключевые слова: система налогообложения, налоговый механизм, налог на недвижимость, недвижимое имущество, оценка недвижимости, местные финансы, налоговая нагрузка.

L.D. Tulush
Ph.D., associate professor,
Associate Professor of Finance and banking
University of Economics and Law "Krok"

Taxation of real estate in Ukraine: problems and prospects of the implementing and operation

The article deals with the problem of introducing property tax in Ukraine generalized methodological principles of formation mechanism of collecting the tax, revealed the international experience in this area of taxation, tax collection features found in domestic economic realities Perspective operation of this form of taxation.

Keywords: taxation, tax mechanism, property taxes, real estate, valuation, local finances, the tax burden.

Постановка проблеми

Важливим питанням розвитку вітчизняної системи оподаткування є запровадження та повноцінне функціонування податку на нерухомість. Застосування цієї форми оподаткування має вагоме значення для розвитку системи місцевих фінансів в Україні, адаптації національного законодавства до європейських стандартів функціонування податкових систем.

Оподаткування нерухомості в зарубіжних країнах є невід'ємною складовою фінансової системи, виконує не лише фіскальні завдання (у частині формування доходної бази бюджетів місцевого самоврядування), а й сприяє вирішенню інших соціально-економічних проблем, що виникають на місцевому рівні, зокрема, вирівнюванню доходів населення, більш ефективному розподілу об'єктів нерухомості, зменшенню кількості спекуляцій на ринку нерухомості тощо.

Попри тривалий час функціонування податкової системи незалежної України та низку проведених податкових реформ, майнове оподаткування так і не стало її повноцінною складовою. Податку на нерухоме майно в Україні фактично до цього часу не запроваджено, натомість в інших пострадянських країнах, зокрема РФ, ця форма оподаткування функціонує ще з дев'яностих років [6].

Вищенаведене визначає необхідність поглиблення досліджень теоретико-методологічних засад формування системи оподаткування нерухомості, узагальнення методичних підходів до формування механізму його функціонування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останнім часом проблемам майнового оподаткування та особливостям функціонування механізму його справляння в Україні приділяється значна увага вчених-фінансистів. У їхніх наукових працях узагальнюється теоретичний базис функціонування системи оподаткування нерухомості, розкриваються особливості формування елементів механізму справляння податку, оцінюється фіскальний потенціал цього податку тощо.

Серед зарубіжних учених-економістів, які досліджують проблеми майнового оподаткування, варто виділити Р. Бірда [23], Е. Слека [24], С. О'Саллівана, Л. Лумібао [25] та інших. До числа вітчизняних дослідників проблем майнового оподаткування слід віднести О. Багрій [1], Н. Бобох [2], В. Вишневського [5], Е. Кадебську [12], О. Короткевич [14], С. Лесаря [15], М. Мужеляк [18], О. Сидорович [22] та інших дослідників.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Попри досить значну кількість наукових праць із цієї проблематики, не всі питання функціонування механізму оподаткування нерухомості в Україні є остаточно вирішеними. Про це, зокрема, свідчать постійні зміни механізму оподаткування нерухомості [7; 8; 9], фактично до реального запровадження податку на нерухомість в Україні механізм його справляння вже декілька разів суттєво змінювався, що свідчить про певні побоювання законодавця в його ефективності.

Формулювання цілей статті

Метою цього дослідження є узагальнення теоретико-методологічних засад формування системи оподаткування нерухомого майна в Україні та розроблення пропозицій щодо ефективного механізму її функціонування з урахуванням зарубіжного досвіду та реалій вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Світовий досвід показує, що податок на нерухомість, в умовах раціонального використання цієї форми оподаткування, може стати однією з вагомих статей доходної частини місцевих бюджетів. У розвинених країнах податок на нерухомість становить від 40 до 80% (у деяких навіть вище) надходжень до місцевих бюджетів [5, с. 46].

Механізм справляння податку на нерухоме майно є досить складним і передбачає формування відповідної системи управління процесом оподаткування. Ключовими критеріями його ефективності виступають: простота та прозорість системи оподаткування об'єктів нерухомості; справедливості розподілу податкового тягара між окремими категоріями платників; зрозумілості і обґрунтованості податкових пільг.

Управління системою оподаткування нерухомості може існувати як на національному, так і на регіональному чи місцевому рівнях. Частіше повноваження щодо формування системи оподаткування нерухомості належать центральному урядові, при цьому рівень участі окремих суб'єктів державності в забезпеченні функціонування системи може суттєво різнитися.

У більшості європейських країн управління системою оподаткування нерухомості здійснюється на рівні центральних органів влади – водночас, у деяких країнах, зокрема, Нідерландах і Данії, передбачено тісну взаємодію національних і місцевих органів влади [17, с. 24].

Як правило, національні уряди формують і підтримують функціонування відповідної кадастрової системи, яка містить інформацію, необхідну для ефективного оподаткування нерухомості. Крім того, можливе також і централізоване розсилання форм податкових декларацій та акумулювання частини податкових надходжень на рівні центрального уряду.

Централізоване адміністрування податку на нерухомість забезпечує формування дієвої системи в масштабі всієї країни, однак така практика може не враховувати місцеві нюанси, особливості функціонування окремих муніципалітетів, що створює певні проблеми на практиці.

Податком на нерухомість, як правило, обкладається все нерухоме майно юридичних і фізичних осіб. В Україні поки що передбачено оподаткування лише житлової нерухомості.

Об'єкти нерухомості для потреб оподаткування, як правило, певним чином класифікуються, зокрема за функціональним призначенням, походженням, готовністю до експлуатації. Нерухомість може бути призначена для бізнесу, проживання власника, як інвестиції, для розвитку та освоєння, як товарний запас, для споживання ресурсів тощо [13].

У вітчизняному законодавстві та господарській практиці поки що не сформовано єдиної системи класифікації об'єктів нерухомості.

Ключовим елементом механізму оподаткування нерухомості є порядок визначення бази оподаткування, якою здебільшого виступає вартісна оцінка об'єкта. Оцінка для оподаткування в багатьох розвинених країнах базується на вартості об'єкта нерухомості, хоча в деяких країнах базою для оцінки та оподаткування є площа (рис. 1).

Раціональний механізм оподаткування нерухомості передбачає проведення оцінювання одним спеціалізованим органом на основі використання типових універсальних процедур і підходів до оцінки. Для визначення вартості нерухомого майна найбільш прийнятним вважається застосування масової оцінки об'єктів нерухомості.

Рис. 1. Методичні підходи до визначення бази майнового оподаткування

Джерело: узагальнено даними досліджень [1; 2]

Завдання оцінки об'єкта нерухомості для цілей оподаткування полягає в порівняльній характеристиці всіх об'єктів нерухомості на території муніципалітету таким чином, щоб усі об'єкти нерухомості були рівномірно охоплені оподаткуванням [11].

Використання вартості об'єкта нерухомості як бази для його оцінки для цілей оподаткування забезпечує більш справедливе оподаткування - власники об'єктів нерухомості, які мають більшу вартість, сплачують вищі податки, оскільки теоретично мають вищу податкоспроможність.

Оцінка, яка базується на оцінці площі нерухомості, використовується значно рідше, оскільки більшість розвинутих країн уже досить давно почали використовувати ті чи інші форми ринкового ціноутворення у сфері управління нерухомістю. Однакове оподаткування двох об'єктів нерухомості, рівних за розміром, але таких, що мають різну оціночну вартість, традиційно сприймається як несправедливе.

На жаль, в Україні поки що не запроваджено повноцінної системи ринкового ціноутворення у сфері нерухомості, а діючі інститути оцінювання не забезпечують справедливої її оцінки для цілей оподаткування, та головне – порівнянності з іншими аналогічними об'єктами. Як наслідок, підстави для застосування інших варіантів формування бази оподаткування, ніж на основі оцінки площі об'єкта, в Україні поки що відсутні.

Крім того, формування механізму майнового оподаткування повинно передбачати й можливість ознайомлення платника податків з інформацією щодо оцінки нерухомого майна – з метою підтвердження її справедливості та достовірності, забезпечення можливості оскарження.

Важливу роль у забезпеченні процесу визначення податкової бази за кордоном відіграють податкові оцінювачі – виборні посадові особи, які з метою організації адміністрування податку залучають професійно підготовлений персонал або незалежних оцінювачів для оцінки нерухомості.

З метою вирішення проблеми нерівномірності податкового навантаження при застосуванні в якості бази податку на нерухомість площі об'єкта можливе

використання уточнюючих коефіцієнтів. Такі коефіцієнти можуть пов'язуватися з розташуванням, наявністю інфраструктури, іншими факторами, що впливають на визначення співставної податкової бази.

Водночас, попри використання складних формул і численних коефіцієнтів, така оцінка не може адекватно визначити відносну вартість, привабливість чи прибутковість об'єктів нерухомості. Унаслідок цього, оподаткування, що базується на застосуванні коефіцієнтів і зон, не сприяє справедливому оподаткуванню, що призводить до зменшення надходжень від податків [14].

З метою формування повноцінної кадастрової інформації про об'єкти нерухомості повинні використовуватися моделі масової оцінки. Як правило, при цьому використовуються комп'ютеризовані моделі масової оцінки, за допомогою яких одночасно оцінюють сотні і навіть тисячі одиниць нерухомого майна за короткий проміжок часу [2].

Конкретна модель оцінювання підбирається з урахуванням відображення специфічних ринкових умов для кожної території та виду майна – процес оцінювання потребує наявності інформації про кожний об'єкт нерухомості, який оцінюється, включаючи місце розташування, розмір земельної ділянки, умови та фактори місцевості, зонінг чи дозволене використання, наявну інфраструктуру, типи будівель та інших покращань на місцевості, площу забудови й умови використання об'єкта тощо.

Зрозуміло, що при першому використанні таких моделей початкові оцінки з метою оподаткування недостатньо точно відображатимуть ринкову вартість кожного об'єкта нерухомості, але в процесі розроблення нових даних і уточнення методик оцінювання податкова оцінка стане точнішою. Водночас, саме наявність відносних (порівняльних) оцінок усіх об'єктів нерухомості є найбільш важливим результатом процесу первинної оцінки.

На жаль, спрогнозувати, коли такі моделі оцінювання запрацюють в Україні, досить складно, адже вітчизняні інститути оцінювання лише формуються. Відповідно, альтернативі формування бази оподаткування на основі оцінки площі об'єкта у найближчій перспективі не буде.

Важливим елементом механізму оподаткування нерухомості є питання надання податкових пільг. Під час оцінки об'єктів нерухомого майна за їх ринковою вартістю з метою отримання справедливого результату в багатьох країнах застосовуються пільги або ж диференційовані рівні ставок оцінки для забезпечення бажаних наслідків оподаткування.

Пільги, як правило, надаються об'єктам нерухомості, які займають сім'ї з низькими доходами (малозабезпечені, багатодітні тощо). По об'єктах, які передаються в оренду, пільги не надаються. В окремих випадках житло може оцінюватися із застосуванням понижуючих коефіцієнтів.

Варто зазначити, що перелік пільг при справлянні податку на нерухомість у цілому відповідає загальносвітовим тенденціям.

Порядок визначення ставок податку на нерухомість залежить від обраної системи адміністрування податку: у країнах, де система оподаткування активно регламентується національним урядом, як правило, діапазон ставок доводиться «зверху», при цьому місцеві органи влади визначають конкретні ставки податків у дозволених межах.

Оскільки місцеві органи влади більшою мірою залежать від податків на нерухоме майно, які є основним джерелом їхніх доходів, то місцеві органи намагаються приймати активнішу участь у встановленні ставки податку на нерухо-

мість. У деяких країнах ставки податку на нерухоме майно визначаються безпосередньо на місцях, виходячи із сум надходжень, які місцеві органи планують отримати від стягнення податків [20].

В Україні передбачено гібридний варіант, відповідно до якого по об'єктах із відносно невеликою площею (до 240 м² для квартир та до 500 м² для будинків) ставка є «плаваючою» (до 1% мінімальної зарплати), тоді як по інших об'єктах (із великою площею) вона є фіксованою (1% або 2,7%).

Попри фактичну неможливість запровадження в Україні податку на нерухоме майно на основі визначення ринкової вартості об'єкта нерухомості, наявність проблем із формуванням і функціонуванням відповідних реєстрів нерухомості (систем кадастрової інформації), далі відкладати запровадження податку на нерухоме майно в Україні не доцільно.

У першу чергу це пояснюється нинішнім станом формування доходної бази місцевих бюджетів (особливо місцевого самоврядування). Адже основним мотивом запровадження податку на нерухоме майно в Україні є посилення доходної спроможності місцевих бюджетів, а саме – бюджетів місцевого самоврядування (муніципалітетів).

Вітчизняній фінансовій моделі притаманна надмірна фінансова централізація (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура доходної частини Зведеного бюджету України /фактичні показники (виконано)/ (без урахування трансфертів), млрд грн

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
зведений бюджет	273,0	314,4	398,3	445,5	442,8
державний бюджет*	202,0	233,9	311,8	344,7	337,8
місцеві бюджети*	71,0	80,5	86,5	100,8	105,2
Частка у доходах ЗБУ:					
- державного бюджету, %	74,0	74,4	78,3	77,4	76,2
- місцевих бюджетів, %	26,0	25,6	21,7	22,6	23,8

Джерело: складено за даними Міністерства фінансів України

Як видно з даних табл. 1, в Україні в середньому понад три чверті доходів концентрується в державному бюджеті та менше чверті (у 2011-2012 рр. – лише близько 22%) зосереджується в місцевих бюджетах.

Місцеві бюджети в Україні є переважно дотаційними і значну частку в їхній доходній базі займають трансферти, натомість частка податкових надходжень є низькою (табл. 2).

Як видно з даних табл. 2 та рис. 2, частка податкових надходжень місцевих бюджетів є досить низькою (ледь перевищує 40%), причому в динаміці знижується (за виключенням 2013 р., у якому спостерігається незначне зростання цього показника).

Натомість у місцевих бюджетах суттєво зростає частка трансфертів – із 2011 р. цей показник стабільно перевищує 52% у загальній ресурсній базі місцевих бюджетів.

Співвідношення між трансфертами з держбюджету та податковими надходження до всіх рівнів місцевих бюджетів у динаміці зростало – якщо у 2009 р. воно становило 1,07, то у 2012 р. – вже 1,45 (трансферти переважали у півтора раза). У 2013 р. зазначене співвідношення знизилось до 1,27. Ураховуючи тенденції останніх трьох років, можна відзначити, що обсяг наданих із держбюдже-

Таблиця 2

**Структура доходної частини місцевих бюджетів в Україні, %
/фактичні показники (виконано)/, млрд грн**

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
трансферти	47,2	49,5	52,3	55,3	52,4
податкові надходження	44,0	42,4	40,3	38,1	41,3
інші надходження	8,8	8,1	7,4	6,6	6,3
перевищення трансфертів над податковими надходженнями, разів	1,07	1,17	1,30	1,45	1,27

Джерело: складено за даними Міністерства фінансів України

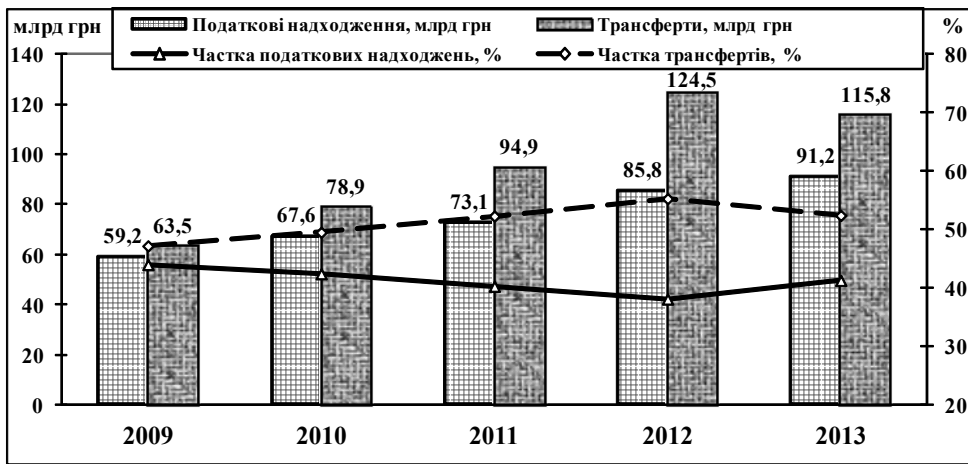

Рис. 2. Динаміка та структура основних складових доходної частини місцевих бюджетів в Україні

Джерело: складено за даними Міністерства фінансів України

ту трансфертів майже на третину перевищує обсяги закріплених за місцевими бюджетами податкових надходжень.

Отже, місцевим бюджетам значно не вистачає власних доходних джерел, одним із яких повинен стати податок на нерухоме майно.

Нинішня структура власної доходної бази місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) подано на рис. 3.

Як видно з даних рис. 3, основним доходним джерелом місцевих бюджетів залишається ПДФО, частка якого в загальних доходах місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) є відносно стабільною і коливається в межах 61,4-62,6 % з незначною тенденцією до зниження.

Наступним по вагомості податковим джерелом наповнення місцевих бюджетів є плата за землю – частка цієї форми оподаткування в загальній структурі доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) коливається в межах – 11,8-12,4% у 2009-2013 роках.

Варто відмітити суттєвий ріст частки місцевих податків і зборів – із 1,0-1,1% у 2009-2010 рр. (до прийняття Податкового кодексу України) до 7,0% у 2013 році. Цей показник зростатиме й надалі, причому це буде зумовлено в тому числі й запровадженням із 2014 р. податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Іншою причиною, яка визначає доцільність запровадження податку на неру-

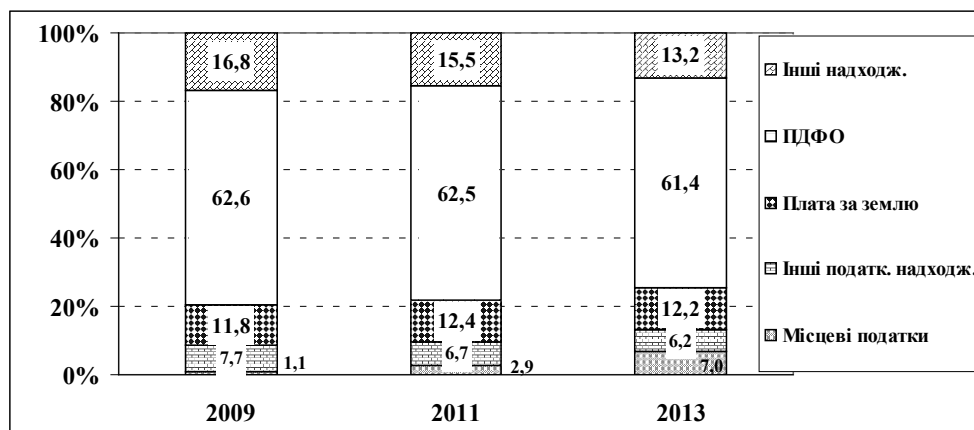

Рис. 3. Структура надходжень до місцевих бюджетів (крім трансфертів)

Джерело: складено за даними Міністерства фінансів України

хомість в Україні, є необхідність вирівнювання доходів населення, перекладання податкового тягара на більш заможні верстви населення.

Дослідники проблем соціальної нерівності зазначають, що надмірна диференціація доходів населення нині є достатньо гострою проблемою для України, що визначає пошук ефективних важелів регулювання процесів перерозподілу доходів у суспільстві [19, с. 15].

В Україні внаслідок застосування фактично плоскої шкали податку на доходи фізичних осіб (диференціація ставок податку є незначною) і функціонування спрощеного режиму оподаткування фізичних осіб-підприємців оподаткування практично не виконує регулювальну функцію в частині вирівнювання доходів громадян, зменшення наявної диференціації в доходах.

На це вказують й інші автори, які засвідчують наявну несправедливість у розподільчих відносинах, зокрема, нераціональному розподілі податкового навантаження серед населення – основний податковий тягар в Україні припадає на бідну частину населення [19, с. 25] (табл. 5).

Таблиця 3

**Податкове навантаження на різні за доходами групи населення
у % загальної суми податків**

Групи платників податків за доходами	США (2009)	Україна (2010)
50% найбідніших	2,3	36,3
50% найзаможніших	97,8	63,7
10% найзаможніших	70,5	20,2

Джерело: складено за даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України [19]

Як видно з даних, наведених у табл. 3, в Україні спостерігається несправедливий перерозподіл податкового навантаження між окремими категоріями платників (багатими та бідними). Половина біднішого населення сплачує понад третину загальної суми податків, тоді як більш забезпечена половина – дві третини, при тому, що та ж за чисельністю категорія населення у США – понад 90%.

Особливо показовим є частка в загальній сумі податків 10% найзаможніших у США вона перевищує 70% (забезпечує понад дві третини надходжень до бюджету), в Україні – становить лише 20% (одну п'яту).

Відповідно, нині гостро постає питання забезпечення перерозподілу податкового навантаження на користь більш заможних платників податків. Одним із ефективних інструментів при цьому є податок на нерухомість, який при відповідному механізмі справляння може функціонувати як податок на заможних.

Податок на нерухомість уперше згадано серед переліку місцевих податків ще в 1994 р. [10], однак його справляння так і не було розпочато (не було прийнято навіть закону, який регламентував би механізм справляння податку). Наступного разу податок на нерухомість було загадано в Законі України «Про систему оподаткування» лише в середині 2010 р. [7], проте з набуттям чинності ПКУ (з 2011 р.) його так і не було запроваджено.

Запровадження податку на нерухомість згідно з прикінцевими положеннями ПКУ передбачалося з 1 січня 2012 року. Надалі введення податку було відкладено до 1 липня 2012 р., а потім – до 1 січня 2013 року. Попри те, що запропонований варіант справляння податку піддавався жорсткій критиці, 1 січня 2013 р. мало відбутися фактичне запровадження довгоочікуваного податку з усіма його протиріччями.

Ще у квітні 2013 р. було розіслано понад 300 тис. повідомлень-рішень про сплату податку на нерухомість, до бюджету загалом надійшло 22,6 млн грн податку (0,01% загальної суми доходів місцевих бюджетів, 0,025% загальної суми податкових надходжень місцевих бюджетів).

Верховною Радою України 4 липня 2013 р. було прийнято рішення про те, що податок на нерухомість для фізичних осіб у поточному році не нараховуватиметься [8]. Разом з цим, було внесено зміни в механізм справляння податку, найбільш істотними з яких стали:

- звільнення від оподаткування окремих категорій населення;
- звільнення від оподаткування окремих об'єктів житлової нерухомості;
- уточнення пільг по сплаті податку (база оподаткування може зменшуватися для квартири/квартир незалежно від їх кількості – на 120 м²; для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості – на 250 м², а в разі одночасного перебування у власності і квартир, і будинків – на 370 м²;
- уточнення порядку визначення бази (на основі сумарної площі об'єктів нерухомості (у тому числі й різних її видів)).

Навесні 2014 р. Верховною радою України було внесено чергові зміни в механізм справляння податку на нерухоме майно (попередній варіант так і не запрацював) [9]. Змінами передбачено, що базою оподаткування виступає загальна (а не житлова, як раніше) площа житла, що перебуває у власності особи, тобто не лише кімнати, а й допоміжні та службові приміщення. Перелік пільг залишився без змін, за виключення того, що «пільгові метри» тепер віднімаються із загальної площі всіх об'єктів нерухомості. Це дещо розширило перелік платників податку та звузило коло «пільговиків» (адже раніше до уваги бралася лише житлова площа).

Так, наприклад, якщо громадянин володіє квартирою площею 150 м² та будинком площею 400 м² (сумарна площа нерухомості – 550 м²), то базою оподаткування виступає площа розміром 180 м² (550 м² – 370 м²). Сума податку (за ставкою 1% МЗП за кожен м²) становитиме майже 2,2 тис гривень.

У разі, якщо площа нерухомості, що перебуває у власності, є більшою (наприклад, дві квартири (150 та 200 м²), будинок 400 м²), оподатковувана площа становитиме 380 м², а сума податку за ставкою 2,7% – майже 12,5 тис гривень. Якщо у власності перебуває лише будинок площею понад 500 м², то сума по-

датку становитиме від 8,5 тис грн (або понад 500 євро). Менший за площею будинок (до 350 м²) обійдеться власникові не більше як 1,2 тис грн, а будинок площею до 250 м² не підлягає оподаткуванню.

Отже, розрахунки засвідчують, у діючому варіанті податок функціонує саме як податок на заможних. При цьому, щоправда, необхідно враховувати й можливості податкового планування населенням (перерозподіл власності на всіх дієздатних членів сім'ї, кожен із яких має право на 370 м² неоподаткованої площі (квартири та будинки)). Таке планування може значно зменшити фіскальний потенціал цього податку.

У перші роки після запровадження податку на нерухомість в Україні постане низка проблем, до основних із яких слід віднести:

- недостатню готовність і відпрацьованість відповідних реєстрів власності (зокрема, держреєстру речових прав на нерухоме майно);
- недосконалість діючої системи реєстрації та оцінки нерухомого майна (кадастрова оцінка не відображає реальної вартості об'єкта нерухомості);
- неефективність діючого підходу до формування бази оподаткування (встановлення залежності від площі об'єкта, а не від його оціночної вартості);
- відсутність єдності в підходах до оподаткування нерухомості (будинки та земельні ділянки, на яких вони розташовані, оподатковуються окремо);
- відсутність оподаткування комерційної (нежитлової) нерухомості;
- відсутність системності при оподаткуванні доходів від використання нерухомості (від оренди, від продажу, передачі у спадщину тощо).

Попри можливі проблеми в адмініструванні, запровадження податку на нерухомість украй необхідне, а особливо у світлі сучасної адміністративної реформи, що анонсується урядовими структурами.

Висновки

Нині в Україні здійснюється децентралізація влади, що передбачає збільшення повноважень органів місцевого самоврядування. Цей процес, поряд з іншим, передбачає й посилення ресурсної бази місцевих бюджетів за рахунок раціонального використання їх фіскального потенціалу з метою посилення їхньої фінансової спроможності. Невід'ємною складовою реформи місцевого самоврядування є запровадження податку на нерухомість як традиційної складової системи місцевих фінансів, забезпечуючи виконання, поряд із фіскальними, ще й низки соціально-економічних завдань.

Нинішній механізм податку на нерухоме майно, характеризується низкою недоліків, ключовими з яких є проблеми з функціонуванням відповідних реєстрів нерухомості, її реєстрацією та, особливо, здійсненням оцінки для цілей оподаткування. Водночас, запровадження такої податкової форми дасть змогу більш рельєфно окреслити наявне коло проблем, які можуть бути досить ефективно врегульовані вже в найближчій перспективі.

Література

1. Багрій О. О. Теоретичні основи оподаткування нерухомого майна / О. О. Багрій // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – 2010. – № 3 (106). – С. 10-16.
2. Бобох Н. М. Формування механізму оподаткування нерухомого майна в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н. М. Бобох ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2011. – 20 с.
3. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні / Т. Г. Бондарук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 27-32.
4. Бюджетний моніторинг : аналіз виконання бюджету за січень-грудень 2013 року / Ін-

ститут бюджету та соціально-економічних досліджень/ [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2013. – 75 с.

5. Вишневецький В. П. Оподаткування нерухомості : теорія та зарубіжний досвід / В. П. Вишневецький, В. Д. Чекіна // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 43-53.

6. Закон Российской Федерации «О налогах на имущество физических лиц» 9 декабря 1991 г. № 2003–1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nalog.ru/rn77/taxation/taxes/nnifz/>

7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України» від 8 липня 2010 р. N 2457-VI // Урядовий кур'єр. – 2010. – 17 серпня 2010 р. – № 151.

8. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо об'єктів нерухомості» від 4 липня 2013 р. № 403-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20-21 (23.05.2014). – С. 709.

9. Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27 березня 2014 р. № 1166-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20-21 (23.05.2014). – С. 745.

10. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про систему оподаткування» від 2 лютого 1994 р. № 3904-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 21 (24.05.94). – С. 130.

11. Кадебська Е. В. Особливості нерухомості як об'єкта оподаткування / Е. В. Кадебська // Наука й економіка. – 2008. – № 2 (10). – С. 22-25.

12. Кадебська Е. В. Механізм формування системи оподаткування нерухомого майна в Україні [текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Е. В. Кадебська / НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2010. – 20 с.

13. Карпов В. А. Оцінка бізнесу та нерухомості : Навчальний посібник / 2009 (електр. текст). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://b-ko.com/book_268.html

14. Короткевич О. В. Формування системи оподаткування нерухомого майна фізичних осіб / О. В. Короткевич, О. О. Багрій // Економіка та прогнозування. – 2010. – № 1. – С. 54-66.

15. Лекарь С. І. Концептуальні основи моделювання податку на нерухомість фізичних осіб / С. І. Лекарь // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 10. – С. 16-22.

16. Лекарь С. І. Методологічні засади формування та функціонування податку на нерухомість фізичних осіб / С. І. Лекарь // Науковий вісник Національного університету ДПСУ України (економіка, право). – 2009. – № 4 (47). – С. 91-98.

17. Лекарь С. І. Світовий досвід у справлянні податку на нерухоме майно / С. І. Лекарь // Економіст. – 2008. – № 6. – С. 23-26.

18. Мужеляк М. М. Правове регулювання податку на нерухоме майно в Україні та світі // М. М. Мужеляк, Т. П. Мороз. – Національний університет «Львівська політехніка», 2011 (електр. текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16659/1/369-633-634.pdf>

19. Нерівність в Україні : масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.

20. Педченко Н. С. Удосконалення механізму оподаткування нерухомого майна в контексті формування бюджетного потенціалу регіону / Н. С. Педченко, В. Ю. Ігнатенко // Бізнесінформ, 2013. – № 9 (електр. текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.business-inform.net/pdf/2013/9_0/137_143.pdf

21. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Голос України. – 2010. – 4 грудня 2010 р. – № 229-230.

22. Сидорович О. А. Фіскальна та соціально-економічна ефективність оподаткування нерухомого майна в Україні / О. А. Сидорович, Ю. В. Рудницька // Українська наука : минуле, сучасне, майбутнє. – 2012. – № 17. – С. 120-127.

23. Bird R., Slack E. International Handbook on Land and Property Taxation. – Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Inc, 2004. – 320 p.

24. Slack E., Bird R. The Political Economy of Property Tax Reform: OECD Publishing // OECD Working Papers on Fiscal Federalism. – 2014. – №. 18. – 37 p. – (електр. текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.1787/5jz5pzzvzv6r7-en>.

25. State Government Tax Collections Summary Report: 2013 / S. O'Sullivan, L. Lumibao, R. Pustejovsky, T. Hill / Governments Division. (електр. текст). – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.census.gov/govs/statetax/2013stcreport.pdf>

26. Taxation of Property // Germany Trade and Invest, 2014 (електр. текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL:<http://www.gtai.de/GTAI/Navigation/EN/Invest/Investment-guide/The-tax-system/taxation-of-property.html#6996>

Розділ III

Міжнародна економіка

УДК 339:330.4:65.012.8

С.Л. Дубиківський
здобувач кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»

Становлення моделей економічної безпеки країн в інформаційному суспільстві

Проаналізовано еволюцію становлення моделей економічної безпеки країн інформаційного суспільства. Сформовано узагальнені характеристики оптимальної моделі розвитку країни з інформаційною економікою. Визначено модель соціально-економічного розвитку країн з інформаційною економікою як найкращу модель економічної безпеки країни.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна економіка, економічна безпека, модель розвитку.

С.Л. Дубиковский
соискатель кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»

Становление моделей экономической безопасности стран в эпоху информационного общества

Проанализирована эволюция становления моделей экономической безопасности стран информационного общества. Сформированы обобщенные характеристики оптимальной модели развития страны с информационной экономикой. Определена модель социально-экономического развития стран с информационной экономикой как наилучшая модель экономической безопасности страны.

Ключевые слова: информационное общество, информационная экономика, экономическая безопасность, модель развития.

S.L. Dubykivskyi
External PhD Student,
Department of Financial and Economic Security Management,
“KROK” University

The formation of the countries economic security models in the information society

The evolution of the countries economic security models in the information society was analyzed. The generalized characteristics of an optimal model of the development

of the country with the information economy were formed. The model of socio-economic development of the countries with the information economy as the best model of the country economic security was defined.

Keywords: information society, information economy, economic security, development model

Постановка проблеми

Інформаційне суспільство, як новий етап розвитку цивілізації, характеризується зростаючим значенням інформації, знань, людського капіталу та створених на їх основі інновацій, які стають основними факторами соціально-економічного розвитку. Особливості геополітики, концепцій розбудови інформаційного суспільства держав і багатокультурність відображаються у множині економіко-соціально-культурних моделей розвитку інформаційного суспільства. Аналіз генези становлення моделей країн з розвинутою інформаційною економікою є особливо актуальним. Вивчення світового досвіду дає змогу визначити узагальнені характеристики оптимальної моделі розвитку країни з інформаційною економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Праці зарубіжних і вітчизняних фахівців, зокрема Й. Шумпетера [1], Е. Вишневської [2], М. Кастельса [3] і П. Хіманена [3], С. Аксенова [4], Ж. Рамазанова [5], І. Гришина [6], Т. Федорова [7], А. Чернова [8] значною мірою є теоретичною основою дослідження моделей країн з інформаційною економікою. У них розглянуто концептуальні проблеми розвитку та безпеки країн у інформаційному суспільстві.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Наразі виникає необхідність більш ґрунтовного висвітлення проблеми визначення узагальнених характеристик оптимальної безпечної моделі розвитку країни з інформаційною економікою.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є з'ясування світових тенденцій розвитку країн із розвинутою інформаційною економікою під впливом процесів, пов'язаних із розбудовою інформаційного суспільства, і визначення узагальнюючих характеристик оптимальної безпекової моделі розвитку. Об'єктом дослідження є процес становлення моделей країн з інформаційною економікою.

Виклад основного матеріалу дослідження

У світі відбуваються незворотні процеси глобальної трансформації суспільства, зумовлені динамічним розвитком і поширенням на всі сфери людського буття інформаційних технологій. Інформаційне суспільство, як новий етап розвитку цивілізації, характеризується зростаючим значенням інформації, знань, людського капіталу та створених на їх основі інновацій, які стають основними факторами економічного та соціального розвитку. Разом з цим, з'являється новий тип економіки – інформаційна економіка, яка характеризується неймовірно швидким розвитком технологічного процесу, переважанням частки у внутрішньому валовому продукті сфери інформаційних послуг над матеріальним виробництвом, інвестуванням людського капіталу, підвищенням рівня якості життя.

Наш світ різноманітний і багатокультурний. Саме особливості геополітики, концепцій розбудови інформаційного суспільства держав і різнобарвність на-

ціональних культур відображаються у множині економіко-соціально-культурних моделях розвитку інформаційного суспільства.

Слабкість економічної безпеки держави – саме незахищеність її соціально-економічної сфери, несе із собою перспективу незворотного технологічного відставання країни від світового економічного розвитку, імовірність соціального регресу та дезінтеграції суспільства. Тому, оскільки країни з розвинутою інформаційною економікою є лідерами економіко-соціального розвитку, прийmemo, що їхні моделі економічного розвитку є найкращими (випереджаючими) моделями економічної безпеки.

Зростання та розвиток економіки – взаємопов'язані поняття, але розвиток є первинним і є певним базисом економічного зростання в довгостроковому періоді. Ще на початку минулого століття відомий австрійсько-американський економіст, соціолог, політолог Йозеф Шумпетер створив теорію економічного розвитку. Так, у 1911 р. у відомій науковій праці «Теорія економічного розвитку» [1] учений першим описав у економічній науці розмежування між економічним зростанням і розвитком економіки, визначив суть інновацій і класифікував їх. Згідно з Й. Шумпетером, економічне зростання – це збільшення виробництва і споживання одних і тих же товарів і послуг з часом (кількісні зміни). Економічний розвиток – перш за все новизна у виробництві, управлінні, товарах, послугах, у економіці в цілому – тобто інновації.

Отже, економічний розвиток – це створення і розвиток інноваційного сектору економіки, економічне зростання, структурні зміни в економіці, підвищення продуктивності праці та якості життя суспільства.

У економічній літературі визначають різні способи розвитку економіки, які поділяються за такими критеріями: геополітичний, формування та використання національного багатства, відношення до засобів виробництва, інституційно-координаційні особливості, роль держави у вирішенні соціально-економічних проблем, а також можливі їх співвідношення в часі та просторі [2, с. 44]. Не останню роль у виборі та розробленні моделі розвитку відіграють національно-культурні особливості, оскільки саме вони формують характер використання інформаційно-комунікаційних технологій. Загалом модель є комплексом господарських інститутів, які визначають механізми функціонування і характер господарської та соціальної систем держави.

Так, наприклад, М. Кастельс і П. Хіманен серед країн із розвинутою інформаційною економікою інформаційного суспільства виділяють: модель Силіконової долини – відкрите інформаційне суспільство, яке регулюється в основному за рахунок ринкових механізмів; сингапурська модель – авторитарне інформаційне суспільство; фінська модель – відкрите інформаційне суспільство добробуту [3, с. 26]. Також особлива увага приділяється японській моделі. Порівнюючи особливості фінського та японського шляху розвитку, Кастельс і Хіманен вважають, що політичні стратегії цих країн орієнтовані на майбутнє, наближення якого забезпечується особливою культурою швидкості та послідовним конструюванням футуристичного образу країн [3, с. 147].

Загалом, найчастіше моделі функціонування економіки поділяють за геополітичним критерієм – американську (США, Канада, Австралія), західноєвропейську (Швеція, Фінляндія, Норвегія, Німеччина, Франція та ін.) і східну (Японія, Китай, «азійські тигри»). Кожній економічній моделі притаманні свої риси і особливості, а ефективне функціонування залежить від певного ряду умов і обставин.

Американська модель соціально-економічного розвитку займає лідируючі

позиції у світі. Це модель, у якій державні функції зводяться до мінімуму, а діяльність приватних осіб – до максимуму. Усе спрямовано на глобальне заохочення підприємницької діяльності, повну лібералізацію ринку інформаційно-комунікаційних технологій. Засоби виробництва перебувають переважно у приватній власності, ринку передаються всі координаційні механізми, робиться ухил на багаті природні ресурси. Програми соціальної рівності не існує, але за рахунок часткових пільг і соціальної допомоги створюється мінімальний прийнятний життєвий рівень для малозабезпечених верств населення. Існує чітка спрямованість на досягнення особистого успіху та можливості збагачення найбільш активної частини населення.

Саме підхід масштабної лібералізації господарської діяльності сприяє пошукові, відбору та впровадженню нових шляхів соціально-економічного і науково-технічного розвитку, дає змогу захистити від негативних факторів процес структурної перебудови економіки під впливом сучасних технологічних вимог. Процес масового оновлення основних засобів виробництва, модернізації виробничого потенціалу сприяє виникненню новітніх галузей, притаманних розвиненій інформаційній економіці. Робиться наголос на розвитку інформаційних супермагістралей, їх соціальній спрямованості та вирішенні проблеми універсального обслуговування. Разом з тим, унаслідок останніх глобальних кризових явищ, американській моделі економічного розвитку стали притаманні ознаки державного регулювання.

Отже, американська модель характеризується такими особливостями [2; 5; 7]:

- стабілізація економічного розвитку, відпрацювання збалансованої макроекономічної політики з метою стійкого розвитку з урахуванням екологічних і соціальних вимог;
- сприяння зростанню продуктивності праці завдяки інноваційній політиці, заохочення державою підприємництва та створення всіх умови для розвитку бізнесу (80% нових робочих місць з'являється саме за рахунок малого бізнесу);
- сприяння розвитку освіти та підвищенню кваліфікації працівників;
- мала питома вага державної власності (на атомну енергетику, охорону здоров'я, освіту припадає створення лише 12% ВВП) і мінімальна регулююча функція держави;
- суттєва диференціація доходів населення і відсутність спрямованості внутрішньої політики на подолання майнової та соціальної нерівності між громадянами;
- забезпечення соціальної функції держави завдяки прийнятному рівню життя для малозабезпечених верств населення за рахунок оптимізації програм у сфері пенсійного і медичного страхування, підтримці сімейних цінностей;
- реалізацію позитивного ефекту від процесів глобалізації.

Сучасна західноєвропейська економіка та культура є результатом багатовікової еволюції взаємозалежних і тісно пов'язаних народів. Саме ця взаємопов'язаність стала підґрунтям для розвитку інтеграційних процесів у Європі другої половини минулого століття – створення Спільного ринку, потім ЄЕС і ЄС. Вона ж визначає характерні особливості західноєвропейської соціально орієнтованої моделі ринкової економіки та відмінності від неоліберальної американської моделі. Насамперед це проявляється у великій участі держави і державного сектору в європейській економіці. Якщо у американській моделі індивідуалізм превалює над солідарністю та є принципом і основним правилом суспільного життя, то в захіноєвропейській моделі склався відносний баланс між ними. Соціально-ринкове господарювання більш приваблює стабільністю розвитку, спрямованіс-

тю на соціальну рівність, гарантованим захистом населення. Саме така модель соціально-економічного розвитку допомогла Європі подолати повоєнну кризу та розруху.

Західноєвропейська модель по суті є неоднорідною і умовно поділяється на три групи [2, с. 45].

До першої центральноєвропейської групи відносять Німеччину, Францію, Австрію, Нідерланди, Бельгію, Швейцарію. Вона характеризується відносно високим об'ємом перерозподілу ВВП через бюджет (~ 50%), вагомою часткою державної власності на засоби виробництва, формуванням страхових фондів за рахунок роботодавців, прогнозуванням основних макроекономічних показників, значними масштабами підприємницької діяльності держави, розвиненою системою соціального партнерства, більшим використанням можливостей планового координаційного механізму за явної переваги ринкового координаційного механізму, прагненням підтримувати високу ступінь зайнятості, незначною диференціацією доходів.

Звернемо більшу увагу на соціально-економічну модель Німеччини. У повоєнні роки країна шукала шляхи розбудови та розвитку своєї соціально-економічної системи. Головним ідеологом і архітектором економічного відродження, нової економічної політики був професор Мюнхенського університету, який у подальшому став канцлером Німеччини, Людвіг Ерхард. Вільна приватна ініціатива та конкуренція за активної участі держави стали основними важелями економічного відродження країни. У результаті впровадження реформ розпочалося зростання рекордними темпами ВВП і доходів, зменшився рівень безробіття. Уже за 20 років побудоване «суспільство добробуту» стали називати «німецьким економічним дивом».

На сьогодні Німеччина займає лідируючі позиції серед найбільш розвинених країн світу. Можна сказати, що від стану її економіки багато в чому залежать темпи зростання Європейського Союзу. Так, основними характеристиками німецької моделі є [2; 5; 7]:

- вагома частка державної власності в економіці та високий рівень господарського впливу на економіку;
- прогнозування основних макроекономічних показників;
- незначна відмінність рівня доходів керівників і працівників;
- соціальна спрямованість моделі.

До другої середземноморської групи відносять країни Південної Європи – Італію, Іспанію, Грецію, Португалію. Соціальна політика цих країн здебільшого спрямована на найбільш незахищені верстви громадян і не має масштабного характеру. У порівнянні з іншими європейськими державами, навіть попри відносно невисокі податки, середземноморська група характеризується значним тіньовим сектором економіки.

До третьої групи відносять скандинавські країни – Швеція, Норвегія, Данія, Ісландія та Фінляндія. Ця група характеризується найбільш активною соціальною політикою, активним втручанням держави в процес ціноутворення, високою питомою вагою державного сектору, значними об'ємами перерозподілу національного продукту через систему бюджетів (іноді понад 50% ВВП) для забезпечення скорочення майнової нерівності, інтенсивним упровадженням технологічних інновацій, реалізацією ідеї соціальної рівності, низьким рівнем корумпованості.

Найвідомішою, ще з кінця 60-х років минулого століття, безумовно, є «шведська модель». Саме в той період у Королівстві Швеція спостерігалася

значне економічне зростання, проведення реформ і соціальна безконфліктність. Шведська модель ототожнювалася з найбільш розвиненою формою держави добробуту. Так, один із розробників моделі шведський економіст Р. Мейднер відзначав, що перш за все це модель створення суспільства добробуту з рівністю і повною зайнятістю як головними цілями, з універсальною, такою, що розповсюджується на всіх членів суспільства, системою соціального забезпечення, великим державним сектором соціальних послуг, із політикою солідарності у сфері заробітної плати й активною політикою зайнятості як сутнісними компонентами [4, с. 37]. Основну роль у забезпеченні реалізації стратегічних планів відігравала державна економічна політика. Вона відображалась у збільшенні податного навантаження, відчутному посиленні перерозподільної, соціальної та законотворчої функції держави. Надзвичайною теоретичною знахідкою творців шведської моделі є своєрідний взаємозв'язок держави з великим капіталом, у руках якого залишалася значна частка економіки країни. Так, у 1975 р. Мейднер запропонував створення фондів трудящих [5]. Метою діяльності таких фондів є поступовий, розрахований на тривалий період процес викупу трудящими у приватних власників їхніх підприємств. Для цього утворюються соціальні фонди на підприємствах (де зайнято не менше 500 осіб). Фонди формуються з відрахувань 1% заробітної плати кожного робітника, а також із надприбутків самого підприємства. Накопичені кошти перетворюються в акції, що поступово концентруються в руках трудящих. Використовувати фонди трудящих можуть спеціальні комісії, у яких є представники професійних спілок і держави. Мабуть, тільки такий підхід дає змогу без ускладнень здійснити процес поступового й раціонального усупільнення. Тобто так відбувався процес передачі всіх соціальних функцій державі. Саме концепція «функціонального соціалізму» для реалізації цієї ідеї дає змогу не створювати громіздких і незграбних структур, зберігати ринкову основу економіки, яка дозволяє їй своєчасно реагувати на запити споживачів. Демократія і принципи побудови громадянського суспільства є визначальними в цій концепції. Вона виступає як надкласове явище і включає гарантоване право на приватне життя, захищає від свавільного втручання держави [6].

Розміри соціальних витрат Швеції є найвищим у Західній Європі – вони перевищують 50% ВВП, натомість у інших західноєвропейських країнах – 1/3 ВВП, у розвинених країнах світу – 1/4.

Усі шведські державні та приватні компанії об'єднуються в галузеві та регіональні союзи, які служать механізмом формулювання і реалізації колективних інтересів капіталу на галузевому та національному рівнях.

Ще однією важливою рисою шведської моделі є спрямована політика держави на проблеми повної зайнятості та вирівнювання доходів. Результати досягалися трьома шляхами: політикою солідарності у сфері заробітної плати, рівної оплати за однакову працю; системою прогресивного оподаткування; системою всеохоплюючих державних послуг. Отже, шведську модель характеризують [4; 6]:

- соціальна спрямованість економіки;
- активне втручання держави в процес ціноутворення, встановлення фіксованих цін;
- скорочення майнової нерівності через розподіл національного доходу;
- велика питома вага державного сектору;
- турбота держави про малозабезпечені верстви населення;
- розвинене громадянське суспільство.

На особливу увагу заслуговує аналіз фінської моделі інформаційного суспільства. Фінляндія ще в минулому столітті була суто аграрною бідною північною країною і тільки у другій половині XX ст. стала на шлях створення динамічної економіки.

Останнім часом скандинавські країни досягли значних успіхів у розвитку науки і техніки. Саме Фінляндія вважається країною переможеного high-tech, а її національна інноваційна модель визнана однією з найбільш ефективних.

Державна стратегія побудови інформаційного суспільства характеризується чіткою соціальною спрямованістю. Її основним вектором є створення мережі для об'єднання всіх навчальних закладів і бібліотек для подальшого використання інформаційних технологій в освітньому процесі, забезпечення інформаційно-технологічної освіченості населення, створення в економіці передового кластера інформаційних технологій.

Фінській моделі притаманне посередництво держави між динамічною взаємодією бізнесу і суспільством. Двигуном економічного розвитку країни є кластер, який утворився навколо Nokia та інших телекомунікаційних компаній. На державу покладено дві функції: управління розвитком і дерегуляція, що передбачає підтримку лібералізації, приватизації, інновації та хакерської культури; соціальне забезпечення, включаючи стратегію соціального партнерства між працею і капіталом. Держава також докладає зусиль для збереження соціальної та етнічної однорідності суспільства. Великий державний авторитет дає змогу зберігати систему високих ставок оподаткування, оскільки громадяни впевнені, що саме це забезпечує високий рівень життя у країні.

Також держава зберігає свою головну функцію основного венчурного капіталіста, не боїться йти на ризики, пов'язані з розвитком і впровадженням новітніх технологій, активно підтримує наукові дослідження та розробки, одночасно забезпечуючи стабільність енергетичної інфраструктури країни та охорону її природного середовища. Система державного функціонування демонструє синергетичну мережеву взаємодію між державою, бізнесом і громадянами [7]. Фінляндія зробила величезний ривок уперед, покладаючись на згуртованість та зусилля свого народу, культурну ідентичність і сильне національне почуття усвідомлення образу власного майбутнього.

Серед східноазійських країн виділяють такі найбільш поширені типи моделей соціально-економічного розвитку: японський, китайський і «азійських тигрів».

Поняття «японське економічне диво» вже увійшло в історію. Успішність побудови інформаційного суспільства Японії співставляють з успіхами в цій сфері США. Найважливішими факторами їх досягнення є величезні видатки на наукові розробки і дослідження, поширення та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку країни. Відправною точкою початку «економічного дива» є підписання капітуляції Японією 1945 р. і стан повного хаосу, у якому опинилася країна після закінчення Другої світової війни. Американська окупаційна влада на чолі з генералом Д. Макартуром започаткувала та провела в країні низку реформ. А саме, були розформовані дзайбацу і прийнято антимонопольне законодавство, прийнято трудове законодавство з системою позитивного найму, проведено аграрну реформу з передачею землеволодінь фермерам. З 1949-1950 рр. у країні було проведено фінансову стабілізацію, яка вирівняла ціни зі світовими та зумовила відміну нормування продуктів. З 1949 р. започаткувалась цілеспрямовано державну політику, спрямовану на структурну перебудову з метою економічного

росту та розвитку електротехнічної та електронної галузей як пріоритетних. З 1964 р. розпочато активну фазу виробництва комп'ютерів, програмного забезпечення, і вже в 1970 р. Японія вийшла на друге місце у світі після США за обсягом ВВП [8].

На державному рівні було розроблено стратегією країни в інформаційній сфері, спрямовану на побудову максимальної кількості сумісних телекомунікаційних мереж, підготовку кваліфікованих кадрів, розвиток програмного забезпечення. Японія певний час вдало адаптовувала імпортовані технології, а на сьогодні вже сама створює нові знання, технології та нову інформаційну продукцію. Стратегія втілюється в життя – повсюдно розвиваються інтернет-технології, упроваджуються мобільні технології 3 і 4G зв'язку, з'являються нові форми банківських і фінансових послуг, інтернет-магазини, мережевий ринок економічної взаємодії B2B «Business to Business».

Реалізація цієї моделі можлива лише за умов високого рівня національної свідомості, готовності громадян йти на певну самопожертву заради процвітання країни. Отже, японську модель характеризує [2; 5; 7]:

- значний рівень господарського впливу держави на основні сфери економіки;
- складання планів розвитку економіки;
- мінімальна відмінність рівня заробітної плати керівництва та працівників компаній;
- соціальна спрямованість економіки.

Китайський тип моделі, як і японський, базується на традиційних східних цінностях, однак характеризується більшим спиранням на власні природні ресурси, плановим координаційним механізмом, державною власністю на засоби виробництва, переважанням трудомістких технологій і отриманням конкурентних переваг виробленої продукції, вираженою соціальною спрямованістю. Значні державні інвестиції у сферу науково-технічних розробок, залучення великого іноземного капіталу вже дають позитивний ефект. Так, колись технологічно відстала країна перетворюється на світового лідера у секторі телекомунікацій. Разом із приходом іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій у науково-дослідницьку сферу відкриваються сотні нових наукових центрів. Зокрема, у провінції Чжунгуаньцунь, розташованій на околиці Пекіна і більш відомій як «китайська силіконова долина» працює понад 500 компаній, менеджерами яких є навчені за кордоном китайці. Такий тип для забезпечення стійкого поступального розвитку економіки вдало поєднує застосування плановості та ринкових механізмів, про що свідчать зростаючі економічні показники Китаю останніх десятиріч.

В основі переходу до інформаційного суспільства «азійських тигрів» (Гонконг, Тайвань, Південна Корея і Сінгапур) лежить так звана модель економічної співпраці держави і ринку. Держава бере активну участь у створенні національної інформаційної інфраструктури та прийнятті рішень у питаннях вкладання крупного приватного капіталу. Держава займається активним вирішенням проблем рівного доступу до інформаційних ресурсів і наглядає за невідставанням країни у галузі інформаційного розвитку у зв'язку із постійно зростаючою конкуренцією у сфері виробництва та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. У цій компанії Сінгапур розраховує на особливу увагу. Його стратегічний план «Інтелектуальний острів», згідно з яким країна повинна бути покрита розвиненою інформаційною інфраструктурою для забезпечення комунікації в кожному домі, школі, робочому місці, успішно впроваджується в життя.

Усі три зазначені моделі характеризуються постійним динамічним розвитком. Останнім часом стають помітними тенденції зближення вказаних моделей. Це стосується перш за все країн Євросоюзу, де приходять до висновків про необхідність дерегулювання ринків праці, тобто послаблення впливу на соціальний стан працівників, іншими словами – до зниження деяких соціальних стандартів. Американська і японська моделі рухаються навпаки, у бік підвищення соціальних стандартів у державній політиці.

Поняття «інформаційне суспільство» досить широке, але, перш за все, включає в себе уніфіковану інформаційну індустрію, що розвивається на фоні неперервної зростаючої ролі знань та інформації у соціально-економічному контексті [8].

Аналізуючи інформацію щодо особливостей соціально-економічного розвитку країн, визначимо певні оптимальні характеристики для узагальненої безпечної моделі розвитку:

- забезпечення збереження духовно-моральних одвічних цінностей народу;
- розвиток повноцінного громадянського суспільства;
- зрозуміла та чітка стратегія соціально-економічного розвитку країни;
- високий рівень національної свідомості, готовності громадян іти на певну самопожертву заради процвітання країни;
- соціальна спрямованість економіки;
- мінімізація диференціації доходів;
- максимізація витрат на НДДКР і розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури;
- уміле поєднання державного управління та ринкових механізмів;
- ефективний менеджмент країни і бізнесу;
- забезпечення всеохоплюючої зайнятості населення;
- збереження природного середовища;
- виважена геоінформаційна політика держави.

Висновки

Процес побудови інформаційного суспільства започаткував появу нової економіки – інформаційної, яка характеризується зростаючою роллю інформації, знань і динамічним розвитком ІКТ. У роботі з'ясовано світові тенденції розвитку країн із розвиненою інформаційною економікою під впливом процесів, пов'язаних із розбудовою інформаційного суспільства; визначено узагальнюючі характеристики оптимальної безпечної моделі розвитку. Встановлено, що країни-лідери з розвиненою інформаційною економікою в якості власних ефективних моделей соціально-економічного випереджаючого розвитку мають бездоганний механізм забезпечення економічної безпеки саме за рахунок нівелювання та попередження виникнення ризиків і загроз особі, суспільству і державі.

Література

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / предисл. В. С. Автономова / Й. Шемпетер. – М.м: ЭКСМО, 2007. – 864 с. – (Антология экономической мысли). – ISBN 978-5-699-19290-8.
2. Вишневская Е. Н. Экономика и модели экономических систем стран мира : Учебное пособие / Е. Н. Вишневская. – Донецк, ДонНТУ, 2010. – 302 с.
3. Кастельс М. Информационное общество и государство благосостояния : Финская модель / М. Кастельс, П. Химанен / Пер. с англ. А. Калинина, Ю. Подороги. – М. : Логос, 2002. — 219 с.
4. Аксенов С. М. Трансформирование шведской модели социально-экономического

развития в современных условиях: дис. ... канд. экон. наук / С. М. Аксенов. – М., 2006. – 237 с.

5. Рамазанов Ж. Ш. Мировые социально-экономические модели и Россия / Ж. Ш. Рамазанов // Известия Томского политехнического университета, вестник № 6 (316), (август), – 2010. – 18 с.

6. Гришин И. Шведская модель общественного развития : дихотомия рынок-политика / И. Гришин // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 11. – С. 79-95.

7. Федорова Т. С. Национальные модели информационного общества / Т. С. Федорова // Обсерватория культуры. – 2004. – № 1. – С. 22-27.

8. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества : проблемы и перспективы: Монография / А. А. Чернова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003. – 232 с.

УДК 336.71:061.1ЄС

В.Г. Кабанов
кандидат економічних наук,
Університет економіки та права «КРОК»
К.В. Цеков
магістрант,
Університет економіки та права «КРОК»

Трансформаційні перетворення банківського сектору Євросоюзу в посткризовий період

У статті досліджено стан і тенденції до змін банківської галузі Євросоюзу в посткризовий період. Окреслено основні напрями майбутніх перетворень.

Ключові слова: банківський сектор, корпоративне кредитування, банківський союз, Європейський Союз.

В.Г. Кабанов
кандидат экономических наук,
Университет экономики и права «КРОК»
К.В. Цеков
магистрант,
Университет экономики и права «КРОК»

Трансформационные преобразования банковского сектора Евросоюза в посткризисный период

В статье исследованы состояние и тенденции к изменениям банковской отрасли Евросоюза в посткризисный период. Очерчены основные направления будущих преобразований.

Ключевые слова: банковский сектор, корпоративное кредитование, банковский союз, Европейский Союз.

V.H. Kabanov
Ph.D. in Economic Sciences,
«KROK» University

K.V. Tsekov
Master's Degree student,
«KROK» University

Transformations of the banking sector of the European Union in post-crisis period

In the article the state and trends to the alterations of the banking sector of the European Union in post-crisis period were investigated. Basic ways of the future transformations were outlined.

Keywords: banking sector, corporate lending, banking union, European Union.

Постановка проблеми

Світова фінансово-економічна криза ледь не призвела до колапсу світової фінансової системи. У той час як США провели частину необхідних реформ у фінансовому секторі (зокрема прийняття Закону Додда-Франка), ЄС занурився ще й у боргову кризу. Необхідність реформування банківського сектору була зумовлена низкою факторів, однак саме можливість розпаду єврозони змусила урядовців діяти активніше. Анонсовані реформи є доволі контроверсійними, а отже, повинні бути більш детально досліджені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням банківського сектору Євросоюзу займаються багато науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних. Зокрема, Нейл Двейн акцентує увагу на тому, що ЄС потребує тіснішої інтеграції, зокрема утворення банківського союзу [1]. Бенджамін Коген і Мішела Скатінья з банку міжнародних розрахунків у своїй статті вказують, що хоча банки загалом розширювали кредитування, серед європейських зростання було меншим. Банки, які вийшли з кризи з вищим показником левериджу і більшою дохідністю, – були здатні більше розширюватися [2]. Серед вітчизняних науковців, що вивчали це питання, варто відзначити В. Козюка [3], П. Д'яконову [4], П. Макаренко [4], Ф. Журавку [4] та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Існування ЄС у нинішньому вигляді більше неможливе. Потрібні механізми забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи, ефективної та швидкої комунікації між різними її суб'єктами. Реформи банківського сектору ЄС критично необхідні, однак розходяться думки щодо їх суті та часу проведення. Також існують різні точки зору щодо впливу анонованих реформ на банківський сектор ЄС.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження стану банківського сектору ЄС, аналіз анонованих реформ та окреслення основних напрямів майбутніх трансформаційних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження

Боргова криза єврозони продемонструвала крихкість і нестабільність банківської системи Євросоюзу. Проблемний стан більшості банків із країн периферії

ЄС, а також деяких банків із ключових країн-членів, зумовили значне падіння ВВП і необхідність рекапіталізації банків. Бізнес протягом кількох наступних років відчував брак фінансування, навіть за низьких облікових ставок і політики «кількісного пом'якшення» у Великій Британії. Це, а також переобтяженість боргами країн і проведення структурних реформ зумовили низьке економічне зростання, загалом по ЄС: 2,1% у 2010, 1,6% у 2011, -0,4% у 2012 роках відповідно (0,4% у 2008, -4,5% у 2009 роках) [5].

У результаті в країнах ЄС (особливо на периферії) виникло багато «зомбі банків». «Зомбі банк» – це фінансова інституція з негативним значенням власного капіталу. Однак такі банки продовжують функціонувати в результаті державної підтримки чи порятунку, що дає їм змогу вчасно виконувати боргові зобов'язання та уникати банкрутства. Як правило, «зомбі банки» часто мають на своїх рахунках багато «токсичних активів», або активів, що не «працюють» (nonperforming assets) [6; 7]. Попри нарікання щодо високого рівня державного боргу країн ЄС, борг приватного сектору є значно вищим (рис. 1).

Як один із наслідків кризи, знизився відсоток підприємств і домогосподарств, які виконують свої зобов'язання за кредитами, що тримає показник заборгованості приватного сектору на доволі високому рівні при звуженні кредитування (рис. 2). У деяких фінансово більш розвинених країнах (Нідерланди, Велика Британія, Німеччина) борг домогосподарств більший за борг підприємств, що пов'язано з високою кількістю виданих іпотечних кредитів, а зменшення кількості яких потребує часу.

Таким чином, звуження корпоративного кредитування і погіршення умов корпоративних кредитів унеможливлювали швидкий вихід економіки ЄС із стагнації. Більше того, існував ризик, що наступне економічне потрясіння розвалить єврозону. Були такі побоювання й під час боргової кризи в єврозоні, доки голова ЄЦБ Маріо Драгі не заявив, що «Європейський центральний банк» зробить усе можливе, щоб зберегти євро» [9]. Це обумовило необхідність реформування банківського сектору ЄС.

Уже зараз можна констатувати, що реформи в банківському секторі ЄС почалися у таких напрямках [12; 13; 14]:

- зменшення премій топ-менеджерам банків;
- утворення банківського союзу в єврозоні;
- поступове введення правил «Базель-III», згідно з якими банки муситимуть тримати більше резервного капіталу;

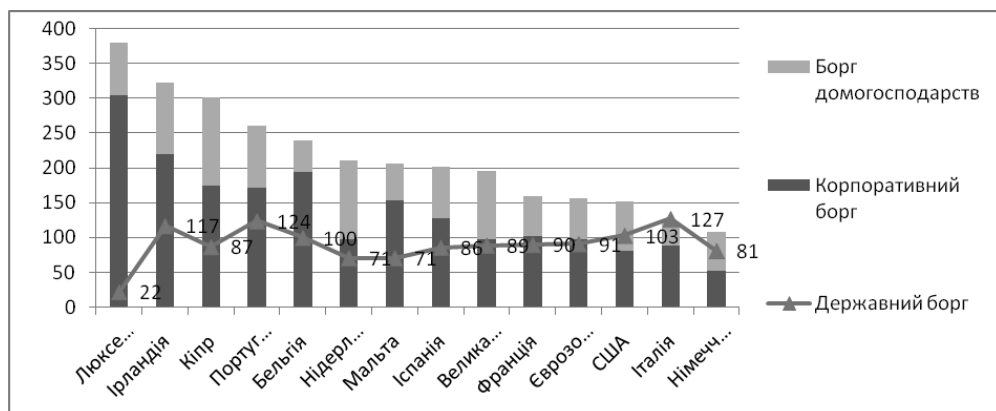

Рис. 1. Приватний та державний борг у країнах ЄС у 2012 р., у % до ВВП

Джерело: [8, с. 79]

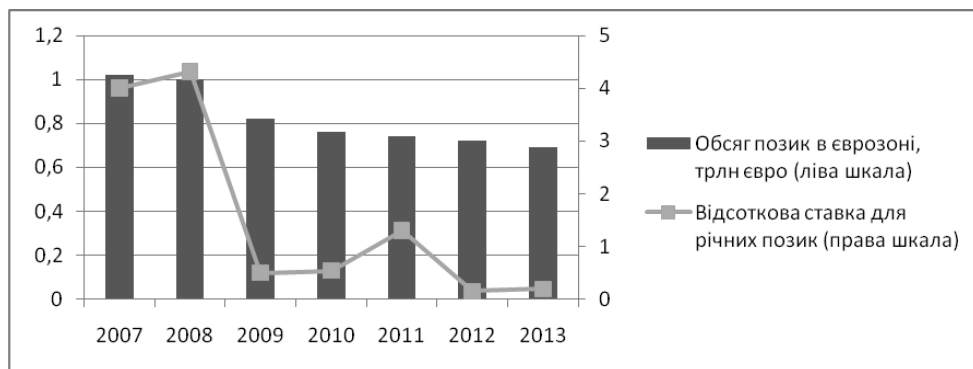

Рис. 2. Обсяг банківських позик і середня відсоткова ставка для річних позик у єврозоні

Джерело: розраховано автором на основі [10; 11]

— перегляд вимог до банків щодо ліквідності та співвідношення залученого капіталу до власного, відповідно до «Базель-III».

Однією з причин виникнення фінансово-економічної кризи, на думку регуляторів і платників податків багатьох розвинених країн, була схильність банкірів продавати якомога більше фінансових продуктів — використовуючи при цьому різноманітні маніпуляції — заради отримання високих премій. За результатами роботи банкірів, премії топ-менеджерів банків дуже часто переважали річну заробітну плату. Тож одним із кроків щодо забезпечення стійкості банківського сектору ЄС було обмеження максимальних розмірів премій банкірів: у результаті законодавчих змін премія топ-менеджера банку не може перевищувати 100% його річної заробітної плати. Це нововведення мало неоднозначні результати. З одного боку, за рахунок підвищення заробітних плат було частково компенсовано обмеження суми премії. У 2014 р. заробітні плати топ-менеджерів банків у ЄС зросли в середньому на 10% [12]. З іншого боку, це втрата конкурентоспроможності банківського сектору ЄС, позаяк більшість талановитих топ-менеджерів банківського сектору надаватиме перевагу роботі в США та Азії, де немає подібних обмежень на премії.

Іншим напрямом є утворення банківського союзу. Банківський союз передбачає утворення єдиної установи, функціями якої будуть, зокрема, нагляд за банками єврозони, їх рекапіталізація або ліквідація в разі необхідності. Фінансові ресурси будуть зібрані за допомогою внесків банківського сектору, а точніше — банків, що братимуть участь у програмі та перераховуватимуть кошти до фонду (Single Resolution Fund). Хоча спостерігається деякий прогрес у цьому напрямі, усе ж тривають доволі жорсткі політичні перемовини щодо умов утворення банківського союзу. Ключові країни ЄС (зокрема Німеччина, Нідерланди) не хочуть брати на себе ризик за можливі проблеми банків країн периферії ЄС, тому наразі не можна точно спрогнозувати як скоро та в якому напрямі розвиватиметься процес. Однак, існують деякі приводи для оптимізму, зокрема, 20 березня 2014 р. лідери ЄС підписали угоду щодо створення єдиної наглядової установи в єврозоні [13].

Можна однозначно стверджувати, що перехід до «Базель-III» значно змінить становище в банківській галузі, зокрема і в ЄС. Цей документ передбачає зміни в таких основних напрямках [15]:

- вимоги до резервного (регуляторного) капіталу;
- введення обов'язкових нормативів показника левериджу (співвідношення позикового капіталу до власного);
- вимоги до ліквідності банків.

Розглянемо спочатку зміни вимог до резервного капіталу.

Капітал першого рівня включає в себе:

- базовий капітал першого рівня:
 - звичайні акції або їх еквівалент для неакціонерних компаній;
 - нерозподілений прибуток;
 - емісійний дохід;
 - резервні фонди, підтверджені аудитором.
- Додатковий капітал першого рівня:
 - некумулятивні безстрокові привілейовані акції;
 - субординований кредит на строк понад 30 років з можливістю дострокового погашення не раніше, аніж через 10 років (обсяг кредиту не може перевищувати 15% попередніх джерел).

Капітал другого рівня включає в себе:

- резервні фонди, не підтверджені аудитором;
- нерозподілений прибуток, не підтверджений аудитором;
- субординований кредит на строк не менше 5 років без можливості дострокового погашення (не більше 50% капіталу першого рівня без обліку субординованих кредитів);
- привілейовані акції;
- приріст вартості майна за рахунок переоцінки.

Тобто, сукупний капітал I і II рівня повинен становити не менше 8% до активів, зважених до ризиків [15]. Як видно з таблиці, з переходом до «Базель-III» буде введено ще два види вимог до капіталу.

Таблиця

Вимоги до капіталу банків згідно з правилами «Базель» I, II і III

Вимоги до капіталу банків	«Базель» I і II	«Базель-III»
Капітал I рівня (6%)	+	+
Капітал II рівня (2%)	+	+
Буферний капітал (0-2,5%)	-	+
Контрциклічний капітал (0-2,5%)	-	+

Джерело: [15]

Буферний капітал буде застосовуватися для того, щоб покривати збитки під час фінансових та економічних негараздів. Контрциклічний капітал буде застосовуватися залежно від національних економічних умов, наприклад, під час кредитного буму для скорочення кредитування [16]. Хоча введення цих новацій і має на меті убезпечити від катастрофічних наслідків майбутніх економічних криз, проте консалтингова компанія KPMG виділяє такі недоліки [14]:

- деякі банки досить активно використовували внутрішні моделі для зниження ступеня ризиків;
- деякі банки зменшують вимоги до їх капіталу через «оптимізацію ступеня ризиків», навіть якщо це означає не більше ніж підчищення даних;
- оцінка ступеня ризиків через використання внутрішніх моделей банків доволі складна і непрозора;
- довгий період низьких відсоткових ставок дає змогу деяким позичальникам уникнути дефолту, а звідси – оманливо низькі оцінки можливості дефолту позичальників у розрахунках банків;
- у цій галузі обмежена прозорість, а отже, обмежені можливості для сподівань на дисципліну ринку.

Базельський комітет з питань банківського нагляду також підписав документ переглянутого підходу до оцінки покриття ліквідністю (Liquidity Coverage Ratio, далі – LCR). Цей норматив визначає обсяг високоякісних ліквідних активів, які банк повинен тримати для того, щоб у разі значного відтоку коштів бути спроможним виконувати свої зобов'язання протягом 30 днів. У переглянутому документі до дозволених для врахування при розрахунку показника LCR активів також додано акції, цінні папери, забезпечені іпотекою та корпоративні цінні папери з більш низьким рейтингом. Норматив LCR повинен стати обов'язковим до виконання з 2015 року. Водночас, регулятори запровадять доволі жорсткі вимоги щодо показника левериджу банків, який становитиме 3%. Банки вже звітують перед регуляторами щодо співвідношення позикового капіталу до власного, а з 2015 р. публікуватимуть інформацію про це у відкритому доступі. Хоча ще не відомо, на якому рівні закріплять показник, оскільки тривають дискусії та консультації з цього приводу [14].

Цілком можна стверджувати те, що в майбутньому ЄЦБ робитиме все можливе для того, щоб платники податків не розплачувалися за неефективний менеджмент і жадібність топ-менеджерів банків. Криза на Кіпрі продемонструвала, що надалі ЄЦБ вдаватиметься до рятування банкрутуючих банків за рахунок платників податків лише у крайньому разі. МВФ, ЄЦБ та Європейська комісія надали Кіпру кредит у 10 млрд. євро за умови, що останній вкладе і свої 5,8 млрд. євро. У результаті було використано механізм «bail-in». Із депозитів понад 100 тис. євро стягувалась одноразово частка коштів. Акціонери теж вклали свою частку в рекапіталізацію банків. Унаслідок цих подій банківський сектор Кіпру значно скоротився [18]. Беручи до уваги посилення регуляторного тиску, найближчим часом банківський сектор ЄС намагатиметься зберегти позиції та не матиме змоги значно розширюватися. Як видно з рис. 3, скорочення корпоративного кредитування в післякризовий період є загальною тенденцією для розвинутих країн.

Проте надто помітним є контраст навіть усередині єврозони: у Великій

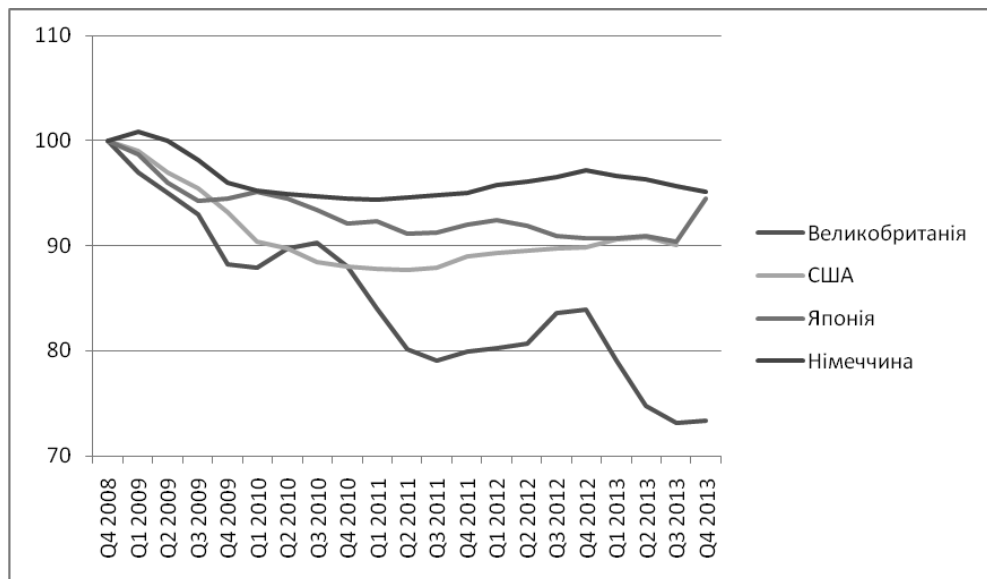

Рис. 3. Обсяг банківського кредитування нефінансовим корпораціям у деяких розвинутих країнах, Q4 2008 – 100

Джерело: [17, с. 4]

Британії – 73,4%, у Німеччині – 95,1% становили обсяги корпоративного кредитування в четвертому кварталі 2013 р. від четвертого кварталу 2008 р. відповідно. Однак у деяких країнах, зокрема Великій Британії, значно збільшились обсяги кредитування домогосподарств. Розширення кредитування господарств при скороченні корпоративного кредитування значно шкодить економіці та бізнесу.

Отже, регуляторам ЄС слід бути уважнішими до потреб бізнесу, що, однак, не означає невживання антикризових заходів. Однак при збереженні та введенні вищевикладених нормативів це загрожує значно посилити тиск на банківську галузь ЄС, що зумовить скорочення корпоративного кредитування та гальмуватиме економічне зростання. Тому регуляторним органам ЄС слід знайти баланс між антикризовими заходами і доступним для бізнесу кредитуванням. Приводи для оптимізму дає вирівнювання кореляції між заощадженнями та інвестиціями в країнах єврозони (рис. 4).

Це означає, що банки зможуть залучити більше ресурсів від громадян (за умови дотримання нормативів). Якщо ж банки будуть не в змозі цього зробити, вигоду матимуть інші інституції: фондові ринки, організації тіньового банкінгу тощо.

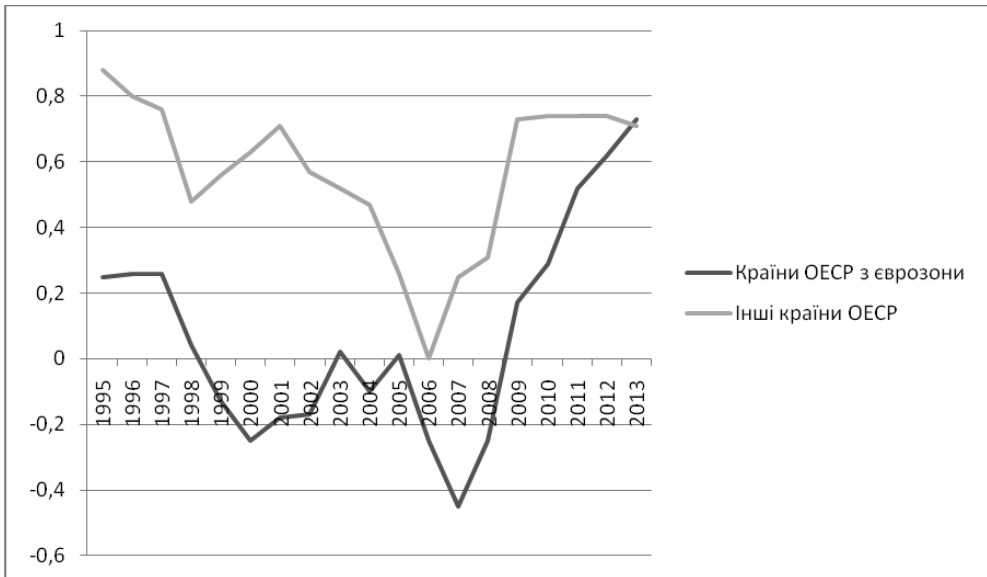

Рис. 4. Кореляція між заощадженнями та інвестиціями в країнах ОЕСР, 1.00 – досконала кореляція

Джерело: [19; с. 7]

Висновки

Регуляторні зміни на банківському ринку ЄС визначатимуть його подальший розвиток. Дотепер лише окреслено основні засади, проте деталі вони дуже часто змінюються. Непостійність і невизначеність унеможлиблює вивчення впливу майбутніх змін на банківську галузь ЄС. Попри посилення регуляторного тиску банківська галузь має потенціал до зростання в ЄС (що проілюстровано на рис. 3 і 4), особливо з врахуванням того, що вона ще не відновилася після економічної кризи.

Література

1. Neil Dwane Strong Growth Prospects for Europe as Recession Ends // Allianz [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://us.allianzgi.com/MarketingPrograms/External%20Documents/Viewpoint_Strong_Growth_Prospects_for_Europe_as_Recession_Ends.pdf
2. Benjamin H. Cohen Banks and capital requirements: channels of adjustment / Benjamin H. Cohen, Michela Scatigna // Bank for International Settlements [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/work443.pdf>
3. Козюк В. Посткризова глобальна монетарна нестабільність / В. Козюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/jee/ua/2011_3/jee-3-ua/01_K_ua.pdf
4. Д'яконова П. І. Міжнародні фінанси : навч. посіб. / П. І. Д'яконова, М. І. Макаренко, Ф. О. Журавка та ін., за ред. М. І. Макаренка та І. І. Д'яконової. – К. : Центр навчальної літератури», 2013 – 548 с.
5. GDP growth (annual %) data // The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries/1W-EU?display=graph>
6. Definition of “Zombie Bank” // Investopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.investopedia.com/terms/z/zombie-bank.asp>
7. Zombie Bank // Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Zombie_bank
8. Debtors' prison // The Economist – 2013. – 26 October. – P. 79
9. Wilson James ECB “ready to do whatever it takes” / J. Wilson, R. Wigglesworth, B. Groom // Financial Times [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/6ce6b2c2-d713-11e1-8e7d-00144feabdc0.html>
10. Capital Remedy // The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21588384-stock-exchanges-are-courtting-small-firms-never-capital-remedy>
11. ECB Statistics // European Central Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sdw.ecb.europa.eu/home.do>
12. Pay rises for senior bankers hit 10% // Financial Times [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f87f2850-e7f1-11e3-b923-00144feabdc0.html>
13. EU Reaches Deal on Bank-Failure Bill After Marathon Talks // Bloomberg [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bloomberg.com/news/2014-03-20/eu-lawmakers-said-to-reach-provisional-deal-on-bank-bill.html>
14. Evolving banking regulation // KPMG [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/evolving-banking-regulation/Documents/evolving-banking-regulation-ema-2014-v3-fs.pdf>
15. Финансовые рынки и институты // Coursera [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://coursera.org/>
16. Basel III Capital and Liquidity Standards – FAQs // Moody's Analytic [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moodyanalytics.com/~media/Insight/Regulatory/Basel-III/Thought-Leadership/2013/2013-18-10-Basel-III-Capital-and-Liquidity-Standards-FAQ.ashx>
17. The gated globe special report // The Economist. – 2013. – Oct 12th. – P. 7.
18. Understanding the Cypriot bank crisis // Times of Malta [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20130331/local/Understanding-the-Cypriot-bank-crisis.463528>
19. Special report international banking // The Economist. – 2014. – May 10th – May 16th – P 1-16.

УДК 004.6:379.85:327.7

В.І. Терещук
*кандидат політичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри
міжнародних відносин та інформації,
Університет економіки та права «КРОК»*

Статистичні бази даних міжнародних організацій як джерело інформації щодо розвитку туристичної індустрії

Розглянуто бази даних міжнародних інституцій як джерело статистичної інформації щодо розвитку туристичної індустрії. Охарактеризовано показники, що мають відношення до туристичної галузі, визначено характер доступу до них, хронологічні рамки охоплення тощо.

Ключові слова: туристична індустрія, статистика, ООН, ЮНВТО, Світовий банк, ЮНКТАД.

В.И. Терещук
*кандидат политических наук, доцент,
заместитель заведующего кафедрой
международных отношений и информации,
Университет экономики и права «КРОК»*

Статистические базы данных международных организаций как источник информации о развитии туристической индустрии

Рассмотрены базы данных международных организаций как источник статистической информации о развитии туристической индустрии. Охарактеризованы показатели, имеющие отношение к туристической отрасли, определен характер доступа к ним, хронологические рамки охвата и т.д.

Ключевые слова: туристическая индустрия, статистика, ООН, ЮНВТО, Всемирный банк, ЮНКТАД.

V.I. Tereshchuk
*PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Deputy Head of Department
of International Relations and Information,
“KROK” University*

Statistical Databases of International Organizations as a Source of Information on Tourism Industry Development

The paper examines the databases of international institutions as a source of statistical information concerning tourism industry. The indicators relevant to the tourism industry are characterized, access mode to them, chronological coverage etc. are identified.

Keywords: tourism industry statistics, the UNO, UNWTO, World Bank, UNCTAD.

Постановка проблеми

Практична діяльність у туристичній галузі, як і в інших галузях національної та світової економіки, потребує проведення досліджень особливостей розвитку галузі в різних країнах, регіонах та світі в цілому. Цілями таких досліджень можуть бути потреби оцінки певних аспектів туристичної індустрії, прогнозування її подальшого розвитку, допомога у прийнятті стратегічних рішень. Важливим джерелом проведення таких розвідок є бази даних міжнародних інституцій. Вага цих джерел визначається статусом самих організацій, що надає інформації авторитету та значущості, та унікальною можливістю цих інституцій у збиранні різного роду статистичних даних. Проблема полягає в необхідності дослідження баз даних міжнародних інституцій для вирішення завдань окремих суб'єктів сфери національного та міжнародного туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема ролі міжнародних організацій як джерел різного роду міжнародної інформації наразі не знайшла достатнього відображення у вітчизняній науковій літературі. Серед західних джерел варто відзначити ґрунтовну працю «Інформаційні системи міжнародних міжурядових організацій», у якій автор – американський фахівець Роберт Вільямс (Університет Південної Каліфорнії) – детально проаналізував інформаційні ресурси понад 100 міжнародних міжурядових інституцій, включаючи ООН та її спеціалізовані агенції [11]. Іншим дослідженням, присвяченим міжнародним джерелам офіційної інформації, є двотомне видання «Міжнародна інформація: документи, публікації та електронні дані міжнародних урядових організацій», яке підготував канадський дослідник Пітер Хеджнел (Університет Торонто) [3; 4]. Також варто відмітити працю «Міжнародна урядова інформації та інформація про країни», яку підготували американські дослідники Андреа Моррісон та Барбара Манн (American Library Association's Government Documents Round Table) [5]. У ній здійснено спробу узагальнити та систематизувати доступні інформаційні ресурси міжнародних урядових організацій, національних урядів, інших інституцій.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Туристична галузь, як і будь-яка інша сфера соціально-економічного життя, є об'єктом уваги з боку міжнародних інституцій, що займаються збором різного роду статистичної інформації. Зібрана інформація може надаватися міжнародними інституціями як на платній, та і безоплатній основі. Крім того, різні установи можуть здійснювати збір статистичних даних незалежно одна від одної. Зазначені обставини актуалізують проблему вибору адекватного джерела, виявлення джерел для прямої верифікації даних, розуміння обсягу доступних відомостей тощо у ході проведення інформаційно-аналітичних досліджень у туристичній сфері. Відповідно, аналіз і співставлення наявних джерел статистичної інформації щодо розвитку туристичної індустрії на рівні міжнародних організацій вбачається доцільним та актуальним. Не вирішеною раніше частиною загальної проблеми є необхідність аналізу особливостей статистичних баз даних міжнародних організацій як джерела інформації щодо розвитку туристичної індустрії.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження особливостей статистичних баз даних міжнародних організацій як джерела інформації щодо розвитку туристичної індустрії.

Виклад основного матеріалу дослідження

На першому етапі дослідження здійснювали ранжування та вибір міжнародних організацій, бази даних яких дають змогу здійснити найбільш повний збір масиву достовірних статистичних даних для проведення інформаційно-аналітичних досліджень у туристичній сфері. У результаті цієї роботи було визначено для аналізу бази даних п'яти міжнародних організацій, а саме: Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), Світового банку, ООН, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) та Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД).

Другий етап дослідження було присвячено аналізу структури та змісту баз даних зазначених організацій. Найбільш повною та масштабною за кількістю показників є база даних Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО). Вона містить статистичні дані, що готуються безпосередньо цією міжнародною інституцією. Дані доступні через так звані Компендіуми статистики туризму – збірники статистичних даних та показників стосовно в'їзного, виїзного та внутрішнього туризму, туристичної індустрії, а також макроекономічні показники, що мають відношення до міжнародного туризму. Інтерфейс цієї бази даних наведено на рис. 1.

The screenshot displays the UNWTO Tourism Factbook interface. At the top, the header includes the UNWTO logo and the text 'WORLD TOURISM ORGANIZATION Committed to Tourism, Travel and the Millennium Development Goals'. Below this, there are language selection options and the website URL 'www.e-unwto.org'. The main navigation area on the left includes 'Institutional Login', 'Welcome!', and a 'DATABASE' section. The 'DATABASE' section features a 'Tourism Factbook' link and a search bar. Below the search bar, there are several search criteria: 'By Title', 'By Subject', 'By Year', and 'By Region'. There are also links to 'FACTBOOK', 'USEFUL LINKS', and 'MY MENU'. The main content area on the right provides information about the Tourism Factbook, including a description of the data and a search bar. The interface is designed for users to search for statistical data on inbound and outbound tourism.

Рис. 1. Інтерфейс бази даних ЮНВТО

Джерело: [7]

База містить такі дані та показники:

1. В'їзний туризм.

Дані:

- прибуття (тис. осіб), у т.ч.:
 - з ночівлею (туристи);
 - одноденні (екскурсанти);
- прибуття за регіонами (тис. осіб);
- прибуття за головною метою (тис. осіб), у т.ч.:
 - особиста мета, у т.ч.
 - свята, дозвілля та відпочинок;
 - інші особисті цілі;
 - ділова та професійна мета;
- прибуття за видами транспорту (тис. осіб), у т.ч.:
 - повітряний;
 - водний;
 - наземний, у т.ч.:
 - залізничний;
 - автомобільний;
 - інші види;
- прибуття за формами організації поїздки (тис. осіб), у т.ч.:
 - туристичний пакет;
 - інші форми;
- проживання (тис. осіб):
 - усього:
 - гостьове;
 - з ночівлею;
 - у готелях і подібних закладах:
 - гостьове;
 - з ночівлею;
- витрати (млн. дол. США), у т.ч.:
 - на подорож;
 - на пасажирський транспорт;
- витрати за головною метою поїздки (млн. дол. США), у т.ч.:
 - особиста мета;
 - ділова та професійна мета.

Індикатори:

- середній розмір туристичної групи (осіб);
- середня тривалість перебування (днів), у т.ч.:
 - проживання в комерційних закладах, у т.ч.:
 - у готелях і подібних закладах;
 - проживання в некомерційних закладах;
- середні витрати на день (дол. США).

2. Внутрішній туризм.

Дані:

- подорожі (тис. осіб), у т.ч.:
 - з ночівлею (туристи);
 - одноденні (екскурсанти);
- Подорожі за головною метою (тис. осіб), у т.ч.:
 - особиста мета, у т.ч.:
 - свята, дозвілля та відпочинок;

- інші особисті цілі;
 - ділова та професійна мета;
- подорожі за видами транспорту (тис. осіб), у т.ч.:
 - повітряний;
 - водний;
 - наземний, у т.ч.:
 - залізничний;
 - автомобільний;
 - інші види;
- подорожі за формами організації поїздки (тис. осіб), у т.ч.:
 - туристичний пакет;
 - інші форми;
- проживання (тис. осіб):
 - усього:
 - гостьове;
 - з ночівлею;
 - у готелях і подібних закладах:
 - гостьове;
 - з ночівлею.

Індикатори:

- середній розмір туристичної групи (осіб);
- середня тривалість перебування (днів), у т.ч.:
 - проживання в комерційних закладах, у т.ч.:
 - у готелях і подібних закладах;
 - проживання в некомерційних закладах;
- середні витрати на день (дол. США).

3. Виїзний туризм.

Дані:

- виїздів (тис. осіб), у т.ч.:
 - з ночівлею (туристи);
 - одноденні (екскурсанти);
- витрати (млн. дол. США), у т.ч.:
 - на подорож;
 - на пасажирський транспорт;
- витрати за головною метою поїздки (млн. доларів США), у т.ч.:
 - особиста мета;
 - ділова та професійна мета.

Індикатори:

- середня тривалість перебування (днів);
- середні витрати на день (доларів США).

4. Туристична індустрія.

Дані:

- число закладів (кількість), у т.ч.:
 - заклади розміщення, у т.ч.:
 - готелі й подібні заклади;
 - заклади харчування та напоїв;
 - служби пасажирських перевезень;
 - туристичні агенції та інші служби бронювання;
 - інші галузі туризму;
- житло для відвідувачів у готелях та аналогічних закладах:

О монетарні дані:

- продуктивність (млн. дол. США);
- проміжне споживання (млн. дол. США);
- валова додана вартість (млн. дол. США);
- оплата праці найманих працівників (млн. дол. США);
- валове нагромадження основного капіталу (млн. дол. США);

О немонетарні дані:

- кількість закладів;
- кількість кімнат;
- кількість ліжко-місць.

Індикатори:

- заповнюваність/номери (%);
- заповнюваність/ліжко-місця (%);
- середня тривалість перебування (днів);
- доступна ємність (ліжко-місць на 1000 жителів) (кількість);

– Туристичні агенції та інші служби бронювання:

О монетарні дані:

- продуктивність (млн. дол. США);
- проміжне споживання (млн. дол. США);
- валова додана вартість (млн. дол. США);
- оплата праці найманих працівників (млн. дол. США);
- валове нагромадження основного капіталу (млн. дол. США);

О немонетарні дані:

- внутрішні подорожі:
 - за туристичним пакетом (%);
 - без туристичного пакету (%);
- в'їзні тури:
 - за туристичним пакетом (%);
 - без туристичного пакету (%);
- виїзні тури:
 - за туристичним пакетом (%);
 - без туристичного пакету (%).

5. Зайнятість.

Дані:

– кількість зайнятих у галузі туризму (тис. осіб), у т.ч.:

- О у закладах проживання (готелі та подібні заклади);
- О в інших закладах проживання;
- О у закладах харчування та напоїв;
- О у службах пасажирських перевезень;
- О у туристичних агенціях та інших службах бронювання;
- О в інших галузях туризму;

– кількість робочих місць за статусом зайнятості (тис. осіб), у т.ч.:

- О працівники;
- О приватні підприємці.

Індикатори:

– кількість робочих місць, еквівалентних повній зайнятості, за статусом зайнятості (тис. осіб), у т.ч.:

- О працівники;
 - чоловіки;
 - жінки;

- приватні підприємці;
 - чоловіки;
 - жінки.
- 6. Додаткові показники.
 - попит:
 - валова схильність до подорожей (кількість);
 - пропускна здатність (прибуття/населення);
 - макроекономічні показники, пов'язані з міжнародним туризмом:
 - витрати на в'їзний туризм відносно ВВП (%);
 - витрати на виїзний туризм відносно ВВП (%);
 - баланс туризму (витрати на в'їзний туризм мінус витрати на виїзний туризм) відносно ВВП (%);
 - відкритість туризму (витрати на в'їзний туризм плюс витрати на виїзний туризм) відносно ВВП (%);
 - покриття туризму (відношення в'їзного туризму до виїзного туризму) (%);
 - відношення витрат на в'їзний туризм до експорту товарів (%);
 - відношення витрат на в'їзний туризм до експорту послуг (%);
 - відношення витрат на в'їзний туризм до експорту товарів і послуг (%);
 - відношення витрат на в'їзний туризм до кредиту рахунку поточних операцій (%);
 - відношення витрат на виїзний туризм до імпорту товарів (%);
 - відношення витрат на виїзний туризм до імпорту послуг (%);
 - відношення витрат на виїзний туризм до імпорту товарів і послуг (%);
 - відношення витрат на виїзний туризм до дебету рахунку поточних операцій (%).

У цій базі дані представлено для 228 країн і територій, а також агреговані дані для всього світу, окремих регіонів світу та певних груп країн.

Доступ до даних можливий у таких формах:

- у друкованих та електронних виданнях (дані за 2007-2011 рр.);
- електронні таблиці Microsoft Office Excel, що випускаються на оптичних дисках (дані за 1995-2011 рр.);
- електронні таблиці Microsoft Office Excel, доступні через онлайнову систему Tourism Factbook (дані за 2007-2011 рр.; див. [7]).

Доступ до даних у всіх формах є платним. Присутній також інституційний доступ (для низки вищих навчальних закладів). Компендіум доступний англійською мовою.

Розглянемо базу даних Світового банку. Вона містить дані показників світового розвитку (World Development Indicators, WDI), що збираються з різних офіційно визнаних міжнародних джерел.

Дані представлено для 213 країн світу та територій, а також агреговані дані для всього світу, окремих регіонів світу (Європа, Азія, Америка тощо), певних груп країн (арабські країни, країни Євросоюзу, країни-члени ОЕСР тощо).

Ця база містить дані за кожен рік, починаючи з 1960 року. Окремі показники мають пізніші початкові роки (роки початку збору відповідних даних). Останнім роком, для якого наразі доступні дані, є 2011 рік. Загальний інтерфейс бази даних світового банку наведено на рис. 2.

Загалом у цій базі доступними для вільного перегляду є близько 1300 показників. База даних доступна англійською, арабською, іспанською, китайською та французькою мовами.

THE WORLD BANK
Working for a World Free of Poverty

GO

ABOUT DATA RESEARCH LEARNING NEWS PROJECTS & OPERATIONS PUBLICATIONS COUNTRIES TOPICS

Data

By Country By Topic Indicators Data Catalog Microdata Blog News About Support Products

This page in English Español Français العربية 中文

Region
East Asia & Pacific
Europe & Central Asia
Latin America & Caribbean
Middle East & North Africa 8%
South Asia 25%
Sub-Saharan Africa 24%

<1000 days to the MDGs: Data dashboards to monitor the last stretch
Johan Mistiaen, Jos Verbeek and Juan Feng |
Posted on 3 Jul 2013
With less than 1,000 days remaining to the Millennium Development Goals countdown, we have developed a suite of open and interactive data diagnostics dashboards available at data.worldbank.org/mdgs.
Read More >>

New Country Classifications
Posted on 2 Jul 2013
Each year on July 1, The World Bank revises the classification of the world's economies based on estimates of gross national income (GNI) per capita for the previous year.
Read More >>

The fast changing world of information and communications technology
Buyant Erdene Khaltarkhuu and Federico Escaler |
Posted on 27 Jun 2013
Mobile phones and the Internet are increasingly seen as essential requirements for the exchange of information. Data from World Development Indicators 2013 illustrates the dramatic change in access across the world in the last decade.
Read More >>

Updates
Service Delivery Indicators (SDI)
Updated 12 July 2013
World Development Indicators (WDI)
Updated 02 July 2013

Open Data Services
8,000+
Time series indicators in dataBank >>
850+
Datasets in Finances >>
11,000+
Activities in Projects & Operations >>
700+
Surveys in Microdata >>

Рис. 2. Загальний інтерфейс бази даних Світового банку

Джерело: [6]

База даних Світового банку має такі сервіси:

- табличне представлення даних;
- графічне представлення даних;
- карта світу, на якій країни мають різне зафарбування залежно від значення показника.

Приклад графічного представлення даних у базі даних Світового банку подано на рис. 3.

Як видно з рис. 3, графічні дані представлено по кожній з країн за кожним із показників та індикаторів за роками, у яких було встановлено відповідне їх значення. Приклад представлення показника на карті світу в базі даних Світового банку наведено на рис. 4.

Як видно з рис. 4, колір зафарбування країн і частин світу на карті корелює зі значенням відповідного показника чи індикатора.

Крім того, дані за окремими показниками або країнами можуть бути завантажені у форматі Microsoft Office Excel або у форматі XML.

З туристичною індустрією в базі даних Світового банку пов'язано десять показників:

1. Міжнародний туризм, витрати (у поточних доларах США).
2. Міжнародний туризм, витрати на послуги пасажирського транспорту (у поточних доларах США).
3. Міжнародний туризм, витрати на товари для подорожей (у поточних доларах США).
4. Міжнародний туризм, витрати (% загального обсягу імпорту).
5. Міжнародний туризм, кількість в'їздів.

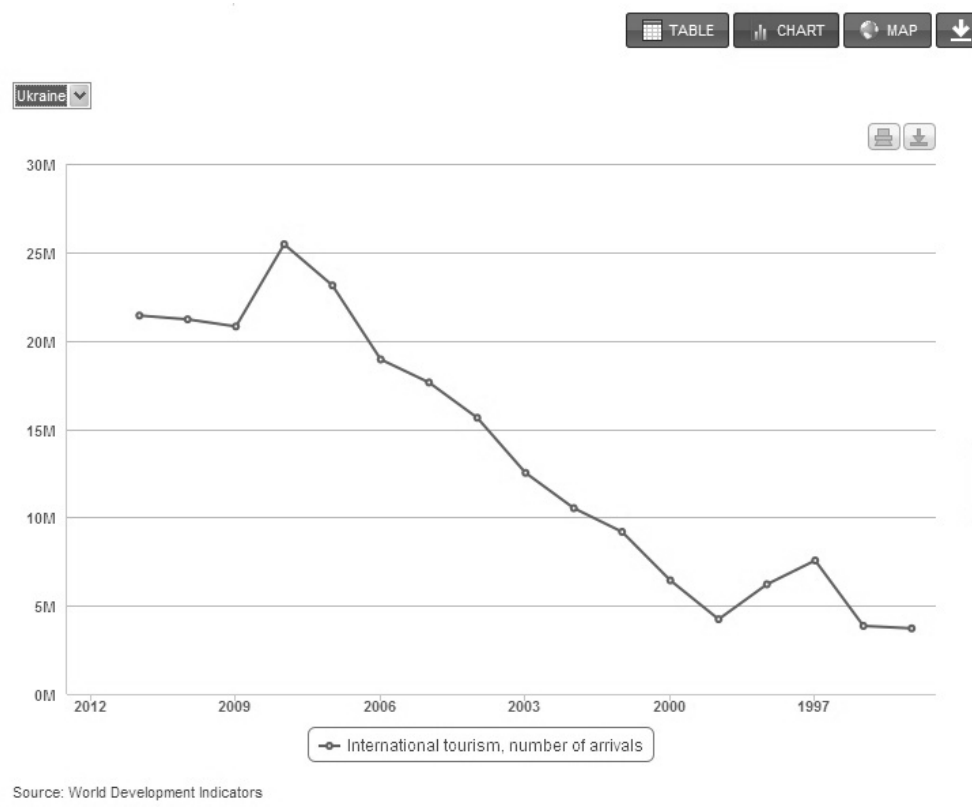

Рис. 3. Приклад графічного представлення даних у базі даних Світового банку
Джерело: [6]

Рис. 4. Приклад представлення показника на карті світу в базі даних Світового банку
Джерело: [6]

6. Міжнародний туризм, кількість виїздів.
7. Міжнародний туризм, надходження (у поточних доларах США).
8. Міжнародний туризм, надходження послуги пасажирського транспорту (у поточних доларах США).

9. Міжнародний туризм, надходження за товари для подорожей (у поточних доларах США).

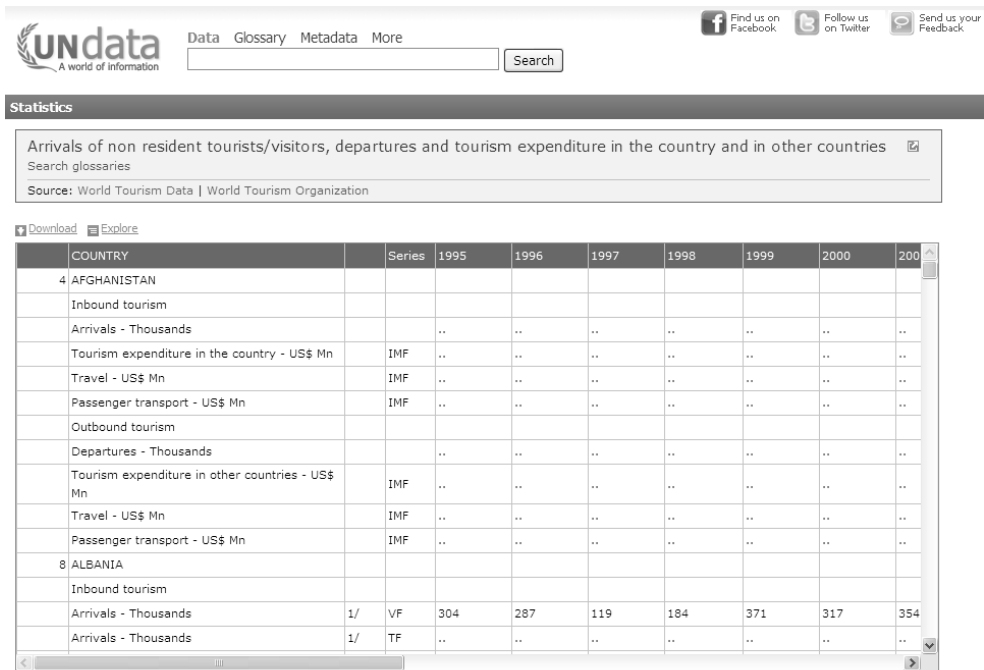
10. Міжнародний туризм, надходження (у % загального обсягу експорту).

Усі показники містять дані з 1995 р., окрім показників «Міжнародний туризм, витрати (% загального обсягу імпорту)» та «Міжнародний туризм, надходження (у % загального обсягу експорту)», дані за якими представлено з 2005 року.

Джерелом даних для зазначених показників є Щорічник статистики туризму та Компендіум статистики туризму, що видається ЮНВТО. Для показників «Міжнародний туризм, витрати (% загального обсягу імпорту)» та «Міжнародний туризм, надходження (у % загального обсягу експорту)» додатково використовуються оцінки МВФ і Світового банку щодо імпорту/експорту. База даних Світового банку доступна за адресою <http://data.worldbank.org/>

Наступною розглядали базу даних ООН. Ця база містить зібрання з 34 баз даних, джерелами яких є дані міжнародних організацій та інституцій системи ООН, а також Організація економічного співробітництва та розвитку. Інтерфейс цієї бази даних лише англomовний.

Дані є доступними для онлайнoвого перегляду та завантаження у форматі Microsoft Office Excel. У кожному разі таблиця містить усі наявні дані — можливість вибірки за окремою країною чи показником не передбачена. Особливості представлення показників та індикаторів, що стосуються розвитку національних економік, у тому числі туристичної індустрії країн світу, у базі даних ООН UNDATA наведено на рис. 5. Табличні дані подано за роками їх фіксації по кожній із країн світу.

	COUNTRY	Series	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
4	AFGHANISTAN								
	Inbound tourism								
	Arrivals - Thousands		..	..	..	..	..	..	..
	Tourism expenditure in the country - US\$ Mn	IMF	..	..	..	..	..	..	..
	Travel - US\$ Mn	IMF	..	..	..	..	..	..	..
	Passenger transport - US\$ Mn	IMF	..	..	..	..	..	..	..
	Outbound tourism								
	Departures - Thousands		..	..	..	..	..	..	..
	Tourism expenditure in other countries - US\$ Mn	IMF	..	..	..	..	..	..	..
	Travel - US\$ Mn	IMF	..	..	..	..	..	..	..
	Passenger transport - US\$ Mn	IMF	..	..	..	..	..	..	..
8	ALBANIA								
	Inbound tourism								
	Arrivals - Thousands	1/ VF	304	287	119	184	371	317	354
	Arrivals - Thousands	1/ TF	..	..	..	..	..	..	..

Рис. 5. Представлення даних у базі даних ООН UNDATA

Джерело: [10]

З туристичною індустрією пов'язаний набір даних «World Tourism Data», який містить такі показники:

1) група «В'їзний туризм»:

– прибуття (тис. осіб) – для різних країн показник може бути представлений у різних формах:

- прибуття туристів-нерезидентів на національний кордон;
- прибуття відвідувачів-нерезидентів на національний кордон;
- прибуття туристів-нерезидентів у готелі та подібні заклади;
- прибуття туристів-нерезидентів у всі типи закладів, що надають послуги проживання;

– витрати на туризм у країні (млн. дол. США), у т. ч.:

- подорожі (млн. дол. США);
- пасажирський транспорт (млн. дол. США);

2) група «Виїзний туризм»:

– виїзди (тис. осіб);

– витрати на туризм у інших країнах (млн. дол. США), у т. ч.:

- подорожі (млн. дол. США);
- пасажирський транспорт (млн. дол. США).

Дані в цьому наборі представлено для 218 країн і територій.

Набір містить дані за кожен рік, починаючи з 1995 року. Для окремих країн (територій) початковими для деяких показників є пізніші роки. Останнім роком, для якого доступні дані, є 2011 р. (для деяких країн/територій – 2010 р.). Для низки країн подано дані й для 2012 року.

Джерелом для набору даних «World Tourism Data» є Компендіум статистики туризму, що видається ЮНВТО.

Наступною аналізували базу даних Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН). Ця база даних містить дані Міжнародних показників людського розвитку (International Human Development Indicators), джерелами яких є дані міжнародних інституцій (міжнародних організацій, дослідницьких установ тощо). Інтерфейс бази даних ПРООН представлено на рис. 6.

Дані в цій базі подано для 194 країн, агреговані дані – для всього світу та окремих регіонів світу (Європа, Азія, Америка тощо), для певних груп країн (арабські країни, країни-члени Європейського Союзу тощо). База містить дані за 1960, 1970, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000 роки, і починаючи з 2005 року – за кожен рік. Окремі показники мають пізніші початкові роки (роки початку збору відповідних даних). Останнім роком, для якого доступні дані, є 2010 рік. Загалом у цій базі доступними для вільного перегляду є 127 показників. База доступна англійською, іспанською та французькою мовами. З туристичною індустрією в базі даних ПРООН пов'язаний один показник – Міжнародний в'їзний туризм (тис. осіб). Дані подано з 2000 року. Джерелом даних для показника є Щорічник статистики туризму, що видається ЮНВТО. База даних ПРООН доступна за адресою <http://hdrstats.undp.org/en/tables/>

Важливою для дослідження туристичної індустрії країн світу є база даних Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), інтерфейс якої представлено на рис. 7.

База даних ЮНКТАД містить статистичні дані, що готуються безпосередньо цією міжнародною інституцією (іноді – спільно з іншими інституціями системи ООН). Дані представлено для 237 країн (у т.ч. й нині вже не існуючих – наприклад, СРСР, ЧССР, НДР тощо). Подано також агреговані дані для всього світу, окремих регіонів світу та певних груп країн – усього 108 груп країн.

INTERNATIONAL HUMAN DEVELOPMENT INDICATORS

English | Français | Español
Вибрати мову

UN
D
P

Home COUNTRIES WORLD MAP DATA EXPLORER INDICATORS DATABASE ABOUT THE DATA

Do-It-Yourself Data Tables

1. Select countries

Select all Remove all

Tajikistan
Tanzania (United Republic of)
Thailand
The former Yugoslav Republic of Macedonia
Timor-Leste
Togo
Tonga
Trinidad and Tobago
Tunisia
Turkey
Turkmenistan
Tuvalu
Uganda
Ukraine
United Arab Emirates
United Kingdom
United States
Uruguay

Select

2. Select indicators

International inbound tourism
International total incoming telephone traffic minutes per capita

Remove all

Рис. 6. Інтерфейс бази даних ПРООН

Джерело: [2]

База містить дані за окремі роки. Початковий та останній роки, для якого надаються дані, є різними для різних показників. Для окремих показників надаються також прогностичні дані на певний період у майбутньому. Доступ до даних здійснюється через платформу UNCTADstat – спеціальний веб-сайт, який в ін-

UNCTADSTAT
UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT

Reports

Actions Search Useful links

Folders	Name	Date (yyyy-mm-dd)
International trade in goods and services	Volume growth rates of merchandise exports and imports, quarterly, Q1 2005-Q4 2012	2013-05-24, 14:42:21
Trade trends	Values and shares of merchandise exports and imports, annual, 1948-2012	2013-06-25, 08:00:00
Trade structure by partner, product or market	Value growth rates of merchandise exports and imports, annual, 1950-2012	2013-06-25, 08:00:00
Trade indicators	Merchandise trade balance, annual, 1948-2012	2013-06-25, 08:00:00
Market access	Value, volume and unit value indices of merchandise exports and imports, annual, 1980-2012	2013-06-25, 08:00:00
Economic trends	Values and growth of exports and imports of total services, quarterly, Q1 2006 - Q4 2012	2013-06-25, 08:00:00
Foreign direct investment	Values, shares and growth of exports and imports of total services, annual, 1980-2012	2013-06-25, 08:00:00
External financial resources	Exports and imports of goods and services, annual, 1980-2012	2013-07-08, 17:08:16
Population and labour force		
Commodities		
Information economy		
Creative economy		
Maritime transport		

Рис. 7. Інтерфейс бази даних ЮНКТАД

Джерело: [8]

терактивному режимі надає доступ до статистичної інформації [9]. Таблиці з даними представлено в UNCTADstat у вигляді рубрикатора, у якому показники згруповано за категоріями. Усього на сьогодні виділено 9 основних категорій, поділених загалом на 24 підкатегорії. Загалом доступними для вільного перегляду є 67 показників. Інтерфейс UNCTADstat має лише англomовну версію (рис. 8).

Рис. 8. Довідник ЮНКТАД зі статистики

Джерело: [1]

З туризмом у базі даних ЮНКТАД були пов'язані такі показники:

- витрати на подорожі, включаючи транспорт (млн. дол. США);
- витрати на подорожі за винятком транспорту (млн. дол. США);
- середня тривалість перебування відвідувачів (дні);
- прибуття відвідувачів (тис. осіб);
- ночівлі туристів (тис. осіб).

Дані подано з 1990 року.

У 2011 р. підтримку всіх пов'язаних з туризмом показників було припинено та відповідні таблиці вилучено. Нині через систему UNCTADstat дані цих показників недоступні. Тим не менш, їх можна одержати з друкованих чи електронних Довідників ЮНКТАД зі статистики [1] або з Енциклопедії націй за період з 1990 по 2007 р. [8].

Висновки

Таким чином, у процесі дослідження з'ясовано, що головним джерелом показників, що ілюструють розвиток туристичної індустрії, представлені в базах даних міжнародних інституцій, є Всесвітня туристична організація (ЮНВТО), також вони подані в базах даних ООН, Програми розвитку ООН, Світового банку. Ураховуючи те, що бази даних ЮНВТО не доступні у вільному доступі, бази даних зазначених міжнародних інституцій можуть розглядатись як певна альтернатива. Єдиною міжнародною інституцією, яка самостійно формувала базу даних показників туристичної індустрії, була ЮНКТАД, але вона припинила збір відповідних даних.

Таким чином, завдяки базам даних міжнародних інституцій у відкритому до-

ступі є достатньо велика кількість даних, що характеризують різні аспекти розвитку туристичної індустрії як в окремих країнах, так і світі в цілому. Однак більш глибокі дослідження можуть потребувати доступу до платної інформації.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному аналізі змісту баз даних міжнародних інституцій та порівнянні однотипних показників, що характеризують розвиток туристичної індустрії.

Література

1. Handbook of Statistics // United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctad.org/en/Pages/Publications/Handbook-of-Statistics.aspx>
2. International Human Development Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdrstats.undp.org/en/tables/>
3. International Information: Documents, Publications, and Electronic Information of International Governmental Organizations / Ed. by Peter I. Hajnal. – Englewood, CO: Libraries Unlimited, 1997. – 531 с.
4. International Information: Documents, Publications, and Electronic Information of International Governmental Organizations. Volume 2 / Ed. by Peter I. Hajnal. – Englewood, CO: Libraries Unlimited, 2001. – 402 с.
5. Morrison A. M. International Government Information and Country Information: A Subject Guide / Andrea Marie Morrison, Barbara J. Mann. – Westport, CT: Greenwood Publishing Group, 2004. – 298 с.
6. The World Bank. Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/>
7. Tourism Factbook // World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-unwto.org/content/v486k6/?v=search>
8. UNCTAD Handbook of Statistics // Encyclopedia of the Nations [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.nationsencyclopedia.com/WorldStats/UNCTAD-Handbook-of-Statistics.html>
9. UnctadStat - Statistical database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>
10. UNdata [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.un.org/>
11. Williams R. V. The Information Systems of International Inter-Governmental Organizations: A Reference Guide / Robert Virgil Williams. – Stamford, CT: Ablex Publishing, 1998. – 455 p.

Розділ IV

Економіка підприємства

УДК 331.108.37

В.М. Андрієнко
кандидат історичних наук, доцент, докторант,
Університет економіки і права «КРОК»

Сучасні підходи до розуміння поняття «безпека праці» та «безпека праці будівельного підприємства»

Досліджено сучасні підходи до трактування поняття «безпека праці». Встановлено взаємозв'язок між поняттями «охорона праці», «техніка безпеки», «виробнича санітарія», «гігієна праці» та «безпека праці». Досліджено зв'язок між безпекою праці та системою економічної безпеки будівельного підприємства.

Ключові слова: охорона праці, техніка безпеки, виробнича санітарія, гігієна праці, безпека праці, економічна безпека, будівельне підприємство.

В.Н. Андриенко
кандидат исторических наук, доцент, докторант,
Университет экономики и права «КРОК»

Современные подходы к изучению понятия «безопасность труда» и «безопасность труда строительного предприятия»

Исследованы современные подходы к трактовке понятия «безопасность труда». Установлена взаимосвязь между понятиями «охрана труда», «техника безопасности», «производственная санитария», «гигиена труда» и «безопасность труда». Исследована связь между безопасностью труда и системой экономической безопасности строительного предприятия.

Ключевые слова: охрана труда, техника безопасности, производственная санитария, гигиена труда, безопасность труда, экономическая безопасность, строительное предприятие.

V. Andrienko
Ph.D., Associate Professor,
University of Economics and Law “KROK”

New approaches to the study of the concept of “work’s safety” and “safety of labour of a buildenterprise”

The modern approach to the interpretation of the term “work’s safety”. The relation between the concepts of “laborprotection”, “safety”, “industrialsanitation”, “occupation-

alhealth” and “work’s safety”. The connection between safety and economic security of the system construction company.

Keywords: health, safety, industrial hygiene, occupational health, work’s safety, economic security, construction company.

Постановка проблеми

Стрімкий розвиток економічних відносин, тенденції глобалізації, еволюція науки і техніки стали причиною збільшення кількості професій у світі, урізноманітнення функціональних обов’язків та робіт, які доводиться виконувати працівникам сучасних підприємств, установ, організацій, фірм і компаній в усіх без винятку сферах економіки. На жаль, зміни аспектів трудової діяльності можуть мати негативні наслідки, а також уявні переваги, які згодом трансформуються у сукупність як традиційних, так і неочікуваних проблем і ризиків, пов’язаних із виконанням посадових обов’язків, забезпеченням належних умов праці, їх гідною оплатою, тощо. Екстенсивний розвиток виробничих процесів призвів до появи нових типів професійних шкідливих факторів, вплив яких на людину, її фізичний та моральний стан може мати катастрофічні наслідки. Саме тому в останні роки питання забезпечення належних умов для збереження здоров’я працівників на робочих місцях привертає усе більше уваги наукової спільноти. У цьому немає нічого дивного, адже людське життя визнається найбільшою цінністю як на рівні загальнолюдської моралі, так і з точки зору економіки – саме трудовий ресурс є джерелом отримання конкурентних переваг та рушійною силою прогресу. У випадку, якщо кадри суб’єкта господарювання не в змозі ефективно виконувати свої функції через проблеми зі здоров’ям – організація страждає як у соціальній площині, так і у фінансовому вимірі. Тому послідовне та перманентне вжиття заходів для підтримки високого рівня безпеки праці з боку роботодавців на практиці здатні гарантувати поліпшення стану здоров’я персоналу на робочих місцях, а високий рівень корпоративної соціальної відповідальності суб’єкта господарювання дозволить мінімізувати наслідки впливу зовнішніх загроз, що виникають у процесі трудової діяльності, появу та інтенсивність яких неможливо або важко передбачити і спрогнозувати.

Досліджуючи проблеми безпеки праці в умовах становлення та розвитку ринкової економіки, особливу увагу варто звернути на економічні аспекти її охорони. Реалізація заходів щодо поліпшення умов істану забезпечення охорони праці має значний вплив як на економічні, так і на соціальні результати господарських процесів. На сучасних вітчизняних підприємствах, в установах та організаціях різних секторів економіки значно більше матеріальних витрат припадає на надання пільг і компенсацій, що пов’язані із незабезпеченням належних і гідних умов праці та відшкодуванням наслідків від цього, ніж на дотримання техніки безпеки, заходи запобігання виробничому травматизму і нормалізації умов праці. І це у той час, коли фахівцями за допомогою методів і прийомів економічного аналізу науково доведено те, що доцільнішим для суб’єктів господарювання в Україні є спрямування коштів саме на поліпшення умов праці, профілактику нещасних випадків і професійних захворювань [1, с. 124], а не на компенсацію наслідків їх проявів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Поняттям «безпека праці» активно користуються у своїх наукових пошуках такі сучасні дослідники, як О.Б. Горноста, О.Л. Мірус [5], Д.В. Зеркалов [2], О.В. Кобилянський [8], В.В. Обліванцов [10], Н.П. Попова, В.І. Кабанец,

З.Д. Смолякова [6], Н.В. Тирак [4], К.Н. Ткачук, О.І. Полукаров, Д.О. Павленко, О.Є. Кружилко [7], Ю.І. Шульга, С.В. Сукач, М.А. Кобилянський, О.Л. Величко, О.В. Мозговой [3], М.Ю. Улітіна, Б.М. Коржик [11], В.Й. Чабан [9].

Аналіз матеріалів їх робіт дозволяє ідентифікувати сутність безпеки праці як процесу, що полягає у визначенні можливих небезпечних і шкідливих факторів, які можуть виявлятися під час проведення запланованих для виконання робіт; прогнозуванні моментів прояву зазначених факторів; проведенні необхідних та належних профілактичних заходів [2, с. 7].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На жаль, на даний час не здійснено узагальнення виявлених існуючими дослідниками найбільш суттєвих ознак такої категорії як «безпека праці» на науковому рівні.

Формулювання цілей статті

Метою проведеного дослідження є аналіз різноманітних наукових підходів сучасних вчених до вирішення проблеми визначення поняття «безпека праці».

Виклад основного матеріалу дослідження

Домінує у досліджуваній науковій категорії поняття безпеки. Термін «безпека» почав вживатися з 1190 р. та означав спокійний стан духу людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки [12, с. 6]. Професори Олейніков Є., як і Омелянович Л., вважають, що безпека – стан і тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму і його структур від внутрішніх і зовнішніх загроз [12, с. 7; 13, с. 10]. Враховуючи те, що забезпечення безпеки праці, безперечно, входить до кола інтересів сучасного суспільства, запропоноване визначення безпеки можна використати для ідентифікації поняття «безпека праці».

Загалом, категорія безпеки безпосередньо пов'язана із поняттям загрози. Так, Ліпкан В.А. характеризує безпеку «...як гарантовану конституційними, законодавчими і практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз» [14, с.57]; Нікіфоров П. та Кучерівська С., зазначають, що безпека – це поняття, яке стосується усіх сторін життя і діяльності людини та означає певний стан суспільства, при якому немає будь-яких загроз [15, с. 87]; Ожегов С. трактує безпеку як «стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки» [16, с. 47]; Крихтін А.Є. також зазначає, що безпека – це стан захисту, а саме – безпека – це «стан захищеності найбільш важливих інтересів особистості, суспільства та держави від загроз» [17]; Конопльова І.А. вважає, що безпека – це поточна і перспективна захищеність суб'єкта від різноманітних загроз майнового і немайнового характеру [18, с. 11].

Кунев Ю. під безпекою розуміє також стан об'єкту, що виключає існування загрози, стан спокою, впевненості, або «стан психічний чи правовий, в якому особа має відчуття впевненості, опори в іншій особі, чи у відрегульованій юридично системі; протилежність загрози» [19, с. 3].

Різник Н.С., Корецька Н.І. зазначають, що у більшості визначень сучасних вчених переважає позиція ототожнення безпеки із захищеністю. Ця характерна особливість розуміється, перш за все, як захист від існуючих та потенційних негативних факторів, захист важливих інтересів населення, захист від неправних збитків суб'єктів господарювання, небажаних результатів їх діяльності, створення системи правових норм та відповідних інститутів безпеки [20].

Отже, сучасні науковці під терміном «безпека» розуміють: стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека; збалансований, за експертною оцінкою, стан людини, соціуму, держави, природних, антропогенних систем тощо [21, с. 19]; стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої та внутрішньої загрози [22, с. 207], [23, с. 40], забезпечення, збереження чогось існуючого від небезпек, такий стан, коли цілком виключена небезпека будь-якого виду [24, с. 175]. Як уже було зазначено вище, саме термін «безпека» покладено в основу визначення поняття «безпека праці».

Під безпекою праці розуміють комплекс організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних, охоронних заходів, механізмів і засобів, спрямованих на забезпечення здорових і безпечних умов праці, запобігання загрозам здоров'ю і власне життю працівників (подібне визначення ми зустрічали, коли досліджувалось поняття охорони праці). Реалізація таких заходів передбачається як в масштабах суб'єкта господарювання в цілому, так і на кожному окремому робочому місці. Безпека праці – це стан умов праці людини, за яких відсутня дія небезпечних і шкідливих факторів [25, с. 161].

Отже, такий стан умов праці, за яких виключена або зведена до припустимого рівня дія на працівника небезпечних і шкідливих виробничих факторів, на практиці називають безпекою праці [26, с. 21].

Вважаємо, що у процесі ідентифікації суттєвих ознак поняття безпеки праці, заслуговує уваги підхід авторів Баранюк Ю.В., Хуторян Н.М., які розробили його у правовому контексті та представили у юридичній енциклопедичній літературі. Вони відзначили, що безпека праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на створення безпечних для здоров'я працівників умов праці [27, с. 211]. Немає жодного сумніву, що запропонована дефініція має наукову цінність, однак, вважаємо, що вона не повною мірою розкриває сутність безпеки праці як категорії правових норм через зміст трудових правовідносин або ж як елементу трудової угоди. Крім того, не можна не відмітити подібність даного визначення до того, що пропонується у вітчизняному законодавстві для ідентифікації охорони праці.

Цікавість, із науковою точки зору, в сучасних умовах формування методологічного апарату дослідження проблем безпеки праці викликає і позиція Прокопенка В.І. щодо визначення змісту безпеки праці. На його думку, безпека праці є одним із головних елементів ціннісної основи трудового права — галузевим принципом безпеки праці [28, с. 52]. Дане визначення є дещо складним для розуміння, і для широкого використання пропонуємо використовувати більш чітку та лаконічну дефініцію, представлену Серіковим О.Я. Безпека праці, вважає Серіков О.Я. – це стан умов праці, при яких вплив на працівника небезпечних і шкідливих виробничих факторів не перевищує гранично допустимих значень [29, с.10].

Вищезазначені підходи знаних дослідників стали початком формування теоретико-методологічних основ концепції забезпечення безпеки праці у галузі економіки та права, а саме заклали основи розробки сучасного наукового визначення поняття «безпека праці». Отже, враховуючи методологію трудового права, вважаємо правильним і послідовним запропонувати з юридичної точки зору розглядати у даному дослідженні безпеку праці так, як це як пропонує Амелічева Л.П., а саме як «категорію трудового права в аспекті безпечних і здорових умов праці працюючих, що є частиною такого складного правового

поняття, як умови праці» [30, с. 82], до яких пропонується віднести усе те, що має вплив на робочу силу, на стан працездатності людей безпосередньо на їх робочих місцях у конкретних трудових організаціях та трудових колективах [31, с. 151].

З огляду на зазначене вище, погоджуємось, що під безпекою праці у контексті трудового права належить розуміти безпечні та здорові умови праці, які створюються роботодавцем шляхом здійснення соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних засобів і заходів, забезпечуються системою нормативно-правових приписів з метою збереження життя, здоров'я і працездатності працюючих [30, с. 89-90]; слід зазначити, що дане визначення також є формою синтезу авторської позиції Амелічевої Л.П. щодо ідентифікації досліджуваного поняття та визначення дефініції «охорона праці» у вітчизняному законодавстві.

Під безпекою праці (рос. безопасность труда, англ. safety; нім. Arbeitssicherheit) у широкому сенсі слід розуміти такі умови праці на об'єктах матеріального виробництва, зокрема промисловості, транспорту, тощо, що виключають можливість впливу шкідливих та небезпечних факторів на працівників. Належний стан безпеки праці підтримується роботодавцем шляхом виконання комплексів заходів щодо запобігання захворюванням, травматизму, виникненню аварій [32].

Зеркалов Д.В. під безпекою праці розуміє стан умов праці, за яких виключається вплив небезпечних і шкідливих виробничих факторів на працівників. Відповідно, стан безпеки праці – це такий стан, коли не існує небезпеки нещасного випадку, здатного вчинити шкоду життю і здоров'ю персоналу суб'єкта господарювання. Рівень безпеки може змінюватися із плином часу, оскільки і рівень ризику може змінюватися у залежності від об'єктивних обставин та суб'єктивних вчинків людей. Тому слід періодично перевіряти рівень безпеки праці методом візуального чи інструментального контролю. Після перевірки належить розробляти заходи профілактичного і захисного характеру, виконання яких здатне покращити умови стан забезпечення охорони праці [2, с. 6-7].

Російські вчені Портола В.А., Бурков П.В., Гришагин В.М., Фарберов В.Я. наголошують, що безпека праці – це стан діяльності, при якому з визначеною ймовірністю виключаються потенційні небезпеки, що впливають на здоров'я людини. Безпеку праці розуміють як комплексну систему заходів щодо захисту людини і середовища її трудової діяльності від небезпек, сформованих конкретною її діяльністю. Чим складнішим є вид діяльності, тим більше елементів повинна включати комплексна система захисту. Комплексну систему в умовах виробництва повинні формувати такі заходи захисту: правові, організаційні, економічні, технічні, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні [33, с.10].

Основна мета охорони праці – збереження життя і здоров'я працівників у процесі їх трудової діяльності. Такою ж метою характеризується і функціонування системи безпека праці. Тому можна вирішити, що ці два терміни є синонімами. Проте, на нашу думку, поняття безпеки праці є дещо ширшим, оскільки включає в себе не лише механізми захисту учасників трудових відносин від негативного впливу різних виробничих факторів, але і той стан корпоративних ресурсів суб'єкта господарювання, і у першу чергу трудових, якого можна досягти в оптимальних умовах праці.

Економічною сутністю безпеки праці є мінімізація втрат суб'єкта господа-

рювання при веденні ним виробничої діяльності шляхом запобігання випадкам виробничого травматизму та професійної захворюваності. Таким чином, безперечним є зв'язок між станом безпеки праці на підприємстві та рівнем його економічної безпеки. У вузькому розумінні, безпека праці – це стан трудової діяльності, при якій з певною ймовірністю виключено прояв небезпек, а рівень ризику виконання виробничих завдань не перевищує прийнятний рівень [34, с. 15], [32].

Отже, на основі усього, зазначеного вище, можна запропонувати авторське визначення поняття «безпека праці», яким пропонуємо характеризувати такий стан організації трудової діяльності співробітників підприємств, установ та організацій, що дозволяє досягти максимального рівня їх захисту від негативного впливу різного роду небезпек та загроз на їх здоров'я та життя при оптимальних витратах корпоративних ресурсів, що у свою чергу, дозволяє досягти підприємству високого рівня економічної безпеки за рахунок економії видатків на компенсації та соціальні виплати. Таким чином, здобути конкурентні переваги, забезпечити належний рівень фінансової стійкості та рентабельності суб'єкта господарювання, зберегти репутацію у діловому світі вітчизняним підприємствам допоможе якісно та ефективно організована система безпеки праці, сформована у тісному зв'язку та функціональному підпорядкуванні у системи економічної безпеки організації, у формі її обов'язкового елементу з

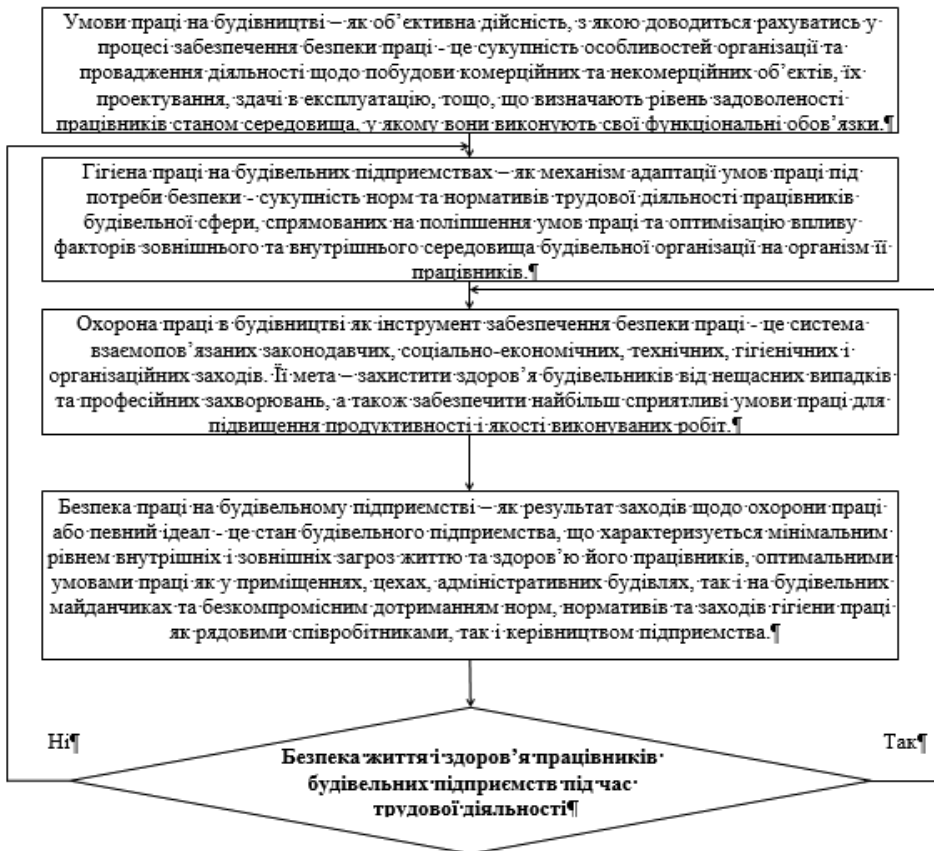

Рис. Сутність і взаємозв'язки понять умови праці та гігієна праці, охорона праці та безпека праці у будівництві

Джерело: складено автором

огляду на інтенсифікацію ризиків усіх без винятку видів економічної діяльності в Україні.

Наведемо структурно-логічну схему, яка, на нашу думку, розкриває сутність і взаємозв'язки досліджуваних понять (рис.).

Отже, безпека праці на будівельному підприємстві – це стан будівельного підприємства, що характеризується мінімальним рівнем внутрішніх і зовнішніх загроз життю та здоров'ю його працівників, оптимальними умовами праці як у приміщеннях, цехах, адміністративних будівлях, так і на будівельних майданчиках та безкомпромісним дотриманням норм, нормативів та заходів гігієни праці як рядовими співробітниками, так і керівництвом підприємства.

Висновки

Так як охорону праці не можна ототожнювати з технікою безпеки, виробничою санітарією, гігієною праці, адже вони є елементами охорони праці, її складовими частинами, так і безпеку праці не можна синонімізувати з охороною праці. Вважаємо, що охорона праці є лише інструментом, частиною механізму забезпечення безпеки праці. Однак, для у рамках сучасної теорії та практики дане поняття потребує більш детального розгляду, дослідження та ідентифікації. І у першу чергу пояснення цій науковій категорії повинно надаватись на державному рівні у законодавчо-правовій базі.

Запропоновано авторське визначення поняття *«безпека праці» та «безпека праці на будівельному підприємстві»*. Встановлено зв'язок між безпекою праці та системою економічної безпеки підприємства та ефективністю її функціонування, тощо. Тому перспективи подальших досліджень вбачаємо саме у встановленні місця, ролі та значення підсистеми безпеки праці у комплексній системі забезпечення економічної безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання. Але проводити подібні дослідження ефективно буде непросто, допоки у законодавчій базі не буде зафіксовано визначення поняття «безпеки праці», а на державному рівні не відбудеться усвідомлення необхідності підтримання належного стану безпеки праці у контексті забезпечення високого рівня економічної безпеки як окремого суб'єкта господарювання, так і держави в цілому.

Література

1. Дяченко Н. М. Економічні аспекти охорони праці / Н. М. Дяченко // Нові технології. Науковий вісник КУЕІТУ. – 2011. – № 4 (34). – С.124-126.
2. Зеркалов Д. В. Безпека праці [Електронний ресурс] : монографія / Д. В. Зеркалов. – Електрон. дані. – К. : Основа, 2012. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; AcrobatReader 7.0. – Назва з тит. екрана.
3. Шульга Ю. І. Автоматизований контроль систем безпеки праці та життєзабезпечення / Ю. І. Шульга, С. В. Сукач, М. А. Кобилянський, О. Л. Величко, О. В. Мозговой // Проблеми охорони праці в Україні. – К.: ДУ «ННДІПБОП», 2012. – Вип. 22. – С. 16-26.
4. Тирак Н. В. Безпека праці неповнолітніх як складник безперервного вивчення безпеки життєдіяльності / Н. В. Тирак // Проблеми сучасного підручника. Збірник наукових праць. - 2007. – Випуск 7. – С. 287-294.
5. Горностай О. Б. Високий рівень культури безпеки праці як фактор зменшення виробничого травматизму / О. Б. Горностай, О. Л. Мірус // Вісник ЛДУ БЖД. – 2010. – № 4. – С.100-105.
6. Попова Н. П. Оценка состояния безопасности труда / Н. П. Попова, В. І. Кабанец, З. Д. Смолякова // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2010. – №3(83). – С.142-146.
7. Ткачук К. Н. Методологія оцінки безпеки праці / К.Н. Ткачук, О. І. Полукаров,

Д. О. Павленко, О. Є. Кружилко // Комунальне господарство міст. Серія «Технічні науки та архітектури». Збірник наукових праць. – 2010. – №91. – С.57-62.

8. Кобилянський О. Проблеми підвищення безпеки праці на підприємствах / О. Кобилянський // Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві. Збірник наукових праць. – 2008. – С.117-123.

9. Чабан В. Й. Охорона праці та безпека життєдіяльності / В. Й. Чабан // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Технічні науки». – 2011. - Випуск 1(53). – С.214-219.

10. Обливанцов В. В. Безпека праці в банківських установах при використанні комп'ютерних технологій [Електронний ресурс] / В. В. Обливанцов. – Режим доступу : http://lib.uaibs.edu.ua/library/Article/Oblivanzev_2.pdf.

11. Улітіна М. Ю. Перспективи вдосконалення державного регулювання безпеки й охорони праці на підприємства України [Електронний ресурс] / М. Ю. Улітіна, Б. М. Коржик. – Режим доступу : http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_124-2/57.pdf.

12. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность): учеб.-практ.пособие / Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова [под ред. Е. А. Олейников]. – М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.

13. Омелянович Л. О. Економічна безпека торговельного підприємства: монографія / Л. О. Омелянович, Г. Є. Долматова. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 195 с.

14. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посібник / В. А. Ліпкан. – К.: Європ. ун-т, 2003. – 208 с.

15. Нікіфоров П. О. Сутність та значення фінансової безпеки страхової компанії/ П. О. Нікіфоров, С. С.Кучерівська // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С.86-90.

16. Ожегов С. И. Словарь русского языка [под ред. С. П. Обнорского]. – М.: Стереотип, 22-е изд. – М., 1990. – 1949 с.

17. Соціальна політика та економічна безпека [під заг. ред. Є. І. Крихтіна]. – Донецьк: Каштан, 2004. – 335с.

18. Коноплева И. А. Управление безопасностью и безопасность бизнеса: учебн. пос. для вузов / И. А.Коноплева, И. А. Богданов; под ред. И. А. Коноплевой. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 448 с.

19. Кунєв Ю. Д. Безпека митної служби як складова безпеки держави / Ю. Д. Кунєв // Митна справа. – 2007.– № 2. – С. 3-8

20. Різник Н. С. Теорії та змістово-типологічні характеристики безпеки підприємства / Н. С. Різник, Н. І. Корецька // Економічний форум. – 2013. – Випуск 1. – С.238-243.

21. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний. – К.: «Каравела», 2003. – 328 с.

22. Храмов В. О. Безпека / В. О. Храмов // Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 1998. – Т. 1 : А–Г. – 207 с.

23. Чумін Г. Безпечна життєдіяльність крізь призму прав людини / Г. Чумін // Командор: вісник державного службовця України. – 1999. – № 1. – 40 с.

24. Діхтієвський П. В. Теоретико-правові проблеми забезпечення особистої безпеки людини в сфері адміністративних відносин / П.В. Діхтієвський // Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави : монографія / В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, О. О. Гайдунін та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 702 с.

25. Грибан В. Г. Охорона праці: навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Г. Грибан, О. В. Негодченко — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 280 с.

26. Ткачук К.Н. Охорона праці та промислова безпека : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, Р.В. Сабарно, С.Ф. Каштанов, Л.О. Мітюк, Л.Д. Третякова, К.К. Ткачук, А.В. Чадюк // Видавництво «ЛІБРА», Київ, 2010. – 560 с.

27. Юридична енциклопедія / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. – К.: Українська енциклопедія. – 1998. – Т. 1. – 672 с.

28. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник / В. І. Прокопенко. – Х.: Консум, 2000. — 480 с.

29. *Серіков Я. О.* Основи охорони праці: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / Я. О. Серіков. — Харків, ХНАМГ, 2007. — 227 с.

30. *Амелічева Л.* Проблеми формальної визначеності права працівника на безпеку праці / Л. Амелічева // Трудове право. — 2010. — №10. — С. 88-93.

31. Трудовое право и повышение качества труда / С. А. Иванов, Р. З. Лившиц, Ю. П. Орловский [та ін.] ; под ред. С. А. Иванова. — М. : Наука, 1987. — 272 с.

32. *Андрієнко В. М.* Поняття безпеки праці у системі сучасних економічних досліджень [Електронний ресурс] / В. М. Андрієнко // Ефективна економіка. — 2012. — №10. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2366>.

33. *Портола В. А.* Безопасность ведения горных работ и горноспасательное дело: учебное пособие / В. А. Портола, П. В. Бурков, В. М. Гришагин, В. Я. Фарберов. — Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2008. — 201 с.

34. *Желібо Є. П.* Безпека життєдіяльності: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний. — К.: «Каравела», 2003. — 328 с.

УДК 339.137.22

К.Г. Ваганов
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»

Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємства в умовах міжнародної інтеграції

У статті визначено основні підходи у трактуванні поняття «конкурентоспроможність підприємства» та розглянуто основні чинники її забезпечення. Досліджено існуючі складові оцінки конкурентоспроможності підприємства та його потенціалу. Зроблено висновки щодо існуючих теоретичних підходів з цього питання.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність підприємства, потенціал підприємства, фактори конкурентоспроможності, оцінка конкурентоспроможності.

К.Г. Ваганов
кандидат экономических наук,
доцент кафедры международной экономики,
Университет экономики и права «КРОК»

Теоретические аспекты оценки конкурентоспособности предприятия в условиях международной интеграции

В статье определены основные подходы в трактовках понятия «конкурентоспособность предприятия» и рассмотрены основные факторы, которые её обеспечивают. Исследованы существующие составляющие оценки конкурентоспособности предприятия и его потенциала. Сделаны выводы по существующим теоретическим подходам по данному вопросу.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность предприятия, потенциал предприятия, факторы конкурентоспособности, оценка конкурентоспособности.

К.Н. Vahanov
PhD in Economics
Associate Professor of International Economics Department
“KROK” University

Theoretical aspects of enterprises competitiveness assessment in terms of international integration

This paper identifies the main approaches to the interpretation of the concept of “enterprise competitiveness” and describes the main factors of its provision. The existing components of the enterprise competitiveness evaluation, as well as its potential were investigated. The conclusions on the existing theoretical approaches to this issue were done.

Keywords: enterprise international competitiveness, enterprise potential, competitive factors, assessment of competitiveness.

Постановка проблеми

В умовах поширення інтеграційних процесів у економіці України особливого значення набуває такий елемент системи забезпечення ефективного рівня господарської діяльності підприємства, як його конкурентоспроможність. У процесі оцінювання конкурентоспроможності підприємства виявляються сильні та слабкі сторони його діяльності, приховані можливості та потенційні загрози, що в підсумку дає можливість ефективно планувати та розвивати діяльність підприємства на основі конкурентних переваг. Ураховуючи те, що світова економіка перебуває в стадії післякризового функціонування та, за оцінками багатьох аналітиків, на порозі нової кризи, актуальною стає модель інтенсивного розвитку підприємства в умовах звуженого ринку споживання. Саме конкурентоспроможність починає відігравати ключову роль у розвитку підприємства як ланки економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемні питання конкурентоспроможності підприємства, системи її оцінки порушено в роботах ряду сучасних дослідників, як закордонних, так і вітчизняних. Зокрема, у роботах М. Портера [1], Ф. Котлера [2], М.И. Книша [3], Н.Н. Ливенцева [4], Р. Фатхуддінова [5] та інших досліджується питання конкурентоспроможності підприємства та вивчення показників його оцінки. Вітчизняні дослідники О. Белов [6], Л. Шевченко [7], В. Дибленко [8], І. Должанський [9], Д. Погребняк [10], Р. Фещур [11] та інші приділяють особливу увагу формуванню критеріїв групування показників оцінки конкурентоспроможності.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Попри значну увагу з боку вчених до порушених у роботі питань, на наш погляд, усе ж недостатньо розкрито аспекти формування узагальненої системи показників оцінки конкурентоспроможності підприємства, що дало б змогу оцінювати не лише поточну, а й перспективну ефективність функціонування господарської моделі. Перманентні зміни в економічному середовищі вимагають побудови уніфікованих бізнес-моделей, що відрізняються особливою гнучкістю щодо менеджменту підприємства на основі створення та використання конкурентних переваг.

Формулювання цілей статті

Метою цього дослідження є здійснення аналізу наукових підходів до питання конкурентоспроможності підприємства та формування на його основі узагальненої системи показників оцінки конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження

На початку дослідження необхідно визначитися з економічним змістом самого терміна «конкурентоспроможність». Цьому питанню приділено багато уваги з боку представників економічної думки, починаючи ще з часів А.Сміта. Загалом, конкурентоспроможність підприємства можна трактувати як перевагу його продукції перед аналогічною у конкурентів.

Наприклад, міжнародна організація «Європейський форум з проблем управління» визначає конкурентоспроможність підприємства як реальну і потенційну можливість фірм в існуючих умовах проектувати, виготовляти і збувати товари, які за ціновими та неціновими характеристиками є більш привабливими, ніж товари конкурентів. [7]

На думку професора Р. Фатхутдінова, конкурентоспроможність – це потенційна здатність об'єкта або суб'єкта управління конкурувати в майбутньому на конкурентних ринках, що забезпечена зниженням прояву стратегічних неконкурентоспроможних чинників і посиленням впливу стратегічних ексклюзивних конкурентних переваг об'єкта на основі проведення комплексної стратегічної діагностики об'єкта, параметрів ринку і конкурентів, розроблення стратегій. [5] Автор свідомо дає неповне визначення конкурентоспроможності та зводить її лише до здатності фірми випускати конкурентоспроможну продукцію і мати певні переваги стосовно інших підприємств галузі всередині країни та за її межами, досліджуючи це питання на мікрорівні.

Дослідник Г. Азоев розглядає конкурентоспроможність підприємства як результат його конкурентних переваг у всьому спектрі проблем управління. А на думку Ф. Зав'ялова та Б. Райзберга, конкурентоспроможність – це здатність фірми, компанії конкурувати на ринках з виробниками та продавцями, кількома продавцями, покупцями, натомість окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [12].

Як зазначає Г. Скударь, конкурентоспроможність є відносною характеристикою, що віддзеркалює відмінності процесу розвитку певного виробника від виробника-конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності [13].

У своєму дослідженні О. Белов і Л. Кириченко пропонують розділити оцінку конкурентоспроможності за двома напрямками: оцінку конкурентоспроможності продукції та оцінку власне конкурентоспроможності підприємства [6].

Вивчаючи теоретичні аспекти конкурентного середовища, ми дійшли висновку, що конкурентоспроможність підприємства не має сенсу відокремлювати від конкурентоспроможності його продукції, оскільки це взаємопов'язані поняття, особливо коли йдеться про зовнішній (світовий) ринок, на якому багато продуктів-аналогів.

Узагальнюючи думки багатьох учених, можна сформулювати таке визначення: конкурентоспроможність – це сукупність виробничих, управлінських, фінансових і соціальних чинників системи та їх взаємодія в часі та просторі, що відображає стан реалізації потенціалу підприємства.

На рівень конкурентоспроможності підприємства здійснює вплив низка чинників, як зовнішніх так і внутрішніх. Вище була визначена думка автора про недоцільність розмежування поняття «конкурентоспроможність» відносно рівнів оцінки. Відповідно й чинники, що справляють вплив на господарську діяльність підприємства, можна поділити за рівнями доволі умовно, оскільки вони є взаємопов'язаними.

Узагальнюючи існуючі підходи до міжнародної конкурентоспроможності підприємства, можна визначити чинники, що впливають на його рівень. До та-

ких можна віднести: чинники макросередовища (економічні, політико-правові, законодавчо-нормативні, науково-технічні, соціально-демографічні, екологічні та випадкові); мезосередовища (інтенсивність конкуренції, рівень приватизації, цільові аудиторії, еластичність попиту та пропозиції, рівень диверсифікації постачальників і стан інфраструктури); мікросередовища (виробничі потужності, економіко-географічне положення, інформаційне забезпечення, ефективність витрат і доходів продукції, наявність техніко-технологічного, ресурсного, виробничого потенціалів тощо) (рис. 1).

Вивчаючи чинники впливу на конкурентоспроможність підприємства, ми надали уявлення про них у розрізі рівнів загального аналізу. Однак це питання є багатовимірним і обмежуватися лише таким підходом є, безумовно, недоцільним. Якщо приймати підприємство як складову певної економічної конструкції, то можна розглядати чинники впливу в дещо іншому аспекті. З такої точки зору чинники можна умовно поділити на внутрішні та зовнішні.

Наприклад, Г. Іващенко класифікує фактори конкурентоспроможності за можливостями управління на первинні, суб'єктивні, регульовані, контрольовані, заплановані; за ступенем дії на статичні, динамічні, дискретні, безперервні; за можливостями виміру на вимірні, слабо вимірні, невимірні [14]. На думку дослідників конкурентоспроможність залежить від низки компонентів, які можна поділити на три групи: техніко-економічні, комерційні та нормативно-правові. Перші включають якість, ціну продажу і затрати на експлуатацію чи в процесі використання. Другі включають кон'юнктуру ринку, сервісне обслуговування, рекламу, імідж фірми. І треті фактори відображають вимоги технічної, екологічної безпеки, а також патентно-правові.

Стан конкурентоспроможності підприємства не є константою та має динамічний характер, тому потребує постійної оцінки її рівня, моніторингу показників, що її характеризують, і дослідження джерел її формування. Тому підходи до процесу оцінки конкурентоспроможності підприємства нам уявляються ключовим питанням в аналізі та прогнозі економічної ефективності господарської діяльності підприємства.

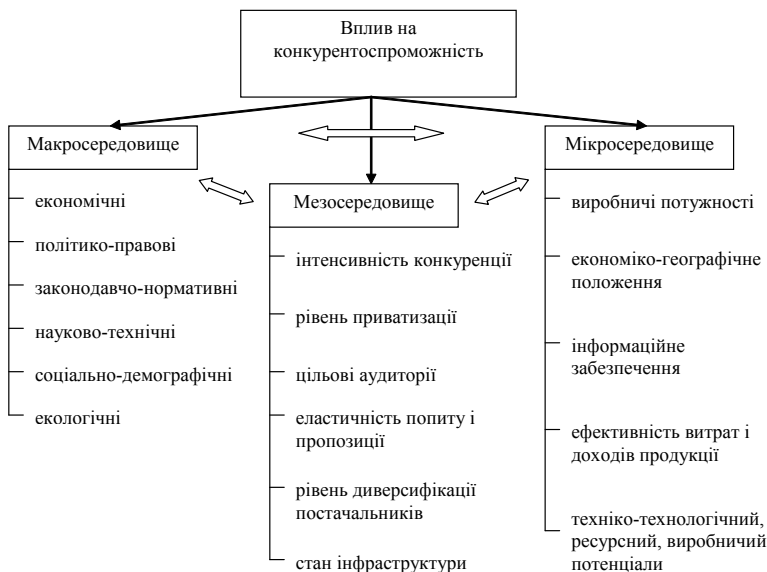

Рис. 1. Чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [5; 6; 12]

В умовах пожвавлення євроінтеграційних процесів в Україні, та з огляду на подальшу перспективу виходу вітчизняних підприємств на світові ринки, конкурентоспроможність вітчизняних підприємств стає чи не найважливішим питанням майбутнього нашої економіки. За даними дослідження, що розповсюдив Світовий економічний форум, Україна посіла 84 місце за рівнем конкурентоспроможності бізнесу серед 102 країн світу [15]. Безумовно, ці дані підштовхують до пошуку оптимальних шляхів до підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Світова економічна теорія знає безліч розроблених як закордонних, так і вітчизняних методик оцінки конкурентоспроможності підприємства. При цьому актуалізація питання досягнення конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках стимулює подальший науковий пошук у розробленні нових методик оцінки конкурентоспроможності та адаптації вже існуючих до конкретних умов діяльності підприємств окремих країн чи галузей.

Дуже важливим питанням при побудові системи оцінки конкурентоспроможності підприємства є вибір ключових показників для її втілення. На сьогодні науковцями пропонується широкий спектр показників, що можуть застосовуватися з цією метою.

Аналіз вітчизняних і закордонних підходів до здійснення оцінки конкурентоспроможності підприємств дав змогу встановити, що існують досить протилежні тенденції в цьому питанні. Загалом, їх можна умовно поділити на дві категорії. Перша, до якої тяжіють мінімалісти, що намагаються звужити перелік показників, за якими слід проводити оцінку. Логіка такого підходу полягає в тому, що зменшення кількості оціночних факторів, відповідно, знижує аналітичну похибку. За такого підходу привалюють показники, що характеризують чинники прямого впливу. До другої категорії можна віднести вчених перфекціоністів, які намагаються наповнювати аналітичні моделі найбільшою кількістю показників і тяжіють до розроблення комплексних методик оцінки, побудованих на громіздких аналітичних розрахунках. Питання, яку з методик слід застосовувати, на наш погляд, є та буде дискусійним. Вибір підходу до оцінки конкурентоспроможності повинен здійснюватися в кожному окремому випадку залежно від ступеня економічної інтеграції підприємства в конкурентне середовище відповідного цільового сегменту ринку.

Найбільші дискусії у сучасних науковців, особливо вітчизняних, викликають не самі показники, на яких варто базувати оцінку конкурентоспроможності підприємства, а критерії, за якими їх варто групувати. Ряд вітчизняних авторів, зокрема, Р. Фещур, в оцінці конкурентоспроможності підприємства виділяють два напрями – оцінку конкурентоспроможності продукції та оцінку використання ресурсів [11]. При оцінці використання ресурсів пропонується використовувати такі групи показників: показники використання фінансових, матеріальних, енергетичних, нематеріальних, інформаційних ресурсів, ресурсів праці тощо.

Дослідник В. Дибленко відокремлює такі напрями оцінки конкурентоспроможності підприємства – оцінку виробничої діяльності та оцінку збутової діяльності. [8] При оцінці конкурентоспроможності виробничої діяльності автор пропонує використовувати показники фінансового стану та ефективності виробництва, а при оцінці конкурентоспроможності збутової діяльності – показники ефективності збуту та просування товарів.

Як пропонує Д. Погребняк, оцінювати конкурентоспроможність підприємства необхідно за такими напрямками: оцінка ефективності діяльності та фінансового стану, оцінка забезпечення ресурсами та оцінка продукції [10].

Здійснюючи оцінку конкурентоспроможності підприємства, необхідно враховувати такий показник, як конкурентний потенціал, з огляду на те, що потенціал підприємства – це не тільки наявні ресурси, а й можливості підприємства. В економічній теорії немає єдиної думки про зміст поняття «конкурентоспроможний потенціал». Це, на наш погляд, обумовлено відсутністю однозначного трактування змісту поняття «потенціал підприємства», який розглядається або як сукупність ресурсів, або як сукупність можливостей, або як здатність менеджменту виконувати поставлені перед підприємством завдання. Суть ринкового потенціалу за Є.В. Поповим – це максимальна можливість використання підприємством всіх провідних напрацювань у сфері маркетингу. Ринковий потенціал підприємства також містить потенціал матеріальних ресурсів, прибутковість і рівень фінансового результату підприємства [16].

Практично всі визначення цієї категорії певною мірою спираються на ресурсну базу підприємства та її ефективне використання. Аналізуючи складові потенціалу підприємства, їх можна умовно поділити на об'єктні та суб'єктні (рис. 2).

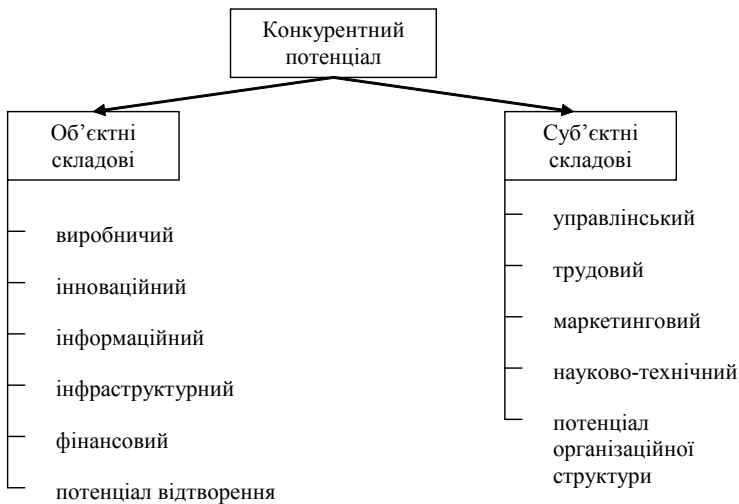

Рис. 2. Класифікація складових конкурентного потенціалу

Джерело: розроблено автором на основі [17-20]

Об'єктні складові – це сукупність ресурсів, що споживаються та відтворюються під час виробництва. До об'єктних складових відносяться: виробничий, інноваційний, інформаційний, інфраструктурний та фінансовий потенціали, а також потенціал відтворення.

Суб'єктні складові у свою чергу забезпечують раціональне використання об'єктних складових. До суб'єктних складових відносять: управлінський потенціал, трудовий потенціал, маркетинговий потенціал, науково-технічний потенціал і потенціал організаційної структури управління [17-20].

Висновки

У статті здійснено аналіз наукових підходів до питання конкурентоспроможності підприємства. Встановлено, що в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів України та з огляду на подальшу перспективу виходу вітчизняних підприємств на світові ринки, їхня конкурентоспроможність стає чи не найважливішим питанням майбутнього нашої економіки. Вивчаючи теоретичні аспекти конкурентного середовища, ми дійшли висновку, що конкурентоспроможність підприємства не має сенсу відокремлювати від конкурентоспроможності його

продукції, оскільки це взаємопов'язані поняття, особливо коли йдеться про зовнішній (світовий) ринок, на якому багато продуктів-аналогів. Узагальнюючи думку багатьох учених, можна сформулювати таке визначення: конкурентоспроможність – це сукупність виробничих, соціальних, управлінських чинників системи та їх взаємодія в часі та просторі, що відображає стан реалізації потенціалу шляхом задоволення потреб споживачів.

Література

1. *Портер М.* Международная конкуренция / пер. с англ. / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.
2. *Котлер Ф.* Маркетинг менеджмент / пер. с англ. под ред. Л. А. Волковой, Ю. Н. Каптуревского / Ф. Котляр. – Петербург : Питер, 2002. – 752 с.
3. *Кныш М. И.* Конкурентные стратегии : Учебное пособие. – Кныш. – СПб, 2000. – 284 с.
4. *Ливенцев Н. Н.* Международные экономические отношения : учеб. : под ред. Н. Н. Ливенцева. – М. : Росс - ПЭН, 2001. – 263 с.
5. *Фатхутдинов Р. А.* Конкурентоспособность организации в условиях кризиса : экономика, маркетинг, менеджмент / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
6. *Белов О. В.* Методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності торговельного підприємства / О. В. Белов, Л. М. Кириченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2011. – Спецвипуск 33, Ч. 1. – С. 18-25.
7. *Шевченко Л. С.* Конкурентное управление : учеб. пособие / Л. С. Шевченко. – Харьков : Эспада, 2004. – 520 с.
8. *Дибленко В. І.* Конкурентні переваги і конкурентоспроможність підприємств швейної промисловості / В. І. Дибленко, О. О. Шевченко, О. М. Дишлоу // Вісник КНУТД. – 2011. – № 6. – С. 276-278.
9. *Должанський І. З.* Конкурентоспроможність підприємства : навч. пос. / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 384 с.
10. *Погребняк Д. В.* Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства / Д. В. Погребняк // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 32. – С. 45-51.
11. *Феицур Р. В.* Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств / Р. В. Феицур, Т. В. Лебідь, В. Ю. Самуляк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Розділ III. Економіка та управління підприємствами. – 2010. – № 4. – С. 27-32.
12. *Азоев Г. Л.* Конкурентные преимущества фирмы. Учебное пособие / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : Типография «Новости», 2000. – 255 с.
13. *Скударь Г. М.* Стратегия подъема конкурентоспособности предприятия : проблемы и слагаемые успеха / Г. М. Скударь // Экономика Украины. – 2000. – № 6. – С. 16-24.
14. *Иващенко Г. А.* Структура організаційно-економічних факторів формування конкурентоспроможності підприємства / Г. А. Иващенко // Економіка : проблеми теорії : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – Вип. 185. Т. I. – С. 30-36.
15. Всемирный экономический форум: Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2013-2014. // Центр гуманитарных технологий. URL [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/news/2013/09/05/6219>
16. *Попов Е. В.* Рыночный потенциал предприятия / Е. В. Попов. – М. : Экономика, 2002. – 559 с.
17. *Гришко В. А.* Формування та оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств / В. А. Гришко, О. Я. Колешук, Н. І. Крет // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 5 (640). – С. 47-55.
18. *Грещак М. Г.* Внутрішній економічний механізм підприємства : Навч. посібник / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба ; за ред. М. Г. Грещака. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с.
19. *Краснокутська Н. С.* Потенціал підприємства : формування та оцінка : Навч. посіб. / Н. С. Краснокутська. – К. : ЦНЛ, 2005. – 352 с.
20. *Лапин Е. В.* Экономический потенциал предприятия / Е. В. Лапин. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 310 с.

УДК 338.434:330.322

О.О. Лелюк

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств,
конкурентної політики та інноваційного розвитку,
Університет економіки та права «КРОК»*

Підходи до формування капіталу аграрних та агропромислових підприємств

У статті розкрито методичні підходи до формування капіталу аграрних та агропромислових підприємств. Обґрунтовано критерій визначення раціонального співвідношення між оборотним і основним капіталом. Розроблено алгоритм визначення потреби в оборотному капіталі агропромислового підприємства.

Ключові слова: оборотний капітал, основний капітал, раціональне співвідношення між оборотним і основним капіталом, потреба в оборотному капіталі.

О.О. Лелюк

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики предприятия,
конкурентной политики и инновационного развития,
Университет экономики и права «КРОК»*

Подходы к формированию капитала аграрных и агропромышленных предприятий

В статье раскрыты методические подходы к формированию капитала аграрных и агропромышленных предприятий. Обоснован критерий определения рационального соотношения между оборотным и основным капиталом. Разработан алгоритм определения потребности в оборотном капитале агропромышленного предприятия.

Ключевые слова: оборотный капитал, основной капитал, рациональное соотношение между оборотным и основным капиталом, потребность в оборотном капитале.

O. Leliuk

*Ph.D in Economics,
Associate Professor of Enterprise Economics,
Competitive Politics and Innovative Development
“KROK” University*

Approaches to Formation of Agrarian and Agroindustrial Enterprises Capital

The methodical approaches to formation of agrarian and agroindustrial enterprises capital are revealed in the article. Criterion of rational determination between the floating and fixed capital is grounded. The algorithm of determination of demand in the floating capital for agroindustrial enterprise is developed.

Keywords: floating capital, fixed capital, rational correlation between floating and basic capital, demand in floating capital.

Постановка проблеми

В умовах ринкової економіки, дефіциту фінансових ресурсів та істотного скорочення державних інвестицій, що спрямовуються на розвиток агропромислового комплексу, особливе значення для підприємств набуває науково обґрунтоване формування капіталу. Ця проблема безпосередньо пов'язана з питаннями підтримання на ринку конкурентоспроможності продукції, що випускається, наявністю і залученням джерел фінансування капіталу. Від того, наскільки правильно визначено розмір і склад капіталу з урахуванням особливостей функціонування підприємства, залежить ефективність діяльності самого підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми формування капіталу досліджуються різними вченими. Серед іноземних науковців їх досліджували С. Майерс [1], Бернар Колас [2], Р. Брейлі [1]. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методологічних і методичних основ управління процесами формування та використання капіталу зробили українські вчені: І.О. Бланк [3], О.В. Кирилова [9], Н.В. Петруня [4], Г.М. Підлісецький [8], Л.Г. Соляник [5], В.І. Фролов [6], Н.В. Шевчук [7] та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Попри те, що нині існує значна кількість наукових праць у галузі управління капіталом підприємства, проблема формування капіталу в агропромислових підприємствах є недостатньо дослідженою і потребує подальшого розгляду.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження методичних підходів до формування капіталу аграрних та агропромислових підприємств, розроблення алгоритму визначення потреби агропромислового підприємства в оборотному капіталі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Особливої актуальності набуває такий аспект управління капіталом, як його формування з огляду на встановлення раціонального співвідношення між оборотним і основним капіталом. Для ефективного використання наявних на підприємстві основних засобів необхідно мати достатній обсяг оборотного капіталу. Особливе значення серед елементів оборотного капіталу мають виробничі запаси. Якщо відсутні окремі предмети праці, виробничий процес може здійснюватися не в повному обсязі або взагалі зупинитися. Раціональне співвідношення між оборотним і основним капіталом залежить від цінового фактора, природно-кліматичних умов, спеціалізації, забезпеченості підприємства капіталом, рівня механізації виробництва.

Багато економістів вважають, що для забезпечення нормального виробничого процесу в сільськогосподарському виробництві необхідно, щоб на 1 грн. основних засобів припадало 0,5 грн. оборотних [8, с. 83]. Проте, на нашу думку, співвідношення між оборотним і основним капіталом не може бути сталим протягом ряду років. Це співвідношення повинно постійно уточнюватися, враховуючи вплив цінового фактора і можливих змін у технології.

При визначенні оптимального співвідношення між оборотним і основним капіталом однією з важливих проблем є вибір критерію оптимальності. У багатьох дослідженнях за критерій оптимальності використовують обсяг валової або товарної продукції на 1 га сільськогосподарських угідь [9]. На нашу думку, узагальненим показником, який характеризує ефективність використання капіталу, є продуктивність усього капіталу підприємства.

Для оцінки залежності продуктивності капіталу від співвідношення оборот-

ним і основним капіталом та забезпеченості аграрних підприємств капіталом доцільно побудувати кореляційно-регресійну модель, у якій результативна ознака Y – продуктивність капіталу; X_1 – співвідношення між оборотним і основним капіталом; X_2 – оборотний капітал на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн/га; X_3 – основний капітал на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн/га.

Побудована автором економетрична модель має вигляд:

$$Y=0,349+0,603X_1-0,033X_2-0,009X_3;$$

Коефіцієнт детермінації для моделі дорівнює $R^2=0,53$ або 53%, коефіцієнт кореляції – $R=0,73$. F -критерій дорівнює 19,4. Табличне значення F -критерію при рівні значущості $\alpha=0,95$ дорівнює 8,59. Оскільки фактичне значення F -критерію більше за табличне, то приймається гіпотеза про значущість зв'язку в моделі.

Отже, на ефективність використання капіталу істотний вплив має співвідношення між оборотним і основним капіталом. Так, якщо це співвідношення зросте на 1, продуктивність капіталу зросте на 0,603 за умови, що решта факторів залишаються незмінними. При зменшенні оборотного та основного капіталу на 1 тис. грн/га, ефективність використання капіталу зросте відповідно на 0,033 і 0,009.

Для цієї моделі розраховано коефіцієнти еластичності:

$$E_1=0,659; E_2=-0,007; E_3=-0,0009.$$

Обчислені коефіцієнти еластичності показують, що зі зростанням співвідношення між оборотним і основним капіталом на 1% продуктивність капіталу підвищується на 0,659 %, за умови, що інші фактори залишаються незмінними. При збільшенні вартості оборотного і основного капіталу на 1 га сільськогосподарських угідь на 1% продуктивність капіталу зменшиться на 0,007% і 0,0009% – відповідно (якщо інші фактори – константи).

Таким чином, побудована автором економетрична модель підтверджує доцільність вибору показника «продуктивність капіталу» в якості критерію оптимізації співвідношення між оборотним і основним капіталом і про недоцільність включення в модель решти двох факторів.

Для визначення оптимального співвідношення між оборотним і основним капіталом на першій стадії дослідження можна скористатися факторним групуванням. Здійснимо факторне групування сільськогосподарських підприємств Одеської області (табл. 1).

Із даного групування видно, що найвища продуктивність капіталу досягається в 4 групі, де на 1 грн основного капіталу припадає 0,83 грн оборотного. Зі зростанням співвідношення між оборотним і основним капіталом до 0,9 продук-

Таблиця 1

Залежність продуктивності капіталу від співвідношення між оборотним і основним капіталом

Показники	Групи підприємств за співвідношенням між оборотним і основним капіталом				
	I до 0,24	II 0,241-0,46	III 0,461-0,68	IV 0,681-0,9	V 0,91 і вище
Кількість господарств	20	12	10	7	6
Співвідношення між оборотним і основним капіталом	0,152	0,368	0,553	0,826	1,226
Продуктивність капіталу	0,321	0,521	0,581	0,741	0,710

тивність капіталу зростає, при вищих значеннях цього показника ефективність використання капіталу знижується. Найнижчою є продуктивність капіталу в підприємствах зі співвідношенням оборотного і основного капіталу до 0,24. По цій групі підприємств спостерігається висока забезпеченість основним капіталом на 1 га сільськогосподарських угідь (6059 грн/га), однак наявні основні засоби не можуть ефективно використовуватися через нестачу оборотного капіталу.

При цьому слід відмітити, що значна кількість підприємств має низьке значення коефіцієнта співвідношення оборотного та основного капіталу. Що стосується обсягу товарної продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, то найменше значення цього показника (1115 грн/га) є характерним для першої групи підприємств. Водночас для четвертої групи підприємства значення цього показника зростає до 1318 грн/га. Для досліджуваної сукупності підприємств характерним є підвищення продуктивності використання капіталу при нижчій забезпеченості ним. Так, для підприємств, що увійшли в першу групу, розмір капіталу на 1 га сільськогосподарських угідь становить 3970 грн./га, а для підприємств четвертої групи – 2439 грн/га.

Наведене групування дає наближену оцінку стосовно оптимального співвідношення між оборотним і основним капіталом. Більш точний результат можна одержати, використовуючи кореляційно-регресійний метод дослідження. Спираючись на результати групування (табл. 1), є підстави стверджувати, що залежність між продуктивністю капіталу та співвідношенням між оборотним і основним капіталом математично можна виразити рівнянням параболи другого порядку $y = a_0 + a_1x + a_2x^2$.

На основі даних сільськогосподарських підприємств Одеської області здійснено кореляційно-регресійний аналіз залежності продуктивності використання капіталу від співвідношення між оборотним і основним капіталом підприємства. У результаті розв'язання системи рівнянь одержано таку кореляційну модель: $y = 0,1206 + 1,3837x - 0,7805x^2$. Коефіцієнт кореляції для цієї моделі становить 0,6. Для визначення, за якого саме співвідношення між основним і оборотним капіталом досягається найвища продуктивність капіталу необхідно дослідити цю функцію на екстремум. Таке дослідження засвідчило, що найвища ефективність використання капіталу досягається за співвідношення основного та оборотного капіталу 0,89, тобто коли на кожну гривню основного капіталу припадає 0,89 грн. оборотного капіталу.

Таким чином, основна частина підприємств не досягає оптимального співвідношення між оборотним і основним капіталом. Більшість підприємств із досліджуваної сукупності відчувають нестачу оборотного капіталу (засобів захисту рослин, пально-мастильних матеріалів, добрив, кормів). Підприємства, у яких співвідношення між оборотним і основним капіталом є нижчим за оптимальне значення, потребують нарощування оборотного капіталу (їх у досліджуваній сукупності 47). Для підприємств, у яких фактичне співвідношення між оборотним і основним капіталом є вищим, ніж раціональне, необхідно підвищувати забезпеченість основними засобами.

Якщо спостерігається тенденція до зниження продуктивності основного капіталу і підвищується оснащення виробництва основним капіталом, то критерієм оптимізації співвідношення між оборотним і основним капіталом може бути інтегральний індекс ефективності використання сукупного капіталу (I):

$$I = \sqrt{\frac{ТП_i}{ТП} \cdot \frac{ТП_i \div Кс_i}{ТП \div Кс}} = \sqrt{I_{\pi} \cdot I_{\pi\kappa}} \quad (1)$$

де, $T\Pi i$ і $\overline{T\Pi}$ – відповідно товарна продукція на 1 га сільськогосподарських угідь по i -му підприємству і в середньому по сукупності підприємств, тис. грн;

$Kc i$ і $\overline{Kc}$ – сукупний капітал на 1 га сільськогосподарських угідь по i -му підприємству і середньому по сукупності підприємств, тис. грн;

$I_{T\Pi}$ – індекс товарної продукції;

$I_{ПК}$ – індекс продуктивності капіталу.

Отже, для забезпечення ефективного використання капіталу аграрних підприємств на 1 грн основного капіталу повинно припадати 0,89 грн оборотного капіталу. Це співвідношення дає змогу визначити орієнтовну потребу підприємства в оборотному капіталі, ураховуючи забезпеченість основним капіталом. Ми акцентуємо увагу саме на орієнтовній потребі підприємства в цьому ресурсі, оскільки орієнтація на її величину дає змогу менеджменту усвідомити, наскільки актуальною і масштабною для підприємства є проблема фактичної забезпеченості оборотним капіталом чи, можливо, вона на цей момент не вимагає негайного прийняття відповідних рішень. При цьому одержані значення оптимального співвідношення необхідно постійно уточнювати, адже відбуваються зміни в умовах функціонування аграрних підприємств. Розв'язувати це питання спроможні лише консалтингові структури в системі органів управління агропромисловим виробництвом або як самостійні суб'єкти ринку інформаційних послуг.

У разі істотного незбалансованого співвідношення між оборотним і основним капіталом, зокрема за нестачі оборотного капіталу, виникає необхідність у визначенні його потреби з урахуванням планових обсягів виробництва продукції. Тут важливо не допустити прорахунків у величині оборотного капіталу, оскільки заниження його розмірів спричиняє нестійкий фінансовий стан, перебої у виробничому процесі та, як наслідок, зниження обсягу виробництва й прибутку. Водночас, наднормативні запаси відволікають з обігу кошти, свідчать про недоліки матеріально-технічного забезпечення, неритмічність процесів виробництва і реалізації продукції.

У сучасних умовах методичні підходи до планування потреби підприємства в оборотному капіталі потребують удосконалення відповідно до існуючих умов ринкової економіки. Особливу увагу необхідно приділяти визначенню загальної потреби підприємства в оборотному капіталі за відповідний період, а не на конкретний момент, що передбачають методи нормування. Визначення розміру оборотного капіталу агропромислового підприємства повинно базуватися на врахуванні витрат і надходження коштів за аналізований період, які виникають у процесі операційної діяльності підприємства. Таким чином, для визначення потреби в оборотному капіталі доцільно використовувати розрахунково-конструктивний метод.

При визначенні потреби підприємства в оборотному капіталі необхідно враховувати специфіку агропромислового виробництва. Серед цих особливостей варто виділити такі:

1. Нерівномірність кругообігу оборотного капіталу. Обсяг оборотного капіталу аграрних підприємств протягом року є нестабільним. У період надходження продукції підприємства мають надлишок коштів, а також запасів і готової продукції. Виникає також потреба в сезонному накопиченні нафтопродуктів, запасних частин, мінеральних добрив. Це зумовлює уповільнення обігу оборотних засобів підприємства, а також додаткову потребу в коштах на зберігання цих запасів. Наявність сезонного розриву між вкладенням коштів та одержанням готової продукції зумовлює потребу в залученні додаткових фінансових ресурсів через механізм кредитування.

2. У більшості сільськогосподарських виробництв неможливо зупинити технологічний процес, адже в такому разі буде повністю втрачена вироблена продукція і компенсувати її підприємство не зможе. У промисловості при зупинці виробничого процесу підприємство зазнаватиме втрат в обсязі невиробленої продукції за час зупинки.

3. В агропромисловому виробництві довшою є тривалість виробничого процесу на підприємствах, оскільки в сільському господарстві в якості специфічних засобів виробництва виступають живі організми, розвиток яких підпорядковується біологічним законам. Так, тривалість обороту засобів у рослинництві становить близько року, у м'ясному скотарстві – може становити більше року, натомість у більшості галузей промисловості виробничий цикл вимірюється днями.

4. Сезонність сільськогосподарського виробництва зумовлює істотну його чутливість до інфляційних процесів, що вимагає залучення в оборот додаткових коштів.

5. У агропромисловому виробництві значною є частка внутрішнього обороту продукції, коли готова продукція однієї галузі споживається іншою. Це забезпечує зменшення потреби в грошовій формі оборотного капіталу підприємства. Внутрішній оборот у агропромисловому виробництві проходять насіння, корми, сировина для переробки на власному підприємстві.

6. Агропромислові підприємства є, як правило, багатогалузевими, що зумовлює потребу в різних специфічних засобах виробництва. Тому дуже важливим є визначення оптимального розміру всіх видів запасів, який забезпечив би ефективне функціонування виробництва за мінімального обсягу витрат на матеріально-технічне забезпечення виробництва.

7. Для значної частини сільськогосподарської продукції характерним є обмежений термін її зберігання, зокрема, продукція тваринництва, овочівництва. При неможливості реалізації вчасно такої продукції підприємство може втратити істотні суми коштів.

Ураховуючи особливості функціонування агропромислових підприємств, нами пропонується методика визначення потреби в оборотному капіталі для досліджуваних підприємств. Розрахунок необхідного обсягу оборотного капіталу здійснюється на основі планових обсягів виробництва продукції та надання послуг. Таким чином, визначення потреби в оборотному капіталі доцільно здійснювати в такій послідовності (табл. 2):

Таблиця 2

Алгоритм визначення потреби агропромислового підприємства в оборотному капіталі

Етапи	Заходи, що повинні бути реалізовані на кожному етапі
1	2
1. Оптимізація асортименту продукції переробного виробництва	Цільовою функцією оптимізації асортименту продукції переробного виробництва є максимум прибутку від реалізації продукції: $Z = \sum_{i=1}^n x_i \cdot P_i \rightarrow \max, \quad (2)$ де x_i – оптимальний обсяг реалізації i-го виду продукції консервного заводу, т; P_i – прибуток на 1 т i-го виду продукції, грн.; n – асортимент переробного виробництва. Для розв'язання оптимізаційної задачі в пропонованій моделі передбачено чотири групи обмежень: обмеження по виробничих потужностях; обмеження на оборотний капітал; обмеження на обсяг реалізації; обмеження по забезпеченню повного покриття потреби в сировині для виробництва продукції

1	2
2. Оптимізація галузевої структури аграрної сфери	Цільова функція моделі оптимізації галузевої структури аграрної сфери: $Z = \sum_{i=1}^n P_i x_i + \sum_{j=1}^k P_j x_j \rightarrow \max, \quad (3)$ де i – вид культури ($i = 1, 2, \dots, n$), j – вид худоби ($j = 1, 2, \dots, k$); X_i та X_j – площа посіву i-ї культури і кількість структурних голів худоби j-го виду відповідно; P_i – прибуток з одиниці площі i-ї культури; P_j – прибуток на структурну голову j-го виду худоби. Для визначення оптимального поєднання галузей аграрної сфери передбачено такі групи обмежень: обмеження щодо ресурсів; обмеження по сівозміні; обмеження по фіксованих галузях підприємства; обмеження по раціонах годівлі тварин. Принциповою особливістю оптимізації галузевої структури аграрної сфери агропромислового підприємства є те, що значна частка виробленої продукції використовуються для переробки на власному виробництві. Тому у функціоналі моделі передбачається, що прибуток з гектара посіву таких культур дорівнює нулю
3. Визначення планової суми витрат на виробництво сільськогосподарської продукції	Здійснюється на основі планового оптимального значення посівних площ, поголів'я худоби, норм витрат матеріалів і прогнозних цін на них
4. Визначення потреби в оборотному капіталі для сільськогосподарського виробництва	У рослинництві загальна сума витрат зменшується на суму амортизації та незавершеного виробництва. У тваринництві для визначення потреби в оборотному капіталі необхідно планову собівартість продукції за мінусом амортизації помножити на обсяг виробництва продукції
5. Планування потреби в оборотному капіталі для переробного виробництва	Потреба в оборотному капіталі визначається шляхом виключення із загальної суми планових витрат у переробному виробництві амортизації та витрат на сировину, оскільки останні вже враховані при визначенні потреби в оборотному капіталі по аграрній сфері
6. Визначення суми витрат на сплату фіксованого сільськогосподарського податку	Протягом першого кварталу підприємство повинно сплатити 10% суми податку, у другому кварталі – 10%, у третьому – 50%, у четвертому – 30%.
7. Розрахунок потреби в оборотному капіталі за кварталами досліджуваного періоду	Витрати на виробництво тваринницької продукції будуть розподілені рівномірно протягом усіх кварталів. У перших двох кварталах та в четвертому кварталі по переробному виробництву підприємство нестиме витрати лише на утримання постійних працівників і виробничих потужностей (крім амортизації). У рослинництві 10% витрат агропромислове підприємство здійснює в I кварталі, 50% – у II кварталі і 40% – у III кварталі. У IV кварталі необхідними є витрати на посів озимих культур і підготовку ґрунту під ярі культури

Продовження табл. 2

1	2
8. Визначення суми надходжень коштів за досліджуваний період	Підприємство буде мати постійні надходження коштів від реалізації продукції тваринництва, розмір яких визначається множенням обсягів виробництва продукції тваринництва за відповідний період на прогнозну ціну відповідної продукції. Істотні надходження коштів будуть забезпечені в I кварталі за рахунок реалізації залишків продукції переробного виробництва. Надходження коштів від реалізації продукції рослинництва у I-II кварталах будуть незначними, а в III і IV кварталах підприємство зможе продавати частину продукції нового врожаю
9. Розрахунок суми коштів, на яку необхідно буде скоригувати виручку від реалізації продукції	Для визначення величини, на яку необхідно скоригувати виручку від реалізації продукції, потрібно одноденну виручку від реалізації продукції помножити на період обороту дебіторської заборгованості
10. Визначення наявного на початок року оборотного капіталу	Із загальної суми оборотних активів підприємства необхідно виключити поточні біологічні активи, незавершене виробництво та готову продукцію
11. Порівняння потреби в оборотному капіталі із наявним оборотним капіталом підприємства	У разі, якщо фактично наявний оборотний капітал дорівнює або перевищує потребу в ньому, підприємство має можливість здійснювати безперебійний процес виробництва продукції. В іншому разі підприємству необхідно віднайти додаткові джерела коштів для формування оборотного капіталу

Розроблена методика визначення потреби агропромислових підприємств в оборотному капіталі базується на оптимальних планових обсягах виробництва продукції та надання послуг. Визначення потреби в оборотному капіталі агропромислового підприємства базується на врахуванні витрат і надходження коштів за аналізований період, які виникають у процесі операційної діяльності підприємства.

Висновки

Отже, для досягнення високої ефективності використання капіталу підприємства необхідно сформулювати оптимальне співвідношення між оборотним і основним капіталом. Запропонований методичний підхід до визначення цього співвідношення включає два етапи. На першому з них використано метод факторного групування. За критерій оцінки раціонального співвідношення прийнято показник продуктивності всього капіталу підприємства. Для одержання більш точного значення оптимального співвідношення між оборотним і основним капіталом використано кореляційно-регресійний метод дослідження.

Запропонована методика визначення потреби в оборотному капіталі для агропромислового підприємства має практичне значення, оскільки враховує існуючий стан оборотного капіталу та джерел його формування, тісно взаємопов'язана з поточними операційними рішеннями підприємства. Потреба в оборотному капіталі визначається окремо для рослинництва, тваринництва, переробного виробництва. Використання цієї методики дає можливість виявити періоди, у які буде нестача коштів, і завчасно здійснити пошук додаткових джерел їх формування.

Література

1. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов : Пер. с англ. / Р. Брейли, С. Майерс. – М. : Олимп-Бизнес, 1997. – 1020 с.
2. Колас Бернар. Управление финансовой деятельностью предприятия / Б. Колас. – М. : Финансы ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
3. Бланк И. А. Управление капиталом : Учебный курс / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 576 с.
4. Петруня Н. В. Особливості управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств. – Аграрний вісник Причорномор'я. – 2009. – № 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
5. Соляник Л. Г. Оборотні засоби промислового підприємства : оптимізація управління : монографія. / Л. Г. Соляник. – Національний гірничий ун-т. – Д. : НГУ, 2009. – 239с.
6. Фролов В. И. Оптимизация управления оборотным капиталом аграрных предприятий / В. И. Фролов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
7. Швиданенко Г. О. Управління капіталом підприємства : Навчальний посібник / Г. О. Швиданенко, Н. В. Шевчук. – К. : КНЕУ, 2007. – 440 с.
8. Формування ринків матеріальних ресурсів АПК / За ред. чл.-кор. УААН Підлісецького Г. М. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 428 с.
9. Кирилова О. В. Рациональные соотношения основных та оборотных средств как фактор повышения эффективности их использования / О. В. Кирилова // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2009. – № 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>

УДК 658.8:347.719:346

О.М. Лукан
аспірант,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Сучасний стан нормативно-правового забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності підприємства

У статті проаналізовано нормативно-правове забезпечення обліку витрат маркетингу, виявлено позитивні та негативні сторони. Запропоновано напрями вдосконалення нормативно-правових актів, що регламентують облік витрат маркетингової діяльності.

Ключові слова: облік, нормативне забезпечення, витрати, маркетингова діяльність.

А.М. Лукан
аспірант,
Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаника

Современное состояние нормативно-правового обеспечение учета затрат маркетинговой деятельности предприятия

В статье проанализировано нормативно-правовое обеспечение учета затрат маркетинга, выявлены положительные и отрицательные стороны. Предложены

направлення удосконалення нормативно-правових актів, регламентуючих учет расходов маркетинговой деятельности.

Ключевые слова: учет, нормативное обеспечение, расходы, маркетинговая деятельность.

О. Лукан
Postgraduate Student
State Higher Educational Institution
«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»

Modern State of Regulatory and Legal Provision of Expenses Accounting of Enterprise Activity Marketing

The article analyzes regulatory and legal support of marketing cost accounting and reveals its positive and negative aspects. The improvement directions of regulatory and legal decrees, acts that regulate expenses of marketing activity are offered.

Keywords: accounting, regulatory support, cost, marketing.

Постановка проблеми

В умовах ринкової економіки все більше зростає роль маркетингової діяльності, контроль ефективності якої залежить від організації та ведення обліку витрат на її проведення. Організація бухгалтерського обліку витрат маркетингу не може бути ефективною без належного її нормативно-правового забезпечення. На сьогодні законодавча база, на основі якої відбувається регулювання маркетингових витрат, є застарілою. Прийняття державою нових нормативно-правових актів істотно відстає від реалій сьогодення. Під впливом економіко-інтеграційних чинників маркетингова діяльність вдосконалюється прогресивніше, ніж її нормативне забезпечення, а тому правова регламентація сфери обліку витрат маркетингової діяльності вимагає її періодичного вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питаннями нормативно-правового забезпечення обліку витрат у різних сферах діяльності займалися такі науковці: В.А. Дерій, здійснюючи критичний аналіз стану нормативно-правового забезпечення обліку та контролю витрат і доходів підприємств [1]; Г.А. Римар, досліджуючи законодавство з питань бухгалтерського обліку витрат у будівництві [2]; К.В. Романчук і А.В. Лисюк, узагальнюючи підходи до правового регулювання рекламної діяльності та облікового забезпечення витрат на рекламу в Російській Федерації, Білоруській та Чеській республіках [3]; І.Л. Бондарюк, аналізуючи нормативно-правові аспекти дослідження витрат торговельних підприємств [4]; О.Г. Сокіл, розглядаючи нормативно-регуляторні аспекти сучасного бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств [5]; Н.І. Пилипів, досліджуючи нормативно-правове забезпечення обліку й контролю затрат на газотранспортних підприємствах [6, с. 40-51]; Н.В. Секіріна, розглядаючи загальні підходи до формування та класифікації нормативного забезпечення обліку і контролю витрат на виробництво готової продукції [7] та інші. Проблематика нормативно-правового забезпечення обліку маркетингових витрат частково розкривається в інших наукових працях, зокрема Т.В. Данько та М.В. Волікова [8, с. 103-105] розглядають правове забезпечення маркетингу з точки зору нормативної класифікації маркетингових

витрат. Як бачимо, нормативно-правове забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності недостатньо досліджене, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Розвиток ринкової економіки в Україні вимагає належного правового регулювання підприємницької діяльності, базовим елементом якої є реалізація заходів і використання засобів маркетингу. На сьогодні нормативно-правове забезпечення обліку та формування витрат маркетингової діяльності є недосконалим, а тому потребує поліпшення на законодавчому рівні.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз і систематизація нормативно-правового забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності та розроблення шляхів удосконалення нормативно-правових актів, що регламентують облік цих витрат.

Виклад основного матеріалу дослідження

Із розвитком ринкових відносин зростає роль маркетингу, як необхідної умови ефективного функціонування суб'єкта підприємницької діяльності. Здійснення маркетингу на підприємстві пов'язано з певними витратами, які в умовах економічної кризи необхідно контролювати та проводити аналіз їх ефективності. Первинною ланкою контролю витрат маркетингової діяльності є ведення бухгалтерського обліку цих витрат згідно з вимогами чинного законодавства. Нормативно-правові акти, що регулюють облік витрат маркетингової діяльності, за юридичною силою можна структурувати за рівнями (рис. 1). До першого і найвищого рівня слід відносити кодифіковані акти і закони України. Регулювання витрат маркетингу знаходить своє відображення в Податковому кодексі України № 2755-VI від 2 грудня 2010 р. [9], законах України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-14 від 16 липня 1999 р. [10], «Про рекламу» № 270/96-ВР від 3 липня 1996 р. [11] та «Про ціни і ціноутворення» № 5007-VI від 21 червня 2012 р. [12]. До другого рівня нормативно-правового забезпечення обліку витрат маркетингу відносяться нормативно-правові акти Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Державної податкової служби України (далі – ДПС). Зокрема до нормативних актів Міністерства фінансів України належать: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» № 27/4248 від 19 січня 2000 р. [13], План рахунків бухгалтерського обліку та Інструкція про його застосування №291 від 30 листопада 1999 р. [14; 15], Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку № 356 від 29 грудня 2000 р. [16] та Методичні рекомендації щодо заповнення форм звітності №433 від 28 березня 2013 р. [17]. Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України (зараз – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) було затверджено Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядок їх планування в торговельній діяльності № 145 від 22 травня 2002 р. [18].

До нормативно-правових актів ДПС України відносяться лист «Щодо витрат на оплату маркетингових та рекламних послуг» №16504/6/15-1415 від 8 вересня 2011 р. [19], наказ ДПС України «Узагальнююча податкова консультація щодо віднесення витрат на оплату маркетингових та рекламних послуг до складу витрат» №123 від 15 лютого 2012 р. [20] і лист Міністерства доходів і зборів України (зараз – ДПС України) «Про розгляд запиту (щодо врахування витрат на рекламні та маркетингові послуги, у тому числі мотиваційні виплати)» №6344/

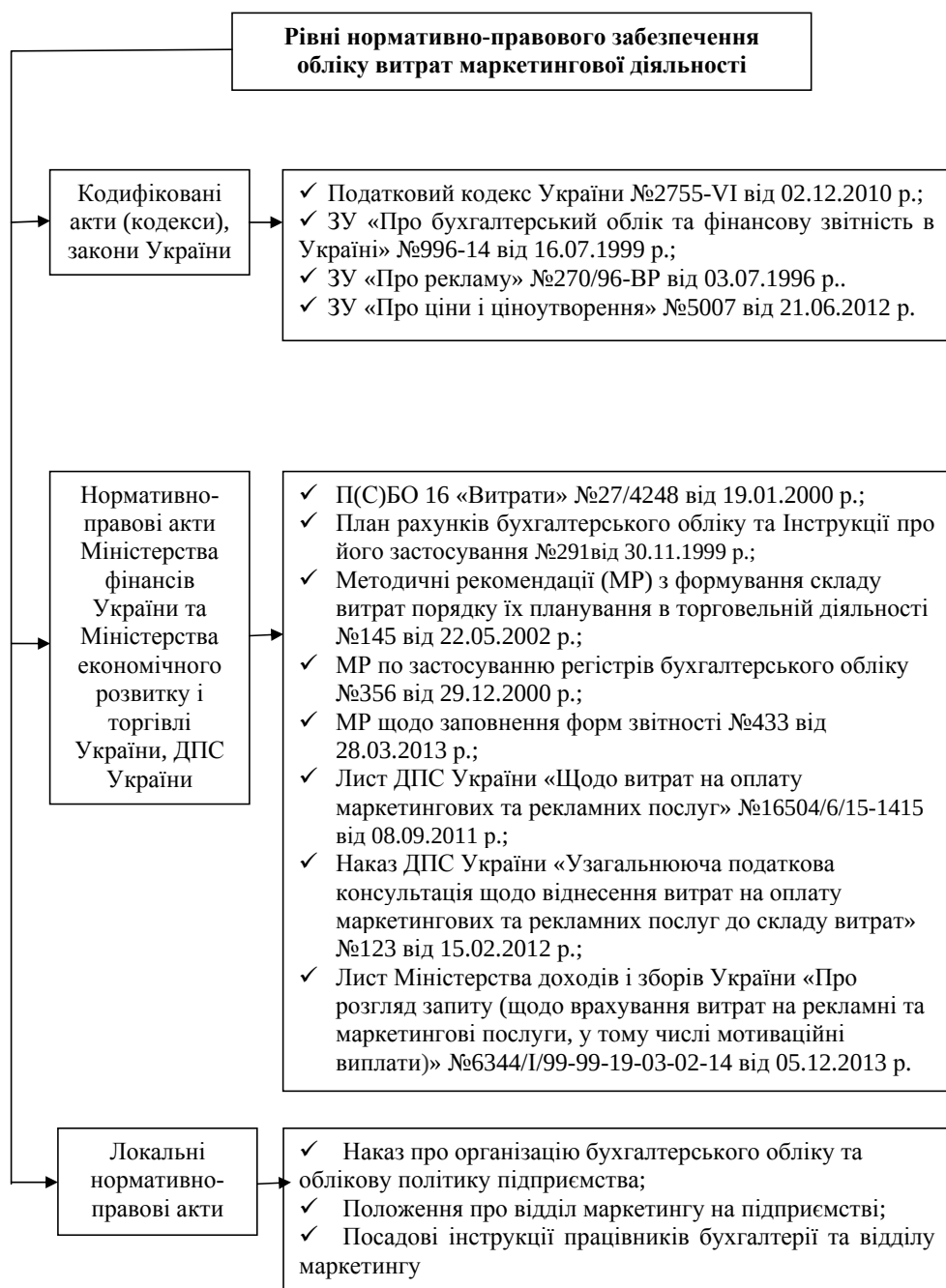

Рис. 1. Система нормативно-правового забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності

Джерело: розроблено автором

І/99-99-19-03-02-14 від 5 грудня 2013 р. [21].

Третій рівень нормативно-правового забезпечення обліку маркетингових витрат включає в себе локальні акти, які затверджуються на рівні підприємства і регламентують організацію обліку витрат маркетингової діяльності, зокрема, це наказ про облікову політику, положення про відділ маркетингу і посадові

інструкції працівників бухгалтерії та маркетингової служби, які здійснюють контроль формування та безпосередній облік маркетингових витрат.

Перелічені вище нормативні документи регулюють різні сторони обліку витрат маркетингової діяльності. Розглянемо детально питання формування та обліку маркетингових витрат, які регламентуються чинним законодавством України (табл.).

У результаті проведеного аналізу нормативних актів [9-21] можна виділити позитивні та негативні сторони правового забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності. Позитивним моментом у правовому забезпеченні витрат маркетингу є поступова інтеграція законодавства з розвитком ринкових умов, оскільки в правовому полі спостерігається значне відставання від потреб підприємств, щодо формування та обліку витрат маркетингової діяльності. Як зазначають Т.В. Данько, М.В. Волікова [8, с. 103], це підтверджує той факт, що до 2010 р. визначення маркетингу можна було знайти лише в науковій літературі. Із прийняттям 2 грудня 2010 р. Податкового кодексу в законодавстві України з'явилося визначення поняття «маркетингові послуги (маркетинг)» [9, с. 14].

Таблиця

Нормативно-правове забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності

Нормативно-правовий акт	Питання, які розкриває нормативно-правовий акт
1	2
Податковий кодекс України №2755-VI від 02.12.2010 р. [9]	Визначення поняття «маркетингові послуги (маркетинг)» [9, с. 14] і складу витрат на збут, що включають витрати на рекламу та дослідження ринку (маркетинг), порядок їх визнання та врахування даних витрат при визначенні оподаткованого прибутку [9, ст. 138]
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996-14 від 16.07.1999 р. [10]	Правові засади, загальні вимоги до організації та методології ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності в Україні
Закон України «Про рекламу» №270/96-ВР від 03.07.1996 р. [11]	Визначення правових основ рекламної діяльності в Україні, регулювання відносин, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами, як провідної ланки маркетингових комунікацій
Закон України «Про ціни і ціноутворення» №5007-VI від 21.06.2012 р. [12]	Визначення основних засад цінової політики і регулювання відносин, що виникають у процесі формування, встановлення та застосування цін
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» №27/4248 від 19.01.2000 р. [13]	Визначення методологічних засад формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства, у тому числі й про витрати на збут та її розкриття у фінансовій звітності
План рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування № 291 від 30.11.1999 р. [14; 15]	Встановлення порядку ведення рахунку бухгалтерського обліку 93 «Витрати на збут» для узагальнення методом подвійного запису інформації про витрати на збут, які відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» включають витрати на маркетинг
Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності № 145 від 22.05.2002 р. [18]	Визначення переліку витрат на збут [МР, п. 4], що включають витрати на проведення маркетингових заходів, а також визначення переліку цих витрат, які наводяться у статті 3.8

Продовження табл.

1	2
Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку №356 від 29.12.2000 р. [16]	Узагальнення в регістрах бухгалтерського обліку методом подвійного запису інформації про наявність, рух і накопичення аналітичних даних про склад витрат діяльності підприємства. Зокрема, дані МР передбачають застосування для обліку витрат на збут Журнал 5 і Журнал 5 А за кредитом рахунку 93
Методичні рекомендації щодо заповнення форм звітності №433 від 28.03.2013 р. [17]	Розглянуто питання розкриття інформації про витрати на збут, до яких належать витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції, рекламу, доставку продукції споживачам тощо, за статтями звіту про фінансові результати
Лист ДПС України «Щодо витрат на оплату маркетингових та рекламних послуг» №16504/6/15-1415 від 08.09.2011 р. [19], Наказ ДПС «Узагальнююча податкова консультація щодо віднесення витрат на оплату маркетингових та рекламних послуг до складу витрат» №123 від 15.02.2012 р. [20], лист Міністерства доходів і зборів України «Про розгляд запиту (щодо врахування витрат на рекламні та маркетингові послуги, у тому числі мотиваційні виплати)» №6344/І/99-99-19-03-02-14 від 05.12.2013 р. [21]	Зазначено, що для врахування витрат на рекламні та маркетингові послуги, у тому числі мотиваційні виплати, при обчисленні об'єкта оподаткування необхідне доведення безпосереднього зв'язку таких витрат із господарською діяльністю платника податків та підтвердження первинними документами, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачено правилами ведення бухгалтерського обліку, та інших документів, встановлених розділом II Податкового кодексу України [19-21]
Наказ про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства	Визначення статей витрат маркетингу та їх складу, механізму розподілу за звітними періодами та порядку списання
Положення про відділ маркетингу на підприємстві	Визначення взаємовідносини відділу маркетингу з іншими структурними підрозділами підприємства, зокрема із бухгалтерією щодо передачі первинних документів, таких як таблиці обліку робочого часу працівників відділу маркетингу, кошториси витрат на рекламу і стимулювання продажів, звіти про проведення рекламних заходів тощо
Посадові інструкції працівників бухгалтерії та відділу маркетингу	Визначення завдань, прав, обов'язків і відповідальності посадових осіб бухгалтерії та відділу маркетингу, повноваження яких поширюється на ведення обліку, аналізу та контролю витрат маркетингової діяльності

Джерело: розроблено автором на підставі [10-18]

Проблему уточнення переліку статей, які слід відносити до маркетингових витрат, законодавець вирішив із затвердженням Методичних рекомендацій з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності №145 від 22 травня 2002 р., зокрема у статті 3.8. визначено перелік витрат на проведення маркетингових заходів [18, п. 4].

Зважаючи на низку позитивних моментів, передбачених у нормативно-правовому забезпеченні, відсутня чітка регламентація обліку витрат маркетин-

гової діяльності. Це пояснюється тим, що прийняття основних нормативних актів припадає на період (1999-2000 рр.), коли маркетинг в Україні не був повною мірою розвинутий, здебільшого підприємства робили акцент на збуті продукції, через який визначається кінцевий результат діяльності суб'єкта господарювання. Проте необхідно зауважити, що перехід ринку покупця до ринку споживача вимагає активного проведення маркетингових заходів і належного нормативно-правового забезпечення здійснення маркетингової діяльності в сучасних умовах господарювання.

Серед основних недоліків нормативно-правової бази обліку витрат маркетингу можна виділити: недостатньо чітку класифікацію статей витрат маркетингової діяльності; відсутність розмежувань понять «збут» і «маркетинг», а також маркетингових і збутових витрат; суперечності нормативного законодавства щодо обліку витрат маркетингу на рахунку 93 «Витрати на збут» із теорією маркетингу, яка свідчить про те, що збут є підсистемою маркетингової діяльності.

Ураховуючи вищенаведені недоліки, пропонуємо вдосконалити чинне нормативне законодавство шляхом введення поняття «збут» як підсистеми маркетингу; чіткого обґрунтування комплексу маркетингової діяльності, до якого відносять товарну, цінову, комунікаційну та збутову політику підприємства, а також визначення статей витрат, які слід відносити до витрат розроблення товару, ведення цінової політики, комунікаційних заходів і системи збуту. З огляду на це пропонуємо до п. 17 П(С)БО 16 «Витрати» внести зміни, згідно з якими витрати, пов'язані з операційною діяльністю, що не включаються до собівартості реалізованої продукції, поділяються на адміністративні витрати, витрати на маркетингову діяльність та інші операційні витрати. Тобто поняття «витрати на збут» необхідно перейменувати на «витрати на маркетингову діяльність» та визначити номенклатуру статей цих витрат (п. 19 П(С)БО 16 «Витрати»), із подальшим перейменуванням рахунка 93 «Витрати на збут» та статті рядка 2150 Звіту про фінансовий результат на «Витрати на маркетингову діяльність».

Отже, урахування позитивних аспектів запропонованого вдосконалення нормативно-правового забезпечення дасть змогу: чітко ідентифікувати витрати відповідно до елементів комплексу маркетингу: товар, ціна, комунікації, збут; удосконалити бухгалтерський облік витрат маркетингової діяльності, акумулюючи їх на одному рахунку обліку (рахунок 93); забезпечити аналіз ефективності маркетингових витрат більш чіткою інформацією щодо формування складу витрат маркетингової діяльності підприємства.

Висновки

У рамках цього дослідження проведено систематизацію та структурування чинного законодавства, що регулює формування та облік витрат маркетингової діяльності; здійснено аналіз правового забезпечення обліку витрат маркетингу, виявлено позитивні та негативні сторони; запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правових актів, що регламентують облік витрат маркетингової діяльності.

Урахування позитивних аспектів удосконалення чинного законодавства обліку витрат маркетингу дає змогу по-новому підійти до формування витрат маркетингової діяльності, більш ефективно проводити бухгалтерський облік цих витрат та оптимізувати управління маркетинговою діяльністю підприємства в цілому. Основною метою нормативно-правового забезпечення є регламентація формування та обліку витрат маркетингу. На сьогодні надзвичайно важливим для вдосконалення нормативного законодавства, що регламентує облік маркетингових витрат, є розроблення методичних рекомендацій з формування скла-

ду витрат маркетингової діяльності промислових підприємств, що потенційно окреслює перспективні напрями проведення нами аналізу в цій галузі.

Література

1. Дерій В. А. Нормативно-правове забезпечення обліку і контролю витрат та доходів підприємств / В. А. Дерій // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 2. – С. 77-83.
2. Римар Г. А. Нормативно-правове забезпечення обліку витрат у будівництві / Г. А. Римар // Проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу та аудиту : збірник тез за матеріалами І міжнар. наук.-практ. конф., 11-13 травня 2012 р., Житомир – Севастополь : ЖДТУ, 2012. – 264 с.
3. Романчук К. В. Правове регулювання рекламної діяльності : зарубіжний досвід та національні перспективи / К. В. Романчук, А. В. Лисюк // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – № 4. – С. 311-319.
4. Бондарюк І. Л. Нормативно-правові аспекти дослідження витрат торговельних підприємств / І. Л. Бондарюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Збірник наукових праць. Серія «Економіка». – 2008. – Вип. 10. Частина 2. – С. 17-22.
5. Сокіл О. Г. Нормативно-регуляторні аспекти сучасного обліку сільськогосподарських підприємств / О. Г. Сокіл // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 4 (70). – С. 108-114
6. Пилипів Н. І. Облік і контроль затрат на газотранспортних підприємствах : Монографія / Н. І. Пилипів. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – 364 с.
7. Секіріна Н. В. Загальні підходи до формування і класифікації нормативного забезпечення обліку і контролю витрат на виробництво готової продукції / Н. В. Секіріна // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – 2011. – № 2. – С. 235-245.
8. Данько Т. В. Аналіз та уточнення сучасних підходів до класифікації маркетингових затрат підприємства / Т. В. Данько, М. В. Волікова // Вісник НТУ «ХПІ». – 2012. – №16. – С. 101-107.
9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (23.03.2014 р.).
10. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-14 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (23.03.2014 р.).
11. Закон України «Про рекламу» від 3 липня 1996 р. № 270/96-ВР // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (23.03.2014 р.).
12. Закон України «Про ціни і ціноутворення» від 21 червня 2012 р. № 5007-VI // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5007-17> (23.03.2014 р.).
13. П(С)БО 16 «Витрати», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 19 січня 2000 р. № 27/4248 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (26.03.2014 р.).
14. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30 листопада 1999 р. № 291 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> (28.03.2014 р.).
15. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку від 30 листопада 1999 р. № 291 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (28.03.2014 р.).
16. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29 грудня 2000 р. № 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0356201-00> (28.03.2014 р.).

17. Методичні рекомендації щодо заповнення форм звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/MetodRek/metod_fin_otch_433.aspx (28.03.2014 р.).

18. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності, затверджено Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України від 22 травня 2002 р. № 145 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0145569-02> (23.03.2014 р.).

19. Лист Державної податкової служби України «Щодо витрат на оплату маркетингових та рекламних послуг» від 8 вересня 2011 р. № 16504/6/15-1415 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/oneregulations/9185> (28.03.2014 р.).

20. Наказ Державної податкової служби України України «Узагальнююча податкова консультація щодо віднесення витрат на оплату маркетингових та рекламних послуг до складу витрат» від 15 лютого 2012 р. № 123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovozakonodavstvo/nakazi/53336.html> (23.03.2014 р.).

21. Лист Міністерства доходів і зборів України «Про розгляд запиту (щодо врахування витрат на рекламні та маркетингові послуги, у тому числі мотиваційні виплати)» від 5 грудня 2013 р. № 6344/І/99-99-19-03-02-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://war.nau.ua/doc/?doc_id=811290 (26.03.2014 р.).

УДК 65.012.123

Г.П. Оласюк
*старший викладач кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»*

Оцінка рівня економічної безпеки фармацевтичних компаній України в національному конкурентному середовищі

У статті запропоновано модель оцінки рівня економічної безпеки підприємства в процесі його взаємодії з конкурентним середовищем. Подано авторські розрахунки фактичного стану економічної безпеки для фармацевтичних компаній України.

Ключові слова: показники взаємодії з конкурентним середовищем, рівень економічної безпеки, методи оцінки ЕБП.

А.П. Оласюк
*старший преподаватель кафедры международной экономики,
Университет экономики и права «КРОК»*

Оценка уровня экономической безопасности фармацевтических компаний Украины в национальной конкурентной среде

В статье предложена модель оценки уровня экономической безопасности предприятия в процессе его взаимодействия с конкурентной средой. Поданы авторские расчеты фактического состояния экономической безопасности для фармацевтических компаний Украины.

Ключевые слова: показатели взаимодействия с конкурентной средой, уровень экономической безопасности, методы оценки ЭБ предприятия.

A. Olasiuk
Senior Lecturer of International Economics Department
«KROK» University

Evaluation of the Economic Security Level of Pharmaceutical Companies of Ukraine in the National Competitive Environment

The model of evaluation level of the enterprise economic security in the process of interaction with the competitive environment is offered in the article. The author made calculations of the actual state of economic security of Ukrainian pharmaceutical companies.

Keywords: indicators of interaction with competitive environment, economic security level, evaluation methods of enterprise economic security.

Постановка проблеми

Прийняття ефективних рішень у процесі управління системою економічної безпеки підприємства неможливе без застосування методологічно обґрунтованих підходів до оцінки рівня економічної безпеки.

На сьогодні в науковому обігу існує чи не півсотні методів оцінки рівня економічної безпеки. Найбільш прийнятними як з точки зору методологічної обґрунтованості, так і практичного застосування визнано моніторинг соціально-економічних показників, метод експертних оцінок, метод штучних нейронних мереж, теоретико-ігрові моделі, методи статистичного та дискримінантного аналізу, моделі Альтмана тощо [9, с. 314].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Внесок у методологію оцінки рівня ЕБП здійснили такі вчені, як В.Л. Безбожний [2, с. 122], Т.Г. Васильців [3, с. 43], Н.Ю. Гічов, С.Б. Довбня [4, с. 88-97], О.М. Ляшенко [7, с. 320], Ю.В. Шутяк [9, с. 85], В.І. Франчук та інші [9, с. 310]. Аналіз наукових робіт свідчить про відсутність підходів до оцінки рівня ЕБП, які враховували б компоненту конкурентного середовища функціонування підприємства.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Проблеми імпортозалежності фармацевтичного ринку України, обмеженість вибору постачальників, труднощі в роботі з дистриб'юторським сегментом ринку, наявність гострої конкурентної боротьби та жорстке законодавче регулювання потребують нових підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств з урахуванням впливу конкурентного середовища вітчизняних підприємств фармацевтичної галузі України.

Формулювання цілей статті

Метою статті є кількісна оцінка впливу конкурентного середовища на рівень економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Автором проведено оцінку рівня економічної безпеки вітчизняних фармацевтичних підприємств за основними фінансово-економічними показниками, що відображають взаємодію з конкурентним середовищем. Поміж великої кількості підходів і методик оцінки обрано й адаптовано модель, запропоновану А.Н.

Тищенко, Ю.Б. Івановим і Н.А. Кізім [8, с. 179]. У результаті оцінка містить такі групи показників (табл. 1): 1) здатність постачальників диктувати умови; 2) здатність покупців диктувати умови; 3) загроза появи нових конкурентів; 4) інтенсивність конкуренції на ринку.

Для кожного показника визначено рівень його безпеки: за умови відповідності індикатора критеріям безпеки компанія отримувала один бал. Після розрахунку рівня безпеки для підприємств окремо по кожній із груп було визначено загальну кількість балів. Таким чином, підприємства, що отримали найбільшу їх кількість, відповідали критеріям економічної безпеки.

Таблиця 1

**Показники для оцінки стану економічної безпеки
фармацевтичних підприємств у конкурентному середовищі**

Елемент конкурентної позиції	Назва показника	Формула	Граничний рівень ЕБП
1	2	3	4
Здатність покупців диктувати умови	Частка дебіторської заборгованості в поточних активах	Дебіторська заборгованість (160)/ Поточні активи (260+270)	Вище середнього по галузі – небезпечний стан; нижче середнього по галузі – безпечний стан
	Рентабельність продажів	Валовий прибуток (050)/ Виручка від реалізації (010)	Вище середнього по галузі – безпечний стан; нижче середнього по галузі – небезпечний стан
	Коефіцієнт ефективності витрат на збут продукції	Витрати на збут (080)/ Виручка від реалізації (010)	Вище середнього по галузі – безпечний стан; нижче середнього по галузі – небезпечний стан
	Оборотність дебіторської заборгованості	Виручка від реалізації (010)/ Дебіторська заборгованість (160)	Вище середнього по галузі – безпечний стан; нижче середнього по галузі – небезпечний стан
Здатність постачальників диктувати умови	Частка кредиторської заборгованості	Кредиторська заборгованість (530)/ Поточні активи (260+270)	Вище середнього по галузі – небезпечний стан; нижче середнього по галузі – безпечний стан
	Коефіцієнт фінансової залежності	Валюта балансу (640)/ Власний капітал (380)	Менше 1 – безпечний стан; більше 1 – небезпечний стан
	Оборотність кредиторської заборгованості	Виручка від реалізації (010)/ Кредиторська заборгованість (530)	Вище середнього по галузі – безпечний стан; нижче середнього по галузі – небезпечний стан
Загроза появи нових конкурентів	Оборотність активів	Чиста виручка від реалізації (035)/ Вартість активів (280)	Вище середнього по галузі – безпечний стан; нижче середнього по галузі – небезпечний стан

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Загроза появи нових конкурентів	Динаміка виручки від реалізації	Обсяг виручки у 2011 р./ Обсяг виручки у 2010 р.	Більше 100 – безпечний рівень; менше 100 – небезпечний рівень
	Динаміка чистого прибутку	Обсяг чистого прибутку у 2011 р./Обсяг чистого прибутку у 2010 р.	Більше 100 – безпечний рівень; менше 100 – небезпечний рівень
Інтенсивність конкуренції на ринку	Оборотність власного капіталу	Чиста виручка (035)/ Власний капітал (380)	Вище середнього по галузі – безпечний стан; нижче середнього по галузі – небезпечний стан
	Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні кошти (170-240)/Поточні зобов'язання (620)	більше 0,6 – безпечний стан
	Коефіцієнт покриття	Оборотні активи (260)/ Поточні зобов'язання (620)	1-1,5 – безпечний стан, своєчасна ліквідація боргів; менше 1 – безпечний стан

Джерело: складено автором на основі [6; 8, с. 179]

Із табл. 1 видно, що висока частка дебіторської заборгованості та повільна її оборотність, низька ефективність витрат на збут і рентабельність продажів означають, що покупці мають значний вплив на підприємство у сфері умов розрахунків і ціноутворення. Компанія повинна порівнювати їх із параметрами конкурентів на предмет закономірності цього явища на ринку. Очевидно, що в умовах посиленої цінової конкуренції підприємства прагнуть збільшити продажі, зменшити рівень запасів готової продукції шляхом зниження рентабельності збуту зокрема та прибутковості підприємства в цілому. Другим аспектом цього показника є незадовільний стан дебіторської заборгованості в компаніях, що обумовлено договірними зобов'язаннями сторін, практикою розрахунків, прийнятою на ринку, а також сумлінністю і платоспроможністю дистриб'юторів та інших покупців.

Здатність постачальників диктувати умови підприємству прямо пропорційна коефіцієнту фінансової залежності та частці кредиторської заборгованості та має обернену залежність із показником оборотності кредиторської заборгованості. Таким чином, в узагальненому вигляді визначається залежність підприємства від постачальників товарів, послуг, сировини та фінансових ресурсів. Посилення фінансової залежності від постачальників підриває незалежність підприємства, викликає ризик прострочення оплати кредиторської заборгованості та негативно впливає на платоспроможність.

Загрозу появи нових конкурентів, або ж потенційну втрату частки ринку пропонується оцінювати через динаміку виручки від реалізації, чистого прибутку та оборотність активів компанії. Компанія може вважати своє становище безпечним, якщо: по-перше, ці показники мають позитивний тренд; по-друге, кількісно перевищують дані конкурентів.

Інтенсифікація конкуренції на ринку спонукає підприємства до залучення позичкового капіталу для зростання обороту компанії. Висока інтенсивність конкуренції на ринку позначається на здатності оплачувати зобов'язання та може

спричинити низький рівень коефіцієнтів поточної ліквідності, покриття та оборотності власного капіталу.

Таким чином, аналіз підприємств за наведеною методикою дає змогу оцінити: по-перше, фінансовий стан; по-друге, діяльність конкурентів, по-третє, визначити місце компанії в конкурентній боротьбі та джерела її переваг.

За базу розрахунків було використано фінансові звіти 12 провідних фармацевтичних компаній-виробників, таких як «Фармак», «Дарниця», група компаній корпорації «Артеріум» («Київмедпрепарат» і «Галичфарм»), «Лекхім», Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод, Київський вітамінний завод, «Індар», «Стиролбіофарм», «Інтерхім», «Укрмедпром» і Луганський хіміко-фармацевтичний завод [1; 5].

За результатами проведених розрахунків (табл. 2) встановлено, що найменшою є здатність покупців диктувати умови для компаній «Дарниця», «Фармак» і Луганський ХФЗ. За 4 аналізованими показниками цієї підгрупи найбільш значущим у формуванні високого рейтингу виявився рівень оборотності дебіторської заборгованості (для 7 підприємств) і рентабельність продажів (для 6 компаній). Коефіцієнт ефективності витрат на збут і частка дебіторської заборгованості відповідала встановленому критерію безпеки лише у 42% аналізованих підприємств.

Висока здатність постачальників диктувати умови була визначена для «Дарниці», «Лекхіму», «Інтерхіму» та «Стиролбіофарму». Жодне з представлених підприємств не досягло безпечного рівня взаємодії з постачальниками по 3-х показниках. Саме тому для цієї групи існує гостра необхідність перегляду умов співпраці з постачальниками продукції, застосування заходів із пришвидшення оборотності кредиторської заборгованості та зменшення коефіцієнта фінансової залежності.

Окрім чотирьох зазначених компаній, рекомендується підвищити оборотність кредиторської заборгованості «Київмедпрепарату», Борщагівському ХФЗ, «Індару» та Київському вітамінному заводу. Характерно, що для низького рівня Окз властиві також висока частка кредиторської заборгованості та коефіцієнта фінансової залежності. У компанії «Лекхім» проблема з постачальниками є значною: на тлі високого показника зовнішніх запозичень та високого рівня кредиторської заборгованості з невеликою відстрочкою платежу пропонуємо переглянути стратегію взаємодії з постачальниками, що сформувалась як досить несприятлива для компанії.

Таким чином, залежними від зовнішніх фінансових ресурсів є компанії «Лекхім», «Галичфарм» і Київський вітамінний завод. Високий показник заборгованості перед постачальниками мають «Лекхім», «Укрмедпром» та «Інтерхім».

Найменшу здатність постачальників диктувати умови виявили компанії «Фармак», «Галичфарм», «Стиролбіофарм» і Луганський ХФЗ: лише у них одна з найменших часток кредиторської заборгованості та найбільший показник оборотності кредиторської заборгованості, що відображає середній строк повернення кредитів постачальникам, а також коефіцієнт фінансової залежності – нижчий середнього по галузі, тобто підприємство має низький ступінь залежності від зовнішніх фінансових ресурсів.

Параметри інтенсивності конкуренції на ринку свідчать про високий рівень конкурентних відносин: лише 33% компаній мають коефіцієнт поточної ліквідності на рівні безпечного у зв'язку з активним процесом залучення зовнішніх запозичень і браком оборотних коштів. Складна ситуація склалася також з оборотністю капіталу: позитивна динаміка спостерігається лише у 4-х компаній.

Таблиця 2

Показники економічної безпеки фармацевтичних підприємств з точки зору взаємодії з конкурентним середовищем у 2012 р.

Група коефіцієнтів	Здатність покупців диктувати умови				Здатність постачальників диктувати умови				Інтенсивність конкуренції на ринку				Загроза появи нових конкурентів				1	2	3	4	Сума
	Рп	Кевз	Одз	Чдз	Окз	Чкз	Кфз	Овк	Кп	Кпл	Оба	Вр	Чп	1	2	3	4				
«Фармак»	54,7	19,7	5,9	0,48	21,7	0,13	1,6	1,54	1,1	0,16	0,97	115	110,4	3	2	1	2	8			
«Дарнія»	51,3	11,1	5,8	0,27	3,03	0,59	1,6	1,33	1,6	0,68	0,85	127	218	4	0	2	2	9			
«Київмедпрепарат»	41,9	7,09	1,8	0,72	3,5	0,37	2,5	1,36	0,78	0,05	0,54	113,2	39	1	1	0	1	3			
«Лекхім»	28,8	7,96	7,2	0,31	1,5	1,47	4,7	3,9	0,63	0,11	0,84	112,9	66,5	2	0	1	1	4			
«Галичфарм»	31,5	5,2	1,9	0,7	22,0	0,06	5,5	2,2	0,73	0,06	0,41	120,8	711,7	0	2	0	2	4			
Борщівський ХФЗ	36,8	11,4	3,8	0,58	7,06	0,32	1,3	0,83	1,78	0,08	0,65	119,1	108,2	2	1	1	2	6			
«Індар»	41,8	7,15	3,3	0,31	5,99	0,17	1,24	0,98	3,37	0,65	0,68	84,9	1258,8	2	1	2	1	6			
Київський вітамінний завод	51,5	32,9	4,9	0,48	4,9	0,48	4,47	6	1,29	0,24	1,31	121,2	107,2	2	1	2	3	8			
«Стиролбіофарм»	32,6	3,19	5,5	0,23	8,9	0,14	1,86	0,93	3,9	1,56	0,92	135,8	1590	2	2	2	2	8			
«Інтерхім»	14,9	0,5	7,2	0,53	5,07	0,75	2,19	5,3	1,18	0,08	2,43	100	100	1	0	2	2	5			
«Укрмедпром»	11,4	4,4	5,5	0,5	2,3	1,09	1,16	0,3	0,4	0,05	0,12	58,03	393,8	1	0	0	1	2			
Луганський ХФЗ	20,6	11,2	9,1	0,45	20,7	0,2	1,43	2,87	3,45	0,87	2,47	140,2	100	3	2	3	3	11			
Критерій безпечного стану ¹	Бср	Бср	Бср	Мср	Бср	Мср	<1	Бср	>1	>0,6	Бср	>100	>100	Максимум балів				13			
Середнє значення	34,8	10,2	5,2	0,46	8,89	0,48	2,46	2,30	1,68	0,38	1,02	112,3	400,3								
Кількість компаній, що відповідають БР	6	5	7	5	4	8	0	4	8	4	3	9	10								

Джерело: розраховано автором на основі даних [1; 5]

Рп – рентабельність продажів; Кевз – коефіцієнт ефективності витрат на збут; Одз – оборотність дебіторської заборгованості; Чдз – частка дебіторської заборгованості; Окз – частка кредиторської заборгованості; Чкз – частка кредиторської заборгованості; Кфз – коефіцієнт фінансової залежності; Овк – оборотність власного капіталу; Кп – коефіцієнт покриття; Кпл – коефіцієнт поточної ліквідності; Оба – оборотність активів; Вр – динаміка виручки від реалізації; Чп – динаміка чистого прибутку.

¹ Компанії ранжуються на 2 кластери за значеннями їх показників: менше середнього та більше середнього значення

Виходячи з наших розрахунків, найбільш вразливими до конкуренції є група компаній «Артеріум» та «Укрмедпром».

Загроза появи нових конкурентів є найбільш імовірною для компаній з низьким рівнем оборотності активів, яка, у свою чергу, залежить від обсягу отриманого прибутку. За результатами оцінки, найбільш схильними до появи конкурентів є «Київмедпрепарат», «Лекхім», «Індар» та «Укрмедпром».

Узагальнена картина позиціонування компаній у конкурентному середовищі станом на 2012 р. виглядає так (табл. 2):

1. Із 13 запропонованих показників найбільше критеріям відповідає компанія Луганський ХФЗ, 11 показників (85% усієї сукупності) якої є в межах безпеки.

2. У компанії «Дарниця» 9 показників (69%) відповідають умовам безпеки.

3. Компанії «Фармак», Київський вітамінний завод і «Стиролбіофарм» мають 8 показників (61,5%) із безпечним рівнем.

4. «Індар» та Борщагівський ХФЗ отримали 6 балів (46%) за рівнем безпеки.

5. «Інтерхім» відповідає лише 5 показникам безпеки (39%); «Лекхім» і «Галічфарм» – 4 показникам (31%); «Київмедпрепарат» – 3 показникам (23%), «Укрмедпром» – 2 показникам (15%).

Кореляційно-регресійний аналіз показав, що зростання виручки на 86% залежить від збільшення рентабельності продажів; на 81% – від приросту коефіцієнта ефективності витрат на збут; на 67% – від оборотності кредиторської заборгованості; на 58% – від оборотності власного капіталу. Позитивний вплив на виручку на 60% обумовлюється зменшенням частки кредиторської заборгованості та коефіцієнта фінансової залежності.

У свою чергу, чистий прибуток на 85% залежить від позитивної динаміки коефіцієнта витрат на збут; на 78% – від рентабельності продажів; на 75% – від оборотності кредиторської заборгованості; на 58% – від оборотності дебіторської заборгованості. Зростання чистого прибутку на 54% залежить від зменшення коефіцієнта фінансової залежності підприємств фармацевтичної галузі.

Висновки

Кількісний аналіз рівня економічної безпеки підприємств при взаємодії з конкурентним середовищем свідчить, що вузькими місцями в діяльності понад 50% аналізованих компаній є високий показник фінансової залежності, низька оборотність активів, незадовільний стан з оборотністю кредиторської заборгованості, власного капіталу, а також стан поточної ліквідності, проблеми з ефективністю управління витратами на збут, дебіторською заборгованістю.

Розрахунки автора підтверджують взаємозв'язок між виручкою, чистим прибутком і фінансовими показниками, що характеризують взаємодію зі споживачами, постачальниками, станом конкурентних відносин на ринку.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що фармацевтичні підприємства повинні звернути увагу на якість співпраці зі споживачами та постачальниками продукції, оскільки саме параметри цих двох груп мають найбільший вплив на обсяг виручки та чистого прибутку.

Використання зазначеної методики дасть змогу компаніям оцінити слабкі та сильні сторони у взаємодії з конкурентним середовищем на основі інтегрального показника рівня економічної безпеки.

Література

1. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.smida.gov.ua

2. Безбожний В. Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств : дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / В. Л. Безбожний. – Л., 2009. – 197 с.
3. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України : стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – с. 43.
4. Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / Н. Ю. Гічова, С. Б. Довбня // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88-97.
5. Електронна система комплексного розкриття інформації (ЕСКРІН) емітентами акцій та облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.escrip.nssmc.gov.ua
6. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент / Г. Г. Кірейцев, Н. Г. Виговська, О. М. Петрук. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 440 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/21874/>
7. Ляшенко О. М. Управління економічною безпекою підприємства : дис. докт. екон. наук: 21.04.02 / О. М. Ляшенко. – Л., 2011. – 425 с.
8. Тищенко А. Н. Формирование конкурентной позиции предприятия в условиях кризиса. Монография / А. Н. Тищенко, Ю. Б. Иванов, Н. А. Кизим. – Х. : ИД ИНЖЕК, 2007. – С. 376.
9. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки вітчизняних акціонерних товариств в умовах трансформації економіки / В. І. Франчук. – Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 440 с.
10. Шутяк Ю. В. Діагностика економічної безпеки підприємства : дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Ю. В. Шутяк. – Харків, 2011. – 230 с.

УДК 330.658.7

Г.М. Пазєєва
старший викладач
кафедри зовнішньоекономічної діяльності та логістики,
Університет економіки та права «КРОК»

Декомпозиція потенціалу економічної безпеки підприємства

У статті досліджено поняття «потенціал», визначено найбільш важливі його елементи, а також подано їх характеристику. Розглянуто поняття «потенціал підприємства» та його складові, розкрито сутність поняття «потенціал економічної безпеки підприємства».

Ключові слова: потенціал, ресурс, потенціал підприємства, економічний потенціал, економічний потенціал підприємства, економічна безпека, потенціал економічної безпеки.

А.М. Пазєєва
старший преподаватель
кафедры внешнеэкономической деятельности и логистики,
Университет экономики и права «КРОК»

Декомпозиция потенциала экономической безопасности предприятия

В статье исследовано понятие «потенциал», определены наиболее важные его элементы, а также представлена их характеристика. Рассмотрено понятие «по-

тенциал предприятия» и его составляющие, раскрыта сущность понятия «потенциал экономической безопасности предприятия».

Ключевые слова: потенциал, ресурс, потенциал предприятия, экономический потенциал, экономический потенциал предприятия, экономическая безопасность, потенциал экономической безопасности.

A. Pазieieva

Senior Lecturer

Foreign Economic Activity and Logistics Department

«KROK» University

Decomposition of Enterprise Economic Security Potential

The article investigates the concept of potential, the most essential elements are determined, moreover their characteristics are represented. The concept «enterprise potential» and its constituents are considered, and essence of the concept «potential of enterprise economic security is exposed».

Keywords: potential, resource, enterprise potential, economic potential, enterprise economic potential, economic security, economic security potential.

Постановка проблеми

Сучасне підприємство знаходиться в умовах безперервної зміни зовнішнього та внутрішнього середовища його існування. Ця нестабільність умов діяльності вимагає від господарюючих суб'єктів постійної адаптації шляхом збалансування інтересів учасників, пошуку нових і вдосконалення вже відомих засобів забезпечення економічної безпеки. Для цього необхідно мати достатні права, можливості, ресурси та компетенції. Тому виникає актуальна потреба у вивченні питання потенціалу економічної безпеки підприємства в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання дослідження сутності категорії потенціал, проблеми його формування, оцінки та управління розглядаються у працях вітчизняних учених, зокрема таких, як І.А. Васюкова [1], Н.М. Шайнський [2], К.Г. Воблій [3]. У сучасному трактуванні цього поняття часто використовуються терміни «ресурс», «резерв», при цьому сукупність усіх ресурсів характеризується як потенціал: «потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних ресурсів, головним чином – економічних. Найбільш детально виокремлюються дві «ресурсні» позиції. Б.Е. Бачевський [4]. Перша розглядає потенціал як сукупність ресурсів без урахування їх взаємозв'язків та участі в процесі виробництва. Так, російський академік Л.І. Абалкін [5] вважає, що потенціал є узагальненою, збірною характеристикою ресурсів. І це ми можемо дослідити в роботах російських учених і науковців далекого зарубіжжя: І.І. Лукінова [6], Є.Б. Фігурнова [7], С. Брю [21], К. Макконелла [21], Л.Г. Огорокова [24], М.А. Комарова [25], А.Н. Романова [25], С.А. Бороненкова [26], В.В. Ковальова [27], Н.Ф. Реймерса [24], К.С. Борзенкової [15] та інших.

Аналіз досліджень таких науковців, як А.Н. Люкшинова [9], О.С. Федонін [10], І.М. Рєпіна [10], О.І. Олексюк [10], І.А. Ачкасов [11], Т.А. Пушкар [11], В.Г. Федорова [11], Є.В. Лапін [12], М.Г. Чумаченко [13], Н.С. Краснокутська [14], В.Д. Волосатов [16], Ю.В. Бабанова [16] – свідчить, що формування потенціалу

підприємства — це виявлення стратегічних можливостей, ресурсів і резервів потенціалу, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємства.

У сучасних дослідженнях, присвячених забезпеченню ефективної господарської діяльності вітчизняних підприємств шляхом розвитку його потенціалу, вкрай недостатньо уваги приділено таким важливим його складовим, як потенціал економічної безпеки та потенціал конкурентоспроможності.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Аналіз поодиноких наукових джерел свідчить про відсутність усталених точок зору щодо визначення терміну «потенціал економічної безпеки» та розуміння його сутності, що обумовлює необхідність подальшої розробки цих питань.

Формулювання цілей статті

Мета статті — проаналізувати наукові підходи до визначення понять «потенціал», «ресурс», «потенціал підприємства», «економічний потенціал підприємства», «потенціал економічної безпеки підприємства». Відповідно до мети дослідження поставлено такі завдання: провести аналіз поглядів щодо визначення поняття «декомпозиція потенціалу економічної безпеки підприємства», виявивши загальні та відмінні риси, переваги та недоліки; сформулювати власне тлумачення поняття «потенціал економічної безпеки підприємства».

Виклад основного матеріалу дослідження

За етимологією термін «потенціал» походить від латинського «*potentia*» — «міць». «Словник іноземних слів» за редакцією І. Васюкова пропонує тлумачення терміна як «потужність, сила» [1]. В етимологічному словнику російської мови відзначається походження слова «потенційний» як запозиченого в XIX ст. з французької мови, де «*potentiel*» походить із латинської, у якій «*potens*» — «здатний», буквально — «здатний бути» [2]. Уперше про цей термін згадано в 1924 р. К.Г. Воблиєм, що розглядає цей термін як «приховані можливості, сили для будь-якої діяльності, які можуть виявитися у певних умовах» [3]. Вітчизняна економічна література цей термін у широкому значенні трактує як можливості, сили, запаси та засоби, які можуть бути використані, або як рівень потужності в будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для будь-чого. У сучасному трактуванні часто використовуються терміни «ресурс», «резерв», при цьому сукупність усіх ресурсів характеризується як потенціал: «потенціал — це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних ресурсів, головним чином економічних, безпосередньо пов'язаних з функціонуванням виробництва й прискоренням НТП» [4]. Таким чином, терміни «потенціал», «потенційний» у сучасній науковій літературі позначають наявність у будь-кого економічного агента прихованих можливостей, які ще не виявилися, або можливість діяти у певній галузі. Характеристика терміна «потенціал» більш широко використовується щодо того чи іншого виду ресурсів чи їхньої сукупності. Найбільш виокремлюються дві «ресурсні» позиції. Перша розглядає потенціал як сукупність ресурсів без урахування їх взаємозв'язків та участі в процесі виробництва. Так, Л.І. Абалкін вважає, що потенціал є узагальненою, збірною характеристикою ресурсів [5]. На думку колективу науковців під керівництвом І.І. Лукинова, потенціал — це «кількість та якість ресурсів, які має та чи інша система» [6]. Особливість другої ресурсної позиції полягає у трактуванні потенціалу як сукупності ресурсів, здатних виробляти певну кількість матеріальних благ. Так, Є.Б. Фігурнов вважає, що потенціал «характеризує ресурси виробництва, кількісні та якісні їх параметри, які визначають максимальні можливості суспільства з вироблення матеріальних благ у кожний даний момент» [7].

Потенціал, таким чином, є відображенням можливостей досягнення високих кінцевих результатів шляхом найбільш раціонального використання наявних ресурсів, а поняття «ресурс» належить до елементів виробничого процесу. Ресурси – це можливості для досягнення цілей, які визначаються потенціалом. У таблиці подано альтернативні погляди науковців на це поняття.

Таблиця

Поняття «ресурси» з економічних позицій

Автор	Визначення	Джерело
1	2	3
Н.Ф. Реймерс	Будь-які джерела і передумови отримання необхідних людям матеріальних і духовних благ, які можна реалізувати при існуючих технологіях і соціально-економічних відносинах (матеріальні, трудові, у т.ч. інтелектуальні, і природні); запаси, джерела засобів; засіб, до якого звертаються за необхідності»	Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс. – М.: Журнал «Россия Молодая», 1994 – 367 с.
С. Брю, К. Макконелл	Ресурси – це земля, капітал, праця і підприємницька здатність	Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: В 2-х т. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 984 с.
Л.Г. Огорокова	Ресурсним потенціалом підприємства є сукупність усіх ресурсів підприємства, що забезпечують можливість отримання максимального економічного ефекту в заданий момент часу	Огорокова Л.Г. Ресурсный потенциал предприятия / Л.Г. Огорокова. – СПб.: СПбГТУ, 2001. – 293 с.
М. Комаров, Е. Румянцева, А. Яковенко	Ресурсний потенціал – система ресурсів, взаємозв'язана сукупність матеріально-речових, енергетичних, інформаційних засобів, а також самих працівників, які використовують (або можуть використовувати) їх у процесі виробництва матеріальних благ і послуг	Ресурсный потенциал экономического роста / под ред. М.А. Комарова, А.Н. Романова. – М.: Путь России, 2002. – 567 с.
С.А. Бороненкова	Розглядає ресурси як елемент об'єкта управління, класифікує їх традиційним чином: засоби праці; предмети праці; трудові ресурси; фінансові ресурси	Бороненкова С.А. Управлінський аналіз / С.А. Бороненкова. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 384 с.
В.В. Ковальова	Визначає сукупність ресурсів як матеріально-технічну базу (довгострокові ресурси, обумовлені суттю технологічного процесу), оборотні активи (активи, що забезпечують виконання технологічного процесу), трудові ресурси і фінансові ресурси	Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности: учебник / В.В. Ковалев, О.Н. Волкова – М.: Проспект, 2010. – 424 с.
Н.Ф. Реймерс	Ресурси – «будь-які джерела і передумови отримання необхідних людям матеріальних і духовних благ, які можна реалізувати при існуючих технологіях і соціально-економічних відносинах (матеріальні, трудові, у т.ч. інтелектуальні, і природні); запаси, джерела засобів; засіб, до якого звертаються за необхідності»	Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс. – М.: Журнал «Россия Молодая», 1994 – 367 с.

Продовження табл.

1	2	3
К.С. Борзенкова	За ступенем належності ресурсів підприємству розрізняють внутрішні, які має у своєму розпорядженні само підприємство, і зовнішні ресурси. За ступеню реалізації ресурсів у господарському процесі розрізняють фактичні ресурси, тобто постійно необхідні для виконання виробничої програми; потенційні ресурси, які можуть бути отримані та задіяні за певних умов; умовні ресурси, до яких відносяться засоби різних резервних і спеціальних фондів, напрями використання довгострокових кредитів банків тощо	Борзенкова К.С. Оценка экономического потенциала предприятия и повышение эффективности его использования : автореф. дис. канд. экон. наук / К.С. Борзенкова. – Белгород, 2003. – 24 с.
С.А. Бороненкова	Розглядає ресурси як елемент об'єкта управління і класифікує їх традиційним чином: засоби праці; предмети праці; трудові ресурси; фінансові ресурси	Бороненкова С.А. Управленческий анализ / С.А. Бороненкова. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 384 с.

Джерело: систематизовано автором

Отже, аналіз наукових поглядів свідчить, що принциповою відмінністю між термінами «ресурси» і «потенціал» є їх зв'язність з суб'єктами економічної діяльності. Потенціал окремого підприємства є невід'ємним від суб'єктів діяльності. Тобто «потенціал», окрім матеріальних і нематеріальних засобів, включає здатність працівника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних засобів або ресурсів.

Зупинимося на деталізації поняття «потенціал підприємства». Так, А.Н. Азріліян та інші пропонують розуміти під потенціалом сукупність наявних засобів, можливостей у якій-небудь галузі [8]. На думку А.Н. Люкшинова, потенціалом підприємства є сукупність його можливостей із випуску продукції (надання послуг) [9]. Окрім внутрішніх змінних, він включає й можливості загально-організаційного керівництва – управлінський потенціал. Однак, на нашу думку, управлінський аспект потенціалу є предметом самостійного дослідження. Так, І.М. Репіна трактує підприємницький потенціал як сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних і т. ін.), навичок і можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу щодо вироблення товарів, надання послуг (здійснення робіт), отримання максимального доходу (прибутку), забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства [10].

Потенціал підприємства, на думку О.І. Олексюк, – це максимально можлива сукупність активних і пасивних, явних і прихованих альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства в певному середовищі господарювання (ситуаційно-ринкова складова) з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень [10, с. 9].

Стосовно підприємства, використовується термін «економічний потенціал», що розглядається як одна з важливих динамічних характеристик діяльності підприємства й одночасно відображає стан підприємства щодо вимог зовнішнього та внутрішнього середовища, використовується для оцінки його роботи [11]. Тобто, підприємства використовують свій економічний потенціал як інструмент

адаптаційного процесу, завдяки чому воно трансформується відповідно до мінливого зовнішнього (й/або внутрішнього) середовища. А активне пристосування суб'єкта господарювання до змін умов функціонування і є неперервним процесом у ефективному використанні та вдосконаленні економічного потенціалу. Економічний потенціал підприємства розглядається науковцями як результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської діяльності. Так Є.В. Лапін ототожнював потенціал із масштабами діяльності виробничого підприємства, а для його характеристики найчастіше використовував такі показники, як виробнича потужність, знімання продукції з одиниці виробничої площі тощо [12]. Економічний потенціал М.Г. Чумаченко визначає як відносини, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату [13]. Визначення потенціалу Н.С. Краснокутська подає як можливості системи ресурсів і компетенції підприємства створювати результат для зацікавлених осіб за допомогою реалізації бізнес-процесів, тобто виокремлює маркетинговий, ринковий, кадровий, інформаційний, фінансовий потенціали у складі загального потенціалу підприємства, але вважає, що управлінський потенціал «не є самостійним утворенням: він значною мірою зумовлюється наявними кадровим та інформаційним потенціалами» [14]. Попри різні позиції вчених щодо складу економічного або конкурентоспроможного потенціалу, їх об'єднує розуміння важливості та значущості управлінського потенціалу як чинника, який формує загальний потенціал підприємства.

Таким чином, економічний потенціал підприємства є складною динамічною взаємопов'язаною структурою, у якій взаємодіють між собою всі види наявних ресурсів і можливостей, включаючи перспективи диверсифікації підприємства, що використовуються для досягнення тактичних і стратегічних цілей його діяльності та забезпечення сталого розвитку. Однак, розглядаючи поняття «економічний потенціал підприємства», слід виділити важливу його складову «потенціал економічної безпеки підприємства», яка характеризує базис його виживання та генезис подальшого розвитку в умовах нестабільності та динамічності середовища функціонування.

Розглянемо сутність поняття «потенціал економічної безпеки підприємства» через взаємозалежність із категорією «економічна безпека». Економічна безпека – це економічна категорія, що характеризує такий стан економіки, за якого забезпечуються стійке економічне зростання, оптимальне задоволення потреб, раціональне управління, захист економічних інтересів на всіх рівнях господарювання [15].

Поняття «економічна безпека підприємства» пройшло еволюційний шлях – від ототожнення його із завданням збереження комерційної таємниці до прирівнювання до ефективності діяльності підприємства. Нині економічну безпеку підприємства пропонується розуміти як такий стан економіки підприємства, за якого забезпечується [20]:

- досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції;
- розвиток і захищеність науково-технологічного, виробничого і кадрового потенціалу від активних або пасивних економічних погроз;
- узгодженість інтересів підприємства і суб'єктів зовнішнього середовища;
- запобігання або ослаблення зовнішніх, внутрішніх загроз при ефективно-му використанні корпоративних ресурсів [16].

Економічна безпека підприємства, на нашу думку, – це стан найбільш ефективного використання його потенціалу, що забезпечує спроможність підприємства реалізовувати свої інтереси шляхом їх збалансування з іншими суб'єктами

та запобігання загрозам і забезпечувати стабільний розвиток підприємства в цей час і в майбутньому. Трактуювання поняття «потенціал економічної безпеки» в науковій літературі майже не зустрічається, хоча сам термін використовується в російських і вітчизняних публікаціях. Існує низка фундаментальних робіт, присвячених впливові на економічну безпеку інноваційного потенціалу. До найбільш відомих слід віднести праці К. Фрімена, який показав, що за рахунок реалізації нововведень забезпечується зростання системи економічної безпеки [17]; а також роботи відомого українського вченого С.М. Шкарлет [20], який розглядає інноваційні аспекти забезпечення потенціалу економічної безпеки підприємства.

Таке розуміння економічної безпеки підприємства свідчить про те, що господарюючий суб'єкт, перебуваючи в ситуації невизначеності як внутрішніх, так і зовнішніх умов господарювання, забезпечує досягнення цілей бізнесу через використання і зміцнення потенціалу в зазначених роботах переважно інноваційного [16]. В електронній енциклопедії економіста зазначено, що потенціал економічної безпеки – інтегрована числова оцінка, що характеризує ступінь достатньо високої фінансової стійкості та надійності присутності підприємства на цільовому ринку [18].

Дослідниками А.А. Кроснощокіним та Д.А. Динцем було введено поняття «потенціал економічної безпеки» [19]. Виходячи з аналізу вищезазначеного, на нашу думку, потенціал економічної безпеки підприємства – це динамічна сукупність його прав, можливостей, ресурсів і компетенцій, спрямованих на захист життєво важливих інтересів і забезпечення стабільного функціонування та стійкого розвитку в майбутньому. Потенціал економічної безпеки підприємства – це його здатність забезпечувати стабільність функціонування та розвиток в умовах дії дестабілізуючих факторів зовнішнього середовища.

Декомпозицію потенціалу економічної безпеки підприємства представлено на рисунку.

Як видно з рисунка, до елементів потенціалу економічної безпеки підприємства можна віднести всі складові, що пов'язані з убезпеченням його функціонування та розвитку. Зазначені складові можна умовно розділити на три групи, а саме: об'єктні, суб'єктні та інтегральні, які складно віднести до суто об'єктних чи суб'єктних. Об'єктні складові потенціалу економічної безпеки підприємства пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формами потенціалу підприємства. Вони споживаються та відтворюються в тій чи іншій формі в процесі функціонування.

До об'єктних складових потенціалу підприємства відносяться: інноваційний потенціал, операційний потенціал і фінансовий потенціал. Операційний потенціал є поліструктурною системою. До його складу входять: потенціал землі та природно-кліматичні умови; потенціал основних фондів; потенціал нематеріальних активів; потенціал технологічного персоналу. Головною складовою фінансового потенціалу є інвестиційний, тобто наявні та приховані можливості підприємства для здійснення простого і розширеного відтворення.

Суб'єктні складові потенціалу економічної безпеки підприємства пов'язані із суспільною формою їх виявлення. Вони не споживаються, а становлять передумову, загальноекономічний, загальногосподарський соціальний чинник раціонального споживання об'єктних складових. До суб'єктивних складових потенціалу підприємства відносяться: науково-технічний потенціал, управлінський потенціал і потенціал організаційної структури управління. Для сучасних підприємств, що функціонують на ринкових засадах, важливими складовими

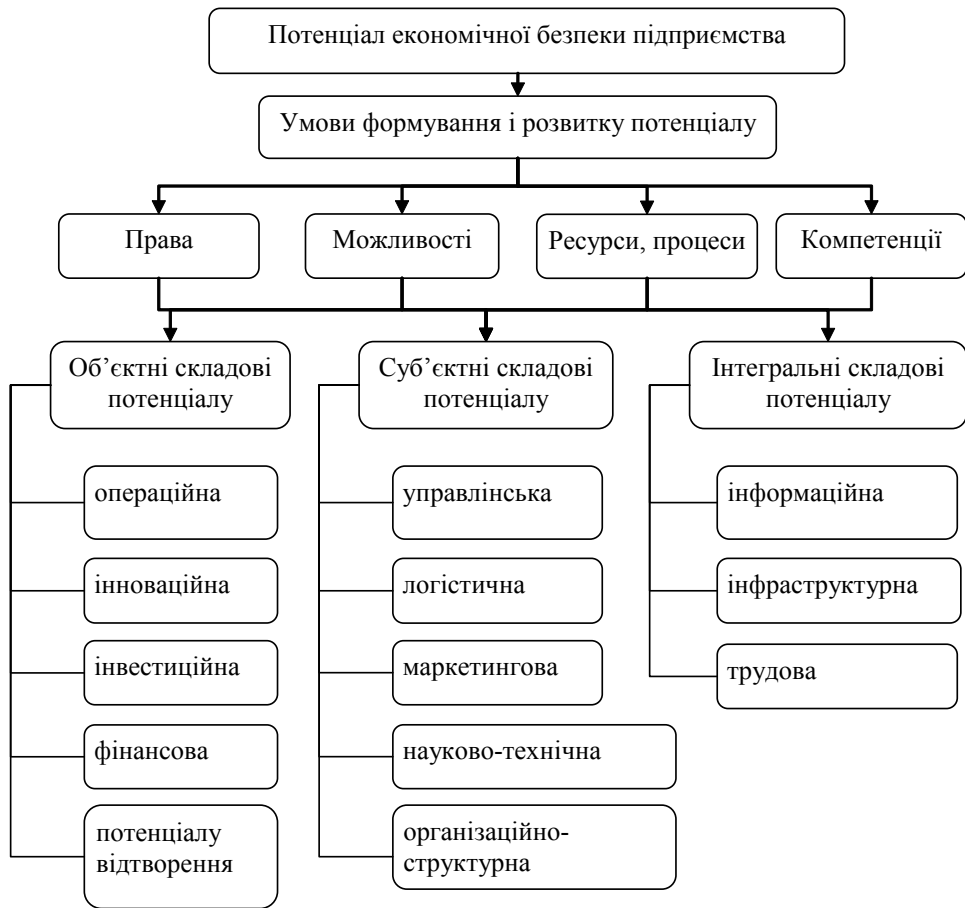

Рис. Декомпозиція складових потенціалу економічної безпеки підприємства

Джерело: складено автором

потенціалу економічної безпеки є маркетинговий і логістичний потенціали. На особливу увагу в структурі потенціалу економічної безпеки підприємства заслуговують: трудовий, інфраструктурний та інформаційний потенціали, їх не можна однозначно віднести до суб'єктних чи об'єктних складових.

Висновки

Результати проведених досліджень дають змогу констатувати, що: термін «потенціал» є відображенням можливостей досягнення високих кінцевих результатів шляхом найбільш раціонального використання наявних ресурсів економічного агента. Поняття «ресурс» належить до елементів виробничого процесу. Ресурси – це можливості для досягнення цілей, які визначаються потенціалом. Економічний потенціал підприємства є складною динамічною взаємопов'язаною структурою, у якій взаємодіють між собою сукупність усіх видів наявних ресурсів і можливостей, включаючи перспективи збільшення підприємства, що використовуються для досягнення тактичних і стратегічних цілей його розвитку та забезпечення сталого розвитку. Економічна безпека підприємства, на нашу думку, – це стан найбільш ефективного використання його потенціалу, що забезпечує спроможність підприємства реалізовувати свої інтереси шляхом їх збалансування з іншими суб'єктами та запобігання загрозам і забезпечувати

стабільний розвиток підприємства в цей час і в майбутньому. Потенціал економічної безпеки підприємства – це динамічна сукупність його прав, можливостей, ресурсів і компетенцій, спрямованих на захист життєво важливих інтересів і забезпечення стабільного функціонування та стійкого розвитку в майбутньому.

Література

1. Васюкова И. А. Словарь иностранных слов / И. А. Васюкова. – М. : АСТ / Астрель / Хранитель, 2006. – 416 с.
2. Этимологический словарь русского языка / под. ред. Шаинского Н.М. – М., 1994 г.
3. Воблый К. Г. Производственные силы Украины. Техника, экономика, право / К. Г. Воблый // Научные записки Ин-та народного хоз-ва. – 1924. – № 4-5. – С. 126-149.
4. Бачевский Б. Е. Износ оборудования и его обновление в Украине. Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету / Б. Е. Бачевський, О. О. Решетняк, І. М. Семенко. – Вип. 197. Т. II. Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – С. 305-311.
5. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – М. : Мысль, 1981. – 351 с.
6. Лукинов И. Аграрный потенциал : исчисление и использование / И. Лукинов, А. Онищенко, Б. Пасхавер // Вопросы экономики. – 1988. – № 1. – С. 12-21.
7. Фигурнов Э. Производственный потенциал социалистического общества / Э. Фигурнов // Политическое самообразование. – 1982. – № 12.
8. Большой экономический словарь / под. ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
9. Люкшинов А. Н. Стратегический менеджмент на предприятиях АПК / А. Н. Люкшинов. – М. : Колос, 1999. – 367 с.
10. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.
11. Конспект лекцій з курсу «Потенціал підприємства : формування та оцінювання» (для студентів заочної форми навчання за напрямком підготовки 0501 – «Економіка і підприємництво», спеціальностей 6.050100, 7.050107 – «Економіка підприємства») / І. А. Ачкасов, Т. А. Пушкар, В. Г. Федорова ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 89 с.
12. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості : формування, оцінка, управління / Є. В. Лапін // Вісник СумДУ. – Серія : Економіка. – 2007. – № 1. – С. 63-71.
13. Чумаченко М. Г. Економічний аналіз : навч. посіб. / М. Г. Чумаченко. – К. : КНЕУ, 2001. – 204 с.
14. Краснокутська Н. С. Процесний підхід до формування потенціалу торговельних підприємств / Н. С. Краснокутська // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – 2009. – № 4. – С. 117-125.
15. Борзенкова К. С. Оценка экономического потенциала предприятия и повышение эффективности его использования : автореф. дис. ... канд. экон. наук / К. С. Борзенкова. – Белгород, 2003. – 24 с.
16. Волосатов В. Д. Сущность и структура инновационного потенциала промышленного предприятия / В. Д. Волосатов, Ю. В. Бабанова / Вестник Челябинского государственного университета, 2010. – № 3 (184). Экономика. Вып. 24. – С. 134-138.
17. Ewans, G. T. Thinking globalisation: Issues for open and distance education in Australia and the South Pacific // Crossing Frontiers. Rockhampton : Central Queensland University, 1995
18. Энциклопедия экономиста : Потенциал предприятия / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.grandars.ru/college/ekonomika-firmy/potencial-predpriyatiya.html>
19. Краснощек А. А. Современные аспекты анализа и оценки экономической безопасности организаций / А. А. Краснощек, И. А. Динец // Корпоративные финансы, 2010. – № 4 (16). – С. 78.
20. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства : інноваційний аспект : монографія / С. М. Шкарлет. – К. : Книжкове видавництво Національного авіаційного ун-ту, 2007. – 436 с.

21. Макконелл К. Р. Экономикс: В 2-х т. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 984 с.
22. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности: учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М. : Проспект, 2010. – 424 с.
23. Реймерс Н. Ф. Экология (теории, законы, правила принципы и гипотезы) / Н. Ф. Реймерс. – М. : Журнал «Россия Молодая», 1994 – 367 с.
24. Огорокова Л. Г. Ресурсный потенциал предприятий / Л. Г. Огорокова. – СПб. : С-ПбГТУ, 2001. – 293 с.
25. Ресурсный потенциал экономического роста / под ред. М. А. Комарова, А. Н. Романова. – М. : Путь России, 2002. – 567 с.
26. Бороненкова С. А. Управлінський аналіз / С. А. Бороненкова. – М. : Фінанси і статистика, 2001. – 384 с.
27. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности : учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М. : Проспект, 2010. – 424 с.

УДК 336.502:622:333

О.М. Ромашко
*доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Університет економіки та права «КРОК»*

Особенности управлінського обліку витрат підприємства

У статті досліджено питання класифікації витрат в управлінському обліку. Розглянуто вплив класифікації витрат на прийняття управлінських рішень

Ключові слова: витрати, прибуток, управлінський облік, елемент витрат, стаття витрат, система обліку витрат.

О.М. Ромашко
*доцент кафедри учета, анализа и аудита,
Университет экономики и права «КРОК»*

Особенности управленческого учета расходов предприятия

В статье исследованы вопросы классификации расходов в управленческом учете. Рассмотрено влияние классификации расходов на принятие управленческих решений.

Ключевые слова: расходы, прибыль, управленческий учет, элемент расходов, статья расходов, система учета расходов.

O. Romashko
*Associate Professor of Accounting, Analysis and Audit,
«KROK» University*

Management Accounting Peculiarities of Enterprise Expenses

This paper investigates the issues of expenses classification in management accounting. The effect of the expenses classification on management decision-making is considered.

Keywords: expenses, profit, management accounting, expenses element, expenses item, the system of expenses accounting

Постановка проблеми

В умовах ринкової економіки основним у діяльності кожного підприємства є отримання максимального прибутку. Реалії сьогодення диктують нові вимоги, що передбачають використання результатів обліково-аналітичної інформації для розроблення рекомендацій з оптимізації бізнес-процесів, підвищення якості управління ресурсами, мінімізації економічної та інформаційних ризиків при прийнятті управлінських рішень. З розвитком конкуренції на ринку та зниженням норми прибутку перспективи розвитку підприємства значною мірою залежать від поведінки витрат та управління ними. Уміння планомірно та раціонально керувати витратами в періоди погіршення кон'юнктури ринку підвищує шанси на виживання. Дослідження ефективного управління витратами є особливо важливим в умовах інфляції, оскільки дані про теперішні витрати постійно потрібно звіряти з даними про майбутні витрати. Рівень витрат є ключовим показником оцінки роботи не тільки кожного конкретного підприємства, а й економіки в цілому. Тому на сьогодні, коли національна економіка опинилася в досить важкому стані, перед підприємствами постає завдання впровадження ефективної системи управління виробничими витратами та контролю за ними. Проблемне коло питань щодо оцінки витрат та їх прогнозування й обумовлює актуальність питань, розкритих у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні та практичні аспекти організації управлінського обліку витрат є в центрі уваги науковців. Дослідженням розвитку та методології управлінського обліку витрат присвячено багато робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед вітчизняних учених слід виділити праці І. Бланка [1], Ф. Бутинця [2], С. Голова [3], З. Гуцайлюка [4], Н. Малюги [6], Л. Нападовської [7], Л. Сук [10], Ю. Шумило [11] та інших. Серед зарубіжних авторів слід виділити праці К. Друрі [5], К. Уолш [12], Ч. Хорнгрена [13] та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Не вирішеним на сьогодні є розроблення нової якісної системи обліку витрат, яка змогла б надавати інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень у ринкових умовах, забезпечити аналітичність обліку, а також визначити економічну природу цих витрат.

Формулювання цілей статті

Метою статті є вивчення процесів і закономірностей систематизації та групування витрат при формуванні системи їх управлінського обліку та конкретизація ролі в загальній системі управління витратами.

Виклад основного матеріалу дослідження

Під впливом процесів глобалізації у світовому економічному суспільстві відбуваються динамічні зміни. Це знаходить прояв у еволюції функціональних можливостей інформаційно-комунікаційних систем, переорієнтації облікової системи. Одним із важливих кроків у переході України до нової системи обліку та звітності став поділ єдиної системи господарського обліку на складові. При цьому особливої ролі набуває управлінський облік, як інтегрована система обліку, планування, контролю, аналізу, що надає інформацію про доходи та витрати для оперативних рішень і розвитку підприємства.

Сучасні умови господарювання підприємств обумовлюють зростання ролі управлінського обліку, який надає інформацію значно більшу за повнотою, обсягом, аналітичними і контрольними можливостями, ніж фінансовий облік, оскільки інформації останнього недостатньо для внутрішніх потреб управління формуванням собівартості продукції.

Протягом останніх років ученими-економістами та бухгалтерами-практиками вносились різні пропозиції щодо вдосконалення існуючої класифікації витрат у різних галузях промисловості. Необхідно відмітити, що більшість авторів вирішували питання доцільності, обґрунтованості та правомірності включення певних видів витрат до собівартості продукції, однак проблеми зміни загальних принципів формування собівартості та групування витрат на виробництво залишалися невирішеними.

Для забезпечення фінансової стабільності зменшення ймовірності настання ризику банкрутства необхідно ретельно аналізувати показники внутрішньогосподарської діяльності на рівні підприємства, враховувати можливий вплив різних факторів з метою встановлення оптимальних пропорційних співвідношень обсягів результатів діяльності. Одним із таких важливих показників результатів фінансово-господарської діяльності підприємства є витрати [1].

Оптимізація витрат забезпечує дотримання режиму економії, зростання продуктивності праці, скорочення непродуктивних витрат, що дає змогу підвищити рентабельність. Однак витрати підприємства мають неоднорідний характер, що потребує їх класифікації. Класифікація – це один із методів пізнання та вивчення явищ, процесів, об'єктів, який полягає в їх розподілі на класи на базі визначених ознак, властивостей і закономірностей зв'язків між ними. Чим більше виділено ознак класифікації, тим вищим є ступінь пізнання досліджуваних явищ, процесів, об'єктів і можливостей управління ними. Класифікація витрат є основою їх обліку, аналізу та планування на підприємстві, допомагає оцінити здійсненні витрати, знайти можливі способи підвищення ефективності витрат і прийняти правильні рішення щодо управління ними.

Економічно обґрунтована класифікація виробничих витрат є основою організації обліку виробничої діяльності. Для побудови такої класифікації необхідно враховувати організаційно-технологічні особливості галузі та її управління, розмір окремих видів витрат і вартісний обсяг виробництва. Класифікація витрат за видами діяльності дає змогу організувати систему внутрішньовиробничого контролю й управління витратами; залежно від мети обліку передбачає групування витрат для визначення собівартості виготовленої продукції та фінансових результатів, прийняття управлінських рішень і здійснення контролю та регулювання.

Важливе значення для розрахунку собівартості має раціональне групування витрат. Зведення окремих витрат у групи необхідне також з метою встановлення певного співвідношення між ними для взаємного контролю та узгодження. Подібне узгодження можливе тільки за наявності економічно обґрунтованої класифікації витрат за певними групами, що також має велике значення для економічного аналізу собівартості, встановлення та оцінки чинників її формування та зниження.

Потреба в різноманітній інформації змінюється залежно від етапу прийняття рішень, на якому перебуває керівник: пошук альтернативних варіантів дій і збір даних про них, планування діяльності, поточне регулювання та наступний аналіз. Неможливість застосування одного методу обліку витрат змушує використовувати комплекс методів обліку витрат на різних етапах прийняття рішень.

Тільки об'єктивна інформація є підставою для прийняття ефективного управлінського рішення. При цьому «ступінь інформаційного забезпечення керівників усіх рівнів управління підприємством визначається здатністю бухгалтерів-аналітиків використовувати методи калькулювання собівартості продукції і управління витратами, планування і бюджетування» [3].

Як зазначено в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», управлінський облік – це система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством [9]. Багато зарубіжних авторів визнають, що управлінський облік – це процес виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю всередині організації та забезпечення відповідного використання ресурсів.

Таким чином, управлінський облік є складовою системи управління, що надає важливу інформацію для:

- визначення стратегії та планування майбутніх операцій підприємства;
- контролю за його поточною діяльністю;
- оптимізації використання ресурсів;
- оцінки ефективності діяльності;
- зниження ризиків у процесі прийняття рішень.

Важливого значення набуває організація на підприємствах ефективного обліку витрат на основі розроблення власної облікової політики, яка здатна задовольнити потреби всіх рівнів управління в релевантній інформації про витрати, доходи, фінансовий стан, а також перспективний розвиток підприємства. Під впливом нестабільності як у світовій економіці, так і в економіці України спостерігається постійне зростання сум витрат підприємства. Це обумовлює необхідність пошуку оптимальних методик їх обліку та контролю, які будуть адаптовані до потреб керівництва та інших користувачів економічної інформації.

Ключовими показниками ефективності, які повинні бути розвинені в системі калькулювання, є набір основних параметрів, відображають найбільш важливу інформацію для управління та використовуються для діагностики результатів діяльності та прийняття на їхній основі управлінських рішень.

Найбільшої уваги при прийнятті управлінських рішень заслуговують витрати, що характеризує вартісний вимір використаних різних засобів у процесі господарювання для авансування та здійснення процесу виробництва. Завданням обліку витрат як складових управління є:

- своєчасне, повне і достовірне відображення витрат виробництва;
- відображення використаних ресурсів, що входять до складу витрат;
- групування витрат з метою обчислення собівартості продукції;
- обчислення витрат для визначення фінансових результатів;
- групування та формування даних про витрати для складання звітності різних рівнів.

Найбільше відмінності фінансового та управлінського обліку витрат проявляються в їх методиці обліку. У фінансовому обліку фіксують тільки документально підтверджені витрати з метою визначення фінансового результату та складання звітності. В управлінському їх обліковують за галузями, видами продукції з метою визначення собівартості (внутрішньої ціни) на кожен вид продукції, робіт, послуг.

Важливими об'єктами управлінського обліку, які підлягають вимірюванню, дослідженню та управлінню, є витрати виробництва та їх класифікація, тобто

визначення собівартості, оскільки на формування витрат підприємство має вагомий вплив, навіть більшою мірою, ніж на доходи.

Один із принципів управлінського обліку: різні витрати – для різних цілей напряму стосується методики формування собівартості. Її можна визначати за всіма витратами, виробничими витратами, частиною витрат, релевантними витратами тощо. Інформація про витрати дає можливість визначити: яку ціну на послуги слід встановити; який процес є найбільш економічним; який підрозділ використовує ресурси найефективніше; який замовник забезпечує найбільший внесок у прибуток підприємства [6].

Традиційна модель фінансового обліку витрат передбачає включення у виробничу собівартість тільки частини витрат, а частину – списувати на фінансовий результат. За цією системою витрати поділяються на витрати на продукцію – пов'язані з виробництвом або придбанням товарів для реалізації, і витрати періоду – витрати, що не включаються до собівартості запасів і розглядаються як витрати того періоду, у якому були здійснені.

Такий традиційний підхід до класифікації витрат передбачений Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, відповідно до яких у виробничі витрати включають:

- прямі матеріальні витрати або основні матеріальні;
- пряма заробітна плата з нарахуваннями;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

Витрати періоду не включаються в собівартість, а нараховуються у тому періоді, у якому вони виникають, і в кінці місяця списуються на рахунок обліку і визначення фінансових результатів.

Однак такі методи не визначають потреби управління щодо визначення видів діяльності, які забезпечують підприємству поточну або потенційну перевагу у витратах, стратегічну оцінку поточної позиції підприємств на ринку та його потенціалу в плані майбутнього розвитку [12].

Для ефективної організації управлінського обліку необхідно використовувати економічно обґрунтовану класифікацію витрат за окремими ознаками [7]. Метою класифікації є впорядкування витрат відповідно до вирішуваних завдань. Різноманітні завдання вимагають використання адекватних ознак класифікації. Основними ознаками класифікації витрат є: за економічним змістом; способом віднесення на собівартість продукції; складом за місцями виникнення та центрами відповідальності; за доцільністю використання; за ступенем охоплення планом; за впливом прийняття управлінського рішення.

За економічним змістом витрати класифікують за елементами і статтями. Характерно, що номенклатура елементів витрат, визначена в П(С)БО 16 «Витрати», для всіх галузей економіки є однаковою [8]. Групування витрат за економічними елементами дає змогу одержати інформацію про те, що саме й на яку суму витрачено в процесі виробництва та реалізації в цілому по підприємству. Однак таке групування не дає змоги здійснити контроль і аналіз витрат за цільовим призначенням. Для цього необхідно використовувати групування витрат за статтями калькуляції, яке залежить від методу планування, технологій виробництва та виду продукції. Саме тому, встановлення переліку та складу статей калькулювання виробничої собівартості продукції, робіт, послуг на сьогодні віднесено до компетенції підприємства та повинно бути регламентовано його обліковою політикою.

Традиційний підхід до класифікації витрат для оцінки запасів та обчислення прибутку не дає змоги вирішити багато питань у системі управління.

В управлінському обліку для прийняття рішень застосовують маржинальне калькулювання. Відмінності між традиційною і маржинальною системами калькулювання полягають у тому, що система калькулювання змінних витрат дає інформацію, необхідну для прийняття поточних рішень щодо оптимізації виробничої програми; ціноутворення; зміну обсягів виробництва тощо. При цьому важливим показником для прийняття рішень є структура витрат.

Найважливішою для прийняття управлінських рішень є класифікація затрат залежно від зміни обсягу виробництва, тобто рівня активності [7]. Для прийняття управлінських рішень важливо знати, як змінюється поведінка витрат за різних рівнів активності. Поведінка витрат залежить від багатьох факторів, які, взаємодіючи між собою, зумовлюють відхилення витрат від заздалегідь визначених параметрів. Ураховуючи це, при оцінці поведінки витрат використовують аналіз їхньої чутливості на зміну тих чи інших факторів. За допомогою цього аналізу визначають і відхилення, зумовлені нестандартними ситуаціями, що призводять до зміни визначених показників обсягу виробництва й реалізації продукції.

Для прийняття управлінських рішень щодо витрат підприємства важливо розуміти взаємозв'язок між витратами та певними факторами [5]. Це дає змогу передбачати майбутні релевантні витрати. У науковій літературі для опису поведінки витрат їх поділяють на змінні та постійні, напівзмінні та напівпостійні. При цьому основним фактором витрат розглядають обсяги діяльності – це може бути обсяг виробництва або обсяг реалізації [2].

Змінні витрати – це витрати, що змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу діяльності (або іншого фактора витрат).

Постійні витрати – це витрати, що залишаються незмінними в разі зміни обсягу діяльності (або іншого фактора витрат).

Напівзмінні витрати – це витрати, що змінюються, але не прямо пропорційно до зміни обсягу діяльності (або іншого фактора витрат).

Змішані витрати – це витрати, що містять елементи як змінних, так і постійних витрат.

При розподілі витрат на постійні та змінні в основу покладено припущення релевантного діапазону та часу, тобто – це діапазон діяльності, у межах якого зберігається взаємозв'язок між величиною витрат та їх фактором. Зазвичай релевантним діапазоном є нормальний очікуваний діапазон діяльності підприємства. За межами цього діапазону змінні витрати не є лінійною функцією обсягу внаслідок понаднормової оплати, знижок з обсягу закупівлі матеріалів, неефективного використання ресурсів тощо [13].

Постійні витрати не завжди знаходяться на одному й тому ж рівні залежно від обсягів діяльності. Збільшення обсягів діяльності понад критичний рівень, як правило, призводить до збільшення постійних витрат. Тому в практичній діяльності, витрати, поведінка яких має ступінчастий характер, відносять до напівзмінних.

Однак групування витрат з поділом їх на постійні та змінні при зміні обсягу діяльності доцільно здійснювати для короткострокового періоду, оскільки в довгостроковому всі затрати стають змінними.

Важливим при розробленні функції витрат є розуміння її етапів, основними з яких є: попередня оцінка; вибір незалежної змінної; вибір залежної змінної; збір даних; графічне зображення; оцінка результатів.

Ураховуючи це, аналіз поведінки витрат виробництва в управлінському обліку – це не тільки оцінка результативних значень показників, обчислених за

допомогою того чи іншого методу, а й попереднє вивчення інформації, що аналізується, щодо її достовірності, об'єктивності, взаємозв'язку та залежності від обраних критеріїв дослідження.

Роль витрат у господарській діяльності підприємств є незаперечною. Однак лише чітко налагоджена система управління витратами дасть відчутні результати у фінансово-господарській діяльності підприємства. Уважне ставлення до вибору класифікації та аналізу поведінки витрат визначить, наскільки правильно організована система управління витратами. Пряма залежність прибутку підприємства від рівня витрат за умов пошуку резервів їх зниження дасть можливість швидшими темпами розвиватися компанії. У підсумку розвиток суб'єктів господарювання стане конкурентною перевагою на ринку [11, с. 119].

Структурою витрат є співвідношення постійних і змінних витрат підприємства. Вплив структури витрат на прибуток можна визначити за допомогою операційного важеля. Операційний важіль – це співвідношення постійних і змінних витрат, що забезпечує більший відсоток зростання прибутку, ніж відповідний відсоток зростання обсягу продажу.

Управління витратами в системі калькулювання – багатогранна проблема, що передбачає використання різних підходів і концепцій [3; 10; 4].

Завдання її полягає в тому, щоб обрати підхід, який найбільше відповідає умовам діяльності підприємства, і органічно поєднати його з системою інформаційного забезпечення та управління.

Таким чином, ознак класифікації повинно бути стільки, щоб забезпечити отримання достатньої корисної інформації для вирішення конкретних проблем, які виникають у процесі управління діяльністю підприємства. При визначенні поведінки витрат їх комбінації повинні бути в такій кількості й такими, щоб досягти цілей різних груп користувачів, пов'язаних з організацією обліку витрат і всіх фактів господарської діяльності підприємств.

Висновки

Прийняття управлінських рішень у сфері діяльності підприємства прямо або опосередковано впливає на рівень витрат і прибутку.

Для управління витратами підприємству необхідно розробити регламентацію системи управління, яка є одним із принципів сучасного менеджменту та означає встановлення й суворе дотримання певних правил, положень, інструкцій, нормативів, побудованих на наукових принципах управління. Система управління витратами повинна мати раціональне групування витрат для розрахунку собівартості продукції, робіт, послуг. З метою встановлення співвідношення окремих груп витрат необхідно визначити порядок їх зведення за окремими групами. Лише така система обліку витрат дасть можливість встановити й оцінити чинники її формування та напрями зниження рівня витрат. У свою чергу, при прийнятті управлінських рішень системи обліку та управління витратами дають можливість визначити пряму залежність прибутку підприємства від рівня витрат за умов пошуку резервів їх зниження та визначення основних напрямів конкурентного розвитку підприємства.

Література

1. Бланк И. А. Управление финансовыми ресурсами / И. А. Бланк. – М. : Омега-Л, ООО «Эльга», 2011. – 768 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 480 с.
3. Голов С. Класифікація витрат і методи калькулювання собівартості в управлінському обліку / С. Ф. Голов. – К. : Податкове планування, 2006. – № 2. – 25 с.

4. Гуцайлюк З. Оперативний облік та оперативний економічний аналіз у системі бухгалтерського обліку / З. Гуцайлюк // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 2. – С. 166-170.
5. Друри К. Управленческий и производственный учет / Пер. с англ. : Учебник. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 1071 с.
6. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні : теорія й методологія, перспективи розвитку : [монографія] / Н. М. Малюга – Житомир : ЖДТУ, 2005. – 548 с.
7. Нападовська Л. В. Управлінський облік : підручник / Л. В. Нападовська. – К. : Книга, 2004. – 254 с.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Мінфін] від 31 березня 1999 р. – № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/law/show/z0027-00>
9. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12 травня 2011 р. № 3332-УІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3332-17>
10. Сук Л. Склад і класифікація витрат на підприємствах / Л. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2007. – № 20 (197). – С. 46-49.
11. Шумило Ю. О. Уточнення теоретичної сутності категорії витрат в управлінні підприємством / Ю. О. Шумило // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 3 (82). – С. 117-119.
12. Уолш К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства : Пер. з англ. / К. Уолш. – К. : Наукова думка, 2001. – 367 с.
13. Хонгрэн Ч. Управленческий учет, 10-е изд. / Ч. Хонгрэн, Дж. Фостер, Ш. Датар / Пер. с англ. – СПб. : Питер, 2005. – 1008 с.

УДК 658:005.3:621

О.І. Тревого

*асистент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний університет «Львівська політехніка»*

Розвиток машинобудівних підприємств: сутність, процес і принципи

У статті досліджено сутність поняття «розвиток машинобудівних підприємств» у розрізі його економічної, організаційної та інноваційної складових. Подано загальну концепцію розвитку машинобудівних підприємств та сформовано базові принципи управління ним.

Ключові слова: розвиток, організаційний розвиток, економічний розвиток, інноваційний розвиток, процес розвитку.

Е.И. Тревого

*ассистент кафедры теоретической и прикладной экономики,
Национальный университет «Львовская политехника»*

Развитие машиностроительных предприятий: сущность, процесс и принципы

В статье исследована сущность понятия «развитие машиностроительных предприятий» в разрезе его экономической, организационной и инновационной составляю-

щих. Представлена общая концепция развития машиностроительных предприятий и сформированы базовые принципы управления им.

Ключевые слова: развитие, организационное развитие, экономическое развитие, инновационное развитие, процесс развития.

E. Trevoho

*Assistant of Theoretical and Applied Economics Department
National University «Lviv Polytechnics»*

Development of Machine-building Enterprises: Essence, Process and Principles

The article investigates the essence of machine-building enterprises development concept in the context of its economic, organizational and innovative components. The general concept of machine-building enterprises development is presented and the basic principles of enterprise management are formed.

Keywords: development, organizational development, economic development, innovative development, development process.

Постановка проблеми

Еволюція економічних моделей функціонування національних економік диктує свої умови підтримання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Однією з цих умов є досягнення високого рівня адаптивності підприємств, який передбачає постійний моніторинг показників внутрішнього і зовнішнього середовища, формування стратегії розвитку бізнесу та механізмів здійснення організаційних змін. Цим пояснюється актуальність дослідження моделей управління розвитком машинобудівних підприємств. Теоретичною базою для управління розвитком цих підприємств є дослідження сутнісних ознак і складових поняття «розвиток», формалізація процесу розвитку підприємств і виділення його загальних принципів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми організаційних змін і розвитку підприємств широко розглядалися науковцями різних країн, формувалися різні підходи до управління розвитком. У спеціальній літературі використовують низку часткових чи синонімічних понять, таких як «організаційний розвиток», «економічний розвиток», «інноваційний розвиток», «сталий розвиток», «ринковий розвиток», «діловий розвиток» тощо. Поняття «розвиток» як загальнонаукова категорія широко висвітлене у працях М.В. Афанасьєва [1], О.Є. Кузьміна [5; 6], Л.Г. Мельника [7], О.Г. Мельник [8], А.В. Шегди [11].

Трактування термінів «організаційні зміни» та «організаційний розвиток» різними авторами іноді доволі суперечливе, про що свідчать праці К. Арджиріса [12], Р. Бекарда [13], В. Бенніса [14], О.Є. Кузьміна [5; 6], Г. Ліпітта [18], О.Г. Мельника [8], М.Х. Мескона [9], Б.З. Мільнера [3; 10], У. Френча [15; 16], Р. Шмука [19].

Широко дослідженим є поняття «економічний розвиток підприємств», зокрема в публікаціях С.В. Князя [4], О.Є. Кузьміна [5; 6], С.В. Мочерного [2]. Також дослідники приділяють увагу інноваційному розвитку та концепції сталого розвитку підприємств [3; 7; 10].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Попри значну увагу науковців до питань розвитку підприємств, у їхніх працях немає загальноприйнятого трактування сутності поняття «розвиток», яке включало б усі його значимі складові (організаційна, економічна, інноваційна, соціальна) та відображало галузеву специфіку машинобудування. Немає однаковості також і в ідентифікації елементів процесу розвитку машинобудівних підприємств та формулюванні його базових принципів.

Формулювання цілей статті

Основними цілями дослідження є: уточнення поняття «розвиток» машинобудівних підприємств із урахуванням усіх його значимих складових; формалізація етапів та елементів процесу розвитку машинобудівних підприємств; обґрунтування базових принципів розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття «розвиток» передбачає певні зміни чи перетворення, перехід до нового стану, набуття нових властивостей. Як зазначає О.Г. Мельник, «...розвиток як категорію можна розглядати із декількох позицій, а саме: розвиток як процес (рух), ...як результат, ...як властивість, ...як закономірність, ...як динаміка» [8, с. 261]. Дослідник А.В. Шегда стверджує, що «поняття розвиток у загальному вигляді визначається як зміна процесу, явища від більш простого до більш складного і більш ефективного» [11, с. 550].

Поняття «розвитку підприємства» часто позначають як «організаційний розвиток», при цьому вважається, що організаційному розвитку передують організаційні зміни, вони ж його супроводжують та ідентифікують. Особливістю змін в організації є усвідомлена необхідність удосконалення однієї або кількох складових внутрішнього середовища, яке визначається місією, цілями та завданнями організації, її структурою, технологією, ресурсами, людьми. Виділяють окремі елементи внутрішнього середовища організації: цілі і стратегії, продукція і послуги, міжфункціональні бригади [10, с. 619-623]. Організаційний розвиток означає зміну всіх складових організації з метою підвищення рівня відповідності вимогам динамічного зовнішнього середовища та завданням розширення внутрішніх можливостей підприємства [10, с. 627].

Як стверджує К. Арджиріс, «розвиток... має включати турботу про те, щоб уникнути організаційної кризи та створити такий управлінський клімат, який сприяє адаптивності до інновацій» [12, с. 114]. Дослідник Р. Бекард визначає організаційний розвиток як «плановані заходи, що стосуються всієї організації та керуються згори з метою підвищення ефективності організації шляхом планованого втручання в організаційні процеси» [13, с. 42]. Учені О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник пишуть, що «організаційний розвиток – довгострокова робота з удосконалення процесів розв'язання проблем та оновлення в організації з допомогою агента змін шляхом ефективного спільного регулювання, використання культурних постулатів, теорії й технології прикладної науки про поведінку, дослідження дією» [6, с. 306]. Подібної думки дотримуються У. Френч, С. Белл, Г. Ліпітт [15; 16; 18]. Натомість В. Бенніс акцентує увагу на тому, що організаційний розвиток – це «реакція на зміни, комплексна стратегія, спрямована на зміну переконань, цінностей, структури організації з тим, щоб покращити адаптацію нею нових технологій, ринків тощо» [14, с. 26]. Учені Р. Шмук, М. Майлз наголошують на тому, що організаційний розвиток – це «плановані та підтримувані заходи щодо застосування поведінкових наук для системного покращання, використання рефлексивних та самоаналізуючих методів» [19, с. 29].

Якщо термін «організаційний розвиток» більшість дослідників розглядають на рівні підприємства, то термін «економічний розвиток» трактується переважно на макrorівні. Як визначає С.В. Мочерний, економічний розвиток як «незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва...» і чітко відмежовує категорію «економічний розвиток» від категорії «економічне зростання» [2, с. 623]. Деякі автори оперують поняттям «економічний розвиток підприємства», акцентуючи увагу на тому, що цей термін передбачає «наявність чинників, що характеризують стійкі ... та тимчасові ... зміни результуючих ознак досліджуваного об'єкта» [5, с. 7].

Широко використовується в літературі поняття «інноваційного розвитку підприємства», під яким загалом розуміють «рівень реалізації, а також приросту інноваційного потенціалу підприємств» [4, с. 6]. Дослідники все ще сперечаються з приводу ознак категорії «інноваційний розвиток», які пов'язані з дискусійністю розуміння інноваційних ресурсів, можливостей, ідей та потенціалу. При цьому часто поняття «інноваційний розвиток» і «економічний розвиток» ототожнюються або частково перетинаються, залежно від цілей авторів досліджень та їх суб'єктивного сприйняття цих категорій.

Наприкінці ХХ ст. з'явилася концепція сталого розвитку підприємств. Дослідники трактують поняття «сталий розвиток» як поєднання розвитку економічної, соціальної та екологічної підсистем [7; 2, с. 283].

Отже, розвиток підприємства – це складний системний процес переходу підприємства на якісно вищий рівень на основі довгострокового планування змін усіх підсистем з метою досягнення стійкого і незворотного економічного результату та оновлення корпоративної культури і системи управління.

Розвиток машинобудівного підприємства є одночасно процесом і результатом і повинен забезпечувати досягнення іноді різнобіжних цілей. Складність цього поняття пояснюється потребою часткового застосування різних складових розвитку підприємства в їх різних комбінаціях на певних етапах життєвого циклу (рис. 1).

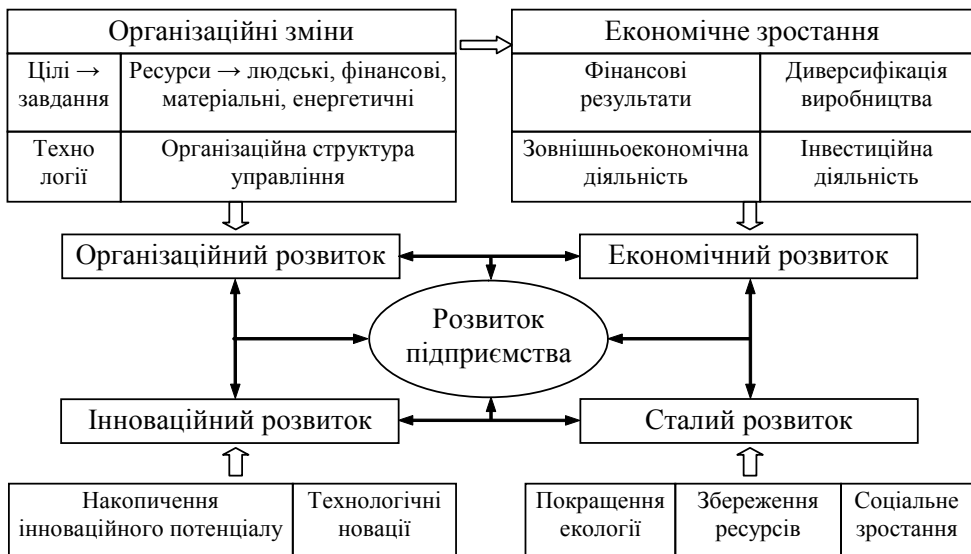

Рис. 1. Складові розвитку машинобудівного підприємства

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

Ми не можемо однозначно стверджувати, що економічне зростання є наслідком організаційних змін, а не навпаки. Здебільшого саме мотиви економічного зростання, особливо в частині фінансових результатів, стають активним агентом до проведення організаційних змін. Іноді спостерігається зворотна ситуація: економічне зростання підприємства на основі інновацій чи доступу до дешевих ресурсів спричиняє організаційні зміни.

Подібно пов'язані організаційні зміни та інноваційний розвиток; можливі два варіанти: необхідність здійснення організаційних змін потребує застосування інноваційних підходів до управління або технологічні інновації потребують організаційних змін для їх ефективного впровадження.

Для того, щоб сформувати механізм управління розвитком підприємства та оптимізувати бажані параметри, не виходячи за межі встановлених обмежень, слід вивчити процес розвитку підприємств з урахуванням їх ключових цілей та індивідуальних параметрів.

Процес розвитку підприємств зазнав значної еволюції разом зі змінами організаційних форм і моделей управління. Дослідники виділяють три фази фундаментальних змін концепції управління, а саме: відділення управлінських функцій від функцій власності, поява адміністративного апарату на основі вертикальної структури та значного ступеня централізації, перехід до організацій з превалюванням горизонтальних зв'язків [3, с. 443].

Широко відома модель Л. Грейнера деталізує процес організаційних змін, виходячи з почергового впливу на керівництво та реакції керівників на цей вплив, яка породжує наступний етап моделі [17]. Науковці трактують модель Л. Грейнера в жорсткому варіанті [6, с. 307-309; 9, с. 533-536], тобто вплив на керівництво зумовлює його однозначну реакцію, яка переводить процес на наступну стадію. Для сучасних машинобудівних підприємств така однозначність сумнівна, оскільки діагностика внутрішніх проблем здійснюється в умовах невизначеності, отже, не завжди має результатом об'єктивну оцінку їхньої сутності через конфлікт інтересів власників, вищого керівництва та керованої системи. Тому в загальній концепції процесу розвитку підприємств слід виокремити стадії економічного та інноваційного розвитку (рис. 2).

Ідентифікація стадії розвитку системи управління підприємством потрібна для того, щоб на першому ж етапі процесу розвитку відкинути завідомо програшні сценарії за рахунок приведення діючої системи менеджменту підприємства до однієї з класичних концепцій.

Якщо фактори розвитку, а отже, й елементи процесу розвитку є унікальними для кожного машинобудівного підприємства, то принципи їх розвитку є універсальними і формують методологічний базис стратегії сталого розвитку суб'єктів господарювання. У системі принципів розвитку підприємств (рис. 3) важливе місце посідає принцип неперервності планування, який полягає в дотриманні технології стратегічного планування та забезпечення послідовності інструментів тактичного планування.

Наступним принципом розвитку підприємства є забезпечення найменшого рівня ризику в процесі проведення змін, оскільки саме в цей період підприємство є найбільш вразливим до погіршення умов функціонування та недружніх дій з боку зовнішніх контрагентів чи внутрішніх груп працівників, не задоволеної політикою керівництва.

Дослідження О.Є. Кузьміна, С.В. Князя доводять, що в процесі розвитку підприємства контролюючи суб'єкти повинні мати відповідні повноваження, закріплені як на час проведення організаційних змін, так і для поточної діяльності;

Рис. 2. Процес розвитку підприємств (загальна концепція)

Джерело: розроблено автором

володіти необхідними знаннями і досвідом; чітко усвідомлювати об'єкт, предмет, цілі та завдання контролю [4; 5; 6].

У процесі розвитку машинобудівних підприємств неминуче змінюються відносини з їхніми партнерами, споживачами, конкурентами, державними органами влади. Це означає, що слід дотримуватися принципу збалансованості інтересів усіх учасників процесу розвитку підприємства, як внутрішніх (працівники, управлінці, власники), так і зовнішніх (споживачі, постачальники, конкуренти, громадські структури, державні органи влади, міжнародні контрагенти тощо).

Принцип соціальної адаптивності розвитку підприємства передбачає формування умов для покращення соціального захисту працівників. Реалізація на практиці цього принципу дасть змогу покращити збалансованість інтересів працівників управлінців і власників підприємства, забезпечити можливості подальшого зростання виробництва, знизити до мінімуму опір персоналу проведенню змін, пом'якшити психологічний клімат у колективах підрозділів.

Принцип економічної доцільності означає, що проведення заходів з розвитку повинно покращити фінансово-економічні показники діяльності підприємства в довгостроковій перспективі, забезпечити конкурентні переваги на внутрішньо-

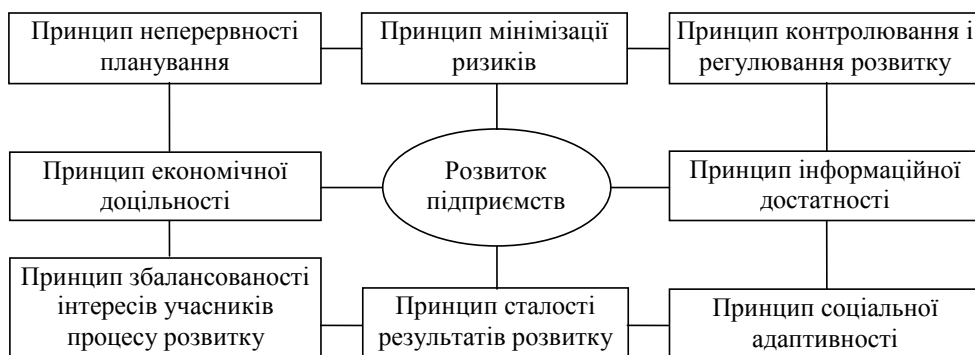

Рис. 3. Принципи розвитку машинобудівних підприємств

Джерело: впорядковано автором на основі досліджених джерел

му та зовнішньому ринках, можливість залучення інвестицій, зростання вартості активів, у тому числі нематеріальних тощо.

Розвиток підприємства потребує широкого інформаційного обміну як між внутрішніми елементами виробничої системи, так і з зовнішніми контрагентами. При цьому частина релевантної інформації повинна бути створена саме в процесі розвитку, оскільки високий ступінь інноваційності організаційно-економічних змін передбачає, що більшість процедур є незапрограмованими, а отже, потребують створення, тестування й адаптації практично з нуля.

Поняття «розвиток підприємства» передбачає незворотність змін і постійне покращення ключових параметрів його діяльності. Це й відповідає принципу сталості результатів розвитку підприємства, який охоплює не тільки економічну, а й інноваційну, соціальну та екологічну складові цього процесу.

Висновки

Проведені дослідження категорій «розвиток», «організаційний розвиток», «економічний розвиток», «інноваційний розвиток», «сталий розвиток» дають можливість уточнити поняття «розвиток машинобудівного підприємства». Названі складові розвитку перебувають у певному конфлікті, оскільки виділяють різні базові стратегії у довгостроковій перспективі. Основною метою економічного розвитку є отримання прибутку, організаційні зміни, націлені на підвищення ефективності системи управління, інновації, потребують капіталовкладень, а відтворення ресурсів, енергозбереження, охорона довкілля та соціальна відповідальність збільшують витрати бізнесу.

Слід урахувати аспекти соціального розвитку, елементи психології управління, реакцію зовнішнього середовища та багато інших чинників, однак у загальній концепції процесу розвитку підприємства ми їх не розглядаємо. На наступних етапах дослідження кожен із цих елементів знайде своє відображення в механізмі управління розвитком машинобудівного підприємства в розрізі конкретних підприємств та з урахуванням базових принципів і можливих сценаріїв їх розвитку.

Література

1. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия : [монография] / Н. В. Афанасьев, В. Д. Рогожин, В. И. Рудыка. – Харьков : ИНЖЭК, 2003. – 184 с.
2. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т.3 / [редкол. : ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Академія, 2002. – 952 с.
3. Инновационное развитие : экономика, интеллектуальные ресурсы, управление зна-

нями / Под. ред. Б. З. Мильнера ; ГОУ ВПО «РЭА им. Г. В. Плеханова. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 624 с.

4. Князь С. В. Трансферний потенціал інноваційного розвитку машинобудівних підприємств [монографія] / С. В. Князь. – Львів : Видавництво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. – 332 с.

5. Кузьмін О. Є. Контролювання та регулювання економічного розвитку підприємства : проблеми, методологічні та прикладні аспекти : [монографія] / О. Є. Кузьмін, С. В. Князь, Н. О. Шпак, В. А. Новицький. – Львів : Видавництво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 148 с.

6. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту : [підручник] / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К. : Академвидав, 2007. – [2-ге вид., випр. і доп.] – 464 с.

7. Мельник Л. Г. Методология развития : [монография] / Л. Г. Мельник. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – 602 с.

8. Мельник О. Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств : полікритеріальна концепція та інструментарій : [монографія] / О. Г. Мельник. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2010. – 344 с.

9. Мескон М. Х. Основы менеджмента : [пер. с англ.] / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2000. – 704 с.

10. Мильнер Б. З. Теория организации : [учебник]. – 6-е изд., перераб. и доп. / Б. З. Мильнер. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 797 с. – Библиогр. : С. 780-790.

11. Шегда А. В. Менеджмент : [учебник] / А. В. Шегда. – К. : Знання, 2004. – 687 с.

12. Argyris Chris. Management and Organization Development : The Path from XA to YB / Chris Argyris. – New York : McGraw-Hill, 1971.

13. Beckhard R. Organization Development : Strategies and Models / R. Beckhard. – Reading, Mass. – 1969.

14. Bennis W. Organization Development : Its Nature, Origins, and Prospects / W. Bennis. – Reading, Mass. – 1969.

15. French Wendell L. Organizational Development / Wendell L. French and Cecil H. Bell, Jr : [3rd edition]. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1981.

16. French W. Organizational Development : Behavioral Science Interventions for Organizational Improvement / W. French, C. Bell. – Englewood Cliffs, 1990.

17. Greiner L.E. Patterns of Organization Change / L.E. Greiner // Harvard Business Review (May–June 1967), in Dalton, Lawrence and Greiner, eds., op. cit., pp. 223–229.

18. Lippitt Gordon L. Organization Renewal / Gordon L. Lippitt. – Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1969.

19. Schmuck R. Organization Development in Schools / R. Schmuck, M. Miles. – Palo Alto : Calif. – 1971.

УДК 657

Л.Я. Тринька

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Обліково-аналітична діяльність суб'єктів господарювання: сутність і складові

У статті сформульовано авторське визначення поняття «обліково-аналітична діяльність». Запропоновано модель обліково-аналітичної системи суб'єкта господарювання з визначенням логічних зв'язків із обліково-аналітичним забезпеченням і обліково-аналітичною діяльністю.

Ключові слова: бухгалтерський облік, економічний аналіз, обліково-аналітична система, обліково-аналітичне забезпечення, обліково-аналітична діяльність.

Л.Я. Тринька
*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры управление
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Учетно-аналитическая деятельность субъектов хозяйствования: сущность и составляющие

В статье сформулировано авторское определение понятия «учетно-аналитическая деятельность». Предложена модель учетно-аналитической системы субъекта хозяйствования с определением логических связей с учетно-аналитическим обеспечением и учетно-аналитической деятельностью.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, экономический анализ, учетно-аналитическая система, учетно-аналитическое обеспечение, учетно-аналитическая деятельность.

L. Trynka
*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Financial and Economic
Security Management
«KROK» University*

Accounting and Analytical Activity of Economic Entities: Essence and Components

In this paper the author formulates a definition of accounting and analytical activities. The proposed model of accounting and analytical system of entity is characterized with definition of logical connections with accounting and analytical software, accounting and analytical activities.

Keywords: accounting, economic analysis, accounting and analysis system, accounting and analytical support, accounting and analytical activities.

Постановка проблеми

Глобалізація, розширення економічного та інформаційного простору, зміна пріоритетів в управлінні фінансово-господарською діяльністю економічних суб'єктів зумовили інтенсифікацію інформаційного процесу, прискорення темпів генерування нових знань. Відповіддю на світові тенденції у вітчизняному економічному середовищі стало підвищення ролі інформаційної функції бухгалтерського обліку як на рівні суб'єктів господарювання, так і на рівні макроекономічного управління. Бухгалтерська служба стала активним учасником процесів управління, що призвело до зміни відношення бухгалтера до процесу та результатів своєї праці. Праця бухгалтера набула креативного характеру, оскільки з метою забезпечення безперервності діяльності підприємства від нього почали вимагати: по-перше – максимально достовірно відображати фінансово-господарський стан господарюючого суб'єкта, користуючись наданою бухгалтерськими стандартами свободою вибору способів обліку; по друге

– повністю задовольняти інформаційні потреби заінтересованих користувачів, використовуючи надану ними ж бухгалтерськими стандартами свободу у виборі варіантів складання і представлення звітності, залежно від особливостей діяльності кожного суб'єкта; інтерпретації результатів діяльності й оцінювання їх наслідків для фінансового стану. Це зумовило якісну переорієнтацію в бухгалтерській професії: від «бухгалтера-реєстратора» господарських операцій і подій до «бухгалтера-аналітика», відтак варто змінити акценти та дослідити суть і зміст поняття «обліково-аналітична діяльність», наскільки останнє прижилося у вітчизняній науці і практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз наукової літератури за цією проблемою показав, що саме в такій постановці вона не вирішувалася, хоча можна відслідкувати еволюцію поглядів зі споріднених аспектів окресленої проблеми, згрупувавши за такими напрямками:

– бухгалтерський облік як професійна діяльність, значення бухгалтерської професії в умовах глобалізації економіки та функції бухгалтера у сфері його діяльності (Х. Андерсон, А. Апчерч, Е.Дж. Блек, Ф. Бутинець, Б. Валусь, Х. Гернон, Г. Кірейцев, Н. Малюга, Я. Соколов, В. Палій, М. Пушкар, В. Сопко, Л. Чижевська, М. Чумаченко, В. Шевчук та інші) [1];

– методологія та організація аналізу (Н. Барабаш, С. Барнгольц, Ф. Бутинець, Л. Єрмолович, І. Житна, З. Зав'ялова, І. Каракоз, В. Ковальов, Т. Ковальчук, Л. Кравченко, І. Лазаришина, М. Мельник, Є. Мних, О. Олійник, І. Парасій-Вергуненко, Г. Савицька, В. Савчук, В. Самборський, В. Стражев, І. Фаріон, Ю. Цал-Цалко, В. Шевчук, С. Шкарабан, М. Чумаченко та інші) [1].

Зауважимо, що аналітична діяльність як така не знайшла свого відображення в науковій літературі, окремо, фрагментарно вивчалися проблеми бухгалтерської (облікової) діяльності. Облік та аналіз досліджувались у розрізі об'єктів, проте розглядались з позиції процесу, а не виду діяльності.

При цьому, є низка наукових праць, у яких висвітлено теорію та методологію формування обліково-аналітичної системи та обліково-аналітичного забезпечення, що значно ближче до предмета цієї наукової статті. Зокрема, цінними є праці: Ф. Бутиця, М. Вахрушиної, А. Герасимовича, Л. Гнилицької [2], С. Голова, З. Гуцайлюка, В. Івашкевича, В. Константинова, І. Ламікіна, Ю. Литвина, В. Леня, Б. Маслова, Ю. Мішина, Л. Нападовської, Б. Нідлза [3], Л. Сука, В. Палія, Г. Партиня, А. Пилипенка, І. Поклада, П. Попової, М. Пушкар, В. Сопка, Дж. Фостера, Ч. Хорнгрена, А. Шеремета.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Як зазначалося вище, на сьогодні є низка наукових праць, у яких розкрито підходи до формування обліково-аналітичної системи, однак чіткої структури цієї системи не відображено, також не визначено логічних зв'язків між її елементами. Що стосується проблем обліково-аналітичного забезпечення, то вони знайшли відображення в результатах понад двадцяти дисертаційних досліджень [1], проте всі спрямовані на вирішення вузьких питань, обмежених предметом дослідження (об'єктами управління чи видом діяльності); розкриті у монографічних дослідженнях і досить часто обговорюються на наукових конференціях, проте фундаментальні проблеми теорії не мають комплексного характеру. Питання обліково-аналітичної діяльності, частково досліджене Л. Гнилицькою, однак підпорядковане для потреб забезпечення функціонування економічної безпеки суб'єктів господарювання; і більше уваги звернено на обліково-аналітичний процес у межах об'єкта дослідження [2]. Питання щодо її ролі та

місця в обліково-аналітичній системі не знайшли належного висвітлення в жодному науковому дослідженні.

Формулювання цілей статті

Метою статті є наукове обґрунтування підходу до визнання обліково-аналітичної діяльності суб'єктів господарювання, її організації та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

У науковій літературі неодноразово доводили, що з точки зору ґносеології виникнення і розвиток бухгалтерського обліку зумовили існування трьох його форм: як науки, навчального предмету та практичної діяльності [3]. Бухгалтерська наука та професія пройшла досить тривалий еволюційний шлях розвитку: від рахункознавства, балансознавства, бухгалтерського обліку до фінансового та управлінського обліку. І якщо останні більшою мірою були націлені на ретроспективне відображення господарських операцій, то сьогодні акцентують увагу на стратегічному управлінському облікові, контролінгу тощо.

Предметом нашого дослідження є практична діяльність, яка є логічним продовженням науки та навчального предмета бухгалтерського обліку, а тому необхідно визначити зв'язок між формами «бухгалтерський облік як наука» та «бухгалтерський облік як практична діяльність».

Як зазначено в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», бухгалтерський облік – це «процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень» [4]. За визначенням Американської асоціації бухгалтерів, «бухгалтерський облік – це процес ідентифікації інформації, вимірювання та оцінки показників і представлення даних користувачам для опрацювання, обґрунтування та прийняття управлінських рішень» [5, с. 7]. Робимо висновок, що у наведених визначеннях бухгалтерський облік більшою мірою розкрито як практичну діяльність. Разом з тим, процес «виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення та узагальнення» може бути реалізований на практиці лише через науково обґрунтовані елементи методу бухгалтерського обліку – за що відповідає власне, наукова форма. Розкритися бухгалтерському обліку як практичній діяльності дають змогу його функції.

Корифеї бухгалтерської науки традиційно виділяють чотири функції бухгалтерського обліку: інформаційну, контрольну, оціночну, аналітичну [6; 7]. Численні публікації свідчать, що облік у різних сферах діяльності ототожнюють виключно з інформаційною функцією. Основна його мета полягає в наданні користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і діяльність суб'єкта господарювання для прийняття рішень. Фактично – мета (призначення) бухгалтерського обліку дійсно повторює зміст інформаційної функції: під останньою розуміють «забезпечення інформацією про фінансовий стан і діяльність суб'єкта господарювання для потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів» [6; 7]. І хоча бухгалтерська (фінансова) інформація та фінансова звітність є корисними для внутрішніх і зовнішніх користувачів, проте вони не можуть надати всю необхідну користувачам інформацію про фінансовий стан і діяльність суб'єкта господарювання для прийняття економічних рішень. Це можна пояснити тим, що основним завданням фінансової звітності є відображення результатів минулих подій, а фактично – констатація факту, що став «історією». Так, М. Вахрушина досить влучно зазначає, що в структурі інформації фінансового обліку питома вага облікової інформації становить 40-50%, аналі-

тична інформація – 50-60%; в управлінському обліку формується 70-80% аналітичної інформації, відповідно облікова інформація становить 20-30%. [8, с. 17]. Тому, оцінюючи показники фінансової звітності, слід відзначити, що наведена в ній інформація недостатня для ухвалення управлінських економічних рішень. Інформація для управлінських цілей може бути сформована в системі обліку і представлена різними способами. Потрібна база даних складається з численних деталізованих мікрокомпонентів інформації, які можуть використовуватися для забезпечення значної кількості поставлених завдань і які не може забезпечити лише інформаційна функція бухгалтерського обліку. Необхідним є долучення оціночної та аналітичної функцій, під якими розуміють:

- оціночна функція бухгалтерського обліку полягає у вимірі та оцінці ресурсів, визначенні вартості й собівартості виробленої продукції, розрахунку результату діяльності підприємства, його рентабельності; оцінка є результатом вимірювання й ідентифікації об'єктів обліку;

- аналітична функція – у здійсненні на основі первинних і зведених даних економічного аналізу наявності, стану і руху ресурсів та результатів діяльності підприємства з широким застосуванням економіко-статистичних методів і моделювання [6; 7].

Разом з тим, за повноту, правдивість і неупередженість інформації ділить свою відповідальність і контрольна функція бухгалтерського обліку, остання полягає в необхідності здійснення методами бухгалтерського обліку контролю збереження та ефективного використання ресурсів, виконання планових завдань, дотримання чинного законодавства й умов угод і контрактів [6; 7].

Робимо черговий висновок, що практична діяльність бухгалтера виходить далеко за межі процесу «виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність суб'єкта господарювання». Вона у багатьох моментах накладається на роботу аналітика (економіста-аналітика) у рамках проведення економічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання [9].

До функцій економічного аналізу відносять оцінювальну, діагностичну та пошукову функції та наділяють таким змістом:

- оцінювальна функція полягає у визначенні відповідності стану економічної системи її цільовим параметрам функціонування та потенційним можливостям;

- діагностична функція – у встановленні причинно-наслідкових змін економічної системи в кількісному та якісному вимірюванні, впливові факторів на цю зміну і розвитку;

- пошукова функція – у виявленні невикористаних резервів і потенційних можливостей зміни та розвитку економічної системи, обґрунтуванні механізмів їх мобілізації [9].

Отже, маємо функцію оцінки (оціночну, оцінювальну) в бухгалтерському обліку та економічному аналізі з різним тлумаченням їх суті; причому, оціночна функція бухгалтерського обліку за змістом більшою мірою вписується у сфери діяльності економічного аналізу.

Як наслідок, відсутність на практиці узгодженості у веденні та організації економічної роботи аналітиками (економістами-аналітиками) та бухгалтерами призводить до різнорідності дій спеціалістів, дублювання їх функцій, неузгодженістю роботи, що призводить до порушення логічної єдності організації економічної роботи в цілому у суб'єкта господарювання. Це обумовлює об'єктивну необхідність і доцільність об'єднання бухгалтерської та аналітичної (економіч-

ної) служб в обліково-аналітичну службу. Схожі думки вже були оприлюднені [10; 11; 12], проте не були достатньо переконливими і не знайшли належної підтримки на практиці.

Обліково-аналітичну діяльність не можна відокремлено розглядати від обліково-аналітичної системи та обліково-аналітичного забезпечення. Під ними розуміємо таке:

- обліково-аналітична система – це система, що ґрунтується на даних оперативного, статистичного і бухгалтерського (фінансового і управлінського) обліку та звітності, включаючи звітність за податковими зобов'язаннями; для економічного аналізу використовує облікову (у розрізі його видів), та позаоблікову інформацію [13];

- обліково-аналітичне забезпечення – це процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості; реалізується через діяльність, пов'язану зі збором, реєстрацією, узагальненням, збереженням, передачею та аналітичним опрацюванням інформації; та власне, забезпеченням системи управління відповідною кількістю необхідної якісної інформації. Метою обліково-аналітичного забезпечення повинно стати поєднання процедур бухгалтерського обліку та економічного аналізу у формуванні інформації: історичного характеру, що узагальнює результати діяльності; аналітичного характеру, що передуює прийняттю обґрунтованих управлінських рішень [14].

Обліково-аналітична діяльність, на нашу думку, це вид професійної діяльності, що спрямована на задоволення інформаційних запитів суб'єктів ринку (як внутрішніх, так і зовнішніх стосовно суб'єкта господарювання) через побудову виражених інформаційних потоків як упорядкованої сукупності даних, необхідних для вирішення конкретних завдань; способів їх отримання; що має на меті на їх основі більш точно, з мінімальним рівнем невизначеності формувати потрібні знання та приймати ефективні управлінські рішення.

Таким, чином, обліково-аналітична система складається з елементів, які взаємодіють між собою, залежать одне від одного і формують єдине ціле. Модель обліково-аналітичної системи суб'єкта подано на рисунку.

В основу реалізації обліково-аналітичної діяльності, як складової системи, повинні бути покладені принципи організації бухгалтерського обліку та економічного аналізу, які не суперечать один одному та утворюють цілісну систему принципів щодо забезпечення інформаційних потреб користувачів. При цьому, обліково-аналітична діяльність повинна мати чітко визначені предмет діяльності, об'єкт, суб'єкт, форми, способи та принципи реалізації основних завдань, нормативи, критерії оцінки результату такої діяльності.

Висновки

Апріорі обліково-аналітичне забезпечення присутнє у кожного суб'єкта господарювання, оскільки бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, що регламентовано на законодавчому рівні. Інша справа – економічний аналіз, без жодного нормативно-правового документа, який нав'язував би обов'язковість чи хоча б мав рекомендаційний характер. Саме тому нерідко рівень такого забезпечення не є достатнім для повноцінного інформаційного забезпечення управління діяльністю.

Обліково-аналітична діяльність як вид професійної діяльності, спрямована на задоволення інформаційних потреб усіх груп користувачів, вона має на меті більш точно, з мінімальним рівнем невизначеності формувати потрібні знання та на їх основі приймати ефективні управлінські рішення.

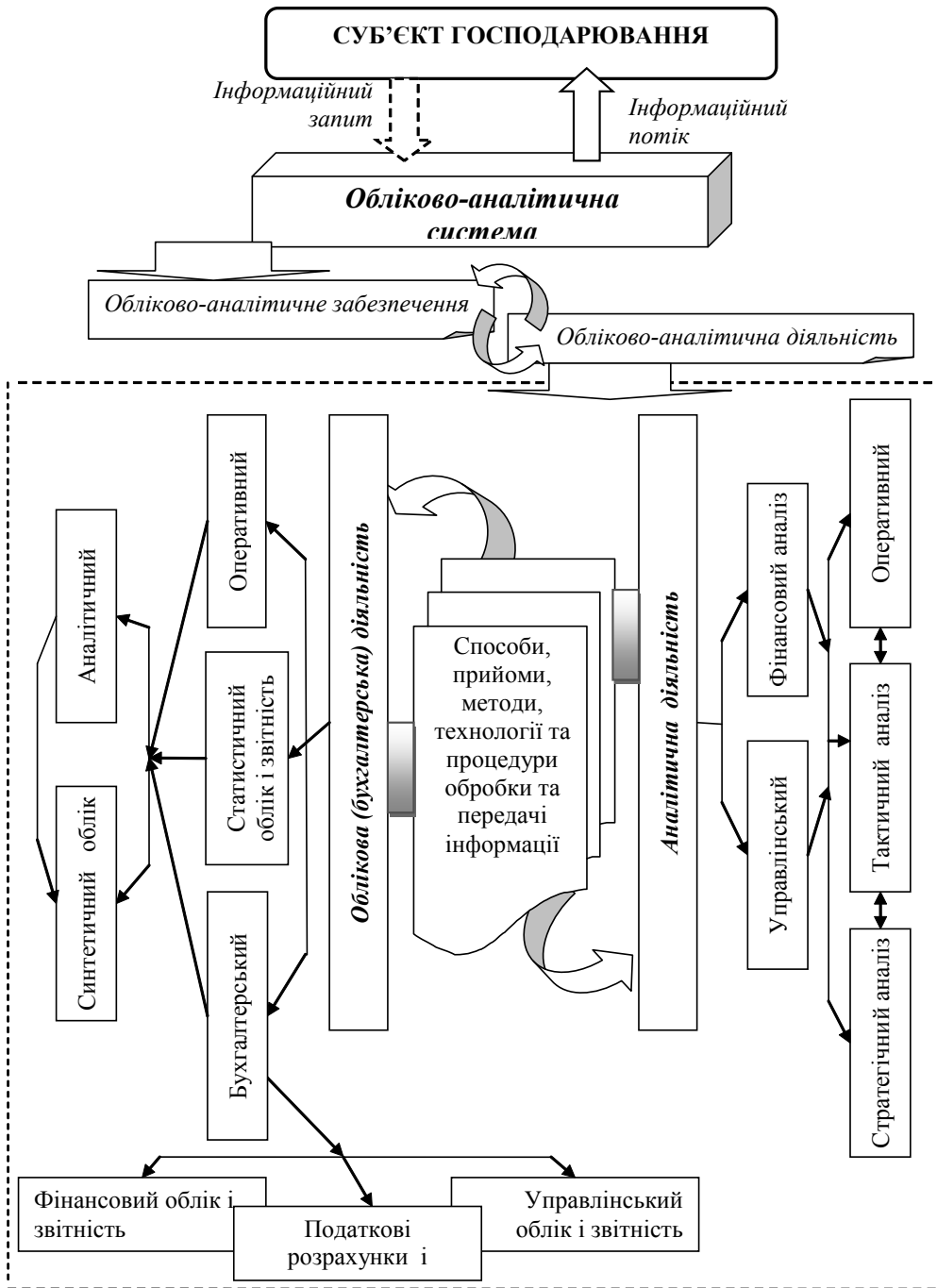

Рис. Модель обліково-аналітичної системи суб'єкта господарювання

Джерело: складено автором

Вирішення проблеми визнання та функціонування обліково-аналітичної діяльності суб'єкта господарювання доводить, що сучасні теоретичні, методологічні та практичні проблеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу можуть бути вирішені на організаційному рівні, якщо правильно розставити

пріоритети та чітко врегулювати межі обов'язків кожної зі сторін. Ефективність такої діяльності буде більш відчутною за умови перегляду й уточнення предмета обліково-аналітичної діяльності, об'єкта та суб'єкта її діяльності, форми діяльності, способів та принципів реалізації основних її завдань, чітко визначених нормативів у межах кожного виду діяльності (галузі), а також розроблення критеріїв оцінювання результатів такої діяльності.

Література

1. Автореферати дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата (доктора) економічних наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит»: каталог дисертацій / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe
2. Гнилицкая Л. В. Теоретико-методологические и прикладные основы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности : Монография / Л. В. Гнилицкая, А. И. Захаров, П. Я. Прыгунов. – К. : Дорадо-Друк, 2011. – 190 с.
3. Чижевська Л. В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність : теорія, організація, прогноз розвитку : Монографія / Л. В. Чижевська. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 528 с.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1994. – 496 с.
6. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навчальний посібник / В. В. Сопко. – К. : КНЕУ. – 2006. – 577 с.
7. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник [3-тє видання, перероблене і доповнене] / В. Г. Швець. – К. : Знання, 2008. – С. 535
8. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет : учебное пособие / М. А. Вахрушина. – М. : ЗАО «Финстатинформ», 1999. – 359 с.
9. Тринька Л. Я. Економічний аналіз. Навчально-методичний посібник / Л. Я. Тринька, О. В. Липчанська. – К. : Алерта, 2013. – 579 с.
10. Гнезділова О. М. Організація обліку та аналізу роботи транспортних засобів аграрних підприємств: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит» / О. М. Гнезділова ; УААН ; Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». – К., 2006. – 245 с.
11. Гузар Б. С. Формування системи обліку в сільськогосподарських виробничих структурах ринкового типу (організаційно-методологічні аспекти) : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит» / Б. С. Гузар ; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 1999. – 19 с.
12. Коваленко О. В. Удосконалення організації обліку на промислових підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит» / О. В. Коваленко ; Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. – Луганськ, 2003. – 20 с.
13. Тринька Л. Я. Проблеми обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємств / Л. Я. Тринька / Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» / редкол. : Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К. : ВЦ НУБіП, 2012. – Вип. 177, ч. 4. – С. 177-182.
14. Пилипенко А. А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства : наукове видання / А. А. Пилипенко. – Харків : ХНЕУ, 2007. – 276 с.

Менеджмент і маркетинг

УДК 330.43

В.А. Андреева
кандидат економічних наук,
Університет економіки та права «КРОК»

Базові принципи та алгоритм розроблення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону в умовах сталого розвитку

У статті визначено принципи розроблення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону, запропоновано алгоритм забезпечення сталого розвитку регіону в її межах.

Ключові слова: сталий розвиток, еколого-економічна безпека регіону, економічна система, екологізація економіки, загрози, небезпека.

В.А. Андреева
кандидат экономических наук,
Университет экономики и права «КРОК»

Базовые принципы и алгоритм разработки стратегии обеспечения эколого-экономической безопасности региона в условиях устойчивого развития

В статье определены принципы разработки стратегии обеспечения эколого-экономической безопасности региона, предложен алгоритм обеспечения устойчивого развития региона в ее рамках.

Ключевые слова: устойчивое развитие, эколого-экономическая безопасность региона, экономическая система, экологизация экономики, угрозы, опасность.

V. Andrieieva
PhD in Economics
“KROK” University

Basic Principles and Algorithm of Strategy Development of Ecological and Economic Security Provision of the Region in the Conditions of Sustainable Development

In this article the principles of strategy development of ecological and economical safety in the region are defined, the algorithm of ensuring sustainable regional development within its limits is suggested.

Keywords: sustainable development, ecological and economical regional safety, economical system, ecologization of economics, threats, danger.

Постановка проблеми

Кінцевою метою призначення процесу забезпечення еколого-економічної безпеки є еколого-економічні потреби та інтереси суспільства. Відповідно, метою процесу забезпечення такої безпеки є досягнення максимально сприятливих показників здоров'я населення та навколишнього середовища.

Наявні напрацювання щодо забезпечення еколого-економічної безпеки на регіональному рівні, які в основному представлено у вигляді теоретичних засад і конкретних та адаптованих до певних територій методик, що характеризуються: фрагментарністю, відсутністю універсальності, обмеженістю у використанні, низькою адекватністю умовам оцінювання тощо. У науково-практичних рекомендаціях, спрямованих на вирішення проблеми еколого-економічної безпеки, часто не передбачається встановлення структурно-функціональних зв'язків між господарчими діями і подіями, економічними й екологічними явищами та процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останнім часом зростає інтерес науковців і практиків до проблем забезпечення еколого-економічної безпеки. Усе більше фахівців і науковців розглядають вирішення цих проблем в аспекті сталості розвитку регіональних соціо-еколого-економічних систем. Нормативно-правові засади еколого-економічної безпеки на державному рівні закріплено Законом України «Про основи національної безпеки України» та Указом Президента України від 26 березня 1999 р. №284-99 «Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій» [1; 5]. Правові аспекти еколого-економічної безпеки досліджуються вітчизняними науковцями з метою вдосконалення існуючої правової бази як на основі кращих вітчизняних практик, так і шляхом запозичення передового світового досвіду [7]. У межах східного партнерства Європейським Союзом напрацьовано низку рекомендацій у вигляді програм імплементації європейського досвіду до українських реалій [2; 3]. Основною світовою тенденцією є розгляд еколого-економічної безпеки держав та їх регіонів у межах сучасної концепції сталого розвитку, яку деталізовано в роботах вітчизняних учених Л.Г. Мельник [6] і вчених далекого зарубіжжя Г. Дейлі [4]. Останнім часом отримали подальший розвиток економічні аспекти еколого-економічної безпеки в працях вітчизняних учених О.І. Захарова [8], О.А. Кириченка [8], С.М. Лаптева [8], П.Я. Пригунова [8], В.С. Сідака [8] та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що попри певні напрацювання стосовно забезпечення еколого-економічної безпеки в різних аспектах її вивчення та розглянуті в науковому плані сутність, певні механізми та методи її забезпечення на різних рівнях, на сьогодні відсутні систематизовані наукові знання щодо принципів методик і алгоритмів формування стратегій еколого-економічної безпеки на регіональному рівні в межах концепції сталого розвитку, яка у світі є домінуючою.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Ефективне вирішення всієї сукупності науково-практичних проблем щодо еколого-економічної безпеки регіонів і держави повинно бути підпорядковано єдиній меті, яка, на думку автора, чітко визначена сучасною концепцією стало-

го розвитку. Концепція сталого розвитку (sustainable development) нами розглядається як дійова альтернатива сучасним концепціям соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням удосконалення методологічних підходів її реалізації [4; 6]. Однак її не можна виокремлювати від концепції національної та глобальної безпеки. Якщо традиційний розвиток кваліфікується як модель несталого розвитку, то його безпеку в принципі забезпечити неможливо. Будь-яка стратегія еколого-економічної безпеки повинна виходити з принципів кардинально нового бачення проблем безпеки: чим більш стала еколого-економічна система, тим вищою буде оцінка її безпеки. Ситуація вимагає навідрядного вирішення частини проблеми забезпечення еколого-економічної безпеки щодо визначення засадничих принципів і побудови алгоритму розроблення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону в аспекті його сталого розвитку.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення принципів і формування алгоритму стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону в межах концепції сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

На першому етапі дослідження, шляхом проведення системного, контекстного та порівняльного аналізу нормативно-правової бази України, Європейського Союзу та міжнародних і вітчизняних фахових видань з питань забезпечення еколого-економічної безпеки, систематизовано, класифіковано та погруповано принципи побудови стратегії забезпечення такої безпеки. Після цього здійснено ранжування отриманого набору принципів з урахуванням чинників сталого розвитку. На підставі проведеного дослідження вважаємо за доцільне в процесі розроблення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки використовувати такі принципи: принцип екологічності економіки; принцип послідовного наближення до рівня абсолютної безпеки; принцип мінімального ризику; принцип державного регулювання еколого-економічної безпеки; принцип інтегрованого урахування еколого-економічних факторів; принцип екологічної відповідальності, контролю та компенсації втрат. Використовуючи метод деталізації, розглянемо окремо кожний із принципів.

Принцип екологічності економіки – пріоритету соціально-екологічних принципів над економічними. Вимоги екологічної безпеки повинні домінувати при прийнятті державних рішень з питань регулювання розміщення виробничих потужностей, визначення перспектив економічного росту, величини державних резервів щодо ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій.

Принцип послідовного наближення до рівня абсолютної безпеки. Абсолютна безпека – стан, при якому виконується вимога про повне виключення небезпеки впливу людини на навколишнє середовище – ситуація нульового (прийнятно-го) ризику [5]. Цієї позиції дотримується регламентуюча політика щодо безпеки в Україні, хоча концепція внутрішньо є суперечливою та може мати лише віртуальний зміст. Таке визнання недосяжності абсолютної безпеки й називається нульовим ризиком.

Принцип мінімального ризику. Повинен відповідати пріоритету еколого-економічної безпеки серед інших соціальних благ, що потребує значних видатків. Концепція придатного ризику передбачає визначення нижнього допустимого ліміту безпеки та верхній ліміт ризику.

Принцип державного регулювання еколого-економічної безпеки. Практична

діяльність держави щодо забезпечення своєї безпеки повинна стати одним із найважливіших елементів системи еколого-економічної безпеки.

Принцип інтегрованого врахування еколого-економічних факторів. Реалізація зазначеного принципу передбачає взаємодію людського, природно-ресурсного факторів із державним екологічним регулюванням сталого розвитку, формування нового рівня екологічної думки, переходу до екологічної парадигми та екологізації виробництва [6].

Принцип екологічної відповідальності, контролю та компенсації втрат. Суть екологічної відповідальності – відображається в трьох функціях: стимулюючій, компенсаційній, превентивній, – і полягає в збереженні сталого балансу економічних та екологічних інтересів у процесі господарської діяльності на базі попередження, скорочення та відновлення втрат у природному середовищі [7].

На другому етапі досліджено нормативно-правові, науково-практичні та організаційно-методичні засади сучасного бачення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки. Стратегія забезпечення екологічної безпеки України базується на основі Закону України «Про основи національної безпеки» [1]. Україна поступово адаптує своє законодавство до стандартів ЄС, робить спроби здійснювати необхідні політичні й економічні реформи, вести відповідну соціальну та екологічну політику. Це, у свою чергу, потребує значного фінансування, якого недостатньо у розпорядженні уряду.

ЄС підтримує реалізацію Україною положень, визначених у Плані дій не лише політичними, а й фінансовими засобами. Він є одним із основних суб'єктів надання допомоги Україні. Протягом 1991-2006 рр. Європейське Співтовариство надало Україні допомогу в розмірі 2,4 млрд. євро. Із 2007 р. фінансування Україні для реалізації ЄПС надається в рамках нового інструменту фінансування – Інструменту європейського сусідства і партнерства (ІЕСП) [2].

Питання охорони довкілля, збереження природи та стале управління природними ресурсами входять до сфери дії фінансової допомоги ЄС, що надається в рамках Інструменту європейського сусідства і партнерства. Це стосується національних, регіональних і транскордонних програм у межах ІЕСП і підтверджується тим фактом, що програми серед пріоритетних сфер називають питання охорони довкілля, а стратегічні документи містять спеціальний огляд екологічних проблем регіонального чи національного рівня.

Допомога на регіональному рівні надзвичайно важлива, адже досвід показує, що охорона довкілля є тією сферою, де співпраця розвивається, попри політичне напруження. Регіональна допомога ЄС для Східного регіону ІЕСП із питань довкілля буде зосереджуватися на багатосторонніх екологічних угодах, управлінні водними ресурсами й охороні природи, у тому числі й лісів. Надання допомоги на регіональному рівні спрямоване на покращення сталого використання та управління природними ресурсами, у тому числі на збереження біорізноманіття, охорону природи й заходи, спрямовані проти погіршення якості земель, зменшення наслідків зміни клімату, посилення співробітництва та обізнаності з екологічних питань.

Надання екологічним питанням пріоритетності є важливим, оскільки програми/проекти ЄС (наприклад, у сфері транспорту, енергетики, розвитку туризму, макро-економічної підтримки тощо) можуть мати негативний і незворотний вплив на природні ресурси сусідніх країн. Регламент щодо ІЕСП не містить спеціальних вимог для попередження такого негативного впливу, і тому важливо,

щоб імплементуючі правила, стратегії та програми вимагали проведення повної екологічної оцінки (як на стратегічному рівні, так і на рівні конкретних проєктів) до того, як допомога ЄС буде надана [3].

Таким чином, забезпечення еколого-економічної безпеки в науково-практичному плані є комплексною програмою дій, спрямованих на досягнення визначених цілей сталого розвитку. Це процес формування та реалізації системного впливу на соціоекосистему, спрямований на упередження загроз і захист від екологічних наслідків з метою досягнення оптимального рівня захищеності (сталості).

Поняття «сталість» пов'язане з величиною впливу, яка зумовила зміну стану системи. Говорячи про сталість системи, треба враховувати внутрішні зміни системи та граничні відхилення. Якщо вхідні впливи позначити X , то для сталості системи запишемо таке:

$$X_{\min} \leq X \leq X_{\max} \Rightarrow Z_{\min} \leq Z \leq Z_{\max} \quad (1)$$

Для несталих систем:

$$X_{\min} > X > X_{\max} \Rightarrow Z_{\min} > Z > Z_{\max} \quad (2)$$

де $X_{\min}$, $X_{\max}$ – відповідно мінімально і максимально можливі зміни впливу, тобто внутрішні зміни в системі;

$Z_{\min}$, $Z_{\max}$ – відповідно мінімально та максимально можливі зміни стану систем, які не виходять зі стану сталості останніх.

Вибір значень $Z_{\min}$, $Z_{\max}$ має важливе значення для якості управління, адже впливає на сталість системи. Він є достатньо складним і може розраховуватися фахівцями за допомогою експертного аналізу.

Реалізація можливостей забезпечення сталого розвитку території перебуває під впливом економічних, політичних, науково-технічних, соціальних та інших факторів [4].

Завершальний етап дослідження був присвячений розробленню алгоритму формування стратегії еколого-економічної безпеки регіону в аспекті його сталого розвитку. Такий алгоритм було створено шляхом формалізації та логічного впорядкування етапів і групування однорідних за характером управлінських дій (рис.). На наш погляд, алгоритм формування стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону включає такі взаємопов'язані між собою стадії: дослідницьку, стратегічного планування, програмно-цільового планування та еколого-економічних розрахунків та обґрунтувань. Охарактеризуємо кожну зі стадій детальніше.

Дослідницька стадія передбачає визначення структури негативних впливів по кожній зі складових еколого-економічної безпеки для всебічної та повної характеристики стану єдиної еколого-економічної системи регіону та прогнозування майбутніх умов його розвитку. Стадія стратегічного планування є найбільш відповідальною. Науково обґрунтований підхід до планування системи заходів щодо забезпечення еколого-економічної безпеки в регіоні передбачає розроблення єдиної довгострокової концепції з метою досягнення динамічної рівноваги між штучними та природними компонентами єдиного природного комплексу регіону.

Стадія програмно-цільового планування. На цій стадії формуються варіанти програм природоохоронних заходів з реалізації концепції еколого-економічної безпеки регіону та здійснюється попередній розрахунок потреби в ресурсах, необхідних для здійснення програми.

Отже, на другій і третій стадіях здійснюється розроблення єдиної стратегії

Рис. Алгоритм розроблення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону в умовах сталого розвитку

Джерело: власна розробка автора

(цілей і завдань) щодо забезпечення еколого-економічної безпеки з урахуванням основних напрямів економічного та соціального розвитку регіону.

На стадії розрахунків здійснюється конкретизація результатів розрахунків щодо обґрунтування природоохоронних заходів, здійснюється координація за ресурсами та синхронізація в часі цільових програм природоохоронних заходів з концепціями розвитку економіки регіону та розміщення міжгалузевих виробничих співвідношень.

Завдання щодо реалізації заходів забезпечення екологічної безпеки доводяться до конкретних виконавців, здійснюється їх взаємодія з показниками поточкових і перспективних планів економічного та соціального розвитку регіону. На цій стадії впроваджується система економіко-математичних моделей.

Висновки

Підвищення рівня еколого-економічної безпеки впливає на основні складові якості життя та полягає в такому: екологічно збалансована структурна перебудова

дова економіки; адекватний облік природних цінностей в економічних показниках при прийнятті економічних рішень; економічна оцінка природних ресурсів; розроблення дієвої системи субсидій екологічно збалансованого розвитку; забезпечення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку екологічно збалансованих виробництв; чіткий розподіл прав власності на природні ресурси; створення системи податків, кредитів, мит, тарифів, що стимулюють екологічно збалансовану діяльність.

У науково-практичному плані забезпечення еколого-економічної безпеки – це комплекс численних заходів, методів, способів і дій, які залежно від стану регіону, навколишнього середовища та інших факторів визначаються стратегією розвитку кожної території, спрямованої на досягнення визначених цілей сталого розвитку. Це процес формування та реалізації системного впливу на соціоекосистему, спрямований на упередження та нівелювання загроз і захист від екологічних наслідків з метою досягнення оптимального рівня захищеності (сталості).

Для розроблення зазначеної стратегії запропоновано використовувати такі принципи: принцип екологічності економіки; принцип послідовного наближення до рівня абсолютної безпеки; принцип мінімального ризику; принцип державного регулювання еколого-економічної безпеки; принцип інтегрованого урахування еколого-економічних факторів; принцип екологічної відповідальності, контролю та компенсації втрат. Автором розроблено алгоритм формування стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону який включає такі взаємопов'язані стадії: дослідницька, стратегічного планування, програмно-цільового планування та еколого-економічних розрахунків і обґрунтувань.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. №964-IV // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Інструмент європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України / Під ред. Н. Андрусевич. – Львів, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rac.org.ua/index.php?id=56&2
3. WWF Proposal for the European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) Implementation // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://assets.panda.org/downloads/wwf_position_paper_on_the_implementation_of_the_enpi.pdf
4. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку : Підручник / Г. Дейлі. – К. : Інтелсфера, 2008. – 312 с.
5. Указ Президента України «Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій» від 26 березня 1999 р. №284-99 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
6. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития : учебник / Л. Г. Мельник. – Суми : Університетська книга, 2003. – 288 с.
7. Баб'як О. С. Екологічне право України / О. С. Баб'як, Ю. О. Чирва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/ekolog-pravo/43-babuak.html>
8. Кириченко О. А. Управління фінансово-економічною безпекою / О. А. Кириченко, С. М. Лаптев, П. Я. Пригунов, О. І. Захаров. – К. : Дорадо-друк, 2010. – 480 с.

УДК 339.138:347.772

В.Г. Алькема
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управлінських технологій,
Університет економіки та права «КРОК»

К.А. Коченко
студентка магістратури,
Університет економіки та права «КРОК»

Брендингові стратегії в забезпеченні ефективності інноваційного підприємства

У статті розкрито сутність базових понять «бренд», «торговельна марка», «брендинг», охарактеризовано види брендингових стратегій, проаналізовано їх переваги та недоліки. Створено модель формування та реалізації брендингової стратегії вітчизняного інноваційного підприємства.

Ключові слова: інноваційне підприємство, торговельна марка, бренд, корпоративний бренд, брендинг, брендингова стратегія.

В.Г. Алькема
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой управленческих технологий,
Университет экономики и права «КРОК»

К.А. Коченко
студентка магистратуры,
Университет экономики и права «КРОК»

Брендинговые стратегии в обеспечении эффективности инновационного предприятия

В статье раскрыта сущность базовых понятий «бренд», «торговая марка», «брендинг», охарактеризованы виды брендинговых стратегий, проанализированы их преимущества и недостатки. Создана модель формирования и реализации брендинговой стратегии отечественного инновационного предприятия.

Ключевые слова: инновационное предприятие, бренд, корпоративный бренд, торговая марка, брендинг, брендинговая стратегия.

V. Alkema,
PhD in Economics, Professor,
Head of Management Technologies Department
“KROK” University

K. Kochenko,
Master's Degree Student
“KROK” University

Branding Strategies in Ensuring of Innovative Enterprise Efficiency

Abstract. The article deals with the essence of the basic concepts of “brand”, “trademark” and “branding” and describes types of branding strategies, analyzes their advantages and

disadvantages. The model of formulation and implementation of national branding strategy of innovative enterprise is created.

Keywords: innovative enterprises, brand, corporate brand, branding, trademark, branding strategy

Постановка проблеми

Брендинг у сучасному суспільстві – це більше ніж просто створення імені, логотипу підприємства чи продукту. Завдяки вдалому розробленню та реалізації брендингових стратегій нині брендами можуть стати не тільки продукти споживчого ринку, а й корпорації, юридичні компанії, міста, країни, університети, лікарні, музеї, ресторани та навіть окремі особистості. Не викликає жодних здивувань готовність споживачів до придбання в першу чергу відомих і якісних так званих брендових речей або користування послугами брендових компаній. Вони здатні підвищити рейтинг компанії, з одного боку, і статус споживача в суспільстві – з іншого. Розуміючи необхідність і ефективність створення та позиціонування товарного чи корпоративного бренду, зростає кількість вітчизняних бренд-консалтингових агентств – спеціалізованих компаній щодо розроблення інноваційних стратегій і моделей брендингу.

Проблема полягає в необхідності формування теоретико-методичних засад створення та просування бренду як стратегічного фінансового активу й управління ним на всіх етапах діяльності інноваційного підприємства. Для того, щоб закріпитися на міжнародному ринку, українські компанії повинні розробляти власні інновації та використовувати нестандартні підходи у процесі розроблення та реалізації брендингових стратегій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми формування та вдосконалення брендингових стратегій інноваційних підприємств знайшли своє відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців. Теоретико-методичні аспекти брендингу висвітлено вченими далекого зарубіжжя, зокрема Д. Аакером [1], Т. Гедом [7], Ф. Котлером [11], Й. Кунде [12], В. Пфферчем [11], А. Стюарт-Алленом [24]. Дослідженням окремих стратегічних аспектів брендингу займаються вітчизняні науковці О. Власенко [4], О. Вознюк [5], О. Гевко [6], В. Грачева [8], Л. Єрмолаєва [9], А. Ковальчук [10], А. Лашинський [13], М. Лео [21], О. Малинка [14], В. Перція [17], М. Ткачук [19], Л. Шульгіна [21]. Питання формування брендингових стратегій підприємств та організацій різних галузей і сфер економічної діяльності досліджують російські вчені О. Антропова [2], І. Муромкіна [16], С. Рибченко [18] та інші.

Попри певний обсяг досліджень і публікацій, а також зростаючий щороку інтерес з боку вчених і фахівців до питань розроблення брендингових стратегій підприємств, в цілому у вітчизняній літературі дослідження цієї проблеми розглядається, по-перше, узагальнено, без урахування особливостей ринків і специфіки продуктів, по-друге, фрагментарно, концентруючись лише на окремих завданнях формування брендингових стратегій, по-третє, відірвано від аспектів оцінки їх очікуваної економічної ефективності.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Питанням формування брендингових стратегій вітчизняних інноваційних підприємств на сьогодні науковцями приділяється недостатньо уваги. Дотепер залишаються не дослідженими особливості формування брендових стратегій інноваційно-активних підприємств в Україні. Не узагальнено світовий досвід і недостатньо вивчено й проаналізовано приклади успішної практики реаліза-

ції таких стратегій провідними компаніями світу. Відсутні надійні та перевірені практикою методики оцінки ефективності реалізації брендингових стратегій як на етапі розроблення, так і на окремих фазах їх реалізації. Відсутність системного підходу до вирішення зазначених завдань розроблення брендингових стратегій не дає змоги обрати ефективні варіанти стратегічного розвитку брендингу інноваційних підприємств, особливо в умовах євроінтеграції економіки. На нашу думку, розпочати вирішення зазначених завдань слід з глибокого аналізу сучасного розуміння понять «бренд» і «брендинг», аналізу та синтезу брендингових стратегій провідних світових компаній інноваційних лідерів і їх видової класифікації та інтерпретації прикладів успішної практики стратегічного брендингу для побудови моделі формування брендингової стратегії вітчизняних суб'єктів інноваційної діяльності.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення сутності та ідентифікація видів брендингових стратегій міжнародних інноваційних компаній, аналіз їх переваг і недоліків, розроблення моделі створення та реалізації стратегій брендингу вітчизняного інноваційного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

На першому етапі досліджували сутність базових понять «бренд» «торговельна марка» та «брендинг». У сучасному світі споживачі віддають перевагу продукції, послугам чи компанії, ім'я та образ якої найчастіше зустрічають у повсякденному житті та про яку говорять інші, тобто яка є престижною і брендовою. Тому бренд слід розглядати як основний інструмент диференціації інноваційного підприємства і найкращий спосіб досягнення прихильності споживачів. Американська Асоціація маркетингу визначає бренд як «ім'я, термін, знак, символ чи дизайн або ж їх комбінацію, призначену для ідентифікації товарів чи послуг одного виробника чи групи продуктів, з метою їх диференціації від товарів і послуг конкурентів» [22]. Британська Асоціація досліджень ринку визначає бренд як «ідентифікований продукт, що має відповідне ім'я і додану цінність завдяки своєму іміджу», а консалтингова компанія «Інтербренд» – як суму очевидних і неочевидних характеристик, що роблять пропозицію унікальною [3]. Тієї ж думки дотримується й відомий американський консультант А. Стюарт-Аллен: «Бренд – це справжня колекція різних цінних прийомів, на які ловиться споживач і купує товар, не зовсім розуміючи, чому саме він це робить. Бренд – це найважливіший актив підприємства» [24, с. 64]. Під впливом якісного розвитку менеджменту та збільшення ролі інноваційної діяльності в житті суспільства з'явилася й концепція бренда як філософії чи релігії [21, с. 168].

Законодавством України термін «бренд» не закріплений взагалі та не має ніякого юридичного захисту. Тому науковий аналіз досліджуваного поняття спирається на визначення бренда через розгляд таких категорій: товар чи послуга компанії, набір вражень та асоціацій споживача, торговельна марка, бізнес, філософія чи релігія [19, с. 12].

Індивідуальність бренда та необхідність розроблення брендингових стратегій підкреслює Д. Аакер [1]. Наголошують на призначенні бренда відрізнати не лише товари, а й самі компанії Т. Гед [7], А. Стюарт-Аллен [24]. Вони розглядають бренд з позиції системи створення цінностей і наголошують на формуванні відмінних ознак та осмисленні споживачем вигод від купівлі брендового товару та як ефективний інструмент для процвітання компанії в сучасному світі. Дат-

ський практик Й. Кунде стверджує, що найвищим ступенем для бренда є стан, коли покупці сприймають його як бренд-релігію [12, с. 23].

Розглядаючи бренд як синонім до торговельної марки, англійською «trade mark» – це позначення, яке відрізняє товари та послуги одних юридичних чи фізичних осіб від однорідних товарів і послуг інших юридичних чи фізичних осіб [23]. Сьогодні українськими та російськими практиками розмежовуються поняття «бренд» і «торговельна марка». Зокрема Л. Шульгіна [21], М. Лео [21], І. Муромкін [16], Є. Євтушенко [16] вважають торговельну марку складовою частиною бренда, що розвивається під впливом різних інструментів маркетингу, ринку та споживчих переваг.

Міжнародне та українське законодавство не дає жодного визначення терміна «бренд». Однак, з іншого боку, виникає проблема регулювання та захисту цієї цінності. Цивільний Кодекс України наводить визначення торговельної марки як «будь-якого позначення або будь-якої комбінації позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів» [20].

Слід відрізнити поняття «бренд» і «брендинг». Найчастіше в академічних виданнях зустрічається визначення брендингу як «комплексу заходів, що здійснює підприємство для оптимізації маркетинг-міксу свого бренда» [3]. Брендинг – це системний обґрунтований, виважений процес, який передбачає планування та впровадження маркетингового комплексу заходів щодо створення торговельної марки, розроблення плану перетворення торговельної марки на бренд, зокрема шляхом розроблення відповідного імені, корпоративного стилю та дизайну, рекламних кампаній, проведення акцій зі стимулювання збуту, цілеспрямованого PR, з метою формування бажаних асоціативних вражень у споживачів [21].

Другим етапом дослідження стало з'ясування сутності та видів брендових стратегій. Брендингова стратегія – це довгостроковий набір способів повідомлення до споживача того, що він повинен довідатися про бренд, який включає опис способів повідомлення, стилю, форми подачі інформації та канали її передачі [17]. Тож її формування і впровадження – не просто мета інноваційного підприємства, а ще й точний розрахунок усіх можливих наслідків її застосування. Дуже важливо знати основні брендингові стратегії, особливості їх використання, позитивні та негативні сторони кожного виду.

Зупинимося на загальних стратегіях бренда, розроблених Ф. Котлером і В. Пфферчем [11, с. 117]. Автори виділяють три виміри, у яких існують брендингові стратегії – довжина, ширина та глибина бренда. Під глибиною бренда розуміють географічне розповсюдження товарів. За цим критерієм вирізняють національний і міжнародний бренд. Національний бренд, а, відповідно, й національна брендингова стратегія, передбачає, що компанія здійснюватиме діяльність виключно на внутрішньому національному ринку. Такий бренд створюється в певних умовах і для певного споживача, що не передбачає жодних мовних або культурних проблем. Однак в умовах конкуренції, що створюється компаніями всього світу, важко створювати та підтримувати виключно національний бренд. Тим більше використання одного бренда для одного географічного регіону є надто дорогим для компанії, не кажучи вже про те, що якщо компанія буде виходити на міжнародний рівень, їй буде досить важко це зробити через необхідність адаптації до нових умов. Міжнародна брендингова стратегія – це створення та підтримка бренда, що може подолати географічні та культурні бар'єри на

гіперконкурентному міжнародному ринку. Вона допомагає знизити маркетингові витрати, досягти економії за рахунок масштабів виробництва і створює потужну споживчу базу. Однак якщо вона не продумана належним чином, то може призвести до катастрофічних наслідків [11, с. 118]. Дослідники виділяють різні можливості для виходу підприємства на міжнародний рівень. Так, О. Антропова визначає кілька стратегій просування бренду [2, с. 18]:

1. Глобальна стратегія – проведення уніфікованого для всіх країн поширення позиціонування міжнародного бренду. Компанії не адаптують свою концепцію брендингу до можливих національних розбіжностей і використовують стандартизоване представлення бренду, що зумовлює значний ефект масштабу в тому, що стосується інвестицій у бренд. Використовує більшість промислових компаній, наприклад, Coca-Cola Co.

2. Багатонаціональна стратегія – здійснення різних стратегічних підходів і політики розвитку бренду в різних країнах, адаптація бренду та маркетингових заходів до внутрішніх ринків – нації та регіони. Доцільна в разі сильного тиску на ринках збуту, наприклад Danone: вершковий десерт – у Німеччині, йогурт із фруктами – в Англії, активний йогурт – у Росії.

3. Змішана стратегія – одночасне використання в ряді країн глобальної та багатонаціональної стратегій.

Проте Ф. Котлер і В. Пфферх доповнюють можливості компанії при виході на зарубіжні ринки наступними стратегіями [11, с. 118-119]:

4. Стратегія міжнародного бренду: компанії не фокусуються на широкій адаптації до місцевих умов. Найбільш виправдана для унікальних товарів з малою конкуренцією на іноземних ринках, наприклад, Microsoft.

5. Стратегія транснаціонального бренду: коли бренд, ринкова пропозиція і маркетингові заходи адаптуються до місцевих умов, однак корпоративна концепція брендингу завжди залишається на видноті та використовується як підґрунтя для місцевої адаптації.

Реалізація кожної з цих стратегій пов'язана з певного роду труднощами, і в чистому вигляді вони застосовуються рідко.

Під довжиною бренду вчені розуміють його основне позиціонування. За цим критерієм розрізняють бренди преміум-класу та класичні бренди. Так, В. Грачева визначає бренд преміум класу як «не стільки дорога й якісна продукція, скільки певний імідж та філософія, що відповідають очікуванням примхливого споживача» [8, с. 34]. Характерними є високоякісні матеріали, ексклюзивний дизайн, першокласна обробка і висока ціна. Найбільш яскраві приклади – Rolls-Royce, Rolex, Gucci. Класичні бренди – товар чи послуга, із додатковими характерними особливостями, що вирізняють їх з-поміж інших. Вони вступають у контакт із ширшою цільовою групою клієнтів і можуть стати показником довіри для споживачів. Стратегії підтримки таких брендів повинні бути послідовними, актуальними та узгодженими з конкретними цільовими аудиторіями.

Ширина бренду – кількість брендів, якими оперує компанія. Так, Ф. Котлер виділяє корпоративний та індивідуальний бренди, бренд сімейства товарів [11, с. 120]; а В. Грачева: монобренд, суббренд, кобренд, мультибренд [8].

Корпоративний бренд (монобрендинг) – єдиний бренд, під яким випускається продукція компанії. Стратегія монобрендингу робить ставку на міць і стабільність існуючого бренду, стійкість споживчих симпатій, довгу історію та добре ім'я бренду. Слід бути впевненим, що компанія має бездоганну репутацію, яка поширюється на всю продукцію. Успішними монобрендами експерти називають Mercedes, Samsung, Intel, IBM, Microsoft, General Electric, Yamaha, Mitsubishi.

Його перевагами є: єдиний позитивний імідж бренда автоматично переноситься на всі нові товари й стає додатковим фактором успішності; консолідований маркетинговий бюджет забезпечує раціональне використання й економію коштів. До його недоліків слід віднести такі: підходить лише для компаній, що випускають однорідну або суміжну продукцію; якщо хоча б один із товарів чи послуг не зможе задовольнити споживача, може мати місце перенесення поганої репутації на суббренди; часто консервативні й не мають можливості новизни іміджу.

Парасольковий бренд (сімейний, дочірній, бренд сімейства товарів, суббрендинг) – бренд, що представляє окремих товар (або ліній товарів), відмінний від материнського, але такий, що зберігає безпосередній зв'язок із ним. Слід виділяти декілька варіантів утворення «парасольки»: назва компанії-виробника для продукції однієї/різних категорій (Sony, Panasonic, LG); під одним із успішних брендів фірми випускається кілька ліній продукції, наприклад, компанія Beiersdorf: лінія продукції по догляду за шкірою і волоссям Nivea; у суббренди компанії включається «посилання» на материнський бренд, наприклад, Nescafe, Nestea, Nesquik від компанії Nestle.

Переваги парасолькової стратегії: «розкручений» материнський бренд автоматично поширює свій знак якості на суббренди; на 30-50% менше коштів, ніж на впровадження нового самостійного бренду; торговельні мережі охочіше приймають на реалізацію новий продукт, що асоціюється з популярним брендом, ніж зовсім невідомий; забезпечує диверсифікованість бізнесу, підтримку основного бренду, наприклад, сухарики на додаток до пива; правильний суббрендинг підсилює основний бренд. Недоліки стратегії: якщо хоча б один дочірній бренд викличе негативну реакцію, це позначиться на іміджі материнського бренду; чим далі суббренди віддаляються від сутності материнського, тим вищим є ризик його розмивання.

Товарний бренд (індивідуальний, мультибрендинг) — підтримка декількох самостійних брендів, які існують відокремлено, незалежно від основних брендів компанії. Якщо фірма бажає випустити нову, не властиву їй продукцію, котра не відображає традиційний імідж компанії, слід звернутись до стратегії індивідуального бренду, створюючи для нової продукції самостійні бренди, наприклад, Sprite, Colgate). Перевага стратегії: індивідуальні бренди не розмивають материнський і не переносять на нього можливі негативні емоції покупців. Проблемні сторони: вимагає значних витрат; зростає імовірність конкуренції між самостійними брендами однієї компанії в суміжних цільових сегментах [8; 11, с. 120-123].

Спільний бренд (ко-брендинг, від англ. «co-brand») виникає тоді, коли два або більше бренди вирішують об'єднати свої зусилля й одержати від цього додаткову вигоду (взаємне зміцнення іміджу, стимулювання продажів). У результаті успішного співробітництва досягається ефект, якого жодна зі сторін не могла б досягти поодиночці (наприклад, Nestea від Nestle та Coca-Cola). Позитивна сторона: бренди-учасники залишаються незалежними і зберігають свої назви, але при цьому підсилюють один одного, взаємозбагачуються, обмінюючись позитивними характеристиками. Обмежуючий фактор: партнером може бути не кожна торговельна марка. Необхідно, щоб ко-бренди гармоніювали за статусом і виражали схожі, не суперечні цінності [36]. Як бачимо, існує кілька способів формування і просування брендів інноваційними підприємствами. І більшість з них обирає міжнародну брендингову стратегію просування як найоптимальніший варіант.

За допомогою вдалого брендингу підприємство з високим інноваційним потенціалом та адаптованістю до інноваційної діяльності отримує низку переваг: відомість бренду формує довіру до нової чи зміненої продукції чи послуг компа-

нії, що дає змогу охопити більшу частину ринку навіть у міжнародних масштабах; компанія-бренд отримує додаткові прибутки за «ім'я»; спрощується система просування продукції завдяки постійній рекламі, довірі та обізнаності серед покупців; через постійні покупки формує у покупців лояльність до бренда. На думку О. Гевко, формування брендингової стратегії – це складний комплекс заходів, що включає три фази: аналітико-дослідницьку, проектно-організаційну, імплементаційну [8, с. 185].

На наш погляд, модель розробки і реалізації брендингової стратегії інноваційного підприємства можна представити у вигляді схеми (рис.).

Як видно з рис. 1 у процесі вибору оптимальної стратегії інноваційне підприємство повинно визначити роль і місце товарного бренда в портфелі компанії, охарактеризувати структуру брендів з позиції загальних та індивідуальних атрибутів, дослідити характер і ступінь зв'язків між брендами. Тобто, важливим етапом для компанії-новатора є розроблення стратегії позиціонування товару чи самої компанії на ринку. Стратегія позиціонування бренда – це пошук його позитивної позиції в думках споживачів цільового сегменту відносно брендів конкурентів. У процесі позиціонування враховуються такі фактори: цільова група споживачів, для якої створюється бренд; вигода споживача, яку він отримає в результаті придбання саме цього бренда; мета, для досягнення якої використовується бренд; конкурент, проти якого бренд буде діяти на ринку; і, звісно ж, інновація, впроваджувана підприємством.

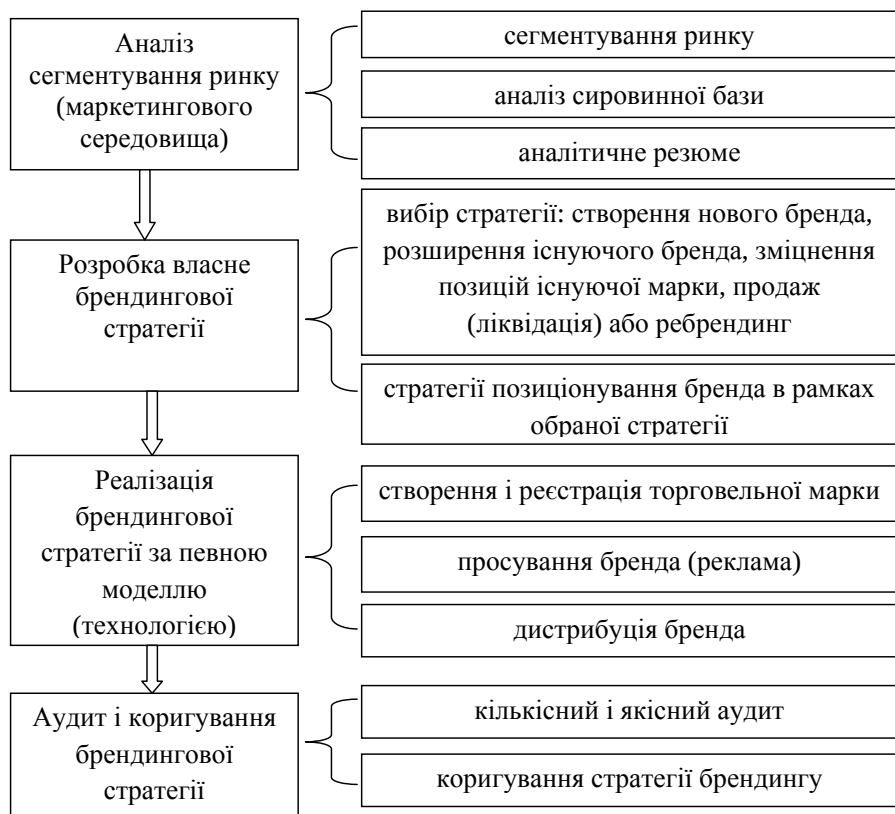

Рис. Модель стратегії брендингу інноваційного підприємства

Джерело: складено авторами на підставі [9; 21]

Висновки

У статті розкрито сутність понять «бренд», «торговельна марка» і «брендинг», з'ясовано відмінність між брендом і торговельною маркою. Визначено сутність та ідентифіковано види брендингових стратегій міжнародних інноваційних компаній, проаналізовано їхні переваги та недоліки. Запропоновано модель створення та реалізації стратегій брендингу вітчизняного інноваційного підприємства. Особливістю цієї моделі на відміну від існуючих є реалізація процесу вибору оптимальної стратегії інноваційного підприємства, який передбачає визначення ролі та місця товарного бренда в портфелі компанії, аналіз структури існуючих брендів з позиції загальних та індивідуальних атрибутів, дослідження характеру та ступеня зв'язків між брендами.

Література

1. Аакер Д. Создание сильных брендов : Пер. с англ. / Д. Аакер. – М. : Издательский дом Гребенникова, 2008. – 440 с.
2. Антропова Е. Брендинг как стратегия выхода на различные уровни рынка / Е. Антропова, А. Возная [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pandia.ru/text/77/212/92234.php>
3. Бренд-консалтингова агенція «Interbrand» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interbrand.com/ru/Default.aspx>
4. Власенко О. Новітні підходи до створення нового бренда та виведення його на ринок / О. Власенко // Проблеми науки. – 2007. – № 2. – С. 39-42.
5. Вознюк О. Шляхи удосконалення брендингових стратегій в сучасних умовах / О. Вознюк // Науковий блог НАУ «Острозька академія». – 13 травня 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.org.ua>
6. Гевко О. Етапи розроблення стратегії брендингу / О. Гевко // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 1 (30). – С. 185-197.
7. Гэд Т. 4D Брендинг : взламывая корпоративный код сетевой экономики / Т. Гэд. – Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. – 230 с.
8. Грачева В. Стратегия брендинга – замысловатая игра / В. Грачева // Генеральный директор. – 2006. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua>
9. Єрмолаєва Л. Схематичне зображення створення бренда, управління бренда та оцінки капіталу бренда / Л. Єрмолаєва / Європейський університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/26__SSN_2008/Economics/34803.doc.htm
10. Ковальчук А. 6 неудачных способов продвижения брендов / А. Ковальчук // Бизнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.ua/business/1348044-6>
11. Котлер Ф. Бренд-менеджмент в B2B-сфере / Ф. Котлер, В. Пфферц ; пер. с англ. Е. В. Виноградовой. – М. : Вершина, 2007. – 432 с.
12. Кунде Й. Корпоративная религия / Й. Кунде. – Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2002. – 270 с.
13. Лащинський А. Всередині Apple. Як працює одна з найуспішніших і закритих компаній / А. Лащинський. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/review/rev462.html>
14. Малинка О. «ДНК» бренда як система збереження, відтворення і передачі інформації до споживача та її концептуальна модель / О. Малинка // Маркетинг в Україні. – № 1 (35). – січень-лютий 2006 р. – С. 34-38.
15. Міжнародна консалтингова агенція «Brandflight» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.brandflight.com.ru/branding/>
16. Муромкина И. И. Особенности использования брендинга на российском потребительском рынке / И. И. Муромкина, Е. В. Евтушенко // Маркетинг. – 2000. – № 1. – С. 69-75.
17. Перция В. Что такое стратегия брендинга? / В. Перция // BrandAid – брендингова інноваційна компанія – 24 вересня 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogbrandaid.com>

18. Рыбченко С. А. Формирование стратегий брендинга / С. А. Рыбченко // Экономика и управление. – 2008. – № 10. – С. 47-52.

19. Ткачук М. В. Брендинг як стратегія ринкового успіху підприємства / М. В. Тимчук / Буковинська державна фінансова академія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/doc.htm

20. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-TV // Відомості Верховної Ради. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

21. Шульгіна Л. М. Брендинг : теорія і практика (на прикладі об'єктів комерційної нерухомості) : монографія / Л. М. Шульгіна, М. В. Лео. – Київ-Тернопіль : Астон, 2011. – 272 с.

22. American Marketing Association. Marketing Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://marketingresourcedirectory.marketing>

23. Merriam-Webster Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.m-w.com>

24. Stewart-Allen A. Working with Americans: How to Build Profitable Business Relationships / Allyson Stewart-Allen. – London, Pearson Education / Prentice Hall, 2002. – 291 p.

УДК 65.012.8 (477)

І.В. Більботенко
*здобувач кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Методичні засади організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності

У статті розглянуто методичні засади організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності. Сформульовано організаційні заходи та процедури, виконання яких дає змогу реалізувати функції системи економічної безпеки суб'єктів аудиту.

Ключові слова: система економічної безпеки, суб'єкт аудиторської діяльності, організація системи економічної безпеки, організаційна структура, організаційне забезпечення.

И.В. Бильботенко
*соискатель кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Методические основы организации системы экономической безопасности субъектов аудиторской деятельности

В статье рассмотрены методические основы организации экономической безопасности субъектов аудиторской деятельности. Определены организационные мероприятия и процедуры, осуществление которых позволяет реализовать функции системы экономической безопасности субъектов аудита.

Ключевые слова: система экономической безопасности, субъект аудиторской

деятельности, организация системы экономической безопасности, организационная структура, организационное обеспечение.

I.V. Bolbotenko
*External PhD Student of Financial and Economic
Security Management Department,
«KROK» University*

Methodological principles of the audit entities economic security organization

The article deals with the methodological principles of the audit entities economic security system organization. The arrangements and procedures which allow to implement the function of the system of the audit entities economic security were formulated.

Keywords: system of economic security, audit entity, organization of economic security, organizational structure, organizational support.

Постановка проблеми

Рівень економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання залежить від того, наскільки ефективно управлінський персонал здатний уникати можливих загроз і ліквідовувати шкідливі наслідки окремих негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища. При цьому надійний захист економічної безпеки господарюючого суб'єкта можливий лише за умови комплексного й системного підходу до організації власної системи економічної безпеки, дієвість якої залежить, передусім, від конкретних адекватних загрозам дій і заходів з боку керуючого персоналу. Також не менш важливим є розуміння кожним із працівників важливості гарантування безпеки бізнесу. Розроблення ефективних запобіжних заходів щодо протидії негативним чинникам екзогенного та ендегенного впливів не може спиратися лише на інтуїтивні припущення та суб'єктивні оцінки. Організація дієвої та ефективної системи економічної безпеки вимагає відповідного теоретичного та методичного обґрунтування. Тому важливого значення набуває проблема розроблення методики організації системи економічної безпеки, яка враховувала б індивідуальні риси системи економічної безпеки господарюючого суб'єкта з огляду на його структурні, організаційні, функціональні особливості та специфіку здійснюваних ним бізнес-процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика методики організації системи економічної безпеки суб'єктів господарювання порушується в працях таких науковців, як В. Франчук [1], Д. Зеркалов [2], Т. Слободяник [3], О. Коробчинський [4], Б. Андрушків, О. Руда [5], З. Якубович [6], С. Філіпова, О. Дашковський [7]. Тривають дискусії щодо необхідної кількості організаційних рівнів, виділення окремих етапів організації системи економічної безпеки, їх місця та ролі в створенні надійної системи захисту суб'єкта господарювання. На думку колективу авторів під керівництвом В. Ортинського [8, с. 85], організація системи економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна мати чотири рівні, а саме: адміністративний, оперативний, технічний і режимно-пропускний. При цьому автори наголошують, що найбільше значення у справі забезпечення економічної безпеки мають первинні економіко-правові та організаційні заходи, що забезпечують фундамент, основу системи безпеки, на відміну від вторинних – технічних, фізичних тощо [8,

с. 87]. Дослідник О. Коробчинський викладає власне бачення методики організації системи економічної безпеки, яка включає сім етапів і передбачає здійснення постійного контролю (під час і після реалізації кожного етапу), коригування й удосконалення напрямів формування системи безпеки [4, с. 44]. Спільним у поглядах фахівців на цю проблематику є визнання положення, що система економічної безпеки кожного окремого підприємства є унікальною, хоча й існують певні загальні характеристики структурно-системної побудови процесу її організації та розвитку.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Аналіз літературних джерел засвідчує наявність двох основних підходів до розуміння поняття «організація системи економічної безпеки суб'єкта господарювання». Згідно з першим організація системи економічної безпеки господарюючого суб'єкта розглядається як певний управлінський процес, тобто об'єктивно зумовлена послідовність дій із забезпечення економічної безпеки. За другого підходу, організація системи економічної безпеки суб'єкта господарювання сприймається як окрема функція управління системою економічної безпеки, призначення якої полягає в забезпеченні підтримки стану системи економічної безпеки в режимі оптимального функціонування. Залежно від обраного підходу формулюються й методичні підходи до організації системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

На сьогодні проблема методики організації системи економічної безпеки суб'єкта господарювання перебуває на стадії розроблення та не є остаточно розв'язаною. Складність проблеми зумовлена не лише недостатнім розвитком теоретичної бази та недостатньою увагою з боку управлінського персоналу, а й її багатогранністю та унікальністю системи економічної безпеки кожного окремого господарюючого суб'єкта.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення методичних засад організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності.

Для досягнення поставленої мети вирішували такі завдання:

- з'ясувати поняття «організація системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності»;
- визначити етапи організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиту;
- сформулювати комплекс організаційних заходів і процедур, спрямованих на реалізацію функцій системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття «організація» (від франц. — organization, від лат. — organizo — впорядковую) означає впорядкованість, створення «стрункого ладу» [9]. За класичного підходу до організації діяльності підприємства поняття «організація» охоплює такі взаємопов'язані елементи, як:

- мета та завдання;
- групування завдань для визначення видів робіт, у т.ч. у відповідних підрозділах, згідно з метою організації;
- делегування повноважень, розподіл відповідальності й визначення кількості рівнів у ієрархії управління;
- створення організаційного клімату, що спонукає працівників активно працювати для досягнення мети організації;

- проектування системи комунікацій, яка здатна забезпечити прийняття ефективних рішень, їхнього контролю та координації;
- побудова єдиної організаційної системи, що забезпечує внутрішнє узгодження всіх елементів організації, адаптацію до змін зовнішнього середовища [10, с. 26-27].

Під час розгляду поняття «організація системи економічної безпеки суб'єкта аудиту» керуємося, насамперед, загальним системним і комплексним підходом. За системного підходу організація системи економічної безпеки суб'єкта аудиту ґрунтується на основі політики у сфері безпеки, спрямованої на стійкий розвиток самого суб'єкта аудиту та задоволення інтересів його стейкхолдерів. При цьому організація заходів із забезпечення безпеки розуміється не як технічна функція, а як системний процес, що охоплює всю організаційну структуру суб'єкта аудиту. За комплексного підходу припускається включення в систему економічної безпеки всіх корпоративних ресурсів суб'єкта господарювання, а також потенціалу зовнішніх взаємодіючих державних і недержавних організацій [11, с. 318]. Це положення є важливим з огляду на широку мережу взаємозв'язків суб'єкта аудиту із суб'єктами зовнішнього оточення, отже, комплексна протидія загрозам є можливою лише на основі інтеграції власних ресурсів і ресурсів зацікавлених сторін.

З урахуванням означеного, під організацією системи економічної безпеки суб'єкта аудиту розуміємо сукупність заходів організаційно-правового та організаційно-економічного характеру, що передбачає визначення основних завдань, методів, інструментів, засобів, об'єктів і суб'єктів економічної безпеки, а також створення нормативного та інформаційного забезпечення для комплексної протидії загрозам з метою забезпечення стійкої реалізації економічних інтересів суб'єкта аудиторської діяльності. Процес організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиту включає цілеспрямовані дії з формування організаційної структури та створення організаційного забезпечення системи економічної безпеки (рис.).

Організаційна структура визначає склад, взаємозв'язки та підпорядкованість суб'єктів безпеки з огляду на їх функції щодо захисту безпеки, можливість реалізації функцій згідно з установленими повноваженнями та відповідальністю за виконання конкретних функціональних завдань. Головними чинниками, що визначають організаційну структуру системи економічної безпеки суб'єкта аудиту, є: розмір аудиторської компанії за кількістю працюючих та обсягом наданих аудиторських послуг, професійно-кваліфікаційний рівень працівників – аудиторів, позиція аудиторської компанії на ринку аудиторських послуг, стиль керівництва (менеджменту) аудиторської компанії, погляди власників (керівників) на необхідність організації системи економічної безпеки, досягнутий рівень економічної безпеки суб'єкта аудиту. З огляду на це можна виділити два підходи до формування організаційної структури системи економічної безпеки суб'єкта аудиту: без створення спеціального підрозділу та зі створенням спеціального підрозділу (служби безпеки). Вирішення цього питання залежить, передусім, від розміру аудиторської компанії та обсягу її фінансово-економічної діяльності.

За даними Аудиторської палати України, станом на початок 2013 р. 32,13% загальної кількості вітчизняних суб'єктів аудиту отримувала доходи від 10,1 до 100, 0 тис. грн. за рік, охоплюючи при цьому лише 1,67% ринку наданих аудиторських послуг. Лише 9 компаній (0,39%) мали дохід, що перевищує 10 000 тис. грн. за рік, займаючи при цьому 53,62% ринку аудиторських послуг [12]. Отже,

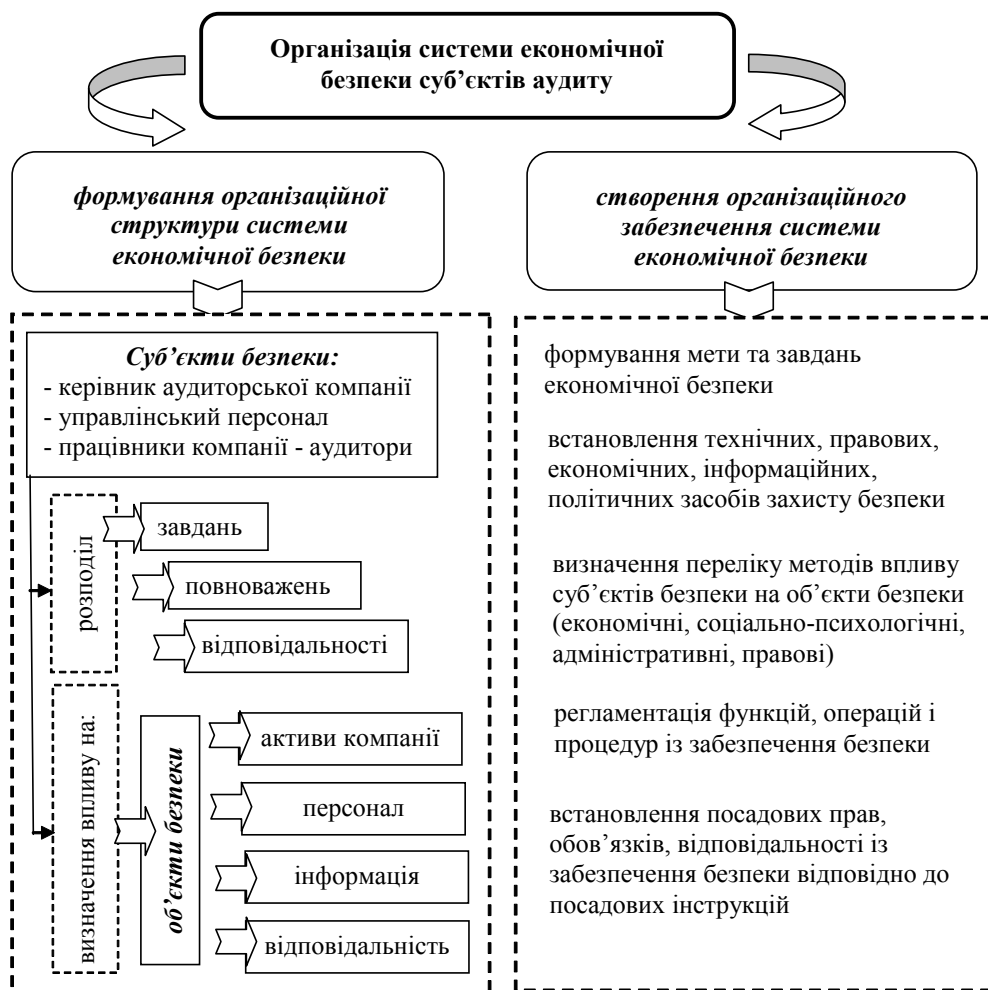

Рис. Схема організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності

Джерело: розроблено автором

переважна більшість вітчизняних суб'єктів аудиту належить до суб'єктів малого підприємництва, і лише окремі одиничні аудиторські компанії мають статус середніх або великих суб'єктів підприємництва. Виходячи з цього, створення окремої служби безпеки для більшості вітчизняних аудиторських компаній є не можливим. За таких умов функції захисту безпеки повинні бути органічно вплетені до функціональних обов'язків кожного співробітника аудиторської фірми в рамках виконуваних ними професійних обов'язків. Розподіл завдань, повноважень і відповідальності між керівником, управлінським персоналом та аудиторами повинен підпорядковуватися чітко визначеним стратегічним цілям із забезпечення безпеки та бути жорстко регламентованим згідно з посадовими інструкціями та внутрішніми стандартами аудиторської фірми. Для цього аудиторська компанія повинна створити відповідне організаційне забезпечення системи економічної безпеки, а саме: сформулювати цілі та завдання, встановити засоби захисту безпеки та методи впливу суб'єктів безпеки на об'єкти безпеки, регламентувати функції та процедури із забезпечення безпеки.

Цілі системи економічної безпеки суб'єкта аудиту зумовлені, насамперед,

його місією, а також стратегією розвитку аудиторської фірми, розробленою для її досягнення. Вони спрямовані на прогнозування, виявлення та попередження небезпек і загроз, активну протидію негативним впливам, локалізацію та усунення негативних наслідків загроз у разі їх реалізації. Досягти вказаних цілей можна лише на основі вирішення комплексу завдань, найбільш вагомих із яких є:

- виявлення реальних загроз і прогнозування потенційних небезпек;
- розроблення заходів щодо попередження, послаблення загроз або ліквідації негативних наслідків їх дії;
- формування необхідних ресурсів і підготовка заходів, необхідних для забезпечення економічної безпеки суб'єкта аудиту;
- організація взаємодії між суб'єктами безпеки.

Зрозуміло, що перелік конкретних завдань з організації системи економічної безпеки окремої аудиторської фірми визначається специфікою її діяльності, може бути більшим або меншим, але він завжди повинен бути достатнім і обґрунтованим.

Процес організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиту обумовлюється наявними прямими та зворотними зв'язками між суб'єктами аудиту (керуюча підсистема) та функціональними складовими економічної безпеки (керована підсистема), що здійснюються на основі певних взаємопов'язаних способів і прийомів, сукупність яких становить методику організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиту.

Методика організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності включає такі етапи:

- 1) виявлення загроз економічній безпеці суб'єктів аудиту;
- 2) перевірка наявних засобів із захисту безпеки та аналіз їх відповідності виявленим загрозам;
- 3) формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав, інформації, технологій аудиту);
- 4) стратегічне прогнозування та планування економічної безпеки суб'єкта аудиту за функціональними складовими;
- 5) тактичне планування економічної безпеки суб'єкта аудиту за функціональними складовими;
- 6) регламентація організаційних процедур і операцій, здійснюваних менеджерами та аудиторами в ході надання аудиторських послуг;
- 7) розроблення локальної нормативно-правової бази (внутрішніх стандартів) з метою впорядкування функцій із забезпечення економічної безпеки між суб'єктами безпеки аудиторської компанії;
- 8) функціональний аналіз рівня економічної безпеки суб'єкта аудиту;
- 9) загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки суб'єкта аудиту.

Життєздатність суб'єкта аудиту, його спроможність протидіяти загрозам залежить від того, наскільки ефективно реалізуються функції системи економічної безпеки. На основі системного та функціонального аналізу процесу забезпечення економічної безпеки автором сформульовано комплекс організаційних заходів і процедур, спрямованих на реалізацію функцій системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності (табл.).

Реалізація загальних функцій системи економічної безпеки суб'єктів аудиту виконується через відповідні видові функції економічної безпеки, до яких належить: технічний захист інформації, юридичний захист, аналітично-пошукова діяльність, страхування, охорона праці, внутрішній контроль якості аудиторських

Таблиця

Організаційні заходи, спрямовані на реалізацію функцій системи економічної безпеки (СЕБ) суб'єктів аудиторської діяльності

Функції		Організаційні заходи та процедури, спрямовані на реалізацію функцій СЕБ суб'єктів аудиторської діяльності
за-галь-ні	видові	
Інформаційно-оперативна	технічний захист інформації	- встановлення критеріїв конфіденційності інформації та інформації з обмеженим доступом; - визначення кола посадових осіб, що мають право доступу до конфіденційної інформації; - визначення режиму доступу до інформації; - встановлення переліку інформаційних джерел, дозволених до використання; - встановлення переліку технічних засобів захисту інформації
	юридичний захист	- моніторинг та аналіз норм чинного законодавства з питань регулювання діяльності суб'єктів аудиту; - створення нормативно-правової бази щодо режиму роботи з певними видами інформації та відповідальності співробітників за її розголошення
	аналітично-пошукова діяльність	- моніторинг та аналіз потенційних і реальних загроз; - документування протиправних дій, спрямованих на завдання шкоди інтересам суб'єкта аудиту
Попереджувально-профілактична	технічний захист інформації	- встановлення переліку інформаційних джерел, дозволених до використання під час надання аудиторських послуг; - встановлення переліку технічних засобів захисту інформації; - регламентація документообігу як робочих документів аудитора, так і загальної документації за результатами діяльності аудиторської фірми
	юридичний захист	- створення внутрішніх нормативно-правових документів з питань: - правил дотримання співробітниками техніки безпеки; - охорони матеріальних цінностей; - захисту майнових прав та інтелектуальної власності; - відповідальності замовників за порушення договірних умов; - відповідальності аудиторів за порушення норм професійної етики
	охорона праці	- дотримання законодавчо встановлених норм з охорони праці, зокрема, щодо календарного режиму роботи, мінімального рівня оплати праці, гарантування норм соціального захисту; - культурні та просвітницькі заходи, спрямовані на формування у співробітників почуття причетності до успіхів компанії
	внутрішній контроль якості аудиторських послуг	- забезпечення незалежності аудитора під час надання аудиторських послуг; - суворе дотримання аудитором норм професійної етики та стандартів аудиту; - постійне підвищення кваліфікаційного рівня персоналу
Ліквідаційно-відновлювальна	технічний захист інформації	- перегляд режиму доступу до інформації та критеріїв визнання її конфіденційності; - зміна регламентів документообігу та порядку формування аудиторського досьє; - підвищення технічного рівня систем захисту інформації
	юридичний захист	- відстоювання інтересів суб'єкта аудиту в регуляторних органах і судових інстанціях; - сприяння притягненню до відповідальності винних осіб
	страхування	відшкодування витрат страховою компанією внаслідок непрофесійних дій чи бездіяльності аудитора під час надання аудиторських послуг

Джерело: сформульовано автором на підставі [1, с. 136 -196]

послуг. При здійсненні в необхідному обсязі зазначених дій можна досягти належного рівня економічної безпеки суб'єкта аудиторської діяльності та запобігти окремим кризовим ситуаціям.

Висновки

Таким чином, виходячи із загального системного та комплексного підходу визначено методичні засади організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності. Під час організації системи економічної безпеки суб'єкта аудиту необхідно виконати певні цілеспрямовані дії з формування організаційної структури та створення відповідного організаційного забезпечення. Запропонована методика організації системи економічної безпеки спрямована на організацію та підтримку наявних прямих і зворотних зв'язків між суб'єктами аудиту (керуюча підсистема) та функціональними складовими економічної безпеки (керована підсистема). Виконання сформульованого комплексу організаційних заходів і процедур, дає змогу в цілому реалізувати функції системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності. У подальшому слід дослідити організаційні аспекти функціонування системи економічної безпеки суб'єктів аудиту в таких режимах, як повсякденний, підвищеної готовності та надзвичайного стану.

Література

1. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки вітчизняних акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія / В. І. Франчук. – Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 440 с.
2. Зеркалов Д. В. Экономическая безопасность [Электронный ресурс] : Монография. – Электрон. данные / Д. В. Зеркалов. – К. : Основа, 2011. – 587 с.
3. Слободяник Т. М. Запровадження комплексної системи економічної безпеки та оцінка її ефективності на сучасному підприємстві / Т. М. Слободяник // Економічний простір. – 2008. – № 12/2. – С. 22-27.
4. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4 (94). – С. 41-45.
5. Андрушків Б. Науково-методичні засади побудови ефективної системи економічної безпеки на машинобудівному підприємстві / Б. Андрушків, О. Руда // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 1 (40). – С. 153-159.
6. Якубович З. Формування системи економічної безпеки машинобудівного підприємства / З. Якубович // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 1. – С. 81-86.
7. Філіпова С. В. Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства / С. В. Філіпова, О. С. Дашковський // Економіка : реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 2 (3). – С. 17-21.
8. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
9. Організація // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
10. Оробчук М. Г. Організація і планування діяльності підприємства : навч. посібник / М. Г. Оробчук, Б. М. Максимів, О. М. Марченко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 335 с.
11. Захаров О. І. Комплексність економічної безпеки підприємства та впливи зовнішнього середовища / О. І. Захаров. – Ефективність управління в процесі реформування : макро- та мікроекономічний аспекти : Колективна монографія / За наук. ред. проф. Радіоновой І. Ф. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 364 с.
12. Узагальнена інформація про стан аудиторської діяльності в Україні // Аудиторська палата України : [сайт] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apu.com.ua>

УДК 331. 108. 5

І.І. Павлова
*асистент кафедри менеджменту та маркетингу,
Університет економіки та права «КРОК»*

Якісна характеристика видів мотивації персоналу

У статті досліджено види мотивації праці персоналу. Проаналізовано вплив різних методів мотивації на ефективність діяльності підприємства. Оцінено різні види мотивації та їхній вплив на покращення ефективності роботи персоналу.

Ключові слова: мотивація, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, загально-корпоративна мотивація, групова мотивація, індивідуальна мотивація, позитивна мотивація, негативна мотивація.

И.И. Павлова
*ассистент кафедры менеджмента и маркетинга,
Университет экономики и права «КРОК»*

Качественная характеристика видов мотивации персонала

В статье исследованы факторы эффективной мотивации труда персонала. Проанализировано влияние различных видов мотивации на эффективность деятельности предприятия. Оценены различные методы мотивации и их влияние на улучшение эффективности работы персонала.

Ключевые слова: мотивация, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, обще-корпоративная мотивация, групповая мотивация, индивидуальная мотивация, положительная мотивация, негативная мотивация.

I. Pavlova
*Assistant of Management and Marketing Department
«KROK» University*

Qualitative Characteristics of Personnel Motivation Types

The article examines the factors of effective personnel motivation. The influence of different types of motivation on the efficiency of enterprise activities is analyzed. Various methods of motivation and their impact on improving of the personnel efficiency are evaluated.

Keywords: motivation, internal motivation, external motivation, enterprise wide motivation, group motivation, individual motivation, positive motivation, negative motivation.

Постановка проблеми

Важливою ознакою сучасного суспільства є пріоритетна увага до персоналу – провідного виробничого чинника, резерву економічного зростання та конкурентоспроможності, як окремого працівника, так і підприємства в цілому, а також забезпечення його економічної безпеки. Досвід передових економік світу доводить, що жодне із завдань управління в будь-якій сфері діяльності неможливо реалізувати без зацікавленості в її вирішенні працівників. Мотивація праці

персоналу, створення умов для його зацікавленості в результатах діяльності підприємства, розвиток соціального партнерства стають нагальними завданнями.

Для того, щоб визначити, на що потрібно звернути увагу працівникові підприємства, який займається питаннями мотивації персоналу, необхідно провести аналіз та оцінити всі можливі види мотивації, які можуть бути застосовані на підприємстві. Тому при розробленні методів управління мотивацією персоналу слід приділяти велику увагу проблемі оцінки ефективності видів і методів мотивації, що використовуються підприємством для забезпечення економічної ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивчення зарубіжної та вітчизняної спеціальної літератури, яка присвячена теорії та методології мотивації персоналу, підвищенню продуктивності праці, практичним аспектам управління мотивацією персоналу, а також аналізу чинників ефективної мотивації свідчить про безсумнівний інтерес учених до цієї проблеми. Проблеми мотивації персоналу викладені в працях О.В. Биканової [6], С.Т. Дуди [3], Х.Р. Кіцак [3], М.П. Клименко [4], В.А. Літинської [5], В.В. Співака [2], О.О. Філатової [4] та інших.

У вищезазначених працях знайшли своє відображення окремі аспекти мотивації праці персоналу, оцінки ефективного використання трудового потенціалу, мотивації трудової діяльності, аналізу чинників ефективної мотивації, підвищення результативності та ефективності праці, з метою отримання в майбутньому максимально можливого прибутку. Однак проблема аналізу сучасних мотиваційних процесів та їх впливу на продуктивність праці персоналу залишається малодослідженою.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Оскільки персонал є головним ресурсом будь-якої організації, саме від його професійного розвитку, рівня кваліфікації, здібностей, умінь і вмотивованості залежить розвиток та ефективність роботи підприємства. Однак досить складно підібрати необхідний вид мотивації таким чином, щоб у майбутньому це принесло максимальний економічний результат, як для працівника, так і для підприємства. Тому проведений об'єктивний аналіз видів мотивації дає можливість керівникові скласти уявлення про те, наскільки ефективним було використання певного методу мотивації персоналу.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сутності мотивації та визначення її видової структури, аналіз існуючих видів мотивації, встановлення особливостей їх використання на підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сучасному етапі розвитку економіки ми бачимо, що жодна система управління не може успішно функціонувати, якщо не включає в себе ефективну систему мотивації праці, що повинна спонукати кожного працівника трудитись якісно і сумлінно для досягнення поставлених цілей організації [1, с. 198].

Розроблення системи мотивації праці, що дає змогу найбільшою мірою зіставити інтереси та потреби працівників і підприємства, є ключовим завданням ефективного управління організацією. Безумовно, кожна компанія вдається до тих чи інших методів мотивації. Однак, як правило, вони повинні використовуватися комплексно та підбиратися для кожної конкретної групи працівників індивідуально. Тому важливо проаналізувати всі види мотивації персоналу, щоб

переконатися в тому, що мотивація дійсно є фактором, який забезпечує ефективну роботу підприємства.

Для початку варто зазначити, що мотивація – це процес, за допомогою якого менеджер з персоналу або керівник підприємства спонукає інших людей працювати для досягнення організаційних цілей, тим самим задовольняючи потреби підприємства. Інколи мотивацію визначають як спосіб примусити людей робити те, чого бажає керівник. Однак це визначення вважається недостатнім і цілком правильним, окрім того страх перед керівництвом або страх втратити роботу – це, безумовно, мотив, що спонукає до роботи, але він є менш ефективним, ніж посилення у працівників почуття самостійності та здатності до творчості [2, с. 83]. Тому, на нашу думку, краще визначати мотивацію як створення у працівників стимулів до праці з повною віддачею. Мотиваційні засоби, що активізують, спрямовують і підтримують самостійну поведінку працівника, дають змогу підвищити його віддачу значно вище того рівня, який може бути досягнуто за допомогою вимог і тиску. Слід зауважити, що значення мотивації для процесу управління людиною та підприємством у цілому полягає в наступному [6, с. 35-36]:

- сприяє виконанню і досягненню цілей організації;
- сприяє задоволенню потреб працівника;
- є одним із факторів, який бере участь у створенні добрих людських взаємовідносин у колективі;
- є одним із факторів, що формує моральний дух підприємства, його культурні цінності, тобто організаційну культуру;
- є можливістю оцінити працю людей за допомогою винагородження.

Розумний керівник рахується з індивідуальними потребами працівників і вміє запевнити їх у тому, що ці потреби можуть бути задоволені в межах певного підприємства. Формування системи мотивації з позиції її індивідуалізації передбачає встановлення об'єктивної залежності між винагородою працівника та його внеском у зростання продуктивності підприємства. Тож керівник повинен проаналізувати різні види мотивації та обрати той, що найбільше підходить тому чи іншому працівникові з метою забезпечення ефективного функціонування підприємства. Варто зазначити, що кожна з класифікацій базується на різних мотиваційних теоріях (рис.).

Як видно з рис.1, мотивація поділяється на позитивну та негативну: мотивація, заснована на позитивних стимулах, називається позитивною; мотивація, заснована на негативних стимулах, є негативною. Позитивне підкріплення формує установку, у рамках якої працівник прагне до виконання таких завдань, до такої якості праці, за допомогою яких виправдовується його очікування справедливої винагороди (схвалення). Тому він, природно, уникає таких дій, які можуть завершитися неприємними наслідками [1, с. 38]. Як було зазначено вище, позитивні заходи діють ефективніше, ніж негативні (негативне підкріплення). Однак нерідко в роботі виникають ситуації, коли просто неможливо уникнути використання негативних заходів. Тут слід урахувати, що впливи, які застосовуються наодинці з підлеглим, дають набагато більший результат, ніж ті, які застосовуються в присутності інших працівників.

Позитивна мотивація може бути матеріальною або нематеріальною. До матеріальної позитивної мотивації відносяться всі виплати, які працівник отримує за свою працю (зарплата, премії, бонуси). Особливо ефективними є регулярна виплата зарплат і премій, а також не очікувані співробітниками позачергові заохочення матеріального характеру, які зазвичай викликають сплеск позитивних емоцій, а разом з ним і ентузіазму. При цьому важливо додатково мотивувати

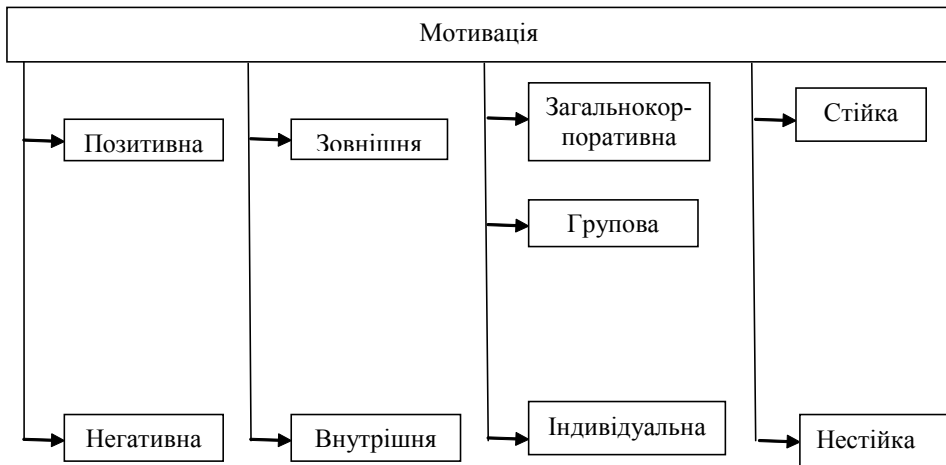

Рис. Види мотивації персоналу організації

Джерело: розробка автора

співробітників у процесі виконання важливого завдання або проекту, а не після їх завершення. Така позитивна мотивація підтримує інтерес співробітників до завдання та сприяє більш якісній роботі.

Матеріальна позитивна мотивація може передбачати виплату винагород співробітникам за певні заслуги. Працівникам, які володіють особливими навичками, пройшли навчання, також можуть призначатися доплати в індивідуальному порядку [8, с. 45-47].

Нематеріальна позитивна мотивація включає в себе широкий набір інструментів. Комфортні умови праці, впевненість у своєму стабільному становищі та значущості для компанії, гарантований соцпакет, навчання за рахунок компанії, відвідування форумів і конференцій, дружний колектив, лояльно налаштоване керівництво, що не шкодує заслуженої похвали, пільги, путівки, можливість влаштувати дитину в дитячий заклад – усе це є позитивною мотивацією [5, с. 35-37].

Наступна класифікація передбачає поділ мотивації на зовнішню та внутрішню. Зовнішня мотивація – це засіб досягнення мети, наприклад, заробити гроші, отримати визнання, зайняти вищу посаду. Зовнішня мотивація безпосередньо впливає на поведінку, однак ефективність її дії обмежена, поки вона сприймається як стимул або тиск.

Внутрішні фактори мотивації передбачають, що працівник сам дає оцінку своїх результатів і сам усвідомлює, які завдання він повинен виконати. Добре, якщо оцінка керівництва формує самооцінку співробітником своїх результатів. У такому разі зовнішня оцінка керівництва та внутрішня оцінка співробітника будуть збігатися. Але якщо керівник не помічає досягнень свого співробітника, це може призвести до того, що незадоволеність працівника буде зростати через невідповідність його самооцінки й оцінки керівництвом результатів його роботи [4, с. 60].

Мотивація також поділяється на загальнокорпоративну, групову та індивідуальну. Донині на підприємствах була розроблена загальнокорпоративна система мотивації, розрахована на застосування одних і тих самих видів мотивації до різних груп працівників [7, с. 59-60]. На думку автора, такий підхід є не зовсім правильним, оскільки кожен працівник є особистістю і кожен потребує індивідуального підходу для задоволення власних потреб, а в кінцевому підсумку – задоволення цілей організації. Тому останнім часом актуальним стає питання про необхідність індивідуального стимулювання ключових співробітників, а також

групового стимулювання окремих груп працівників. Оскільки у різних співробітників – різні потреби та інтереси, індивідуальна форма мотивації співробітників стає все більш популярною. Індивідуальний підхід – це принцип успішної мотивації персоналу. Система мотивації, що враховує індивідуальні потреби кожного співробітника, для багатьох компаній стала єдиним виходом, коли стандартні системи перестали працювати. Саме тому, на нашу думку, сучасні методи управління персоналом, і мотивації зокрема, повинні приділяти більше уваги саме індивідуальній мотивації.

Групова, мотивація спрямована на згуртування колективу, досягнення мети на засадах взаємодії. Спільні цінності, приклади прагнень і взаємодії транслиуються управлінським ядром. До цієї категорії відносяться стимули, що допомагають колективу просуватися до поставленої мети, вирішувати проблему, розділяти розвиток і відповідальність.

Існує також поділ мотивації на стійку та нестійку. Стійка мотивація – заснована на потребах людини. Оскільки потреба – це внутрішні спонукальні мотиви до діяльності людини, то цей вид мотивації не вимагає додаткового підкріплення. Нестійка мотивація – яка постійно вимагає додаткового підкріплення, що полягає як у матеріальних, так і нематеріальних стимулах.

Варто зауважити, що з метою усунення відчуття несправедливості система мотивації співробітників повинна бути прозорою. Кожен працівник повинен знати, що за виконання роботи з високим рівнем якості, виявлену ініціативу, творчий підхід до вирішення завдань він отримає відповідну винагороду у вигляді премії, посадової надбавки, додаткового дня до відпустки, а також визнання з боку керівника і колег.

Висновки

Сучасний керівник повинен враховувати всі фактори, щоб забезпечити успішну роботу підприємства. Одним із таких факторів є проблема мотивації. Автором розкрито сутність мотивації та встановлено її видову структуру. При формуванні оптимальної системи мотивації сучасним керівникам підприємства необхідно використовувати класичні теорії мотивації. Враховуючи нинішню ситуацію в Україні та розглядаючи особливості економічного і функціонального розвитку її структур, можна дійти висновку, що час мотивації, заснованої лише на грошовому заохоченні, поступово йде в минуле, як і групові теорії мотивації.

Проблема мотивації та стимулювання праці має комплексний, багатоаспектний характер і вимагає індивідуальності кожного суб'єкта господарювання, до цього часу науковці не можуть дійти єдиної думки щодо мотивації праці на підприємствах. Можна дійти висновку, що єдиної, шаблонної системи, яка діяла б безвідмовно тривалий час, створити не можливо, через зміни самого працівника та його потреб. Для мотивації персоналу необхідний диференційований підхід, тобто кожен керівник повинен самостійно створювати свою систему мотивації, орієнтуючись у ситуації. Все-таки практика показує, що лише збільшенням заробітної плати талановитих фахівців не втримати. Та й не кожен роботодавець готовий змагатися з конкурентами в гонці за підвищення платні. Для багатьох набагато простіше й дешевше запропонувати співробітникам дотації на обіди, оплату мобільного телефону тощо. Ці пільги допомагають створити комфортні умови праці, завдяки яким людина буде задоволена своєю роботою не тільки через зарплату.

Загалом ринкова система як і суспільство постійно змінюється та прогресує, тому потрібно змінювати систему мотивації праці, налаштовувати її під ту чи іншу ситуацію, яка виникає в певних умовах та на певному підприємстві.

Література

1. Тужилкіна О. В. Підвищення вагомості нематеріальних чинників мотивації праці у формуванні людського капіталу сучасного підприємства в Україні / О. В. Тужилкіна // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 9. – С. 37-41.
2. Співак В. В. Мотивація як засіб ефективного менеджменту персоналу підприємств / В. В. Співак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 6, Т.2. – С. 178-181.
3. Дуда С. Т. Мотивація та результативність праці персоналу підприємства : їх сутність і взаємозв'язок / С. Т. Дуда, Х. Р. Кіцак // Науковий вісник НЛТУ України : Збірник науково-технічних праць. – 2010. – Вип. 20.14. – С. 188-193.
4. Клименко М. П. Мотивація управлінського персоналу в реалізації загальної стратегії підприємства / М. П. Клименко, О. О. Філатова // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 81-85.
5. Літинська В. А. Мотиваційні методи кар'єрного просування персоналу підприємств / В. А. Літинська // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3 (7). – С. 58-61.
6. Іванов С. Л. Роль нематеріальних чинників мотивації праці у формуванні людського капіталу сучасного підприємства в Україні / С. Л. Іванов // Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 5. – С. 34-38.
7. Різник В. В. Сучасні тенденції мотивації праці управлінського персоналу / В. В. Різник // Економічний вісник університету, 15/1. – 2010. – № 15/1. – С. 58-62.
8. Назарова В. Г. Економічні аспекти стимулювання праці в ринкових умовах / Г. В. Назарова // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки». – 2010. – № 11.

УДК 339.138

С.В. Співаковський
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»*

Аналіз сприйняття іміджу бранда та його суббрендів

У статті досліджено сприйняття споживачами іміджу торгової марки «Живчик» у групі товарів безалкогольних напоїв, на який впливають іміджі окремих суббрендів цієї марки та імідж материнської марки «Оболонь». Визначено позицію, яку посідає «Живчик» у своїй продуктивній категорії у свідомості споживачів.

Ключові слова: імідж, репутація марки, бренд, суббренд, материнський бренд.

С.В. Спиваковский
*кандидат экономических наук,
доцент кафедры международной экономики,
Университет экономики и права «КРОК»*

Анализ восприятия имиджа бранда и его суббрендов

В статье исследовано восприятие потребителями имиджа торговой марки «Живчик» в группе товаров безалкогольных напитков, на который влияют

имиджи суббрендов этой марки и имидж материнской марки «Оболонь». Определена позиция, которую занимает «Живчик» в своей продуктовой категории в сознании потребителей.

Ключевые слова: имидж, репутация марки, бренд, суббренд, материнский бренд.

S. Spivakovskiy
Ph.D. in Economics,
Associate Professor of International Economy Department,
«KROK» University

Brand and Its Subbrands Image Perception Analysis

In the article the image perception of “Zhyvchyk” has been studied which is affected by its sub-brands images and the one of parent brand “Obolon”. It has been defined the consumer perception in relation to position of “Zhyvchyk” brand in its product category.

Keywords: image, brand reputation, brands, sub-brands, parent brand.

Постановка проблеми

У процесі наближення українського ринку товарів повсякденного попиту до європейських ринків більш актуальними стають питання конкуренції між окремими брендами та, зокрема, питання формування іміджу брендів великими мультибрендовими компаніями. У зв'язку з цим постає необхідність вивчення та аналізу досвіду формування провідними компаніями-виробниками мультибрендової політики. Для аналізу зазначених питань було взято один із провідних брендів на українському ринку – «Живчик», створений українською компанією на висококонкурентному ринку безалкогольних напоїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питаннями аналізу іміджу брендів опікувалися такі експерти, як Є. Башкирова [3], Є. Данилюк [3], А. Длігач, О. Зозульов, Є. Козина [7], В. Снегірьова [8] та інші. Однак, попри велику кількість проведених досліджень останні ринкові тенденції та економічна криза засвідчують необхідність більш глибокого аналізу формування та ведення мультибрендової політики компаніями-виробниками для створення чіткого іміджу своїх марок у свідомості споживачів.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У нових ринкових умовах при нестабільній економічній ситуації, коли платоспроможність населення і, відповідно, попит на продукцію знижується, конкуренція між товарами зростає. Це посилює вагомість для брендів чіткого визначення своїх конкурентних переваг для їх усвідомлення споживачами продукції. А для цього слід проводити маркетингові дослідження щодо встановлення та аналізу особливостей сприйняття споживачами іміджу бренда та його суббрендів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження особливостей сприйняття українськими споживачами бренда та його суббрендів за наявності сильного зонтичного бренда компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження

Разом із розвитком нових ринкових відносин в Україні для отримання підприємствами конкурентних переваг та зміцнення своїх ринкових позицій все

більшого значення стали набувати такі поняття, як бренд та розвиток бренда. В умовах насиченої конкурентної боротьби, коли споживачі мають обирати товари та послуги серед безлічі найменувань продуктів, виробників і країн походження, особливу вагомість має сила бренда, що впливає на остаточний вибір покупця.

У процесі розвитку асортименту своїх продуктів перед компанією постають стратегічні питання політики розвитку своїх брендів, зокрема питання вибору монобренда компанії або мультимбрендової маркетингової політики. У разі вибору мультимбрендової політики, компанії слід розвивати свої бренди у взаємодії між собою, щоб досягати максимального взаємодоповнення та синергії від існування декількох брендів та уникати канібалізації брендів один одним.

Завдяки вступу України до Світової організації торгівлі, а також підписанню Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, український ринок стає ще більш відкритим для імпоротної продукції. Це змушує українських виробників шукати нові маркетингові інструменти для приваблення уваги споживачів і посилення своїх ринкових позицій. На українському ринку є приклади вітчизняних виробників, які вдало використовують інструменти маркетингу, зокрема політику розвитку своїх брендів. Серед цих підприємств є низка компаній, які мають широкий асортимент продукції й обрали для себе мультимбрендову політику. Зокрема, такі компанії існують на ринках продуктів харчування та напоїв: ринку кондитерських виробів («Roshen», «ABK» та інші), алкогольних напоїв («Nemiroff», «Національні алкогольні традиції» та інші), ринку соків і безалкогольних напоїв («Оболонь», «Vitmark» та інші) [1].

Компанія «Оболонь» є одним із провідних українських виробників напоїв, що займає лідируючі позиції на ринках пива, безалкогольних напоїв, мінеральної води та слабоалкогольних напоїв. Зокрема, одним із відомих брендів безалкогольної продукції цієї компанії є «Живчик» – так званий соковий або соковмісний напій, який є одним із брендів материнської компанії «Оболонь» та водночас має свої суббренди.

Завдяки веденню компанією мультимбрендової маркетингової політики, виникає певний взаємовплив між її брендами один на одного, і відповідно вплив на сприяння брендів споживачами продукції компанії. У цьому зв'язку виникає інтерес дослідження особливостей сприйняття споживачами безалкогольних напоїв в Україні торгової марки «Живчик» та її суббрендів за наявності сильного зонтичного бренда «Оболонь».

У процесі планування дослідження було сформульовано такі ключові завдання: оцінити сприйняття іміджу торгової марки та напою «Живчик» у категорії продуктів безалкогольних напоїв; виявити взаємозв'язок між іміджем бренда та суббрендів однієї компанії-виробника; виявити конкурентні переваги та потенціал зростання для іміджу бренда «Живчик».

Методом дослідження обрано глибинні дослідження з такою цільовою аудиторією респондентів: середній рівень доходів в сім'ї; переважно сімейні з дітьми віком 4-16 років; регулярні споживачі безалкогольних напоїв – як мінімум 2-3 рази на тиждень. Серед респондентів були споживачі одного з напоїв ТМ «Живчик»: «Coca-Cola», «Росинка», «Біола», «Мастер Фрут», «Бон-Буассон» і «Fanta» (споживання, як мінімум, 1 раз на тиждень). Дослідження було проведено у квітні-травні 2014 р. [2].

У ході дослідження було отримано такі результати стосовно сприйняття категорії безалкогольних напоїв: тенденції загального сприйняття ринку безалкогольних напоїв споживачами більшою мірою мають позитивний характер. Так, до позитивних змін на ринку віднесено насиченість асортименту продук-

ції, тенденцію до підвищення якості; існує розширення асортименту: поява нових марок, різновидів існуючих марок (нових смаків), екзотичних напоїв, напоїв із вітамінами, із вмістом соку, діабетичних напоїв. Крім того, варто відмітити появу на ринку нових форм і розмірів упаковок і пляшок, зручних великих пляшок із ручками, маленьких пляшок із дозатором на кришці для спортсменів, пляшок зі спеціальними зручними кришками для маленьких дітей і оновлення етикеток.

Поряд із цим, виявлено певні негативні тенденції ринку безалкогольних напоїв у цілому. Окрім загального здорожчання, це такі зміни: недостатня кількість холодильних установок у місцях продажу, поява надто дешевих неякісних напоїв, у яких багато хімії та які небажано вживати дітям, поява невідомих марок, які існують не більше одного сезону, і підроблених напоїв. Також було відмічено часту відсутність у місцях продажу напоїв у маленьких пляшках.

У ході аналізу сприйняття споживачами привабливості продуктів на ринку безалкогольних напоїв було використано підхід оцінки відносної унікальності характеристик певного продукту [3]. За допомогою такого підходу знайдено, що на сьогодні сприйняття ринку безалкогольних напоїв споживачами вирізняється достатньо високим рівнем раціоналізації щодо вибору та споживання різних напоїв. Критерії, за якими споживачі-учасники дослідження намагалися розділити ринок безалкогольних напоїв на групи, лежать у двох площинах: «корисно» і «некорисно». Усі отримані групи напоїв, на які в остаточному варіанті споживачі розділили категорію, також відрізняються одна від одної та сприймаються споживачами, в основному, за ступенем корисності або шкідливості для здоров'я.

За допомогою методу ідеалізації продукції [4] виявлено, що ідеальний продукт у групі безалкогольних газованих напоїв із вмістом соку в уявленні споживачів повинен бути з великим вмістом соку, смачний, при цьому не дуже солодкий, такий, що втамовує спрагу, не надто газований, із натуральними інгредієнтами та вмістом вітамінів, без барвників, виготовлений на добрій воді. При цьому він повинен бути у зручній упаковці (може бути з соломинкою, дозатором) і добре розповсюджений у продажу. Ідеальним у групі соків було виявлено продукт, який мав би такі властивості: натуральний, без цукру, без консервантів, без лимонної кислоти, не надто солодкий, не надто кислий. Ідеальний продукт у групі нектарів повинен мати: незвичайне сполучення декількох смаків фруктів, бути виготовленим зі якісних продуктів, без барвників, із меншим вмістом консервантів.

Метод «спонтанних асоціацій» [5] дав змогу виявити, що споживачі на ринку соковмісних напоїв асоціюють марку «Живчик» із таким персонажем: «Хлопчик, підліток, дуже рухливий, живий. Не сидить на місці, постійно всюди крутиться, заважає, щось постійно просить, йому щось потрібно». На відміну від інших марка «Живчик» має чітко виражене обличчя. На емоційному рівні сприймається як особистість, якій приписують певні риси характеру та настрої. Головні особливості сприйняття марки «Живчик» – індивідуальність і емоційна привабливість, створені завдяки головному героєві, зображеному на етикетці – Яблучку.

На раціональному рівні серед цінностей марки, що виокремлюють її серед інших марок напоїв, можна виділити: унікальний смак – натуральний та своєрідний, який ні з чим не переплутаєш; додавання ехінацеї, що підтримує імунітет та робить продукт більш корисним. Яблучний сік у «Живчику» асоціюється з вітчизняним рідним продуктом, тобто збільшує довіру. Позитивні та негативні риси, що формують репутацію марки «Живчик», подано в табл. 1.

Репутація «Живчика» як торгової марки

Позитивні риси	Негативні риси
• унікальна • оригінальна • відома • одна з найпотужніших серед вітчизняних марок • стабільна • викликає довіру • має етикетку, що легко ідентифікується, тобто має своє обличчя – яблучко • має доступну ціну та оптимальне співвідношення «ціна - якість» • продається в упаковках різних об'ємів, у т.ч. у жерстяних баночках	• відсутність реклами та мало промоакцій • немодність марки порівняно, наприклад, із Fanta та Coca-Cola • невеликий асортимент смаків • стандартна застаріла не дуже зручна форма пляшки, зокрема щоб тримала дитина

Джерело: сформовано на підставі [1]

Особливу увагу приділено порівнянню «Живчика» з конкурентними продуктами в декількох суміжних категоріях продукції [6]. Порівняно з іншими продуктами в групі соковмісних газованих безалкогольних напоїв «Живчик» має такі конкурентні переваги: більш натуральний смак за рахунок відчуття натурального яблучного соку. Особливою конкурентною перевагою марки «Живчик» є те, що це єдиний соковмісний напій із додаванням ехінацеї, що означає більшу корисність і близькість за властивостями до вітамінізованих напоїв, за рахунок чого цей напій може претендувати на наявність лікувальних властивостей і зміцнювання імунітету.

Серед інших продуктів у групі соків «Живчик» має такі переваги: краще втамовує спрагу, більше подобається дітям за рахунок газованості, його можна випити більше, ніж соку та можна давати у більших обсягах дітям, є більш доступним за ціною, має тонізуючий ефект, легше п'ється. Крім того, має більш зручну упаковку – його зручно брати з собою в дорогу (закривається) та на природу (більші упаковки), а також можна пити на ходу (маленькі пляшки, баночки). Можна так узагальнити позиції «Живчика» порівняно до соків: цей напій практично не може конкурувати з соками; він стоїть на сходинку вище за інші соковмісні напої та на сходинку нижче за соки.

Завдяки цінностям, визначеним у сприйнятті створеного іміджу, ТМ «Живчик» має достатній потенціал для будування подальшої комунікації на емоційній території «Сімейної марки, улюбленої і дітьми, і дорослими, що зближає дітей і батьків»: для дітей це – казка і розваги, для батьків – приваблива можливість подорожі в дитинство разом зі своїми дітьми, здійснення мрії, спілкування з дітьми «спільною мовою» – порозуміння, зближення. За результатами дослідження можна скласти портрет типового споживача «Живчика»: діти віком 4-12 років і дорослі (орієнтовно від 25 до 50 років); більшою мірою сімейні люди, у яких є діти; які мають середній рівень доходів, активний спосіб життя, більш-менш регулярно займаються спортом, активні, енергійні, оптимісти, молоді душею. Крім того вони є життєлюбні, розумні, практичні та турботливі.

Аналіз сприйняття споживачами суббрендів «Живчика» («Яблуко», «Лимон», «Унік», «Вишня», «Груша») дав змогу виявити, що в той час, коли «Яблуко» і «Лимон» уже здобули собі популярність серед споживачів, «Унік», «Вишня» та «Груша» є ще навіть не дуже відомими. В основному їх сприймають як нові напої в серії «Живчик», і, на відміну від двох перших видів напоїв, вони не завжди

є в продажу. Однак періодична поява нових смаків сприймається як ознака розвитку марки в цілому.

Особливий інтерес становить сприйняття споживачами символічних героїв, що представляють суббренди марки «Живчик». Два герої, які зображені на етикетках «Живчика» – «Яблуко» та «Лимон» – мають чітке розподілення ролей, кожен герой має своє місце у сприйнятті споживачами (табл. 2).

Таблиця 2

Сприйняття споживачами суббрендів марки «Живчик»

Суббренди	«Живчик Яблуко»	«Живчик Лимон»
Роль	• емблема марки, • обличчя марки (її самореклама)	• представник торгової марки • зручний символ для відрізнєння смаку різновиду
Спільні символічні значення	• життєрадісність • бадьорість • доброта • здоров'я • натуральність • вітаміни	
Унікальні символічні значення	• енергія • рух • вміст яблучного соку	• друг Живчика • молодший брат Живчика • кислий • вміст лимонного соку

Джерело: сформовано на підставі [1]

Суббренди «Живчика» приваблюють, передають позитивний настрій і формують імідж самої марки. Завдяки їм можна вважати, що візитною картою марки «Живчик», яка обумовлює її індивідуальність і відокремленість від конкурентів, стали «живі» фрукти. І таким чином, створений імідж породжує певні очікування від марки, зокрема, зображення на пляшках усього продуктового ряду суббрендів «Живчика» фруктів, що відповідають смакам нових напоїв. Проте безпосередньо репутація «символу марки» та її «обличчя» закріпилася головним чином за Яблуком. Воно було першим і в цілому викликає більше позитивних емоцій, ніж Лимон та інші, які не сприймаються як окремі самостійні герої. Тому на Яблуко частково переноситься образ і символічні ознаки «Живчика» як марки в цілому.

Виробником «Живчика» є «Оболонь», яка сама представляє собою досить чітко сформований в Україні бренд, і цей бренд має певний вплив на марку «Живчик». Позитивні аспекти такого впливу є такі: «Оболонь» – одна з провідних і найбільших компаній в Україні, відомий потужний авторитетний чесний національний виробник, який пропонує стабільну якість, викликає довіру, має великий асортимент продукції та випускає хороші напої. «Оболонь» першою зробила напій з ехінацеєю. Негативні аспекти впливу «Оболоні» на «Живчик» є сприяння того, що виробник дещо втрачає контроль за якістю і випускає не дуже якісні інші безалкогольні напої.

Окремою частиною дослідження була оцінка потенціалу продовження продуктового ряду «Живчика» та доповнення нових смаків і відповідних героїв. Для цього було використано метод експертного прогнозування [7; 8]. Аналіз зондування можливостей продовження продуктового ряду «Живчик» за смаками, показав, що у свідомості споживачів глибоко вкоренилося сприйняття напоїв «Живчик», як вітчизняних, тобто таких, що виготовлені з місцевих натуральних продуктів, зокрема, яблучного соку. Цей фактор сприймається як додаткова пе-

ревага і характерна риса марки, що позитивно вирізняє її серед інших вітчизняних виробників соковмісних безалкогольних газованих напоїв, обумовлює й посилює репутацію «Живчика» як більш натурального, більш корисного напою, ніж інші в означеній групі.

Серед нових смаків, які можна очікувати від марки «Живчик», варто відзначити майже все фруктовো-ягідне різноманіття, притаманне українським широтам. Разом з цим, такій марці, як Живчик, більшою мірою пасує смак білого винограду. Крім зазначених вітчизняних продуктів можливі для використання смаки апельсину, грейпфруту та ананасу. Хоча вони не є рідними для України, однак достатньо розповсюджені серед смаків напоїв, що споживаються в нашій країні.

Висновки

У результаті дослідження було виявлено особливості сприйняття споживачами категорії продукції безалкогольних напоїв, проаналізовано сприйняття марки «Живчик» порівняно з основними конкурентами, визначено її місце у відповідній продуктивній категорії, запропоновано рекомендації стосовно подальшого розвитку бренда шляхом розширення портфеля суббрендів торгової марки.

Марка «Живчик» на ринку безалкогольних напоїв має емоційно привабливий імідж, створений завдяки головному героєві, зображеному на етикетці – Живе Яблучко, що сприймається як казковий герой, є візитівкою і обличчям марки, виконує роль самореклами марки.

У ході дослідження виявлено та оцінено фактори конкурентоспроможності напою «Живчик» із групою «соки» та групою «соковмісні напої». За результатами оцінки основним таким фактором можна вважати властивість краще засік втамовувати спрагу, а також сприйняття корисності «Живчика» у свідомості споживачів близької до корисності соків. Додатковим конкурентним фактором є газованість напою, яка апріорі приваблює дітей.

Завдяки вмісту ехінацеї, напої «Живчик» можуть бути віднесені до групи вітамінізованих напоїв із головними відзнаками – зміцнення імунітету та підтримка здоров'я. «Живчик» чітко сприймається як газований напій, корисний і водночас привабливий для дітей, що відзначає його зовсім іншу особливу цінність відмінності від соків.

Для подальшого розвитку і просування ТМ «Живчик» на ринку рекомендується пріоритезувати набір основних іміджевих характеристик і цінностей, притаманних марці та напою, протестувати набір смаків для продовження продуктового ряду і визначити певну кількість найбільш привабливих смаків для споживачів.

З метою запобігання посяганню конкурентів на територію «Живчика», як в іміджевому емоційному, так і в раціональному аспектах, цій торговій марці необхідно активізуватися й опановувати далі територію сімейної марки, не втративши при цьому привабливого дитячого, казкового образу. Розширення категорії суббрендів «Живчика» представляє собою окремий напрям для досліджень.

Література

1. Союз-Інформ. Інформаційно-аналітична агенція. Ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.souz-inform.com.ua/index.php?language=ukr&menu=article/soft_drinks
2. Малхотра Н. Маркетингові дослідження. Практичне керівництво / Пер. з англ., 3-є вид. / Н. Малхотра. – М. : Вільямс, 2002. – 960 с.
3. Башкирова Е. И. Тестирование продукта в маркетинговых исследованиях / Е. И. Баш-

кирова, Е. А. Данилюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.marketing-ua.com/articles.php?articleId=1556> – Назва з екрана.

4. *Семина М.* Современные тенденции рынка исследований и возможности тестирования креативных решений / М. Семина // Маркетинг Менеджмент. – 2008. – № 5. – С. 144.

5. *Орошук Д.* Види і методи тестування / Д. Орошук // Українська асоціація маркетингу. – 2008. – С. 56.

6. *Хаг П.* Маркетингові дослідження : посібник з планування, методології та оцінки: пер. з 3-го англ. вид. / П. Хаг. – К. : Знання-Прес, 2005. – С. 418.

7. *Козина Є.* Безалкогольні напої. В контексті зрілих ринків / Є. Козина // Новини торгівлі, квітень 2008.

8. *Снегірьова В.* Роздрібний магазин. Управління асортиментом за товарними категоріями / В. Снегірьова. – СПб. : Питер, 2007. – 416 с.

УДК 338.246.87 (477)

А.В. Тимошенко
голова Наглядової ради
Громадської організації «Довгі Літа»

Стратегія розвитку митної служби України на 2010-2015 рр. Планування та реалії

Статтю присвячено стратегічному плануванню та розвитку митної служби України, зокрема у сфері боротьби з контрабандою. Досліджено зміст, головні напрями та результати впровадження Стратегії розвитку митної служби України на 2010-2015 рр. як програмного документа, затвердженого колегією Держмитслужби, у контексті його об'єктивності, дійовості та реального впливу на забезпечення національних інтересів та економічної безпеки держави.

Ключові слова: митні органи України, стратегія розвитку митної справи, програмні завдання, контрабанда, економічна безпека.

А.В. Тимошенко
председатель Наблюдательного совета
Общественной организации «Многие Лета»

Стратегия развития таможенной службы Украины на 2010-2015 гг. Планирование и реалии

Статья посвящена стратегическому планированию и развитию таможенной службы Украины, в частности в сфере борьбы с контрабандой. Автор исследует содержание, основные направления и результаты внедрения в жизнь Стратегии развития таможенной службы Украины на 2010-2015 гг. как программного документа, утвержденного коллегией Гостаможслужбы, в контексте его объективности, действительности и реального влияния на обеспечение национальных интересов и экономической безопасности государства.

Ключевые слова: таможенные органы Украины, стратегия развития таможенного дела, программные задачи, контрабанда, экономическая безопасность.

*A.V. Tymoshenko
Chairman of the Supervisory Board
of Public Organization «Dovhi Lita» («Many Years»)*

Strategy of customs service of Ukraine development for 2010-2015. Planning and realities

This article is devoted to the strategic planning and development of the Customs Service of Ukraine, in particular in the struggle against smuggling. The author investigates the content, the main direction and outcomes of the implementation of the program document approved by the board of the State Customs Service in the context of its objectivity, efficiency, and the real impact of national interests and state economic security provision.

Keywords: custom authorities of Ukraine, strategy of customs affairs development, program tasks, smuggling, economic security.

Постановка проблеми

Актуальність теми дослідження обумовлюється необхідністю підвищення ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил в умовах глобалізації та кризових явищ у світовій економіці, які значною мірою сприяють поширенню транскордонної та транснаціональної контрабанди, інших митних правопорушень. Актуальним залишається й питання загальнодержавного планування розвитку митної справи та системи подолання контрабанди, що, на думку автора, недостатньо опрацьовані в науковому та методологічному відношенні.

Проаналізовано практичну діяльність митної служби з питань виконання державних програм, плюси і мінуси довгострокових планів, обсяги їх фінансування, державна й міжнародна допомога митним органам у виконанні поставлених перед ними завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Після проголошення незалежності України видано кілька аргументованих наукових праць і навчальних посібників з проблем митної безпеки, митної економіки, митної політики та права, протидії митним правопорушенням, ролі й місця митних органів України в системі державного управління, а також в напрямі реформування, оптимізації та стратегічного розвитку митної системи нашої держави. Це передусім праці В. Авер'янова, А. Бантишева, І. Бережнюка, Ю. Битяка, О. Єгорова, Л. Деркача, Є. Додіна, С. Ківалова, О. Корнійчука, А. Макаренка, А. Павлова, І. Пахомова, К. Сандровського, А. Селіванова, Ю. Шемшученка, О. Шейка та інших авторів.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Наслідки міжнародних криз другої половини ХХ – початку ХХІ ст. змусили уряди багатьох держав, а також України, звернути особливу увагу на проблему митної безпеки. Аналіз діяльності нашої країни на зовнішньоекономічному напрямі вказує на нестабільність національної митної безпеки, її залежність від внутрішніх і зовнішніх чинників, відсутність дієвих механізмів для своєчасного виявлення та аналізу ризиків, ефективного реагування на негативні виклики у сфері ЗЕД.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження ефективності реформування та стратегій розвитку митної служби, їхній вплив на стан економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Колегія Державної митної служби України 23 грудня 2009 року прийняла Стратегію митної служби України на 2010-2015 роки (далі – Стратегія). Саме в цей час світова фінансово-економічна криза була у розпалі. Це було сміливе та претензійне рішення, розраховане на шість років життєдіяльності й поступу Української митниці. Сміливе, насамперед, тому, що, урахувуючи соціально-економічну ситуацію в країні, годі було передбачати всі нюанси ринкових коливань, зовнішньоекономічної активності та криміногенної обстановки, у тому числі у сфері контрабанди та інших правопорушень.

З метою забезпечення виконання цього доручення Президента України Голова Державної митної служби (далі – Служби) В.В. Скомаровський 22 липня того ж року видав розпорядження № 11/1-8/8812 «Щодо виконання доручень Президента України», у якому першим пунктом Департаменту кадрової роботи було доручено:

«Забезпечити вжиття необхідних заходів щодо повної зміни керівників митних органів, а також підбору кандидатів на ці посади, в основному, не з числа працівників митної системи. Департаменту кадрової роботи щодня доповідати Голові Служби про хід виконання цього доручення.»

Соціально-політична ситуація в Україні навесні 2005 р., умови в яких приймалися ці безпрецедентні та, на думку автора, протиправні рішення, була досить складною. Держава переживала суттєві економічні труднощі, у країні зростало безробіття, підвищувалися ціни на товари масового попиту, стрімко падав курс національної валюти.

Серйозні претензії висловлювали громадяни України та зарубіжні партнери по зовнішньоекономічних зв'язках і до діяльності митної служби. Ішлося про складнощі митного оформлення та декларування товарів, безпідставні затримки на кордоні, необґрунтоване підвищення митної вартості товарів, корупційні вимоги з боку деяких працівників митної галузі [1]. Звичайно, позови з цього приводу були обґрунтованими, але вони не давали підстав для одночасного звільнення з посад усіх начальників митниць України.

Разом зі зміною керівництва Держмитслужбою та митними органами на місцях протягом 2005 р. в митній галузі розпочалися системні організаційні та структурні перетворення. Наказом Голови Служби від 8 березня 2005 р. № 81 «Про зміну підпорядкування митних органів», під приводом «оптимізації діяльності та структури» регіональні митниці були позбавлені права керівництва митницями, підпорядкованими їм ще з листопада 1996 року.

Отже, управлінська вертикаль митних органів поверталася до структури, що діяла до січня 1994 р., тобто до утворення на підставі Закону України від 28 січня 1994 р. № 3892 територіальних митних управлінь, які фактично були попередниками створених на їхній базі регіональних митниць. Нова структурна модель митної служби, на нашу думку, з перших днів існування була безпорадною та вразливою з таких мотивів.

По-перше, апарат Держмитслужби практично не мав можливості здійснювати ефективне керівництво 60 митними установами країни. Обмежена на той час кількість працівників (до 150 штатних одиниць) не давала змоги належно оцінити та розпорядитися великою кількістю документів.

По-друге, підпорядкування всіх митниць безпосередньо центрові позбавило керівництво Служби можливості ефективно здійснювати кадрову політику, вести повсякденну виховну роботу з керівним складом митниць, своєчасно реагувати на недоліки та прорахунки в його роботі.

Таким чином, повернення трирівневої структури митної служби (Центральний апарат ДМСУ – регіональна митниця – митниця) до колишньої дворівневої одразу ж негативно позначилося на організаційно-службовій, оперативній і кадровій діяльності митних органів.

У таких умовах після чергової ротації керівництва Держмитслужби в січні 2009 р. й розпочалася підготовка до опрацювання Стратегії стабілізації та подальшого розвитку митної служби України на довгостроковій основі. Як згадують розробники цього документа, керівництво Міністерства фінансів не підтримало надання Стратегії загальнодержавного статусу та подання її на затвердження Кабінету Міністрів України. Не була підтримана й пропозиція Служби про державне фінансування Стратегії та виділення з цієї метою бюджетних коштів, які пропонувалося визначити окремими рядками в державних бюджетах на 2010 та наступні п'ять років. Водночас Мінфін не заперечував проти підготовки та прийняття Стратегії та її затвердження рішенням колегії Державної митної служби. Фінансування ж заходів розвитку митної служби України здійснювати в межах щорічних асигнувань на інвестування митної системи.

Однак таке, м'яко кажучи, стримане ставлення Мінфіну до опрацювання Стратегії розвитку митної служби України на 2010-2015 роки не змусило керівництво Служби відмовитися від підготовки стратегічного плану діяльності митних органів на найближчу перспективу. Аналітична та професійно-організаційна робота з документом тривала протягом усього 2009 року.

Підготовлений Держмитслужбою акт складався з шести розділів:

- загальні положення;
- мета Стратегії;
- основні напрями Стратегії та засоби її реалізації;
- очікувані результати реалізації Стратегії;
- фінансові, матеріально-технічні, трудові ресурси та джерела фінансування;
- механізм управління реалізацією Стратегії [2].

Основною метою Стратегії було визначено впровадження нової моделі митної служби України, яка забезпечувала б чітке та прозоре регулювання зовнішньоекономічної діяльності, сприяла прискоренню руху товарів, послуг і громадян через митний кордон України, а також гарантувала систему заходів, спрямованих на попередження, виявлення та локалізацію порушень законодавства у сфері митної справи.

Основні напрями Стратегії та засоби їх реалізації було сформульовано в III розділі документа. Вони охоплювали чотири основні напрями практичної діяльності митної служби. А саме:

1. Економіко-регуляторний, який програмував сприяння бізнесу та конкурентоспроможності товарів вітчизняного виробництва, забезпечення прав суб'єктів ЗЕД і створення в Україні сучасних механізмів транзитних перевезень та підвищення її транзитного потенціалу.

2. Правозахисний, що передбачав створення системи заходів, спрямованих на попередження, виявлення і локалізацію порушень законодавства у сфері митної діяльності, а також гармонізацію зусиль діючих у цьому напрямі вітчизняних і міжнародних відомств та організацій.

3. Нормативно-організаційний, який охоплював питання формування законодавчої бази, що надала б чіткої нормативно-інституційної визначеності митній службі та її працівникам відповідно до загальноприйнятих стандартів ВМО та визнаної світової практики.

4. Інформаційно-комунікативний напрям реалізації Стратегії передбачав по-

дальше вдосконалення інформаційних технологій в інтересах підвищення якості митного регулювання, прискорення процедур митного оформлення та вдосконалення митного адміністрування.

У процесі підготовки стратегічного плану розвитку української митниці колективом Служби було здійснено низку ефективних заходів у сфері митного контролю, митного регулювання, протидії контрабанді та ПМП.

Через два місяці після затвердження Стратегії було відсторонено з посад майже всіх керівників митного відомства. Одразу ж змінилися орієнтири та основні напрями діяльності Служби, а з ними й форми перспективного планування. Увага нового керівництва галузі зосередилася не на стратегічних аспектах діяльності відомства, а на повсякденному, повсякчасному нарощуванні митних платежів.

Подальша обстановка, що склалася в митній службі, теж не сприяла втіленню в життя далекосяжних програм розвитку галузі. У жовтні 2012 р., після чергових виборів до Верховної Ради України, знову почалися ротації керівного складу Держмитслужби, а ще через кілька місяців (у березні 2013 р.) відбулася реорганізація ДПС України та ДМС України в одне відомство – Міністерство доходів і зборів України.

Таким чином, можемо стверджувати, що стратегічне планування в митних органах, тим більше на кількарічну перспективу, себе не виправдало. Цей висновок базується на таких факторах:

1. Періодичні коливання світової економіки, фінансово-господарських систем окремих держав, і України також, призводять до непередбачуваних кризових циклів, в умовах яких різко змінюються товарна структура і вантажопотоки експортних та імпорتنих операцій; нових, небачених форм набирають контрабанда та інші митні правопорушення, а звідси – кардинально змінюються й завдання та порядок роботи митниці.

2. У зв'язку з можливою трансформацією ВВП як в Україні, так і в сусідніх державах та інших країнах, з якими Україна підтримує активні економічні зв'язки, важко передбачити довгострокову перспективу, інтенсивність та обсяги товарообігу між нашими партнерами та Україною, а отже й наперед встановити норми та правила переміщення товарів через митний кордон.

3. Не можна було й розраховувати на кількарічну стабільність стандартів і практик з митних питань з боку Світової організації торгівлі і Всесвітньої митної організації. Тим більше, що після вступу України в СОТ (5 лютого 2008 р.) та ратифікації Верховною Радою України Протоколу про вступ України у Світову організацію торгівлі (10 квітня 2008 р.) наша держава одержала більш широкий доступ до світових ринків і створила умови для поліпшення інвестиційного клімату, що сприяло створенню додаткових стимулів для проведення необхідних реформ у сфері економіки, фінансів, торгівлі, митно-тарифної політики. Перспективне планування не мало, звичайно, можливостей урахувати ці особливості.

4. Певний вплив на стратегічне планування має й суб'єктивний фактор. Відсторонення, зміна, переміщення на іншу посаду голів митного відомства (з 1991 р. змінилося 12 очільників митної служби України), часто супроводжувалося зміною пріоритетів у роботі галузі.

Хоча сама Стратегія розвитку митної служби України на 2010-2015 рр. була опрацьована на високому методологічному рівні та чітко окреслила завдання, засоби реалізації та механізм управління програмою, вона, на нашу думку, з дня затвердження була приречена на невдачу саме через неможливість передбачити стан економіки і ВВП у світовому та загальнодержавному масштабах, наперед визначити інші складові економічної, а звідси – й митної політики України та її

зовнішньоекономічних партнерів, і разом з тим передбачити ситуацію у сфері боротьби з контрабандою.

Література

1. Корупція та регулювання підприємницької діяльності в Україні : митні процедури та транспортування товарів. – Вид. MSI Corporate Offices, Washington. – 2009. С. 3-4.
2. Стратегія розвитку митної служби України на 2010-2015 роки // А. В. Макаренко. 2009 – митниця в умовах кризи. – К. : Панорама. – 2010. – С. 391-401.
3. Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів з митних питань» від 28 січня 1994 р. № 3892-12 // Відомості Верховної Ради України. – 1994 р. – № 20.
4. Таможенный кодекс Украины и другие законодательные акты, регулирующие таможенную деятельность (с зим. и доп. по состоянию на 10 мая 1997 г.). – Харьков: ООО «Неофит», 1997. – 200 с.
5. Деркач Л. Українська митниця : вчора, сьогодні, завтра / Л. Деркач. – К. : Книга. – 2000.
6. Боротьба з контрабандою : проблеми та шляхи їх вирішення. – Том 10. – К. : Проблеми людини. – 1999.
7. Дурдинець В. Виступ на конференції 4 червня 1998 р. / В. Дурдинець // Боротьба з контрабандою : проблеми та шляхи їх вирішення. – Том 10. – К. : Проблеми людини. – 1999.
8. Пашко П. В. Митна безпека / П. В. Пашко. – Одеса : ПЛАСКЕ. – 2009.

УДК 351.862.211.7

І.О. Чернозубкін

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та бізнесу,
Університет економіки та права «КРОК»*

Методика моніторингу надзвичайних ситуацій соціального характеру

У статті описано аналітичну методику моніторингу надзвичайної ситуації соціального характеру, що пов'язана із загрозою або виникненням соціального конфлікту, який вимагає застосування спеціальних, у тому числі силових заходів і засобів для його недопущення або ліквідації наслідків.

Ключові слова: цивільний захист, надзвичайна ситуація, надзвичайна ситуація соціального характеру, соціальний конфлікт, соціальна безпека, моніторинг.

И.А. Чернозубкин

*кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры международных отношений,
информации и бизнеса,
Университет экономики и права «КРОК»*

Методика мониторинга чрезвычайных ситуаций социального характера

В статье описана аналитическая методика мониторинга чрезвычайной ситуации социального характера, вследствие которой возник или существует угроза возникно-

вения социального конфликта, разрешение которого или недопущение развития требует применения специальных, в том числе силовых мер и средств с целью его недопущения или ликвидации последствий.

Ключевые слова: гражданская защита, чрезвычайная ситуация, чрезвычайная ситуация социального характера, социальный конфликт, социальная безопасность, мониторинг.

I. Chernozubkin,
PhD in Economics,
Assistant Professor of International Relations, Information
and Business Department, «KROK» University

Monitoring Methodology of Emergency of Social Character

The article describes the analytical methodology for monitoring of emergency of social character that is related to a threat or social conflict occurrence that requires special, including force, measures and methods for results exclusion and prevention.

Keywords: civil defense, emergency, emergency of social character, social conflict, social security, monitoring.

Постановка проблеми

Для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій в Україні створена та функціонує єдина державна система цивільного захисту [1]. Одне із завдань системи – збирання та аналітичне опрацювання інформації про надзвичайні ситуації з метою моніторингу стану техногенної, природної та соціальної безпеки України.

Моніторинг стану техногенної, природної та соціальної безпеки – це система безперервних спостережень, лабораторного та іншого контролю для оцінки стану захисту населення і територій та небезпечних процесів, які можуть призвести до загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціального характеру, а також своєчасне виявлення тенденцій до їх зміни [1]. Надзвичайні ситуації мають значний вплив на умови життя населення, економічний розвиток країн та окремих регіонів, що постраждали, на довкілля та інфраструктуру. Наслідки можуть мати довготривалий ефект, який подекуди посилюється із часом, або мати незворотні екологічні, соціальні, економічні наслідки. Статистичні дані доводять [2], що надзвичайні ситуації в індустріально розвинутих країнах і країнах, що розвиваються, мають відмінності і наслідках і формах прояву. У розвинутих країнах – спричиняють величезні фінансові збитки, тоді як людські втрати є мінімальними завдяки наявності систем раннього попередження, кращому плануванню будівництва, використанню новітніх технологій і жорстких стандартів щодо безпеки. Водночас у країнах, що розвиваються, велика кількість людських жертв спричинена більшою вразливістю населення у зв'язку з недостатньою розвиненістю програм передбачення, попередження та протидії надзвичайним ситуаціям.

Попри залучення значних ресурсів, сил і засобів для здійснення моніторингу надзвичайних ситуацій, зокрема соціальних, існує наукова проблема їх раннього виявлення та попередження, що пов'язано зі збором необхідної різноманітної інформації з різних джерел, ідентифікації, оцінки рівня небезпеки для громадян і суспільства, умов розвитку, визначення раціональних способів і засобів дій щодо їх недопущення або ліквідації наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тема моніторингу надзвичайних ситуацій з метою визначення стану техногенної, природної та соціальної безпеки добре опрацьована і має значні наукові та практичні розробки. Зокрема, в Україні функціонує урядова інформаційно-аналітична система з надзвичайних ситуацій, яка збирає й опрацьовує різноманітну інформацію з різнотипних джерел; Державна служба України з надзвичайних ситуацій координує роботу відповідних органів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків; Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту. Проте Загальнодержавна цільова програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки [3] серед першочергових робіт для розв'язання проблем захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій визначає створення автоматизованої системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення на потенційно-небезпечних об'єктах (районах), забезпечення функціонування та розвитку Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій своїм наказом від 12 червня 2013 р. № 403 Про оперативне інформування в системі ДСНС [4], України впровадила нові форми, методики та документи (показники) щодо доведення оперативної інформації для удосконалення управління в умовах надзвичайних ситуацій.

Серед науковців, які внесли значний вклад в розроблення питань моніторингу надзвичайних ситуацій, варто виділити українських учених М.І. Стеблюка [5], В.О. Михайлюка [6], Б.Д. Халмурадова [6], Р.В. Запорожця [7], які є авторами підручників і монографій з цивільного захисту, у яких розглянуто базові основи з організації та здійснення моніторингу надзвичайних ситуацій; наукові роботи В.Б. Дзюндзюка, Д.Ю. Полковниченко [8], Д.В. Зеркалова [9], О.Ю. Арламова [9], Л.В. Жарової [10] розкривають окремі аспекти наукових підходів до класифікації надзвичайних ситуацій з метою їх ідентифікації та оцінки для забезпечення сталого розвитку регіонів, описують міжнародний досвід оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій; у працях Ю.А. Поляруса [11], О.О. Ляковського [11], П.М. Сінченко [11], запропоновано варіанти вирішення питань моніторингу надзвичайних ситуацій на основі математичного моделювання з використання автоматизованих інформаційних систем, що дає змогу, на думку авторів, підвищити продуктивність праці відповідних органів управління, які працюють з масивами інформації про надзвичайні ситуації, підвищити оперативність та якість комплексного аналізу безпеки персоналу об'єктів і територій, обґрунтовувати управлінські рішення із забезпечення реалізації превентивної політики щодо виникнення надзвичайних ситуацій, підвищити рівень безпеки та ступінь цивільного захисту населення і територій.

Серед зарубіжних авторів темою безпеки, оцінки соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій займаються А.А. Лейзерович [6], Р.В. Кейтс [6], Т.М. Перріс [6], Дж.М. Хулс [6]. У їхніх роботах відмічено, що основними характеристиками безпеки є багатовимірність і диференційованість, які описуються через низку характеристик, що притаманні людині: прагнення добробуту (стан харчування, фізичне та психічне здоров'я); засоби до існування та життєдіяльності (споживання, накопичення, капітал тощо); самозахист (можливість

і бажання слідувати порадам щодо забезпечення безпеки, наприклад, будувати безпечні будинки, використовувати безпечну місцевість); соціальна та політична інфраструктура та інститути (соціальний капітал, інституційне середовище тощо).

Проте переважна більшість робіт науковців пов'язана з дослідженнями природних і техногенних надзвичайних ситуацій. Моніторинг соціальних надзвичайних ситуацій, який потребує обробки різнотипної інформації з різноманітних джерел, що вимагає впровадження додаткових засобів її збору й аналізу, досліджено недостатньо.

Не вирішені раніше частин загальної проблеми

В Україні система моніторингу надзвичайних ситуацій побудована на зборі й аналізі інформації, яка надходить із різноманітних засобів контролю та спостереження про стан відповідних об'єктів або територій, що є небезпечними (потенційно небезпечний об'єкт). В умовах виникнення соціальних надзвичайних ситуацій, класифікацію яких визначено діючими в Україні нормативними документами, актуальним є питання забезпечення безпеки громадян. Особливо під час виникнення соціального конфлікту, для вирішення якого залучаються спеціальні (силові) формування, цивільне населення стає найбільш уразливим для впливу негативних наслідків конфліктів і часто, на відміну від військових чи воєнізованих формувань, нездатне до самозахисту чи ефективних організованих дій. У цьому контексті важливого значення набувають відносини між персоналом, залученим для запобігання надзвичайній ситуації або ліквідації її наслідків, місцевим населенням, конфліктуючими групами та іншими суб'єктами конфлікту (надзвичайної ситуації). Для забезпечення ефективності таких відносин, ключового значення набуває оцінювання рівня безпеки. Під рівнем безпеки тут розуміється стан, що характеризує безпеку перебування людей на території (об'єкті), де виник соціальний конфлікт. Цей рівень характеризується низкою ознак, таких, як рівень агресивності місцевого населення та ознаки її прояву, схильність конфліктуючих сторін (осіб) до виконання попередніх угод (готовність до переговорів або припинення соціального конфлікту), вплив місцевих авторитетів або ватажків окремих груп населення на ситуацію в районі конфлікту, релігійні особливості, звичаї та традиції та багато інших. Правильна оцінка рівня безпеки, вибір адекватного сценарію дій на основі виявлення, збору та обробки інформації про обстановку та події на території (об'єкті), де відбувається або зароджується соціальний конфлікт (надзвичайна ситуація), і своєчасне реагування на окремі ситуації допоможе уникнути небажаних проявів, що можуть супроводжуватися матеріальними втратами та людськими жертвами. Методика, що пропонується, дає змогу здійснити аналіз інформації з метою оцінки рівня безпеки для прийняття кращих рішень щодо запобігання або ліквідації наслідків соціальних надзвичайних ситуацій, що зумовлюють соціальні конфлікти.

Формулювання цілей статті

Метою статті є розроблення методики моніторингу надзвичайної ситуації соціального характеру, що пов'язано із загрозою або виникненням соціального конфлікту, який вимагає застосування спеціальних, у тому числі силових, заходів і засобів для його недопущення або ліквідації наслідків. Очікуваним результатом методики є інтегральна оцінка рівня небезпеки (кращий сценарій дій) у районі конфлікту (надзвичайної ситуації) на основі збору та обробки інформаційних повідомлень, що надходять з різних джерел за певні проміжки часу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основними завданнями моніторингу надзвичайної ситуації соціального характеру, пов'язаної із загрозою або виникненням соціального конфлікту, який вимагає застосування спеціальних, у тому числі силових, заходів і засобів для його недопущення або ліквідації наслідків, за думкою автора, є:

- своєчасне отримання інформаційних повідомлень від різних джерел інформації;
- ототожнення, систематизація та накопичення інформаційних повідомлень;
- перевірка отриманих інформаційних повідомлень;
- аналітична обробка отриманої інформації;
- розроблення рекомендацій щодо поведінки персоналу, залученого для запобігання виникнення або ліквідації наслідків соціального конфлікту (надзвичайної ситуації) з відпрацюванням відповідного сценарію дій.

Узагальнену схему алгоритму моніторингу зображено на рис. 1.

Найбільш складними завданнями є отримання регулярної інформації з району соціального конфлікту (надзвичайної ситуації) (первинної інформації) та її аналітична обробка. Досвід, наприклад, миротворчих і гуманітарних операцій [12] свідчить, що ці завдання слабо формалізовані, зміст інформаційних повідомлень залежить від кваліфікації персоналу, який здійснює збір інформації, а рішення на основі аналізу отриманої з району конфлікту інформації здебільшого приймаються інтуїтивно, а не на обґрунтованих розрахунках і моделюванні. У статті запропоновано аналітичну методику, яка, завдяки використанню нескладних математичних залежностей, дає змогу обґрунтувати варіанти рішень під час здійснення моніторингу в районі соціального конфлікту (надзвичайної ситуації). Загальним змістом цієї методики є:

1. Визначення переліку видів інформаційних повідомлень, які необхідно отримувати під час проведення комплексу заходів із запобігання або ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Для кожного з типів надзвичайної ситуації соціального характеру, відповідно до прийнятої в Україні їх класифікації, кількість і зміст інформаційних повідомлень безпосередньо пов'язані з системою відповідних показників, наприклад таких, що фіксуються в таблиці термінових донесень [4] і, природно, відрізняються один від одного.

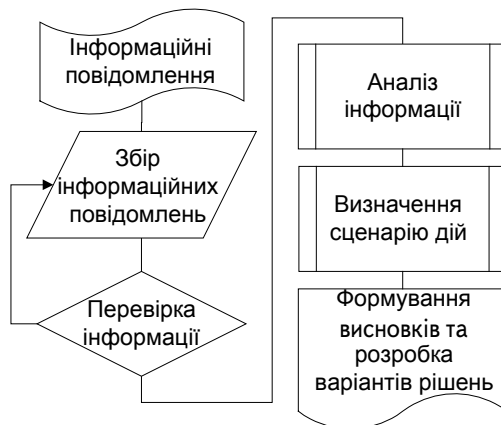

Рис. 1. Узагальнена схема алгоритму методики управління інформацією в умовах надзвичайної ситуації

Джерело: розроблено автором

2. Визначення переліку типів інформаційних джерел або засобів, за допомогою яких забезпечується отримання інформації того чи іншого виду в умовах надзвичайної ситуації.

Отримання повної інформації може бути ускладнено, на цьому етапі найбільш важливим є формування повного переліку типів інформаційних джерел, у тому числі й найсучасніших.

3. Оцінювання доступності видів інформаційних повідомлень відповідно до наявних типів інформаційних джерел.

З багатьох причин використання окремих типів інформаційних джерел в умовах соціального конфлікту може бути ускладнено через обставини або неможливе зовсім. Так, наприклад, повітряне спостереження може бути недоступним для персоналу, що бере участь у запобіганні або ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, ризикованим через складні географічні умови або умови обстановки, наприклад у місті. Оцінювання доступності видів інформаційних повідомлень в умовах надзвичайної ситуації здійснюється за відповідною матрицею (табл. 1).

Таблиця 1

**Матриця доступності видів інформаційних повідомлень
в умовах надзвичайної ситуації соціального характеру**

	Тип інформаційних джерел I_1	Тип інформаційних джерел I_2	...	Тип інформаційних джерел I_n
Вид інформаційних повідомлень (V_{cp1})	Значення шкали V_{11}	Значення шкали V_{12}	...	Значення шкали V_{1n}
Вид інформаційних повідомлень (V_{cp2})	Значення шкали V_{21}	Значення шкали V_{22}	...	Значення шкали V_{2n}
...	...	...	...	...
Вид інформаційних повідомлень (V_{cpm})	Значення шкали V_{m1}	Значення шкали V_{m2}	...	Значення шкали V_{mn}

Джерело: розроблено автором

Для оцінювання доступності видів інформації пропонується застосовувати метод експертного оцінювання [13]. У якості експертних оцінок автор пропонує застосовувати шкалу, числові значення якої наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Шкала експертного оцінювання доступності видів інформації

Числові значення оцінювання доступності	Визначення експертного оцінювання
0	Вид інформації практично недоступний
2	Недоступність виду інформації значно ускладнена
4	Отримання інформації цього виду може бути недоступним у ряді окремих випадків
6	Для отримання інформації необхідні додаткові організаційні та технічні заходи
8	Інформація повністю доступна і може бути отримана наявними засобами
1,3,5,7	Проміжні значення між двома суміжними значеннями

Джерело: розроблено автором

Середнє значення можливості отримання інформації кожного виду обчислюється за формулою:

$$V_{cpi} = \sum_{j=1}^n \frac{V_j}{n} \quad (1)$$

де V_{cpi} – середнє значення можливості отримання i -го виду інформації;
 V_j – значення можливості отримання i -го виду інформації за j -м типом;
 n – кількість типів отримання інформації в умовах надзвичайної ситуації.

4. Оцінювання умов отримання інформаційних повідомлень із різних інформаційних джерел.

Таке оцінювання автором пропонується проводити з використанням методу аналізу ієрархій [13]. Узагальнений вигляд ієрархії для визначення пріоритетів впливу умов надзвичайної ситуації на отримання інформаційних повідомлень показано на рис.2.

Під умовою на рис. 2 розуміють сукупність показників, характеристик, чинників інформації одного типу, наприклад кількісні, якісні, політичні, географічні, економічні тощо.

5. Визначення можливостей отримання окремих видів інформаційних повідомлень для проведення моніторингу в умовах певної надзвичайної ситуації.

Для визначення впливу можливостей отримання інформації створюється спеціальна таблиця (матриця), у якій простежується зв'язок між окремими видами інформаційних повідомлень та умовами їх отримання (табл. 3).

Таблиця 3

Матриця відповідності видів інформаційних повідомлень та умов їх отримання

	Умова 1	Умова 2	...	Умова k
Вид інформаційних повідомлень 1	Pr_{11} (1 або 0)	Pr_{21}	...	Pr_{k1}
Вид інформаційних повідомлень 2	Pr_{12}	Pr_{22}	...	Pr_{k2}
...	...	...	...	...
Вид інформаційних повідомлень V_{cpm}	Pr_{1m}	Pr_{2m}	...	Pr_{mk}

Джерело: розроблено автором

Рис. 2. Узагальнений вигляд ієрархії для визначення пріоритетів впливу умов надзвичайної ситуації на отримання інформаційних повідомлень

Джерело: розроблено автором

Результат можливості отримання окремих видів інформації для проведення моніторингу в умовах надзвичайної ситуації обчислюють за формулою:

$$M_{cpi} = \frac{\sum_{i=1}^k V_{cpi} \cdot P_i}{k} \quad (2)$$

де M_{cpi} – оцінка отримання i -го виду інформаційного повідомлення згідно з можливостями та відповідно до умов надзвичайної ситуації;

V_{cpi} – середнє значення можливості отримання i -го виду інформаційного повідомлення;

P_i – значення пріоритету впливу умов надзвичайної ситуації на отримання інформаційного повідомлення (може набирати значення 0 або 1);

k – кількість умов отримання інформаційних повідомлень.

6. Відповідно до результатів пункту 5 створюються відповідні таблиці (матриці), що можуть слугувати для розроблення або вибору відповідного (адекватного, раціонального) сценарію дій за певної надзвичайної ситуації або стану її перебігу.

У цих таблицях оперативним складом персоналу, що задіяний у запобіганні або ліквідації наслідків надзвичайної ситуації соціального характеру, фіксуються результати спостереження всіх видів інформаційних повідомлень від різних джерел для певного періоду (доба, тиждень, місяць), що дає змогу оцінити надзвичайну ситуацію, розробити варіанти можливих дій або прийняти рішення.

За наведеними таблицями, з використанням математичних моделей, можуть бути заздалегідь розроблені сценарії можливих дій. У цьому разі слід розробити відповідне програмне забезпечення, що буде аналізувати дані моніторингу та пропонувати сценарії можливих дій. У кожному конкретному випадку показники, за якими персонал, що задіяний у запобіганні або ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, доповнює та уточнює інформацію відповідно до етапів 1-5 методики.

Методика має обмеження щодо застосування в умовах надзвичайних ситуацій соціального характеру, які потребують миттєвих дій, розвиваються або відбуваються в стислі терміни.

Висновки

Розроблена методика моніторингу надзвичайної ситуації соціального характеру дає змогу створити усталені сценарії можливих дій на основі досвіду, отриманого персоналом, що задіяний для запобігання або ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. Під час розроблення подібних сценаріїв може бути використаний досвід різноманітних миротворчих і гуманітарних операцій в окремих регіонах, у яких брала участь Україна.

Використання запропонованої методики для розроблення сценаріїв можливих дій може стати основою для створення інформаційної бази даних з питань забезпечення соціальної безпеки. Проте необхідно зауважити, що методика має певні обмеження щодо застосування. У подальшому є необхідність узгодження основних параметрів і показників, що відображаються в інформаційних повідомленнях, з існуючими таблицями термінових донесень, іншими документами та показниками, які циркулюють і використовуються в урядовій інформаційно-аналітичній системі з надзвичайних ситуацій, узагальнення досвіду та його формалізації для запропонованої методики.

Література

1. Кодекс Цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI // Урядовий портал ДСНС / Нормативна база [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua> (08.06.2014) – Назва з екрана.
2. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки України у 2013 році на 202 // Урядовий портал ДСНС / Нормативна база [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua> (08.06.2014) – Назва з екрана.
3. Загальнодержавна цільова програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки // Урядовий портал ДСНС / Нормативна база [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua> (08.06.2014) – Назва з екрана.
4. Наказ ДСНС «Про оперативне інформування в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій» від 12 червня 2013 р. № 403 // Урядовий портал ДСНС / Нормативна база [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua> (08.06.2014) – Назва з екрана.
5. *Стеблюк М. І.* Моніторинг і прогнозування надзвичайних ситуацій / М. І. Стеблюк // Цивільна оборона та цивільний захист : Підручник. – К. : Знання, 2010. – 487 с.
6. *Михайлюк В. О.* Цивільна безпека : Навч. пос. / В. О. Михайлюк, Б. Д. Халмурадов. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 158 с.
7. *Запорожець О. І.* Загальні засади моніторингу НС та порядок його здійснення. Моніторинг небезпек життєвого середовища людини в Україні / О. І. Запорожець // Безпека життєдіяльності. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 448 с.
8. *Дзюндзюк В. Б.* Вплив надзвичайних ситуацій на соціально-економічний розвиток територій / В. Б. Дзюндзюк, Д. Ю. Полковниченко // Державне будівництво №2, 2013. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/2/01.pdf> – Назва з екрана.
9. *Зеркалов Д. В.* Соціальні проблеми сталого розвитку : Монографія / Д. В. Зеркалов, О. Ю. Арламов. – К. : Основа, 2013. – 562 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/cpcr_m.pdf. – Назва з екрана.
10. *Жарова Л. В.* Оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій : міжнародний досвід / Л. В. Жарова // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 6-7 травня 2010 р.). – Суми : СумДУ, 2010. – С. 92-95 // Матеріали конференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/12743> (08.06.2014) – Назва з екрана.
11. Довідково-інформаційна система як складова частина системи обробки даних / Ю. А. Полярус, О. О. Ляковський, П. М. Сінченко // Науковий збірник Інституту державного управління у сфері цивільного захисту / за заг. ред. М. В. Болотських. – К. : ЗАТ «Українська технологічна група», 2013. – № 1. – С. 49-56.
12. Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України / Урядовий портал міністерства оборони України / Діяльність. Миротворчість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/> (08.06.2014) – Назва з екрана.
13. *Саати Т.* Аналитическое планирование ; пер с англ. // Т. Саати, К. Кернс. – М. : Радио и связь, 1991. – 243 с.

Зміст

Вступне слово.....	3
--------------------	---

Розділ 1 Економічна теорія

Горбачук О.І. Світові емпіричні дослідження щодо впливу інструментів економічної дипломатії на рівень економічної безпеки держави.....	4
Клокар О.О. Формування заходів ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки.....	10
Коцій О.В., Ворончак І.О. Моделювання розвитку соціальної відповідальності бізнесу регіону.....	17
Родіонов П.Ю. Перспективи розвитку агропромислового комплексу України в умовах інформаційної економіки.....	23
Рокоча В.В. Економічні інтереси та цінності як системоутворюючий елемент національної економічної безпеки.....	28
Румик І.І. Ресурсне забезпечення продовольчої безпеки.....	37
Терехов В.І., Одягайло Б.М. Інноваційні ринки України в системі підвищення конкурентоспроможності та безпеки національної економіки.....	44
Шайдоров О.І. Основні загрози економічної безпеки держави та шляхи зменшення їх руйнівного впливу.....	52

Розділ 2 Фінанси

Грушко В.І., Ганущак Т.В. До питання методології прогнозування фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.....	60
Кудак В.М. Збалансованість страхового портфелю, як ключовий фактор фінансово-економічної безпеки страховика.....	68
Тулуш Л.Д. Оподаткування нерухомості в Україні: проблеми запровадження та перспективи функціонування.....	77

Розділ 3 Міжнародна економіка

Дубиківський С.Л. Становлення моделей економічної безпеки країн в інформаційному суспільстві.....	89
Кабанов В.Г., Цеков К.В. Трансформаційні перетворення банківського сектору Євросоюзу в посткризовий період.....	98
Терещук В.І. Статистичні бази даних міжнародних організацій як джерело інформації щодо розвитку туристичної індустрії.....	106

Розділ 4 Економіка підприємства

Андрієнко В.М. Сучасні підходи до розуміння поняття «безпека праці» та «безпека праці будівельного підприємства».....	120
Васанов К.Р. Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємства в умовах міжнародної інтеграції.....	128
Лелюк О.О. Підходи до формування капіталу аграрних та агропромислових підприємств.....	135
Лукан О.М. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення обліку витрат маркетингової діяльності підприємства.....	143
Оласюк Г.П. Оцінка рівня економічної безпеки фармацевтичних компаній України в національному конкурентному середовищі.....	151
Пазєєва Г.М. Декомпозиція потенціалу економічної безпеки підприємства.....	158

<i>Ромашко О.М.</i> Особливості управлінського обліку витрат підприємства.....	167
<i>Тревого О.І.</i> Розвиток машинобудівних підприємств: сутність, процес і принципи.....	174
<i>Тринька Л.Я.</i> Обліково-аналітична діяльність суб'єктів господарювання: сутність та складові.....	181

Розділ 5 Менеджмент і маркетинг

<i>Андрєєва В.А.</i> Базові принципи та алгоритм розробки стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону в умовах сталого розвитку.....	189
<i>Алькема В.Г., Коченко К.А.</i> Брендінгові стратегії в забезпеченні ефективності інноваційного підприємства.....	196
<i>Большотенко І.В.</i> Методичні засади організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності.....	204
<i>Павлова І.І.</i> Якісна характеристика видів мотивації персоналу.....	212
<i>Співаковський С.В.</i> Аналіз сприйняття іміджу бренду та його суббрендів.....	217
<i>Тимошенко А.В.</i> Стратегія розвитку митної служби України на 2010-2015 рр. Планування та реалії.....	224
<i>Чернозубкін О.І.</i> Методика моніторингу надзвичайних ситуацій соціального характеру.....	229

Содержание

Вступительное слово	3
---------------------------	---

Раздел 1 Экономическая теория

<i>Горбачук А.И.</i> Мировые эмпирические исследования по влиянию инструментов экономической дипломатии на уровень экономической безопасности государств	4
<i>Клокар О.А.</i> Формирование мероприятий эффективной государственной поддержки воссоздания ресурсного потенциала аграрного сектора экономики	11
<i>Коций О.В., Ворончак И.О.</i> Моделирование развития социальной ответственности бизнеса региона	17
<i>Родионов П. Ю.</i> Перспективы развития агропромышленного комплекса Украины в условиях информационной экономики	23
<i>Рокоча В.В.</i> Экономические интересы и ценности как системообразующий элемент национальной экономической безопасности	28
<i>Румык И.И.</i> Ресурсное обеспечение продовольственной безопасности	37
<i>Терехов В.И., Одягайло Б.М.</i> Инновационные рынки Украины в системе повышения конкурентоспособности и безопасности национальной экономики	44
<i>Шайдоров А.И.</i> Основные угрозы экономической безопасности государства и пути уменьшения их разрушительного влияния	52

Раздел 2 Финансы

<i>Грушко В.И., Ганущак Т.В.</i> К вопросу методологии прогнозирования финансовой безопасности субъектов предпринимательской деятельности	60
<i>Кудак В.М.</i> Сбалансированность страхового портфеля как ключевой фактор финансово-экономической безопасности страховщика	68
<i>Тулуш Л.Д.</i> Налогообложение недвижимости в Украине: проблемы введения и перспективы функционирования	77

Раздел 3 Международная экономика

<i>Дубиковский С.Л.</i> Становление моделей экономической безопасности стран в эпоху информационного общества	89
<i>Кабанов В.Г., Цеков К.В.</i> Трансформационные преобразования банковского сектора Евросоюза в посткризисный период	98
<i>Терещук В.И.</i> Статистические базы данных международных организаций как источник информации о развитии туристической индустрии	106

Раздел 4 Экономика предприятия

<i>Андриенко В.Н.</i> Современные подходы к изучению понятия «безопасность труда» и «безопасность труда строительного предприятия»	120
<i>Ваганов К.Г.</i> Теоретические аспекты оценки конкурентоспособности предприятия в условиях международной интеграции	128
<i>Лелюк О.О.</i> Подходы к формированию капитала аграрных и агропромышленных предприятий	135
<i>Лукаш А.М.</i> Современное состояние нормативно-правового обеспечения учета затрат маркетинговой деятельности предприятия	143

<i>Оласюк А.П.</i> Оценка уровня экономической безопасности фармацевтических компаний Украины в национальной конкурентной среде	151
<i>Пазеева А.М.</i> Декомпозиция потенциала экономической безопасности предприятия	158
<i>Ромашко О.М.</i> Особенности управленческого учета расходов предприятия.....	167
<i>Тревого Е.И.</i> Развитие машиностроительных предприятий: сущность, процесс и принципы	174
<i>Тринька Л.Я.</i> Учетно-аналитическая деятельность субъектов хозяйствования: сущность и составляющие	182

Раздел 5 Менеджмент и маркетинг

<i>Андреева В.А.</i> Базовые принципы и алгоритм разработки стратегии обеспечения эколого-экономической безопасности региона в условиях устойчивого развития	189
<i>Алькема В.Г., Коченко К.А.</i> Брендинговые стратегии в обеспечении эффективности инновационного предприятия	196
<i>Большотенко И.В.</i> Методические основы организации системы экономической безопасности субъектов аудиторской деятельности.....	204
<i>Павлова И.И.</i> Качественная характеристика видов мотивации персонала	212
<i>Спиваковский С.В.</i> Анализ восприятия имиджа бренда и его суббрендов.....	217
<i>Тимошенко А.В.</i> Стратегия развития таможенной службы Украины на 2010-2015 гг. Планирование и реалии	224
<i>Чернозубкин И.А.</i> Методика мониторинга чрезвычайных ситуаций социального характера.....	229

Contents

Introduction.....	3
Chapter 1 Economics	
<i>Horbachuk O.I.</i> World Empirical Studies Concerning the Impact of the Tools of Economic Diplomacy on the Level of State Economic Security.....	4
<i>Klokar O.O.</i> Forming of Measures of Effective State Support for Reproduction of Resource Potential in the Agricultural Sector of Economy	11
<i>Koshchiiy O.V., Voronchak I.O.</i> Modeling of region business corporate social responsibility development	17
<i>Rodionov P.</i> Prospects of Ukrainian Agroindustrial Complex Development in the Conditions of Informative Economics	24
<i>Rokocha V.V.</i> Economic interests and values as a core element of national economic security	29
<i>Rumyk I.</i> Resource Provision of Food Security	37
<i>Terekhov V.I., Odiahailo B.M.</i> Innovative markets of Ukraine in the increasing system of the national economy competitiveness and security	45
<i>Shaydorov O.</i> The Most Vulnerable Threats of State Economic Security and the Ways of their Destructive Influence Diminishing	52
Chapter 2 Finances	
<i>Hrushko V., Ganushchak T.</i> Concerning the Issue of Methodology of the Finance Security Foreseeing of the Enterprise Activity Entities	61
<i>Kudak V.M.</i> Equation of insurance portfolio as a key factor of the underwriter's financial and economic security	68
<i>Tulush L.D.</i> Taxation of real estate in Ukraine: problems and prospects of the implementing and operation.....	77
Chapter 3 International Economics	
<i>Dubykivskyi S.L.</i> The formation of the countries economic security models in the information society.....	89
<i>Kabanov V.H., Tsekov K.V.</i> Transformations of the banking sector of the European Union in post-crisis period.....	99
<i>Tereshchuk V.I.</i> Statistical Databases of International Organizations as a Source of Information on Tourism Industry Development	106
Chapter 4 Business Economics	
<i>Andrienko V.</i> New approaches to the study of the concept of “work’s safety” and “safety of labour of a buildenterprise”	120
<i>Vahanov K.H.</i> Theoretical aspects of enterprises competitiveness assessment in terms of international integration	129
<i>Leliuk O.</i> Methodical Approaches to Formation of Agrarian and Agroindustrial Enterprises Capital	135
<i>Lukan O.</i> Modern State of Regulatory and Legal Provision of Expenses Accounting of Enterprise Activity Marketing	144
<i>Olasiuk A.</i> Evaluation of the Economic Security Level of Pharmaceutical Companies of Ukraine in the National Competitive Environment	152

<i>Pazieieva A.</i> Decomposition of Enterprise Economic Security Potential.....	159
<i>Romashko O.</i> Management Accounting Peculiarities of Enterprise Expenses	167
<i>Trevogo E.</i> Development of Machine-building Enterprises: Essence, Process and Principles	175
<i>Trynka L.</i> Accounting and Analytical Activity of Economic Entities: Essence and Components	182

Chapter 5 *Management and Marketing*

<i>Andrieieva V.</i> Basic Principles and Algorithm of Strategy Development of Ecological and Economic Security Provision of the Region in the Conditions of Sustainable Development	189
<i>Alkema V., Kochenko K.</i> Branding Strategies in Ensuring of Innovative Enterprise Efficiency	196
<i>Bolbotenko I.V.</i> Methodological principles of the audit entities economic security organization.....	205
<i>Pavlova I.</i> Qualitative Characteristics of Personnel Motivation Types	212
<i>Spivakovskiy S.V.</i> Brand and Its Subbrands Image Perception Analysis.....	218
<i>Tymoshenko A.V.</i> Strategy of customs service of Ukraine development for 2010-2015. Planning and realities	225
<i>Chernozubkin I.</i> Monitoring Methodology of Emergency of Social Character.....	230

Збірник наукових праць

Вчені записки Університету «КРОК»

Міжнародне фахове видання

Випуск тридцять шостий

Відповідальний секретар *Г.М. Пазєєва*
Літературне редагування *Г.О. Яворська*
Комп'ютерна верстка *В.І. Гришаков*

Підписано до друку 19.11.2014 р. Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк.28,6. Обл.-вид. арк. 16,12. Наклад 500 прим.
Зам. 55

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.

Надруковано департаментом поліграфії
Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Лагерна, 30-32
тел.: (044) 455-69-80
e-mail: polygrafia.krok@gmail.com